

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Number: 10 / Winter 2019

Chief Editor

Dr. Serdar Bulut

Editors

Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

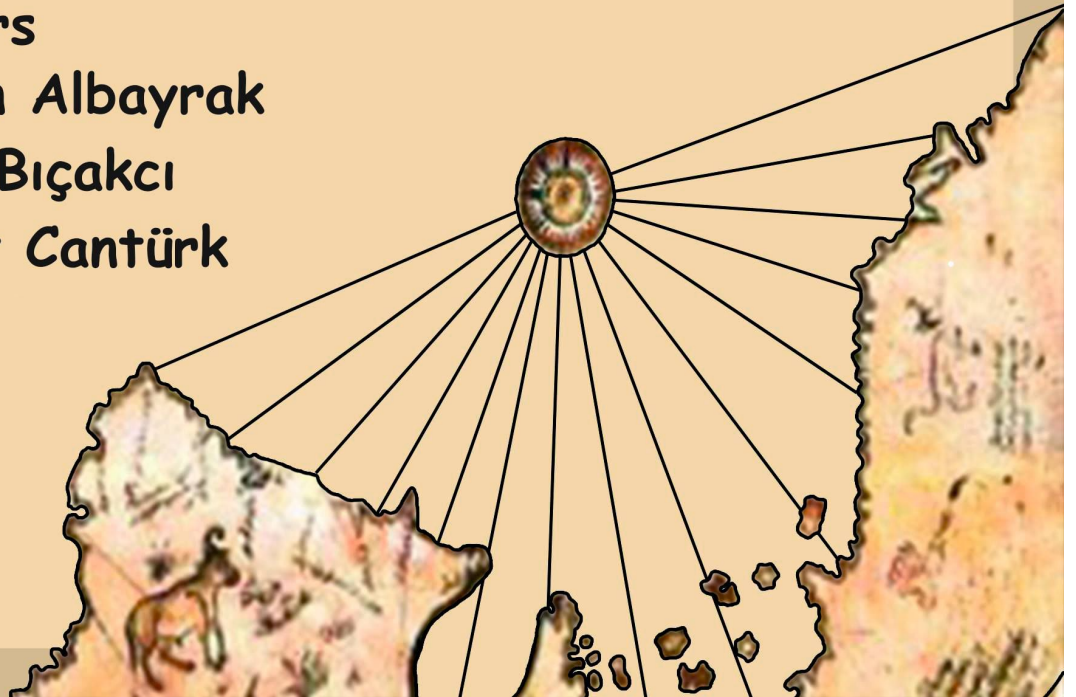
Subeditors

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

Lect. Samet Cantürk

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. **Index Copernicus, ResearchBib, IJIF (International Innovavite Journal Impact Factor), SI2 (Scientific Indexing Services), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), SCIWIN (Scientific World Index), Academic Keys, General Impact Factor, İdeal Online, İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi), Cosmos Impact Factor, ASOS Index, Journal Factor, DRJI, Arastirmax, Google Scholar, CiteFactor** başta olmak üzere bazı veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.

Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.

Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal. **Index Copernicus, ResearchBib, IJIF (International Innovavite Journal Impact Factor), SI2 (Scientific Indexing Services), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), SCIWIN (Scientific World Index), Academic Keys, General Impact Factor, İdeal Online, İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi), Cosmos Impact Factor, ASOS Index, Journal Factor, DRJI, Arastirmax, Google Scholar, CiteFactor** are scanned by index and some database.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education
31 / 12 / 2019

Number:10 - Winter 2019

Akademik Sosyal Araştırmalar *Academic Social Studies*

Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Chief Editor

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut

Editors

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

E-mail: asyastudies@yandex.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Adress: *Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education Alanya-Antalya / TURKEY*

ASYA STUDIES

Number: 10 - Winter 2019

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 10- Winter 2019

ACADEMIC SOCIAL STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Baş Editör / Chief Editor

Doç. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Ak

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Öğr. Gör. Osman Albayrak

Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı

Öğr. Gör. Samet Cantürk

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Abdullah Şengül	Turkish Language and Literature	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Abdullatif Tüzer	Philosophy	Muş Alparslan University
Dr. Ahmet Şahin	Educational Sciences	A. A. Keykubat University
Dr. Ali Murat Kırık	Radio Television-Cinema	Marmara University
Dr. Ali Temizel	Persian Language and Literature	Selçuk University
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır	English Language and Literature	Yüzüncü Yıl University
Dr. Ebru Onurlubaş	Marketing	Trakya University
Dr. Emine Eratay	Special Education	A. Izzet Baysal University
Dr. Faruk Kaya	Geography	A. Ibrahim Çeçen University
Dr. Fatma Koç	Fashion Design	Gazi University
Dr. Hayrettin Gümüşdağ	Physical Education and Sports	Bozok University
Dr. Hilal Şahin	Indology	Giresun University
Dr. İlknur Meşe	Sociology	Giresun University
Dr. İzzet Yücetoker	Fine Arts Education	Giresun University
Dr. Mehmet Ali Geniş	International Trade	Giresun University
Dr. Mehmet Çeribaş	Contemporary Turkish Dialects	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Murat Yıldız	Social Work	Cumhuriyet University
Dr. Musa Özata	Healthcare Management	Ahi Evran University
Dr. Mustafa Aça	Turkish Folk Science	K. Teknik University
Dr. Mustafa Oral	History	Giresun University
Dr. Orhan Küçük	Management	Kastamonu University
Dr. Rasim Bayraktar	Sociology of Religion	Giresun University
Dr. Şafak Ünüvar	Tourism	Selçuk University
Dr. Sare Şengül	Math Education	Marmara University
Dr. Sibel Sönmez	Pre-School Education	Ege university
Dr. Soyalp Tamçelik	International Relations	Gazi University
Dr. Şuayip Özdemir	Theology	Azərbaycan Dövlət İktisat U.
Dr. Tarana Khalilova	Language and Literature	Ç. Onsekiz Mart University
Dr. Tolga Özşen	Japanese Language and Literature	Giresun University
Dr. Yusuf Şahin	Linguistics	

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Ali Çelik	Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Dr. Ayşe Özcan	Giresun University
Dr. Beşir Mustafayev	Siirt University
Dr. Funda Toprak	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa	Bakü Devlet University / Azerbaijan

Dr. Leyla Karahan	Gazi University
Dr. Mirjana Teodisević	Belgrad University / Serbia
Dr. Mustafa Altun	Sakarya University
Dr. Mustafa Taşlıyan	Kahramanmaraş Sütçü Imam University
Dr. Peter Golden	Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Dr. Tofiq Abdülhasanlı	Azərbaycan Devlet İktisat University / Azerbaijan
Dr. Yavuz Kartallıoğlu	Gazi University

Yayın Kurulu / Release Board

Dr. Salim Küçük	Ordu University
Dr. Ramazan Gök	Akdeniz University
Dr. Ahmet Şahin	Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Burak Telli	Adıyaman University
Dr. Serkan Güzel	Pamukkale University
Dr. Fuat Uçar	Giresun University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Dr. Burak Telli	Adıyaman University
-----------------	---------------------

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Rahman Güdük	Bar Association of Giresun-Registry Number: 609
------------------	---

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. Ozan Deniz Yalçınkaya	Dicle University
Öğr. Gör. Hakkı Şimşek	Adıyaman University
Öğr. Gör. Hikmet Can Canıklıoğlu	Giresun University
Öğr. Hazal Kangalıl Kara	Özel Ordu Doğa Koleji

Redaktörler / Redactors

Öğr. Gör. Osman Albayrak	Giresun University
Arş. Gör. Ozan Gökdemir	Giresun University

Grafikerler / Graphic Designer

Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan	Giresun University
Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı	Giresun University
Öğr. Kader Çavdar	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Samet Azap	Kastamonu University
----------------	----------------------

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara	Giresun University
----------------------------	--------------------

Bu Sayının Hakemleri / Referees of this Issue

- Prof. Dr. Alimurat Aktemur (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Gözde Çolakoğlu Sarı (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur Gündüz (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma Şirin Dilli (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Hüseyin Taylan (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. İzzet Yücetoker (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Mihalis Kuyucu (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Doç. Dr. Özge Can (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Özge Cengiz (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Taner Akçacı (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Alper Gürer (Kırıkkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Sağıroğlu Arslan (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bilal Yorulmaz (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Döne Arslan (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru Çiftçi (Hitit Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şanver (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Samet Azap (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Serkal Yıldırım (Karabük Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Nevin Yalçın Beldan (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
NUMBER: 10 – WINTER 2019

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Bilge Öztürk

Türkçede Olumsuzluğun Bazı Görünümleri - *Some Occurences of Negation in Turkish*

1-7

Aynur Beşkonak

İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* Romanında Mezhep Ayrılığı ve Doğurduğu Sonuçlar - Sectarian Differences and its Results Based On A Novel "Shah and Sultan" By Iskender Pala

8-12

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Göktürk Erdoğan

Barış Manço'nun "Dört Kapı" Adlı Eserinin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi - The Examination of Baris Manco's "Dort Kapi" in Terms of Intertextuality

13-24

İLAHİYAT / THEOLOGY

Mehmet Korkmaz

Yurt Dışında Öğrenim Gören Türk Öğrencilerin Üniversite Tercih Süreçleri ve Sorunları: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Örneği - The University Preference Process and Problems of Turkish Students Having Training at Abroad: The Case of Kyrgyz-Turkish Manas University

25-38

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Deniz Yıldız, Kurtuluş Yılmaz Genç

Endüstri 4.0'ın Entelektüel Sermayedeki Rolü: Ülkeler Arası Karşılaştırılması - The Role of Intellectual Capital in the Formation of Industry 4.0: Comparison Between Countries

39-47

A. Nazlı Soykan, Durmuş Gür

Bursa Kumyaka Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi Duvar Resimleri - Bursa Kumyaka Archangels Church Wall Paintings **48-76**

Benan Gök, Ali Murat Kırık, Murat Akşit

Y ve Z Kuşağı'nın Youtube Kullanım Alışkanlıkları - Youtube Usage Habits of Y And Z Generation **77-89**

Hacı Özdemir

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması - Masculinity and Femininity Perception in Gender Perspective: A Field Study **90-107**

Tuğba Bağbaşı

Ankara'nın İki İncisi: II. TBMM Binası ve Ankara Palas - Ankara's Two Pearls: II.TBMM Building and Ankara Palas **108-121**

Editörden;

*“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop*

ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) dergisinin sonuncu sayısını Number:10 / Autumn 2019 olarak yayınlamış bulunmaktayız. Yayın hayatında üçüncü yılını kutlayan ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies), bünyesinde sosyal bilimler ve eğitim bilimleri alanındaki bilimsel çalışmalara yer vermektedir. ASYA STUDIES dergisi olarak amacımız uluslararası bir boyutta nitelikli yayınlar sunarak bilim dünyasına hizmet etmektir.

Dergimiz bilim dünyasındaki macerasını şeffaf bir şekilde nitelikli yayınlara yer vererek sürdürmektedir. Bilim dünyasında adını iyice duyuran dergimize her yayın döneminde birbirinden değerli makaleler gönderilmektedir. Bu sayımız için toplamda 15 makale değerlendirme aşamasına alındı ve bunlardan 9 adedi bu sayımızda yayınlanmaya hak kazandı.

Dergimize gönderilen makaleleri önce yayın kurulumuz ve editöryal ekibimiz inceledikten sonra yabancı dil hakemi ve yazım kontrol hakemine gönderiyoruz. Bu aşamaları başarıyla geçen makaleleri değerlendirme aşamasına dâhil ediyoruz. Değerlendirme aşamasında farklı üniversitelerden ilgili alanda uzman 2 alan hakemine makaleyi gönderiyoruz. Toplamda 2 olumlu sonuca ulaşırsak makaleyi yayın aşamasına dâhil ediyoruz. Eğer 2 olumsuz cevap gelmişse makaleye red veriyoruz. 1 olumlu 1 olumsuz dönüş olmuşsa makaleyi son bir hakeme daha gönderiyoruz ve bu hakemden gelen sonuca göre makaleyi ya yayınlıyoruz ya da reddediyoruz.

Bu sayımızda birbirinden değerli 9 araştırma makalesi yer almaktadır. Sayımızda yer alan 9 makalenin alanlarına bakıldığı zaman ise 2 Filoloji, 1 Güzel Sanatlar ve 1 İlahiyat ve 5 adet de Sosyal ve Beşeri Bilimler temel alanlarına ait makaleler yer almaktadır.

Dergimizin tüm yayın süreçlerini ULAKBİM TR DİZİN'in belirlediği kriterlere göre yapmaya özen gösteriyoruz. Tüm aşamaları Dergipark üzerinden şeffaf bir şekilde yürütüyoruz. Tüm süreçleri bu şekilde yürüterek 2020 yılından itibaren ULAKBİM TR Dizin'de taranmayı amaçlamaktayız.

Dergimizin Winter 2019 sayısının çıkmasında emeği geçen dergi yönetimine, desteklerini veren danışma ve yayın kurulundaki değerli akademisyenler ve alan editörleri ile yazılarıyla ve hakemlikleriyle dergimize değer katan kıymetli yazar ve hakemlerimize teşekkürü bir borç biliriz. Bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmek amacıyla çıktığımız bu süreçte siz değerli akademisyenleri yazar ve hakem olarak her zaman yanımızda görmek isteriz.

Ayrıca bu süreçte görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaştırma noktasında yönlendirmenizi bekler, saygılar sunarız.

Doç. Dr. Serdar BULUT
ASYA STUDIES Baş Editörü

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”

“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”

Ezop

We have published the seventh issue of ASYA STUDIES (Number: 10 / Winter 2019). ASYA STUDIES, which celebrates its second year in its publishing life, provides scientific studies in the field of social sciences and educational sciences. ASYA STUDIES Journal aims to serve the world of science by offering qualified publications in an international dimension.

We have completed the first year of our Journal, which aims to bring the works of Asia and Europe to the science world. In this issue of our journal, which has brought a total of 6 issues, 39 research articles and 4 book reviews into the world of science, there are 9 valuable research articles. If we separate the articles in this issue according to their fields; Educational Sciences, Philology, Theology, Social, Human and Administrative Sciences belongs to the main areas.

There was a total of 15 articles in this issue. All of our articles are first sent to the English language referee and spelling checker and then forwarded to 2 referees who are experts in the related field. If there are 1 positive 1 negative results from the field referees, we direct the article to a final referee and if we reach 2 positive results in total, we include the article in the publication stage. We refused 4 articles that failed to pass this stage after the referees. 4 articles were not completed yet, we could not include in this issue. 9 articles are about to be presented to our valuable readers.

In the remaining time, we started to receive DOI number for our articles. In all of our articles, we have given the ORCID ID numbers of the authors and by applying to ULAKBİM TR Index, we have increased the objectives of our journal to even higher. In our articles, we try to continue our publishing process by following the criteria set by ULAKBİM TR Index.

We would like to thank our valuable writers and referees for their contributions to the journal with their articles and referees. In order to bring a new breath to the world of science and academic life, we always would like to see our esteemed academics as a writer and referee.

We also expect you to guide us in the most perfect way with your opinions and suggestions during this process. We offer our respect to all of you.

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut
Chief Editor of ASYA STUDIES

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Giresun-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerektiği durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi Asya ve Avrupa Coğrafyası'nı ilgilendiren konularda sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, *Asya Studies* dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için 3 hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemidir. Diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşan alan hakemleridir. Makaleyle ilgili hakem raporları mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makaleler, dergipark üzerinden e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra makalelerin hakem sürecini editöryal takip etmektedir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmektedir. Tüm hakem raporları sonuçlanınca yazara e-posta yoluyla gönderilmekte ve yazarın düzeltmeleri beklenmektedir. Düzeltilen makale dergiye ulaşınca tekrar hakemlere e-posta yoluyla gönderilmekte ve hakemlerden onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirimleri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Hakem süreci tamamlayan makaleler tasarım şirketine gönderilmektedir. *Jasss* elektronik ortamda yayımlandıktan sonra yazarlara/sorumlu yazarlara kargo ile (kargo ve yayın ücreti bedeli yazar tarafından karşılanmak suretiyle) gönderilecektir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusunda alakalı akademisyenlerin katıldığı çalıştaylar düzenlenmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere DOI numarası (makale kimlik numarası) ve ORCID numarası (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	10
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 5 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet metni 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır. Özet metinleri sağ ve soldan 1cm. içten yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap İsmi – Tek Yazarlı:

Kara, Mehmet Akif (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*, Ankara: Gece Kitaplığı.
Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki Yazarlı)

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Kitap (Üç ve Daha Fazla Yazarlı)

Mehmet Dursun Erdem, Serdar Yavuz, Mehmet Gürlek, Ayhan Dost (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem vd., 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). “Language, History and Class Struggle”, Wood, E.M. & J.B. Foster (der.), *İN Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* içinde, New York: Montly Review, 26-42.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırma* (Çeviren: A. Aypay, A. Tanrıöğen), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Dergiden

makale

Abou-el-Haj, R. A. (1982) “The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule”, *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14 (2): 185-201.

Kurum tarafında hazırlanmış bir rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994) *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*, Ankara: DİE.

World Bank (1993) *Turkey: Women in Development*, Washington, D.C: World Bank.

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (3. Cilt). İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103)

Yazarı Belirsiz Kitaplar

The 1995 NEA Almanac of Highereducation (1995). Washington DC: NationalEducationAssociation.

Gönderme:(The 1995 NEA Almanac, 1995: 78)

Elektronik Makale

Erdem, M.D. (2008). "Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, 3/3, 502-562. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.
Gönderme: (Erdem, 2008: 528)

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.
Gönderme: (Yavuz 2012: 8 ; Akt.: Bulut, 2016: 5)

Tez

Öztürk, S. (2004). Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetmel Boyutlarıyla Kamu ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
Gönderme: (Öztürk, 2004: 34)

Bildiri

Telli, B., Bulut, S. & Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130), Adıyaman: Adıyaman Üniv. Yayınları.
Gönderme: (Telli, Bulut & Bulduk, 2014: 122)

Ansiklopediler

Akün, Ö. F. (1992). *Divan Edebiyatı, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 398-422), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
Gönderme: (Akün, 1992: 401)

Sözlük

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.
Sadie, S. (Ed). (1980). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (6th ed. Vols. pp.1-20). London: Macmillan.
Gönderme: (TDK, 2005: 255)

Web Sayfası

UNESCO (2013). World Heritage List. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden erişildi.
Gönderme: (UNESCO, 2013)

Asya Studies

AcademicSocialStudies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.655443> / Number: 10, p. 1-7, Winter 2019

TÜRKÇEDE OLUMSUZLUĞUN BAZI GÖRÜNÜMLERİ SOME OCCURENCES OF NEGATION IN TURKISH

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
ArticleArrivalDate
05.12.2019

Makale Kabul Tarihi /
ArticleAcceptedDate
30.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
ArticlePublicationDate
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Öztürk
Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Batı Dilleri ve
Edebiyatları Bölümü
bilgeturkkan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3951-3554>

Öz

Kutupsallık bilgisel nesnel kiplik çerçevesinde tanımlanmaktadır. Bilgisel kiplik ise konuşucunun bir olay-durumunun gerçekleşip gerçekleşmediğinden emin olup olmadığını kodlamayı sağlamaktadır. Dik bu tanımlamalardan hareketle olumsuzluğun anlambilimsel ve edimbilimsel açıdan ele alınması gerektiğini ve daha kapsamlı bir olumsuzluk türü ölçeği oluşturulması gerektiğini ileri sürmektedir. Buna göre tümce, önerme, yüklemleme, yüklem ve kurucu olmak üzere beş çözümleme düzeyi belirlemiştir. Edimsözel olumsuzluk, edimsel eylemlerin olumsuzlanmasıyla elde edilmektedir. Önermesel kutupsallıkta, konuşucu bağlamda verilen ya da sezdirilen, olumlu ya da olumsuz bir önermeyi onaylamakta ya da reddetmektedir. Her iki durumda da konuşucu, önermenin doğruluğu hakkındaki kişisel değerlendirmesini sunar. Yüklemlemenin olumsuzlanması ise, belli bir olay durumunun gerçekleşmemesinin nesnel olarak sunulduğu bir yapı olarak kabul edilmektedir. Bu tür olumsuzluk yalnızca yüklem üzerinde etkilidir ve eğer bu yüklem bir yüklemlemede kullanılırsa önermeyi olumsuz yapamamaktadır. Olumsuz bildirimlere ulaşmanın çok farklı bir yolu da kurucu olumsuzlama ya da sıfır-nicelemeyoluyla olumsuzluktur. Bu ayrımlar göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın amacı dillerdeki olumsuzluk olgusunun İşlevsel Dilbilgisi (Dik, 1997) çerçevesinde nasıl açıklandığının ortaya konması ve bu bağlamda Türkçedeki kimi olumsuzluk görünümlerinin açığa çıkartılması olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle olumsuzluğun ne olduğu ve hangi düzlemlerde işlediği ele alınacak, ardından Türkçedeki olumsuzluk incelenecektir. Türkçenin olumsuzluğu Dik'in belirttiği 5 düzlemde de kullandığı gözlemlenmiştir. Ancak Türkçede olumsuzluk üzerine yapılan çalışmaların daha çok {-mE} ve {değil} birimleri üzerine odaklanması özellikle yüklem ve kurucu düzeyindeki olumsuzluğun incelenmesini geri plana itmiştir.

Anahtar Kelimeler: Olumsuzluk, İşlevsel Dilbilgisi, Edimsözel Olumsuzluk, Önermesel Olumsuzluk, Yüklem Olumsuzluğu, Kurucu Olumsuzluğu

Abstract

Polarity defined with regard to objective epistemic modality, which serves to code whether the speaker is certain about the occurrence of a state-of-affairs. Regarding this definition, Dik asserts that negations should be addressed both semantically and pragmatically, and a more comprehensive negation scale should be comprised. Accordingly, he defined five levels of analysis as phrase, proposition, predication, predicate and constituent. Illocutionary negation is attained through the negation of performative verbs. In propositional polarity, the speaker approves of or denies any affirmative or negative proposition given or implied in a certain context. In both conditions, the speaker provides their assessment of the truth of the proposition. The negation of predication is considered a structure, in which a certain state-of-affairs is represented objectively. This kind of a negation affects the predicate only, and if this predicate is used in a state-of-affairs, it cannot render the proposition negative. A distinct way to obtain negative statements is constituent negation or negation through zero-quantification. This study aims at explaining how negation in languages is addressed in Functional Grammar (Dik, 1997), and revealing occurrences of negation in Turkish. To this aim, the study will discuss what negation is and at which levels it operates before scrutinizing negation in Turkish. It is observed that negation in Turkish operates at all five levels proposed by Dik. However, the focus on {-mE} and {değil} caused the investigation of negation at predicate and constituent levels to fall behind.

Key Words: Negation, Functional Grammar, Illocutionary Negation, Propositional Negation, Predicate Negation, Constituent Negation

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Öztürk, B. (2019). Türkçede Olumsuzluğun Bazı Görünümleri. *Asya Studies-AcademicSocialStudies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 1-7

1. Olumsuzluk Nedir?

Olumlu ve olumsuz kutupsallık bilgisel nesnel kipliğin mantıksal uç noktaları olarak tanımlanabilmektedir. Bu bilgisel kiplik konuşucunun bir olay-durumunun gerçekleşip gerçekleşmediğinden emin olup olmadığını kodlamayı sağlamaktadır (Dik, 1997: 169).

Dik'e (1997) göre, olumsuzluk incelemelerinde, olumsuzluğun anlambilimsel ve edibilimsel yönlerini de içerecek ve olumsuz kutupsallığın farklı biçimsel gerçekleşmelerini kapsayacak şekilde daha zengin bir olumsuzluk türü dizisinin tanımlanması gerekmektedir. Örneğin Lyons (1977) doğal dillerde olumsuzluk için üç farklı tür tanımlamıştır ve bu üç tür işlevsel dilbilgisindeki tümcenin katmanlı yapısı içinde açıklanabilmektedir. Dik ise, olumsuzluğun ilişkili olabileceği çözümleme düzeylerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır (1997: 169):

(1)	Tümce	Sözeylem
	Önerme	Olası gerçeklik
	Yüklemleme	Olay durumları
	Yüklem	Özellik / İlişki
	Kurucu	Varlıklar toplamı

Dik'e göre dillerin bu beş farklı düzey arasında farklı olumsuzluk biçimleri kullanmasının altında belli nedenler yatmaktadır. Bu nedenleri sorgulamak amacıyla Dik (1997) ilk olarak olumsuzluğun bir işleç mi yoksa tümcenin bir uydusu mu olduğunu sorgulamıştır. Bazı olumsuzluk biçimleri tümcelerde bir işleç gibi işlev görürken, bazı biçimler de tümcenin uydusu olarak işlev yüklenmektedir (1997: 170):

(2)	a.	Taroowa tegami o kakimasu. Taro KONU mektup NESNE yaz-KİBARLIK 'Taro mektup yazıyor.'
	b.	Taroowa tegami o kakimasen. Taro KONU mektup NESNE yaz-KİBARLIK- OLUMSUZLUK 'Taro mektup yazmıyor.'
(3)	a.	John acceptedtheproposalfully.
	b.	John acceptedtheproposalhardly.
	c.	John acceptedtheproposal not at all
	d.	John acceptedtheproposal not.

(2b)'deki örnekte olumsuzluk biçimi eylemin çekim dizgesinde yer almakta ve bir işleç olarak gerçekleşmektedir. Ancak bazı dillerde (3d) örneğindeki *not* biçimbirimi gibi biçimbirimler uydu düzeyinde gerçekleşmektedir. (3)'teki örnekte *not* uydusu diğer uydular (fully, hardly, not at all) gibi işlev görmektedir. Diller de olumsuzluğu kodlamada hem işleçlerden hem de uydulardan yararlanabilmektedirler.

Olumsuzluğun farklı kodlanmasının altında yatan nedenlerden biri olarak tümcenin bilgi yapısındaki farklılık gösterilebilir. Dik (1997) olumsuzluk ve odak arasındaki ilişkiyi açı (scope) kavramını temel alarak açıklamaya çalışmaktadır. Dik'e göre, Olumsuz (X) olarak temsilleştirebileceğimiz bir dilsel anlatımda, aslında, X'in tamamı olumsuzluğun açısına girmemekte, X'in yalnızca bir bölümü olumsuzlanmaktadır.

(4) John didn'tgoto Leyden on a bicycle.

Yukarıdaki örnekte olumsuzluk tüm önermeyi açısına alacak biçimde yorumlansa da bu tümcenin en akla yatkın yorumu yalnızca *on a bicycle* uydusunun olumsuzlanması olmaktadır.

(5)	a.	Olumsuz (X) ≠ Olumsuz (John goto Leyden on a bicycle.)
	b.	Olumsuz (X) = Olumsuz (on a bicycle)
	c.	John didgoto Leyden, but he didn'tgo on a bicycle.

Bossuyt (1982; 1983), yukarıda gözlemlenen açı sorununa üç ilkeyle açıklama getirmeye çalışmaktadır (Aktaran Dik, 1997: 171):

- i. Olumsuz bir tümcenin olağan yorumu olumlu karşılığında en az sapmaya yol açan yorumdur. Yani olumsuzluk öncelikle en küçük ölçekli düzlemde yorumlanmalıdır.
- ii. Belirtili bir odak yüklemenin olmadığı durumlarda, olumsuzluğun açısı içine giren kurucu anlambilimsel işlev hiyerarşisindeki en çevresel kurucudur ((4)'teki örnekte ARAÇ anlambilimsel işlevi en çevresel anlambilimsel işlevlerden biridir.)
- iii. Belirtili odağın olduğu durumlarda belirtili odak olumsuzluğu üzerine çeker.

Bu ilkeleri verdikten sonra, olumsuzluğun görüldüğü düzlemleri tek tek inceleyelim.

1.1. Edimsözel Olumsuzluk

Dik, bir tümcenin edimsözel gücünün olumsuzlanabileceğini ileri sürmektedir (1997: 172):

- (6) I don't say that John is a fool.

Bu tür bir olumsuzlamada belli bir edimsözünü yapmaya yeterli olmadığını ya da onu yapmayı reddettiğini belirtiriz. Aslında bu işlemin kendisi de bir edimsözdür. Searle ve Vanderveken (1985) de edimsözelolumsuzlama olarak adlandırdıkları bu olumsuzluk türünün önermesel olumsuzluktan ayrılması gerektiğini ileri sürmektedirler:

- (7) a. I promise not to come.
b. I do not promise to come.

(7a)'daki tümcede konuşucu 'not coming' biriminin önermesel içeriğine dayanarak söz verme eylemini gerçekleştirmektedir. (7b)'de ise, konuşucu 'coming' biriminin edimsözüne dayanarak 'söz verme' edimsözünü gerçekleştirmeyeceğini bildirmektedir. Edimsözel olumsuzluk, edimsel eylemlerin açık bir biçimde olumsuzlanmasıyla elde edilmektedir. Edimsözel olumsuzluk yorumu ise bu olumsuz edimsel bildirimlerin edimsel olarak yorumlanması sonucu gerçekleşebilmektedir (Dik, 1997: 173-174).

1.2. Önermesel Olumsuzluk

Önermesel olumsuzlukta, konuşucu bağlamda verilen ya da sezdirilen, olumlu ya da olumsuz bir önermesini onaylamakta ya da reddetmektedir. Her iki durumda da konuşucu önermenin doğruluğu hakkındaki kişisel değerlendirmesini sunar (Dik, 1997: 176). Ancak Dik (1997), olumsuz bir önermenin bildirilmesiyle, olumlu bir önermenin reddedilmesi arasında bir ayrım yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bazı diller bu ayrımı biçimbirimlerle yapmaktayken çoğu dilde bu ayrım parçalarüstü birimlerle yapılmaktadır.

- (8) A: Is Jan rich?
'Is John rich?'
B: Ja, hij is rijk.
'Yes, he is rich'
- (9) A: Jan is niet rijk.
'he is not rich'
B: Hij is WEL rijk.
(That's not true) 'He is rich'

Hollandaca dilinden verilen örnek (9)'da da görüldüğü gibi reddetme yapılarında WEL biçimbirimini kullanmaktadır. Bu durum İngilizcede ezgilemeyle sağlanmaktadır (Dik, 1997: 176).

1.3. Yükleme Olumsuzluğu

Yüklemlemenin olumsuzlanması belli bir olay durumunun gerçekleşmemesinin nesnel olarak sunulduğu bir yapı olarak kabul edilmektedir. Bu düzlemde olumsuzluk belirticisi nesnel bilgisellik kipi belirticileriyle aynı düzlemde işlev görmekte olan bir işleğe dönüşür ve olay durumunun değişkenleri üzerinde etkili olabilmektedir (Dik, 1997: 177).

1.4. Yükleme Olumsuzluğu

Olumsuzluğun doğrudan yükleme sınırlandığı durumlar da söz konusudur (Dik 1997: 178):

(10)	a.	intelligent	unintelligent
	b.	playing	non-playing
	c.	feathered	featherless

Bu tür olumsuzluk yalnızca yüklem üzerinde etkili olmaktadır ve eğer bu yüklem bir yüklemede kullanılırsa önermeyi olumsuz yapamamaktadır:

- (11) That remark was rather un-intelligent, wasn't it?

(11)'de de görüldüğü gibi, tümcenin sonunda *olumsuz koşacın* olması aslında önermenin olumlu olduğunu göstermektedir. Dik'e göre, yüklem özellik ya da ilişkileri belirlediğinden, yüklem olumsuzluğu da verilen ilişkiler ya da özellikler üzerinden yeni ilişkiler ve özellikler oluşturmaktadır (Dik, 1997: 178).

1.5. Kurucu Olumsuzluğu

Olumsuz bildirimlere ulaşmanın çok farklı bir yolu da kurucu olumsuzlama ya da sıfır-nicelemeyoluyla olumsuzluktur. Niceleyiciler varlıkların boyutunu belirleyen kurucu işleçleridir (Dik, 1997: 180-181):

(12)	a.	John hates <i>all</i> teachers.
	b.	John hates <i>five</i> teachers.
	c.	John hates <i>some</i> teachers.
	d.	John hates <i>no</i> teacher.

(12) örneğinde *italik* olarak yazılmış kurucular niceleyici işleçlerdir ve her biri olay durumunda yer alan varlıklar grubunun boyutu hakkında farklı bilgi vermektedir. (12d)'de *no* kurucu niceleyicisidir ve John'un nefret ettiği öğretmenler kümesinin boş olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, İngilizcedeki *none* kurucu niceleyicisi de sıfır-niceleme sağlamaktadır. Bu niceleyiciler olumsuz bir birimden türemedikleri için olumsuzluğun belirtildiği düzlemlerde farklı bir yer tutmaktadırlar (Dik, 1997: 182).

2. Türkçede Olumsuzluk

Türkçede olumsuzluk üzerine yapılan çalışmalar genellikle olumsuzluğun bir yönünü ele almış, olumsuzluğu bütünüyle inceleyen çalışmalar pek yapılmamıştır. Erguvanlı (1984) ve Özkan (2003) Türkçede olumsuzluk hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan sayılabilir. Ayrıca, Şener ve İşsever (2003), Güven (2002) ve Keleşir'in (2002) çalışmaları sırasıyla Türkçede olumsuzluk ve odak ilişkisi, belirteçler ve olumsuzluk açısı ve belirsiz kurucular ve olumsuzluk ilişkisini ele almaktadırlar.

Erguvanlı (1984) Türkçedeki eylemcil olumsuzluk eki olan {-mE} ve sözcüksel olumsuzluk sağlayan ve koşaç konumunda kullanılan *değil* biçimlerini incelediği çalışmasında hemen hemen aynı anlambilimsel yorumlamaya sahip olan bu olumsuzluk birimlerinin aslında farklı yapılanmalara ve anlam özellikleri sergilediğini ve birbirlerinin yerine kullanılmadıklarını ileri sürmektedir. Erguvanlı'nın amacı bu farklı olumsuzluk yapılarının üzerindeki edimbilimsel kısıtlamaları ortaya koymaktır.

(13)	a.	Onunla bir daha görüşmeyeceğim.
	b.	Onunla bir daha görüşecek değilim.

2.1. Türkçede Önermesel Olumsuzluk ve Yükleme Olumsuzluğu

Tura (1981) yukarıdaki tümcelerde kullanılan {-mE} biçimbirimini içsel olumsuzluk işleci, *değil* biçimbirimini ise dışsal olumsuzluk işleci olarak adlandırmaktadır. Erguvanlı dışsal olumsuzluk işleci olan *değil* biriminin kullanılabilmesi için çok özgül durumların olması gerektiğini belirtmekte ve bu nedenle dışsal olumsuzluğu belirtili yapı olarak kabul etmektedir (Aktaran Erguvanlı, 1984: 160). (13b)'deki gibi yapıların üzerinde belirtisiz yapıdakinden çok farklı sözdizimsel kısıtlamaların olduğunu belirten Erguvanlı (1984), bu durumun söz konusu yapıların dildeki kullanım sıklığına da yansıdığını ileri sürmektedir.

Türkçede eylemcil yüklem {-mE} biçimbiriminin eylem tabanına eklenmesiyle olumsuzlanırken, adıl yüklem *değil* sözlüksel birimiyle olumsuzlanırlar ve eylem çekim ekleri *değil* birimine eklenir. Varlıksal tümcelerde ise, olumsuzluk, *var* biriminin karşıt anlamlısı olan *yok* birimiyle sağlanmaktadır (Erguvanlı, 1984: 160-161):

- (14) a. Erol işe başladı.
b. Erol işe başlamadı.
(15) a. Erol başarılı bir işadamıydı.
b. Erol başarılı bir işadamı değildi.
(16) a. Bahçede köpek var.
b. Bahçede köpek yok.

(15b)'deki yapıda *değil* bir anatümce yüklemi olarak işlev görmekte ve çekim biçimbirimlerini yantümce yükleminden alarak yantümce yüklemine çekimsiz yapmaktadır. Ancak, Erguvanlı'ya göre, Türkçede her eylem tabanı *değil* biriminin anatümce eylemi olduğu yapılarda yantümce eylemi olarak bulunamamaktadır. Türkçede {-mİş, -(I)yor, -(y)EcEK} biçimbirimleriyle çekimlenmiş eylemler *değil* yapılarında bulunabilirken, {-DI, -Ir, -mEII, -(y)E} biçimbirimleriyle çekimlenmiş yapılar *değil* yapılarında yer alamamaktadır. Bu yapıların içsel olumsuzluk işleçleriyle olumsuzlanmasında herhangi bir kısıtlama yoktur (Erguvanlı, 1984: 162-163).

- (17) a. Bu haberi Erol'a söylemeyeceğim.
b. Bu haberi Erol'a söyleyecek değilim.
(18) a. Erol'u sevmedim.
b. *Erol'u sevdi değilim.

Türkçede *değil* yapılarında yer alan yantümce eyleminin içsel olumsuzluk işleci taşıdığı yapılar da bulunmaktadır. Bu tür yapılarda yantümce eylemi üzerindeki çekim biçimbirimlerinin *değil* üzerinetaşınması seçimlik olmakta ve {-mEII, -(y)E} biçimbirimleri dışındaki biçimbirimler bu yapılarda kullanılabilir (Erguvanlı, 1984: 164).

- (19) a. Erol'u sevmedim değil.
b. Erol'u sevmedi değilim.

Soru yapılarında da farklı davranan *değil* yapıları, açısı içine aldığı kurucudan sonra gelebilen –mİ soru parçacığının belirtisiz konumu olan tümce sonu konumdan farklı bir konumda bulunmasına izin vermemektedir (1984: 165):

- (20) a. Erol o işi kabul etmiş değil mi?
b. *Erol o işi mi kabul etmiş değil?
c. *Erol mu o işi kabul etmiş değil?

Erguvanlı'ya göre, *değil* yapıları üzerindeki bu sözdizimsel kısıtlamalar, dışsal olumsuzluğun önermenin tamamını ve belirtme durumunu tamamen olumsuzlaştırdığını göstermektedir ve bu nedenle de bu yapılar belirtili soru yapılarına izin vermemektedir. İçsel ve dışsal olumsuzluk arasındaki bu farklılık anlambilimsel yorumlanmalarına da yansımaktadır. {-mE} biçimbiriminin anatümce eylemine eklendiği içsel olumsuzlukta, olumsuzluk açısı yüklem ya da tümcenin bir bölümü tarafından ifade edilen

belirtmeyle sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan dışsal olumsuzlukta belirtmenin yanı sıra bütün bir önerme de olumsuz olmaktadır (1984: 166-167):

- (21) a. O benden iyi İngilizce biliyor diye başvurumdan vazgeçmedim.
b. Ben de şansımı deneyeceğim.
c. Daha iyi bir iş bulduğum için vazgeçtim.
- (22) a. O benden iyi İngilizce biliyor diye başvurumdan vazgeçmiş değilim.
b. Ben de şansımı deneyeceğim.
c. Daha iyi bir iş bulduğum için vazgeçtim.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi {-mE} içsel olumsuzluk işlecinin yorumlanmasında bir belirsizlik vardır. Dışsal olumsuzluk işlecinin yorumlanmasında ise bu belirsizlik ortadan kalkmaktadır çünkü *değil* yalnızca önermenin bir parçasını değil, bütün önermeyi olumsuzlamaktadır. (21)'de görülen açığı sorunu Bossuyt'un (1982) daha önce sözü edilen açığı sorunu gözlemleriyle örtüşmektedir. Bu noktada Türkçedeki dışsal olumsuzluk işlecinin Dik'in önermesel düzlem olarak adlandırdığı düzlemde işlediğini, içsel olumsuzluk işlecinin ise, yüklemleme düzleminde işlediğini ileri sürebiliriz.

Türkçedeki {-mE} biçimbiriminin yanı sıra {-mAdAn} ve {-mAksIzIn} ulaç belirtme biçimbirimlerinin de yüklemleme düzleminde olumsuzlama yaptığı ileri sürülebilir (Banguoğlu, 2000'den aktaran Özkan, 2003: 41-42). Banguoğlu'na göre bu biçimbirimler yantümcenin gerçekleşmeyeceğini anlatırlar yani önermenin tamamını değil, yalnızca yantümcenin ya da bir bölümünün olumsuzlanacağını belirtirler:

- (23) a. Ahmet yatağını toplamadan evden çıkmış.
b. Arkasına bakmaksızın yürüdü gitti.

Yukarıdaki tümcelerde {-mAdAn} ve {-mAksIzIn} biçimbirimleri yantümcede anlatılan olay durumunun gerçekleşmediğini belirtmektedirler. Ancak bu biçimbirimler üzerinde olumsuzluğa ilişkin ayrıntılı çalışmalar olmadığı için bu biçimbirimler hakkında geniş bilgi sunulamamaktadır.

2.2. Türkçede Yüklem Olumsuzluğu

Olumsuzluğun doğrudan yüklem üzerinde gösterildiği ve yüklemle sınırlandırıldığı durumlarda kullanılan ve yeni ilişkiler ve özellikler oluşturan yüklem olumsuzluğunun Türkçede görünümü Özkan'da (2003) da belirtildiği gibi, {-sIz} biçimbirimiyle üretilen sıfatlarda ve bu sıfatların koşaçlı yapı olarak kullanıldığı tümcelerde ortaya çıkmaktadır:

- (24) a. Ahmet çok şanssız bir çocuk.
b. Yola bensiz çıkmışlar.

Gencan'a (2001) göre, varlık, çokluk bildiren {-II} biçimbiriminin olumsuzluğu olan {-sIz} biçimbirimi aynı zamanda *ile* ilgecinin olumsuzunu da oluşturarak yüklem düzleminde hem yeni bir özellik (şanssız) hem de yeni bir ilişki (bensiz) kodlayabilmektedir (Aktaran Özkan, 2003: 41).

2.3. Türkçede Kurucu Olumsuzluğu

Olumsuz bildirimlere ulaşmanın farklı bir yolu olan kurucu olumsuzlama ya da sıfır-nicelemeyoluyla olumsuzluğun Türkçedeki görünümüne baktığımızda daha önce İngilizceden verdiğimiz örneklerden farklı bir durum söz konusudur:

- (25) a. Ahmet *bütün* öğretmenlerden nefret eder.
b. Ahmet *beş* öğretmenden nefret ediyor.
c. Ahmet *bazı* öğretmenlerden nefret ediyor.
d. Ahmet *hiçbir* öğretmenden nefret etmiyor.
e. *Kimse* okula gitmedi.

Daha önce verdiğimiz (12d)'de kurucu niceleyicisi olan *no* John'un nefret ettiği öğretmenler kümesinin boş olduğunu belirtmektedir ve tümcenin yüklemine ayrıca bir olumsuzluk birimi görülmemektedir. İngilizcede bu tümce olumsuz kabul edilmektedir yani 'John öğretmenlerden nefret eder' önermesinin olumsuzu sayılabilmektedir. Ancak (25d)'deki hiçbir sıfır-niceleyicisi (12d)'deki gibi nefret edilen öğretmenler kümesinin boş olduğunu bildirmesine karşın, Türkçede eylem üzerinde olumsuzluk belirticisi olan {-mE} biçimbirimi de görünmektedir. Bu noktada Türkçede sıfır-niceleyicilerinin (kimse, hiçbir), niceledikleri varlıklar kümesinin boş olduğunu göstermelerine karşın yüklemleme düzeyinde olumsuzluk belirten {-mE} olmadan, tek başlarına kullanıldıklarında dilbilgisi-dışı yapılar ortaya çıkmaktadır:

- (26) a. *Ahmet hiçbir öğretmenden nefret ediyor.
b. * Kimse okula gitti.

Yukarıda da görüldüğü gibi sıfır-niceleyiciler Türkçede tek başlarına olumsuzluk belirtmekte kullanılamamaktadırlar. Ancak bu konunun daha ayrıntılı bir şekilde araştırılması gerekmektedir.

3. SONUÇ

Olumsuzluğun İşlevsel Dilbilgisi (Dik, 1997) çerçevesinde açıklandığı ve Türkçedeki görünümünün bu çerçeveden ele alındığı bu çalışmada Türkçenin olumsuzluğu Dik'in belirttiği 5 düzlemde de kullandığı gözlemlenmiştir. Ancak Türkçede olumsuzluk üzerine yapılan çalışmaların daha çok {-mE} ve {değil} birimleri üzerine odaklanması özellikle yüklem ve kurucu düzeyindeki olumsuzluğun incelenmesini geri plana itmiştir. Bu düzlemlerin de araştırılması Türkçede olumsuzluk olgusunun daha ayrıntılı olarak ortaya konmasını sağlayacaktır.

Türkçede bilgi yapısı, açılı ve olumsuzluk üzerine yapılan çalışmalara edim bilim alanının çok geniş olması ve Türkçenin edim bilimsel olarak belirlenen bir sözdizimsel yapıya sahip olması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. 5. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Bossuyt, A. (1982). *Aspektenvan de geschiedenisvan de negatievezin in hetNederlands*. PhD-thesis. FreeUniversity of Brussels.
- Bossuyt, A. (1983). *HistoricalFunctionalGrammar: An Outline of An IntegratedTheory of Language Change*. In S.C. Dik, ed. *Advances in FunctionalGrammar*, 301-325. Dordrecht: Foris.
- Dik, S. C. (1997). *TheTheory of FunctionalGrammarPart 2: ComplexandDerivedCosntructions*. K. Hengeveld (ed.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Erguvanlı-Taylan, E. E. (1984). *Someaspects of Negation in Turkish*. 1986. (eds.) A. Aksu-Koç ve E. Erguvanlı-Taylan (haz.), *Proceedings of theTurkishLinguistics Conference*, 1984, (s. 159-179) içinde. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. (Basım yılı 1986).
- Gencan, T.N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Güven, M. (2002). *Adverbsandthescope of negation in Turkish*. K. İmer ve G. Doğan (haz.), *CurrentResearch on TurkishLinguistics*(pp. 163-171). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Keleşir, M. (2002). *Turkishindefinitesandnegativepolarityitems*. K. İmer ve G. Doğan (haz.), *CurrentResearch on TurkishLinguistics*(pp. 163-171). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Lyons, J. (1977). *Semantics. Vol 2*. Cambridge: Cambridge UniversityPress.
- Özkan, B. (2003). *Sait Faik'in Üç Öykü KitabındaOlumsuzlama ve OlumsuzlamanınMetinselGörünümleri*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Searle, J.R ve Vanderveken, D. (1985). *Foundations of IllocutionaryLogic*. Cambridge UniversityPress.
- Şener, S. ve İşsever S. (2003). *Theinteraction of negationwithfocus: ne...nephrases inTurkish*. *Lingua*, 113, 1089-1117.
- Tura, S. (1981). *A study on negation in Turkish*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. ODTÜ, Ankara.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.657003> / Number: 10, p. 8-12, Winter 2019

İSKENDER PALA'NIN ŞAH VE SULTAN ROMANINDA MEZHEP AYRILIĞI VE DOĞURDUĞU SONUÇLAR SECTARIAN DIFFERENCES AND ITS RESULTS BASED ON A NOVEL "SHAH AND SULTAN" BY ISKENDER PALA

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.12.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Aynur Beşkonak
aynurbeskonak@gmail.com

ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-1605-0278>

Öz

İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* tarihi romanının konusu, Safevi şahı İsmail Şah ile Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim arasındaki mücadeledir. Roman, tarihi şahsiyet olan Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim'i, Türk Devleti'nin bir birine düşman, intikam ateşi, zafer hırısıyla yaşayan iki mağrur hükümdarını tüm gücü ve zaaflarıyla ele alır.

Birçok konularla beraber Alevilik-Sünnilik çatışmasının da konu edildiği romanda iki Müslüman ve Türk hükümdarın siyaset maskesi altındaki mücadelesinin asıl sebebinin mezhep ayrılığı olduğuna ve bundan kaynaklanan karşılaşmanın günah boyutuna vurgu yapılır. Romanda Sünni Osmanlı Yavuz Sultan Selim ile Şii Kızılbaş Safevi Şah İsmail arasındaki mezhep çatışması ve bu çatışmanın doğurduğu sonuçlar, hükmetmek uğruna her şeyi göze alan iki hükümdarın mücadelesi olarak verilir. İskender Pala, iki Türk, iki Müslüman Devlet lideri arasındaki bu mücadelenin her ikisinin hayatını nasıl değiştirdiğine, mezhep ayrılığının doğurduğu acı sonuçlara edebi bir anlatımla ışık tutar. Yazar, görünürde iki hükümdarın iktidar kavgası gibi görünen ama gerçeğinde kardeşin kardeşle savaşı olan Çaldıran Savaşı'nın vahimlik boyutunu, kardeşin kardeş katili olduğu Hasan ve Hüseyin üzerinden somutlaştırır. Pala, yalnız siyasetin doğurduğu ağır sonuçları dokunaklı bir şekilde yorumlar.

Bu çalışmada İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* romanında Safevi hükümdarı Şah İsmail ile Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim arasındaki siyaset maskesi adı altında yürütölen mezhep çatışması, çeşitli kaynaklardan da faydalanılarak incelendi.

Anahtar Kelimeler: Safevi, Osmanlı, Şiilik, Sünnilik, Mezhep Ayrılığı, Çaldıran Savaşı

Abstract

The subject of Iskender Pala's historical novel "Shah and Sultan" is about the battle between the Safavid shah Ismail Shah and Yavuz Sultan Selim Sultan of the Ottoman Empire. The novel describes these two powerful historical figures as victory ambitious enemies, with all their weaknesses and strength. The novel, where the conflict between Alevism and Sunnis is also discussed, talks about the fact that growing tension and conflict behind the political mask between these two Muslim and Turkish historical figures, was actually the difference between the sects.

In the novel, the sectarian conflict between the Sunni king Yavuz Sultan Selim-Sultan of Ottoman Empire and the Shiite Kizilbash Safavid Shah Ismail, and the consequences of this conflict are given as unnecessary struggle of two rulers who risk everything for the sake of ruling. Iskender Pala sheds light on how this struggle between two Turks and Muslim State leaders changed both their lives and consequences of sectarian separation. The author embodies the fatal dimension of the Chaldıran War, which appears to be the power struggle of the two rulers, but in fact was the war of the Two Brothers. Pala mentions the consequences of the wrong policy.

We used various sources to analyze Iskender Pala's historical novel "Shah and Sultan" where the sectarian difference was the main reason of the conflict.

Key Words: *Safevi, Osmanlı, Shiism, Sunnism, Separation of Religion, Battle of Chaldıran*

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Beşkonak, A. (2019).). *İskender Pala'nın Şah ve Sultan Romanında Mezhep Ayrılığı ve Doğurduğu Sonuçlar*. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 8-12

1. GİRİŞ

İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* romanı Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail ile Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim arasındaki mücadeleyi ele almaktadır. Roman, tarihi bir roman olduğu için yoğun bir bilgi ve derin bir araştırmanın sonucu olduğu bir gerçektir. Ama tarihe dayanarak kaleme alınan eserde yer yer Şah İsmail ve Sultan Selim, ister insani, ister siyasi konuda tarihten bilinen bilgilerin dışına çıkılarak "resmedilmiştir". "Hiçbir romanını tarihi ve yaşanmış vakayı olduğu gibi dikkatlere sunduğunu iddia edemeyiz. Gerçek dediğimiz şey, değişikliğe uğrayarak edebi eserin dünyasına girer" (Aktaş, 2005: 15). Yazar, romanı kurgularken bazen objektiflik konusunda eşit mesafede dururken, bazen de yazarın bir tarafı itibarsızlaştırdığı, diğer tarafı yücelttiği, idealize ettiği görülür. Bundan dolayı, tarihi olayları ve şahsiyetleri konu eden romanın tartışmaların odağında olan bir eser olması kaçınılmaz gerçeğe dönüşür. Eserde tarihi gerçekliklerin olduğu gibi yansıtılması ya da çarpıtılması, yazarın hem Şah'a hem de Sultan'a eşit mesafede kalabil(me)mesi tarihi açıdan işin bilimsel boyutudur. Fakat edebi açıdan bakıldığında tüm anlatılanlar kurgunun bir parçasıdır: "Roman da, tarih de 'gerçeğe' bakar; ancak tarihçi; 'gerçeğe' bakarken 'objektif' olmak zorundadır. Oysa romancının böyle bir kaygısı yoktur" (Tekin, 2017: 66). Zaten *Şah ve Sultan*, bir tarih kitabı değil tarihle edebiyatın harmanlandığı edebi bir çalışmadır ve doğru olan da değerlendirmenin bu yönde yapılmasıdır.

Eserin ana kahramanları tarihi şahsiyet Safevi Devleti'nin ilk hükümdarı Şah İsmail ve Şah İsmail'in çağdaşı, dokuzuncu Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'dir. Türk Devletinin birbirine düşman iki mağrur hükümdarının hırsına, ihtirasına, edebi bir şekilde ayna tutan roman, yenilmezliğin sembolü olan iki güçlü karakter, iki hükümdar arasındaki çekişmeleri, kurgusal bir yolla anlatır: "Son birkaç yılda yaşananlar, Selim ile İsmail'i birbirinin karşısına koymuştu. İkisi de aynı dehaya sahipti ve ikisi de cihangir olmak istiyordu. İkisinin de artık değerine tahammülü yoktu ve ikisi de kendi varlığını diğerinin yokluğunda görmeye başlamıştı"¹ (Pala, 2018: 61). Tarihi kaynaklardaki bilgiler de iki hükümdarın birbirine tahammülsüzlüğünden haber verir: "1512'de babasını tahtan indirip yerine geçen I. Selim, kardeşlerini bertaraf edip konumunu sağlamlaştırdıktan sonra Kızılbaş ve Safevi meselesinin çözümünü öncelikli gündem olarak belirledi" (Küpeli, 2014: 61); "Yavuz, önceden Safevilerle kesin olarak savaşmaya ve bu devleti ortadan kaldırmaya karar vermişti" (Budak vd., 2002: 450).

Romandaki olaylar "Osmanlı ve Safevi devletlerinin bu mücadelesi genellikle mezhep ayrılığına dayandırılmıştır" (Küpeli, 2014: 56) tarihi bilgisinde de olduğu gibi iki Müslüman hükümdarın siyasi ve mezhep çatışması ve bu çatışmanın doğurduğu sonuçlar üzerine şekillenir. Majid Khadduri (aktaran Küpeli, 2014), "şeriatı göre Müslüman bir devletin bir diğer Müslüman devlete karşı savaşabilmesinin yegâne şartı ilahi yasaları uygulamak veya bunun ihlalini önlemektir" yorumunu yapar. Oysa "Şah da, Sultan da ömürleri boyunca küffar ile savaşmadılar. Her ikisi de Müslümanlar ile savaştilar ve Müslüman kanı döktüler" (s. 355). İşin en vahim tarafı İslam'ın geleceğini belirlemek için vuruşacak olan Şah'la Sultan'ın ordusunda Hıristiyan birliklerinin olmasıdır: "Peki o halde Şah'ın ordusunda Kafkas kavimlerinden prensler ile onlarla aynı dini taşıyan Hıristiyan birliklerin ne işi vardı? Keza Sultan'ın ordusunda Rumeli beyleri ile onların kumanda ettikleri küffar birlikleri yarın neyin uğruna savaşacaklar ve öleceklerdi?" (s. 209). Ne yazık ki "ordularında Hıristiyanları savaştırmaktan geri kalmayan ve kâfirlere Müslüman kanı döktüren" (s. 377) Şah da, Sultan da kendi savaşlarında kendilerini haklı bulurlar.

Tarihi kaynaklarda da mezhep ayrılığının Osmanlı-Kızılbaş siyasetinin ayrılmaz bir parçası olduğu görülür: "Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıl boyunca Kızılbaşlara karşı takip ettiği siyasetin bir benzeri İran'da Sünnilere karşı uygulanıyordu. Daha Şah İsmail zamanında pek çok Sünni, Şiiliği kabul etmeye zorlanmıştı" (Küpeli, 2014: 66). Dolayısıyla, siyasi çekişmeler mezhep ayrılığını, mezhep ayrılığı da siyasi çekişmeleri alevlendirir ve durum tahammül edilemez hal alır. Günün birinde yollarının kesişeceğinin farkında olan Şah'ın da, Sultan'ın da birbirlerinin yolu üzerindeki engeller gün geçtikçe artmaya başlar: "En çetin engel, siyasi gerekçelerin iman bahisleri ile harmanlanmaya başlamasıyla kendini gösterdi. Halkın dilinde Sünni yahut Kızılbaş kelimeleri daha fazla telaffuz edilir olmuştu. Kısa zamanda Sünnilik, Şah için Batı Anadolu davasının, Kızılbaşlık da Şehzade için Doğu Anadolu siyasetinin adı oluverdi" (s. 61). Sultan'ın ordusu içinde Safevi ülkesine doğru ilerleyen Can Hüseyin de siyasi bir mücadele adı altında yapılan bu seferin içinde mezhep ayrılığının payı olduğu düşüncesindedir:

¹ Pala, İskender (2018). *Şah ve Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları. (Alıntılar ve sayfa sayıları bu baskıya aittir).

“Sultan seferin başlamasından bu yana Osmanlı ile Safevi devletleri arasında siyasi bir mücadele olduğunu söylüyor, Ehl-i Sünnet ile Rafiziler arasında savaş olacağını dillendirmiyordu. Kulağımıza gelen bilgilere göre ise Şah’ın Kızılbaş tebaası ve askerleri, eğer karşılaşma olursa Sünnileri yeryüzünden silmek için yemin ettiklerini her yerde söyleyip dururlarmış” (s. 166).

Oysa soyut bir gerçek olan inanç, temel özgürlüklerden biridir ve bir düşünceye gönülden bağlanma durumudur. İster manevi, ister, ruhani, isterse de mistik boyutta olsun, her kesin bir inancı vardır. “İnsan, bir inancı olmadan yaşayamaz. Yani herkesin bir inancı vardır” (Fromm, 1997: 104). İnanç özgürlüğünün ihlal edildiğine dikkat çeken romanda Tanrı sevgisine yönelmenin “yönüne” ve “tarzına” müdahale etmeye kalkışan Şii Şah İsmail ve Sünni Sultan Selim, mezhep ayrılığına saygı duymak ve bu durumu kabullenmek gerektiği gerçeğine karşı çıkarlar. Bu karşı çıkmanın içindeki çelişki, durumun anlamsızlığını gözler önüne serer: “Garip olan oydu ki Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşananlar yaşandığında Türkler Müslüman bile değillermiş. Daha garibi de Şehzade’nin Hz. Ali’ye olan aşırı sevgisi idi” (s. 132). Bu durumda iki hükümdar arasındaki çekişmede tek gerçek, birisinin kendi varlığını diğerinin yokluğunda görmek olduğuydu.

Romanın “ben” anlatıcısı, okuyucuyu olayların iç yüzüyle ilgili şu bilgileri verir: “Kıble-i Âlem Efendimiz’in hakikatte istediği şey Sünniliği ortadan kaldırmaktan ve yasaklamaktan ziyade siyasi bir itaatsizliğin önüne geçmektir. Ama işler onun istediği gibi yürümedi. Başlangıçta siyasi olan bu karar halifelerden bazıları ve Tebrizli muannit Kızılbaşlar tarafından inanç baskısına dönüştürülürdü” (s. 55). Fuat Köprülü’nün de bu tarihi durumla ilgili yorumu aynı yödedir. Köprülü (2004: 231), “Asırlarca süren Osmanlı-Safevi harplerinin, kaç yüz yıllık Sünni-Şii mücadelesini büsbütün ateşlendirdiği hakkında Barthold’un ileri sürdüğü fikir, tamamıyla doğrudur” söyler ve ekler:

“Safevi Hanedanı, şark ve garplarındaki Sünni Türk devletlerine mukavemet edebilmek için, İran’da Şiiliği bir devlet mezhebi şekline sokmağa ve İran’ın Sünni mıntıklarına da zorla kabul ettirmeğe mecbur idiler. Tamamıyla siyasi bir mahiyette olan bu harekete karşı, Osmanlı Devleti’nin Sünniliği şiddetle iltizam etmesi ve Safevilerin Anadolu ve Rumeli’deki kuvvetli propagandasına en sert vasıtalarla mukabelede bulunması zaruri idi. Din boyası altında saklanan bu hareketler, hakikatte, siyasi menfaatlere dayanan tarihi zaruretlere başka bir şey değildir” (Köprülü, 2004: 231).

Romanın ana kahramanı durumundaki Kamber Can, Şah’la Sultan arasındaki düşmanlığın derinleştiğinin farkındadır. O, nefrete dönüşmüş bu öfkenin sonunu tedirginlikle merak eder: “Acaba hem ruhani ve mistik bir lider hem de acımasız bir hükümdar olan Şah ile devletleşmiş bir yapının efendisi ve pervasız bir yönetici olan Sultan Selim arasındaki mücadelenin sonu nereye varacaktı?” (s. 171). Her iki hükümdar, birbirilerine karşı üstünlüklerini savaş meydanlarından önce karşılıklı mektuplaşmalarla, birbirilerine fesahat içeren yazışmalar, şiirlerle başlatırlar: “Gökkubbenin hiçbir döneminde bu iki hükümdar kadar sözün kanatlarında yedi iklim dört bucağı dolaşmaya hevesli adam bulunamazdı” (s. 179). Kin, nefret, tehdit ve hakaret içeren bu yazışmalar, iki hükümdarı savaşa doğru götüren yola döndürür ve “gidişat oydu ki bu savaşta top, tüfek, kılıç, hile, söz, şiir her şey kullanılacak ve bir zamanlar Emir Timur ile Sultan Yıldırım Bayezit arasında paylaşılamayan dünya yeniden sahiplenilmeye çalışılacaktır” (s. 166). Sonuç olarak: “Şehzade, Anadolu’da Türk birliğini sağlamaya çalışan atalarının başarılarına karşı Şah’ı bir tehdit olarak görüyor ve ülkesinin doğusunda büyüyen bu tehdidin önüne geçmezse batısının da gün gelip elden çıkacağını düşünüyordu” (s. 60). Bu düşünceyle Yavuz Sultan Selim, Safevi ülkesine doğru ilerlemeye başlar. “Bilindiği gibi Yavuz Selim’in maksadı Safevi devletine kuvvetli bir darbe vurmaktır değil, bu devleti büsbütün ortadan kaldırmaktır. Kahramanımız Şah İsmail’e gelince, o galibiyetten emin olmadığı için Selim ile karşılaşmak istemiyordu” (Sümer, 1976: 37).

İki hükümdarın yıllar öncesinden başlayan mücadeleleri, hırslar ve öfkenin doğurduğu Çaldıran Savaşı ile alevlenir. “İran’da Hoy şehrinin Kuzey-Doğusundaki Çaldıran’da karşılaşan Osmanlı ve Safevi ordularında aynı dil konuşuluyordu. Bunların çoğu aynı ülkenin, aynı bölge ve yörelerin, aynı boy ve obaların çocukları idiler. İki taraf da “Allah Allah” diyerek yiğitçe döğüştü” (Sümer, 1976: 36). Çaldıran Savaşı, kökleri aynı olan iki milletin, Türkün Türk’le, Müslümanın Müslümanla, kardeşin kardeşle savaşıdır: “Yarın göğüs göğse çarpışacak bu iki asker, hiç şüphesiz dünya Türklüğünün ve Müslümanlığın kaderini çizicekleri; ama gelin görün ki ikisi de yine Türk ve yine Müslüman’dı” (s. 194). Yazar, romanda hiç kâfirle savaşmayan her iki hükümdarın bu yönüne sıklıkla dikkat çeker: “her ikisi de hiç Haçlılarla savaşmamışlardı ve böyle bir hedefleri de yoktu. İla-yı kelimatullah’tır diye

Allah'ın dinini böyle mi yaymak gerekirdi?" (s. 194), "Şah da, Sultan da ömürleri boyunca küffar ile savaştılar. Her ikisi de Müslümanlar ile savaştılar ve Müslüman kanı döktüler" (s. 355).

Pala, iki hükümdarın siyaset maskesi altındaki mücadelesinin asıl sebebinin mezhep ayrılığı olduğuna ve bu karşılaşmanın günah boyutuna vurgu yapar: "Acaba Şah ve Sultan, yarın birbirlerini kırarak bu iki ordunun diğerine saldırırken onu siyasi sebepler yüzünden değil de dinsizlikle, zındıklıkla itham edişinde vebal sahibi olacaklar mıydı?" (s. 193). Yazar, her iki tarafın aynı köke, aynı dine, aynı inanca ve aynı ruha sahip olmasını dokunaklı bir şekilde yorumlar. Binlerce asker Çaldıran'da vuruşup belki de yarına çıkamayacaktı: "Garip ama her iki tarafta da gidilecek yerin adı cennetti" (s. 192). "gözüne uyku girmeyen herkes şu anda aynı dinin aynı Allah'ına yalvarıyorlardı" (s. 193). Yazar, Kamber Can, Aka Hasan ve Can Hüseyin'in yorumuyla olayların trajik yüzünü ortaya koyar. Kamber Can, Şah'la Sultan arasındaki öfkenin doğurduğu acı sonucun anlamsızlığına dikkat çeker:

"Düşünmeden edemedim, yarın şafakla birlikte söyleyecekleri nutuklarda on binlere uğruna ölmeyi emredecek olan Şah ve Sultan bu konuda acaba ne düşünüyorlardı? İki de savaşçı ve cesur iki kardeş idiler; bunda şüphe yoktu, iyi de neden birbirleriyle savaşıyorlardı ki? ... Bir an, Şah ile Sultan'ın güçlerinin tek sancak altında birleştiğini ve yekvücut olarak dünyaya hükmettiğini hayal ettim. Ama hükümdar hangisi olacaktı? Şah mı Sultan mı? Yarın işte bunun için iki dolu testi birbirine çarpacaktı. Ve elbette biri kırılacaktı!.. Sıfatların ne önemi vardı. Önemli olan isimdi. Hasan mı Hüseyin mi?!.. Selim mi İsmail mi?!.."

(s. 194). Şah'ın yanında yer alan Aka Hasan da aynı fikirdedir: "Yarın şu sahrada dökülecek kanın rengi de akışı da birbirinden farklı olmayacak. ... Şah olmuş yahut Sultan; sıfatların ne önemi var. Önemli olan isimdir. Hasan mı Hüseyin mi? Selim mi İsmail mi?!.."

(s. 208). Kamber Can da, Aka Hasan da, Can Hüseyin de kardeşle kardeşin karşı karşıya geldiği bu vuruşmanın merdane olmayacağı düşüncesiyle kahrolurlar. İkizi Aka Hasan Şah'ın ordusunda olan, kendisi Sultan'ın yanında yer alan Can Hüseyin, Çaldıran Savaşı'nda kardeşle kardeşi yüz yüze getirenlere sitem eder: "Müslüman ile Müslüman savaşıyor, Anadolu Türkleri iki ordu çıkarıyor, adı "gaza" oluyor, kardeşimle beni karşı karşıya getiriyorlardı" (s. 228). Zira o siteminde haklıdır. Çünkü görünürde iki hükümdarın iktidar kavgası gibi görünen ama gerçeğinde kardeşin kardeşle savaşı olan Çaldıran Savaşı, onu kardeşi, can parçası Hasan Can'ın katiline çevirmiştir. Yazar da romanda iki Türk Devlet arasındaki yanlış siyaset ve bu siyasetin doğurduğu ağır sonuçları, kardeşin kardeş katili olduğu Hasan ve Hüseyin üzerinden somutlaştırarak verir.

Çaldıran Savaşı'nda Sultan Selim'in ordusundaki Can Hüseyin, yıllardır ayrı düştüğü, hasretini çektiği, bedeni ayrılrsa da ruhunun ayrılmadığı, canından çok sevdiği, Şah'ın ordusunda savaştan ikizi Aka Hasan'ı öldürür: "Kader, kardeşimle beni vuruşturmak için bana onun sırtını döndürmüştü. O benim için, arkadan görüntüsüyle ölmesi gereken bir Rafızî fedaisiydi o kadar" (s. 228). O, vurduğu kişi tam yere devrilirken dalgalanan saçları arasından gördüğü yüzü kardeşi Hasan'a benzetir. Nitekim kurşunuyla boynundan vurup yere yıktığı süvari bir Rafızî askeri değil, kardeşi, ikizi Hasandı: "Elimle boynunu tutup fişkiran kanı dindirmeye çalıştığım da nasıl da masum ve çaresizdi? Ya o gözlerini açıp bana bakması? O bakışı gözlerimden, o anı hayatımdan silmek, o birkaç saniyeyi hiç yaşamamış olarak şu hayata devam etmek için neler vermezdim?" (s. 229). Ama kader, ağır hükmünü Can Hüseyin'in yüzüne tokat gibi çarparak okunmuştu. Kardeşi Hasan, gözlerinin önünde, ellerinin arasında, başı dizlerindeyken son nefesini verir: "Ben onun yüzünü okşuyordum ve o, dizlerimde son nefesini veriyor, "Hüseyin, bir daha gitme!" diyordu. ... Çaresizlikle, Hasan'a yardım edemeyişimin ağırlığıyla etrafıma baktım. Yardım dilenen gözlerle baktım. Çevremde yardıma koşan değil, can almaya koşan insanlar dönüyorlardı" (s. 230).

Kardeşini kendi silahından çıkan kurşunla öldüren ve ikizi olmadan yaşamayı kendisine haram bilen, kardeşiyle birlikte "ölen" Can Hüseyin, savaş alanında kan akıtan insanların aynı soydan, aynı boydan olduğunu, birbirini tanıdığını ve çoğunun bu meydana kardeş katili olduğunu söyler. "O an ben de Hasan'la birlikte öldüm ve koca sahrada savaştan insanları yükseklerde bir yerden gördüm. Meğer bencileyin kaç kardeş diğerini vurmuş başucunda yas tutuyor, pişmanlık duyuyordu" (s. 231). Hüseyin, yalan hesapların alınıp, sahici olmayan hesapların verildiği Çaldıran Savaşı'nı mahşere benzetir. O, hayat ile ölüm arasındaki pazarlıkta kardeşi Hasan'ın canına alıcı olmuştu: "Pazarlık bitmek üzereyken kendimi Hasan ile göz göze buldum. Son bir kez gözünü açtı ve gülümsedikten sonra sonsuza kadar yumdu. Sanırım beni görmüş olmanın sevinç gülümsemesiydi bu. Yıllar yılı çekilen hasretin vuslat

gülümsemesiydi” (s. 231). Oysa Hasan’ı bulmanın ve yıllardır söyleyemediği hasreti söyleyebilmenin heyecanını büyütülmüştü içinde. Hasretle yeniden kucaklaşmak için gün sayarken kardeşi Hasan, kollarında verir son nefesini.

Savaşın doğurduğu acı sonuçla kardeş, kardeşin ölümüne sebep olmuştur ve “ölüm, geri döndürülemez olandır” (Levinas, 2006: 11). Geri döndürülemez olan bu acı gerçek, Can Hüseyin’in hayatının ağır yüküne çevrilir. O, bu yükü ömrünün sonuna kadar kalbinde taşır: “Elbette kurşun attığım Kızılbaş askerinin can palem Hasan olduğunu bilsem tetiğe dokunmazdım. Elbette Hasan ile karşı karşıya gelip yüzlerimizi görsek savaşı oracıkta bırakıp kucaklaşırız; ama bilemedim, parmaklarım kopsaydı, bilemedim!..” (s. 228). Can Hüseyin’in dokunaklı bir şekilde anlatılan pişmanlığı, hüznü, onun acısının boyutunu gösterir.

Düşman saflarında savaşan ve biri diğerinin ölümüne sebep olan Hüseyin’le Hasan, birbirine düşman iki kardeş, iki Türk, iki Müslüman devletin, Safevi ile Osmanlının, Şahla Sultan’ın simgesel ifadesidir, aynı Can Hüseyin’in söylediği gibi: “Biz Hüseyin ve Hasan... İki kardeş... Kader defterinde iki düşman... Tıpkı Sultan ile Şah gibi...” (s. 133). İki Türk Devlet arasındaki yanlış siyaset ve bu siyasetin doğurduğu ağır sonuçları kardeşin kardeş katili olduğu Hasan ve Hüseyin üzerinden somutlaştıran yazar, ayrıca Çaldıran Savaşı’ndan sonra Şah’la Sultan arasındaki durumu Habil ve Kabil örneğiyle de kıyaslar: “Çaldıran yamaçları bugün dünyanın ilk savaşını, Habil ile Kabil’in birbirini boğazlamasını bir kez daha seyretmişti” (s. 218).

Pala, kardeş gibi omuz omuza olmaları gereken iki Türk ve Müslüman lideri karşı karşıya getiren savaşın, mücadelenin yanlış olduğu düşüncesini Can Hüseyin’in dilinden aktarır: “Şah ile Sultan neden omuz omuza değil de karşı karşıya idiler? Hasan’ı öldüren kurşun neden benim tüfeğimden çıkmıştı. Ali ile Veli, Ahmet ile Mehmet arasında neydi bu anlamsız kavganın sebebi?” (s. 360).

Romanlarının birine Sultan Selim’le Şah İsmail arasındaki Çaldıran Savaşı’nu konu eden Kamal Abdulla da bir denemesinde bu savaşın “gereksizliğine” dikkat çeker. Abdulla (2007: 231), Çaldıran Savaşı, Şah İsmail ve Sultan Selim karşılaşmasına “Ele-ele verseydiler, göz-göze baxışsaydılar ve heç danışmadan, dinmeden de hükmen bir-birini anlayacaqdılar. Ulduzlarının barışmağı o biri dünyaya kaldı” şeklinde duygusal yorum yapar.

SONUÇ

İskender Pala, Safevi Devleti’nin hükümdarı Şah İsmail’le Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim arasındaki mücadeleyi ele aldığı *Şah ve Sultan* romanında iki Türk, iki Müslüman Devlet arasındaki yanlış siyasetin doğurduğu ağır sonuçları dokunaklı bir şekilde yorumlar. İki Türk, iki Müslüman devlet ve hükümdar arasındaki yanlış siyasetin en yanlış tarafıysa siyaset adı altında maskelenen Şiilik-Sünnilik çatışması uğruna verilen mücadeledir. Pala, mezhep ayrılığının doğurduğu acı sonuçla Müslümanın Müslüman, kardeşin kardeş kanı dökmesini anlamsız mücadele olarak ele alır, bu durumun vahim yüzünün doğurduğu acı sonucu, kardeşin kardeş katili olduğu Hasan ve Hüseyin örneğiyle dokunaklı bir şekilde somutlaştırır. Yazar, iki Türk ve Müslüman liderin karşı karşıya değil de kardeş gibi omuz omuza olmaları gerektiği mesajını vererek olaylara edebi bir şekilde ışık tutar.

KAYNAKÇA

- Abdulla, Kamal (2007). *300 azerbaycanlı*. Bakı: Mütercim Yayınları.
- Aktaş, Şerif (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Barthold, W. ve Köprülü, M.F. (2004). *İslam Medeniyeti Tarihi*. (3. Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Budak, A., Bilir, Z.F., Özdemir, E., Bolay, B., Aksoy, D., Demir, E., Genberli, R. (2002). *Türkler*. Ankara.
- Fromm, Erich (1997). *Yaşama sanatı*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Küpeli, Özer (2014). *Osmanlı-Safevi münasebetleri (1612-1639)*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Levinas, Emmanuel (2006). *Ölüm ve zaman*. (N.Başer, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pala, İskender (2018). *Şah ve Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sümer, Faruk (1976). *Safevi Devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü (Şah İsmail ile halefleri ve Anadolu Türkleri)*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tekin, Mehmet (2017). *Roman sanatı 1. Roman unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyatı.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.620739> / Number: 10, p. 13-24, Winter 2019

BARIŞ MANÇO'NUN "DÖRT KAPI" ADLI ESERİNİN METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ THE EXAMINATION OF BARIŞ MANÇO'S "DORT KAPI" IN TERMS OF INTERTEXTUALITY

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
16.09.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
12.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Öğr. Üyesi Göktürk Erdoğan
Munzur Üniversitesi, Güzel
Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Müzik Bölümü
erdogangokturk77@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8174-6979>

Öz

Julia Kristeva tarafından oluşturulan metinlerarasılık, tarihsel metinlerin birbirleriyle olan karşılıklı etkileşim ve alışverişine dayalı olarak kurgulanan post-modern bir söylem biçimidir. Bu yönüyle metinlerarasılık, aynı zamanda kolektif bir hafızanın ürünü olarak kavramları veya olguları zamandan bağımsız olarak yeniden üreterek toplumsal belleğin canlı kalmasına da yardımcı olur. Müzik eserleri de -doğası gereği- metinlerarası söylemlerin kullanılabilceği alanların başında gelmektedir. Nitekim XX. yüzyıl Türk popüler müzik tarihi açısından önemli bir isim olan Barış Manço, gündelik kaygılara ve konulara sıkışmayan eserleri ve özgün sanatçı kimliği ile alanında iz bırakmış sanatçılardan biri olarak bu çalışmaya konu olmuştur. Geçmiş ve bugün arasında kurduğu ilişkinin yanı sıra eserlerindeki çok katmanlı söylem biçimi, Manço'yu döneminin çok ötesine taşıyabilmiştir. Barış Manço'nun şarkılarında genellikle didaktik konular ağır basmakla birlikte dini motifli eserleri incelendiğinde, Anadolu inanç sistemleri ve özellikle Türk-İslam tasavvufuna ait pek çok mistik temayı bulabilmek mümkündür. İnanç, insan olmak ve öteki dünya gibi pek çok felsefi konuyu eserlerine taşıyan sanatçı, bestelediği şarkılarla Türk popüler müzik tarihinde ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. Bu şarkılardan birisi sanatçının 1985 yılında çıkardığı "24 Ayar" adlı albümünde yer alan Dört Kapı adlı eserdir. Türk-İslam kültüründen pek çok mistik söylemi içinde barındıran bu eser, nitel araştırma deseni kullanılarak metinlerarası bir bakışla incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Barış Manço, Popüler Müzik, Dört Kapı, Mistisizm, Metinlerarası

Abstract

Intertextuality which was created by Julia Kristeva is a post-modern discourse that is fictionalized based on the mutual interaction and interchange between the historical texts. In this sense, intertextuality helps the social memory to be vivid by reproducing the concepts and phenomena independent from time and as the products of collective memory. Musical works -by nature- are one of the fields where intertextuality discourses can be used. Hence, Barış Manço who is important for XX century Turkish popular music history is the subject of this research as an artist with his works that were not limited to daily subjects and concerns and with his genuine artist identity. Multilayer discourses as well as the relation between past and the present that Manço establishes provided him to go beyond time. While the didactic subjects are mainly the focus of Barış Manço's songs, when his religious works are examined it is possible to determine several mystical themes about the Anatolian belief systems and Turkish-Islamic Sufism. The artist who discusses many philosophical subjects such as belief, human nature and afterlife, stands out as a privileged person in the history of Turkish popular music with his compositions. One of these songs is Dört Kapı which is in the "24 Ayar" album that was released in 1985. This song which contains several mystical discourses from Turkish-Islamic culture was tried to be examined with an intertextual approach by using qualitative research design.

Key Words: Barış Manço, Popular Music, Dört Kapı, Mysticism, Intertextuality

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Erdoğan, G. (2019). Barış Manço'nun "Dört Kapı" Adlı Eserinin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 13-24

1. GİRİŞ

Türk popüler müzik tarihinde Barış Manço,¹ gerek eserleri gerekse sanatçı kişiliği ile Türkiye'nin en önemli besteci ve müzisyenleri arasında yerini almıştır. Eserlerindeki yerel ve evrensel temalar, onun sanat anlayışının temel noktalarını teşkil etmektedir. Çoğunlukla metinlerarası/söylemlerarası yapıdaki eserleri onun modern ve gelenek arasında kurduğu ilişkinin ne denli kuvvetli olduğunun da adeta kanıtı niteliğindedir. “Barış Manço popüler kültürün bireysel noktada hızla şekillendiği bir dönemde müziğini ve felsefesini binlerce yıllık Türk kültür tarihi üzerine inşa etmiştir. Eserlerinde ele aldığı konular ve fikirleri onu yalnızca bir müzik adamı olarak değerlendirmeyi de imkansız kılmaktadır. Orta Asya'dan aldığı ve bugün Anadolu'ya taşınmış olan ozanlık geleneğinin de günümüz çağdaş temsilcileri arasında yerini almıştır” (Erdoğan, 2018: 73). Barış Manço pek çok şarkısında tarihi olay, olgu ve karakterleri işlemiş bunun yanı sıra Türk-İslam kültüründen izler ve semboller taşıyan kadim konuları da eserlerinde yansıtmaya çalışmıştır. O, kendi müziğini şöyle ifade etmiştir: “Buraya üç ay usul dersi alarak gelmedim. Bugün yaptığımız müziklerde Hititlerden Erzurum Baş Barı'na kadar Anadolu müzik evriminin titiz bir araştırması vardır. Bugün yaptığımız müzikte Nasrettin Hoca'nın mizahı, Hacı Bektaşî Veli'nin felsefesi, Dede Korkut'un töre, gelenek ve dinamızın etkilerini görebiliyorsanız bu da bir rastlantı değildir” (Tunca, 2014: 325). “Türk kültür tarihini ve karakterlerini yakından takip eden, yaptığı eserler ve düşünceleri ile Türkiye'de popüler müziğin yerel dinamiklerden beslenen bir çizgide oluşmasında önemli pay sahibi olan Manço, besteleri, müzikleri ve eserlerinde yerel ve evrensel temalar ile geçmişten aldığı mirası çağının müzik anlayışına uyarlayabilmiştir” (Erdoğan, 2019: 111). İnanç, ölüm ve ahlak gibi insanlığın temel konuları arasında olan kavramları modern tınılar ve söylemlerle birleştirerek yeniden yorumlayabilmiş olan Manço, en önemli eserlerini özellikle 1970'li yılların ortaları ve 1980'li yılların sonlarında ortaya çıkarmıştır. Bu eserlerden en dikkat çekenleri arasında 1985 yılında çıkardığı ve “24 ayar” adını verdiği “dört kapı” adlı eseridir. “Dört kapı” eserinde işlenen temalar Türk-İslam tasavvufundan önemli semboller ve kavramlar taşımaktadır. Metinlerarası bir yaklaşımla işlenen bu eserde hem dini şahsiyetlerin hem de Türk-İslam tasavvufu ekseninde gelişen çeşitli kavramların metinlerarasılık bağlamında bir tahlili yapılmaya çalışılmaktadır. Çalışmaya konu olan eserdeki sembol, alegori,² kavram ve deyimlerden bazıları şunlardır: “tuz-ekmek hakkı”, “rızik”, “hırka”, “dört kapı”, “bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.” Bu kavramların kendileri dışında temsil ettiği göstergeler ve anlam bütünlüğü ise temelde Türk-İslam tasavvufundaki insan-ı kâmil makamına ve erdemli insan modeline denk düşmektedir. Sözlü aktarımla oluşan inanç dünyasında bu ifadelerin farklı metinlere konu olması ve popüler kültür içerisinde yeniden kurgulanması, metinlerarası bir yaklaşımı da zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmanın ana problem cümlesi: “Barış Manço'nun Dört Kapı adlı eserindeki metinlerarası kavramlar nelerdir ve nasıl işlenmiştir?” sorusu üzerine kurguludur. Çalışma, nitel araştırma deseni kullanılarak betimsel bir bakışla incelenmeye çalışılmıştır. Literatür ve görsel-işitsel dokümana dayalı olarak incelenen konu metinlerarasılık kuramı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Metinlerarasılık Nedir?

Metinlerarasılık kavramının ilk defa, Fransız kültürbilimci ve göstergebilimci J. Kristeva tarafından 1967 yılındaki bir makalesinde kullanıldığı bilinmektedir. Kristeva'ya göre, “her metin alıntılamalardan oluşma bir mozaiktir. Her metin bir başka metinden oluşma onun transformasyona uğramasıdır” (akt., Ekiz, 2007: 124). Metinlerarasılık kavramının edebiyat teorilerine girmeleri ise biraz daha öncelere dayanmaktadır. “1960'larda başta Bakhtin, Julia Kristeva başta olmak üzere, *Ronald Barthes*, *Michael Riffaterre* *Harold Bloom*, *Genete* gibi teorisyenlerin çalışmalarıyla metinlerarası ilişkiler, edebi çözümlemenin temel kavramlarından biri durumuna gelmiştir” (Türkdoğan, 2007: 168). Metinlerarasılıkta anlatı tarihsel bir söylem üzerine kurgulanmakla birlikte hem eserden (veya söylemden) izler taşır, hem de söylemi/anlatıyı aslından izlere -kısmen- gönderme yaparak yeniden yorumlama ve okuma imkânı verir. Bu yönü ile düşünüldüğünde metinlerarasılık, tarihsel olarak üretilen metinlerin/kavramların toplumsal hafızada canlı tutulmasını ve geleceğe taşınmasını da sağlamaktadır. Metinlerarasılık genel bir kabul olarak ise; “bir metnin önceki metinlerden aldığı parçaları yeni bir

¹ Sanatçı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Göktürk Erdoğan, *Türkiye'nin Barış Köprüsü; Barış Manço Antolojisi*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2019.

² Bir düşünceyi, davranışı ya da eylemi, daha kolay kavrayabilmek için, onu yerini tutabilecek simgelerle, simgesel sözlerle, benzetmelerle göz önünde canlandırma işi.

dağılım işleminden geçirip, dönüştürerek üretildiği konusunda bir tanımlamanın genel kabul gördüğü söylenebilir" (Türkdoğan, 2007: 169). Aktulum'a göre (2013: 11-12) metinlerarasılık/söylemlerarasılık, tarihsel olarak üretilmiş bir metnin (veya söylemin) yeni bağlamlarda kullanıma sokulmasıyla onu durağanlıktan kurtararak devingen bir hal almasını, dolayısıyla söylemin güncelde kalmasını sağlamaktadır. Metinlerarasılık teorisinde imgeler ve alegoriler önemli yer tutarlar, bir düşünce, davranış veya olguyu canlandırmak adına alegoriler sanat, edebiyat ve müzik metinlerinde sıklıkla kullanılabilir. "Bir söylem belirli bir tür ile kaynaştırıldığında, onun üretilmesini ve kaynaştırılmasını sağlayan süreç, önceki metinlerle olan metinlerarası ilişkilere aracılık eder" (W. Bascom'dan akt; Oğuz vd. 2009: 251).

1.1. Müzikte Metinlerarasılık

Müzikteki metinlerarasılık kavramı, yukarıdaki ifadelerden bağımsız olmamakla birlikte, çoğunlukla müzikal cümlelerin, motiflerin (özellikle çalgısal-klasik müzikte) alıntılarını üzerine kurgulansa da, müzik metinlerinin sözel unsurları da metinlerarasılığın bir parçası olarak ifade edilmektedir. Nitekim K. Aktulum (2019: 31) Bach'ın yazdığı kantatları örnek göstererek dönemsel olarak sözlerinin tekrar tekrar yeni bağlamlara göre uyarlandığından bahseder. Popüler müzik eserlerinde de durum farklı değildir. Özellikle rap, metal gibi türlerde metinlerarası sözel unsurlar ve simgeler sıklıkla kullanılır. Aktulum'a göre bu tür metinler "kültürel göndermelerin yoğun olduğu metinlerdir" (Aktulum, 2019: 59). Örneğin İsviçre'de doğup İskandinav ülkelerinde gelişen *black metal* ve pagan metal türleri Kuzey ve İskandinav mitolojilerinden beslenir ve içerisinde Hristiyanlıkla ilgili önemli göndermeleri barındırır (Aktulum, 2019: 63-65). Nihayetinde metinlerarasılık söylem, klasik Batı müziğindeki melodik cümlelerden popüler müzikteki şarkı sözleri ve simgelere kadar müziğin geniş bir skalasında karşımıza çıkmaktadır. Mitolojiler, dinler, destanlar, müziğin beslendiği konuların başında gelmektedir.

Barış Manço'nun "dört kapı" adlı eserinde geçen ve bu çalışmaya da konu olan ifadeler (*hırka, dört kapı, tuz-ekmek hakkı, rızık*) bu anlamda önemli alegoriler ve metinlerarası söylemin parçaları olarak düşünülmektedir. Bu ifadeler yüzyıllar içerisinde yaşadığı toplumun zihninde belli ontolojik düşüncelere denk düşmektedir. Tıpkı "dört kapı" ifadesinin *insan-ı kâmil* kavramıyla, dolayısıyla geniş bir tasavvuf kültürüyle örtüşmesi gibi. Şerif Aktaş (2013: 16) *Anlatma Esasına Dayalı Edebi Metinlerin Tahlili* adlı kitabında; "her metin bir yapı, yani bir sistem olarak karşımıza çıkar. Bu sistemi oluşturan parçalar metnin tamamına birlikte yeni bir değer ve anlam kazandırır. Öyleyse metni meydana getiren kendi içinde anlamlı bir birim olan parçalar arasındaki ilişki ağını belirlemek ve sorgulamaktır" diyerek, parça-bütün ilişkisinin önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim metinlerarası ifadeler/söylemler kendilerini farklı türler içerisinde, farklı biçimlerle ifade edebilmenin yanı sıra; hem geleneksel anlam dünyasının sürekliliğini sağlarken, hem de tarihsel (veya din-tarihsel) bir derinliğin farklı öğelerini aynı metin içerisinde işleyebilme, metnin kökenine ilişkin yeni söylemler geliştirebilme gibi çok katmanlı bir ilişki ağına gönderme yapabilir.

Eserde Geçen İfadelerin Metinlerarasılık Bağlamında Tarihsel ve Dini Temelleri

Anadolu müzik geleneğinde müzik, sözel yapıya eşlik eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda iletilmek istenen ana fikir sözel yapıda ifade edilir. Bu çalışmaya konu olan "Dört Kapı" adlı eser, ritmik ve melodik olarak düşünüldüğünde sözel ifadeyi öne çıkarmak adına parçanın söz-müzik bütünlüğü sağlanmıştır. Nitekim 10/8'lik curcuna usulünde bestelenen eserin dingin yapısı ve düşük tempoda icra edilmesi, sözlerin açık bir şekilde anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Eser bu yönü ile düşünüldüğünde, bir müzik yapıtı olmanın yanı sıra bir anlatı metni olarak da okunabilmektedir. Barış Manço'nun *24 Ayar* (1985) adını verdiği bu albümde "Dört Kapı" adlı eserinin yanı sıra albümde yer alan; "*Söyle Zalim Sultan*", "*Gibi Gibi*", "*Lahburger*" gibi dönemi açısından çok önemli anlatıların ve post-modern göstergelerin olduğu pek çok parça bir arada sunulmuştur. Manço'nun, Türkiye'nin 1980 sonrası değişen sosyokültürel yapısının en belirgin özelliklerini bu albümde gözler önüne sermesi ve zamanın ritmine kurban edilen etik ve manevi değerlerin giderek yitirildiğine vurgu yapması açısından da *Dört Kapı* adlı eser, içerisinde geçen kavram ve içerisinde geçen kavram ve olgularla ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Nitekim eser içerisinde çözümlenmeye ve anlaşılmaya muhtaç pek çok kavram ve olgu bir arada kullanılmıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde parçanın kendisi kadar, albümün ismi (*24 Ayar*) de başlı başına bir metinlerarasılık olgusuna işaret etmektedir. Albümün özgün değeri ve kalitesine vurgu yapan bu ifade aynı zamanda dönemin albümlerine de dolaylı bir eleştiriyi içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla albüm isminin *24 Ayar* olması bu anlamda ilk önemli gösterge olarak okunabilir. Bu paralelde çalışmaya konu olan *Dört Kapı* adlı parça da, bu doğrultuda terkip edilmiş bir inanç ve yaşam kültürünün değerler manzumelerinden izler taşımaktadır. İslam anlayışının

Anadolu'daki özgün yorumu olarak düşünülen tasavvuf inanç geleneğine gönderme yapan *Dört Kapı* ifadesi, içerisindeki metaforlar ve alegorilerle birlikte düşünüldüğünde metinlerarası bir bakış açısını ve yorumbilimi de zorunlu kılmaktadır. Eser *tuz-ekmek hakkı* ifadesi ile başlamaktadır. Birçok tarihi vesikada *tuz ekme hakkı* ifadesinin mistik bağlamda kullanıldığı görülmektedir. Eserde ifade edilen *tuz ekme hakkı bilmek*, vefakâr, kıymet bilen ve aynı zamanda kanaatkâr bir insan modeline denk düşmektedir.

***Tuz ekme hakkı bilene, Sofra kurmasan da olur
Ilık bir tas çorba yeter, Rızkım buymuş der içerim***

Türk ve İran kültüründe tuz, ekmekle birlikte kutsal kabul edilmektedir. Nitekim Türk kültüründe de *tuz-ekme hakkı* deyimi mevcuttur. Tuz-ekme hakkı ile ilgili Mehmet Samsakçı'nın (2007: 181-189) makalesinde konu şöyle anlatılmaktadır: "*Gerek İslami Türk ve İran kaynaklarında ve rivayetlerinde gerekse mistik felsefede tuz ekme çokça geçmekte olan bir ifadedir. Tuz kelimesi çoğu zamanda "tat, lezzet, şeker" anlamında kullanılmış olup müstakil bir biçimde yalnızca şekeri kasteden bir ifade olarak geçmektedir. Ekmek ise bilindiği üzere Türk İslam geleneğinde en kutsal ve ana yemek maddesi olarak kullanılan güçlü bir metafordur.*" Samsakçı konunun İslami rivayet kısmı ile ilgili ise şu bilgileri aktarmaktadır:

Hz. İbrahim oğlu İsmail'le beraber Kâbe-i Muazzamayı inşâ ettiğinde, Rabbine Hac için gelenlere ivaz olarak ne vereceğini sorar ve Allah-u Teala Cebrail'e buyurur; "hemen cennetten bir avuç kâfur³ getir." "Cebrail kafuru getirir ve Hz. İbrahim'e verir. Hz. İbrahim bir avuç kafuru etrafa saçar ve kafurdan bazı parçalar denize, göle ve kayalara isabet eder. Denize isabet eden deniz tuzunun, göle isabet eden göl tuzunun, kayaya isabet eden kaya tuzunun meydana gelmesine sebep olur.

"Tuz ekme hakkı" tüm bu inanç geleneklerine gönderme yapan bir alegori olması açısından da önemlidir. Tuz ekme hakkı ifadesine en eski Türk metni olan Yusuf Has Hâcîp'in "*Kutadgu Bilig*" adlı eserinde de rastlanılmaktadır. Kutadgu Bilig'de geçen tuz ekme hakkı⁴ ifadesini Kürşat Koçak şöyle özetlemektedir:

Türk misafirperverliğinin kökü Orta Asya'dır. Bir yabancı, yurdundan geçtiği bir Şamanist Türk'e "ben senin misafirim" demekle onun misafiri olabiliyor ve bütün ihtiyaçları da karşılanıyordu (Koca, 1977: 59). Yusuf Has Hâcîp, misafirin hakkına çok önem vermiş ve onun en iyi şekilde ağırlanması gerektiğini belirtmiştir. "Yabancı'nın kusurunu başıyla, onu yedir ve içer; ey âlim hâkim, misafire iyi muamele et (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 45 [495]). "Tuzu, ekmeği bol tut, başkalarına ikram et; bir kimsenin ayıbını görürsen, açma üstünü ört" (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 105 [1328]), "Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekme hakkı olan, cömertlerin nâmlısı ne der dinle. Malını insanlara dağıt yedir içer; mal seni kullanacağına, sen onu kullan" (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 96 [1191-1192]) "Adının nâmlı ve şöretli olmasını dilersem, başkalarına tuz-ekmek yedir; yaşamak dilersem, yine aynı şeyi yap" (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 173 [2320]). "İnsanlık yapan, itimat kazanan ve cömert olan insana, tuz ekme hakkı diye, askerler bunun hakkını öderler" (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 173 [2321]).⁵

Tuz ekme hakkı aynı zamanda dostluk, arkadaşlık ve sadakat gibi anlamları da içinde barındıran zengin bir klişe olarak da ifade edilmektedir. Nitekim *tuz-ekme hakkı* deyimi Türk kültüründe; "kadir kıymet bilmek, hatır saymak, yapılan bir iyiliği unutmamak" gibi anlamlarda karşılık bulmaktadır. Barış Manço'nun eserinde geçen; "*tuz ekme hakkı bilene, sofrayı kurmasan da olur, ılık bir taş çorba yeter, rızkım buymuş der içerim*" ifadeleri, bu doğrultuda kullanılmaktadır.

Eserde geçen *rızık* kelimesi de İslam inancında yiyeceğin kutsallığına gönderme yapan bir kavrama denk düşmektedir. Barış Manço'nun dizelerindeki ... "*ılık bir tas çorba yeter, rızkım buymuş der*

³ Hekimlikte kullanılan, güzel kokulu bir madde (TDK).

⁴ Daha detaylı bir çalışma için bakınız; Şükrü Elçin, "Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine", *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.

⁵ Kürşat Koçak, *Türk Kültür Tarihinin Bin Yıllık Baş Yapıtı: Kutadgu Bilig'den Bu Güne Ulaşan Adetler*, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, yıl: 4, cilt: 4, sayı: 13, Aralık 2013, s. 56-66.

ıçerim" ifadesi dervişlerin ve müminlerin Allah'ın nimetlerine karşı gösterdikleri şükürün bir ifadesi olarak düşünülmelidir. İnsanın (*kulların*) karnının doyması, Allah'ın verdiği rızık sayesinde. Çünkü İslam inancında rızık Allah'tandır. Kuran-ı Kerim'de rızık ifadesi pek çok surede (Bakara Suresi: 3, 22, 25, 57, 126, 172, 254; Âli İmran Suresi: 27, 37, 169, 170; Nisâ; 39 vd.) geçmektedir. Rızık Allah'tan gelen nimet anlamında kullanılır ve Kuran'da şöyle buyrulmaktadır: *Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcadın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir* (Bakara Suresi, 254. ayet). Gerek İslam inancında gerekse tasavvuf geleneğinde gerektiğinde az nimet ile yetinebilmek ve Allah'a şükretmek esastır. Neticede eserde kullanılan rızık kavramı, İslam'ın özünde yatan şükretmek, paylaşmak ve nefsi gerektiğinde az gıda ile de olsa doyurmak gibi anlamlarla örtüşen bir metafora denk düşmektedir. Özellikle tasavvuf geleneğinde bu durum kişinin nefsi ile mücadelesinde önemli bir mertebe olarak görülür. Nitekim sûfî dervişleri ve Allah dostu kimseler çilehanede çile çekerler (*halvet*) ve kırk gün boyunca burada çok az miktarda (ve her gün azalmak suretiyle) gıda ile ibadet ederler (Bice, 2014: 101). Bu ritüel bir nevi inzivadır ve insan-ı kâmil olma yolunda salih bir Müslüman için önemli bir merhale. Genel olarak ise bu mertebeler tasavvufta 7 aşama olarak ele alınır *Nefs-i emmâre* ilk mertebeyi, *insan-ı kâmil* ise en son mertebeyi temsil eder (Yıldız: 2007: 177). Bu bir nevi insanın kendi içine yaptığı bir yolculuktur. İnsanın bu içsel yolculuğuna da seyr-i sülûk adı verilir. Eserde örtük olarak burada bahsi geçen *seyr-i sülûk* kavramına da göndermeler yapılmıştır. Nitekim dervişin/itikât sahibi kimsenin önce nefsini terbiye etmesi, sonra bağlı olduğu tarikatta (ya da inanç dairesinde) kendisini ispatlaması, ilmi bir tedrisattan geçerek İslam'ı ve diğer ilimleri öğrenmesi, son olarak da bu uğurda yıllarca hizmet etmesi, aşamalı olarak eserde aşağıdaki dizelerde kurgulanmıştır:

*Bir lokmayla karnım doydu, Hırka bana yorgan oldu
Bir de kalem tutmayı öğret, Kırk yıl sana hizmet ederim*

Eserde geçen *hırka* ifadesi de metnin ana temasını bütünleyen bir kavrama denk düşmektedir. Barış Manço eserinde bu kavramı İslami motiflerle işlemiş ve alt metinde yine tasavvuf geleneğine göndermede bulunmuştur. *Hark* kökünden türeyen *hırka* kelimesi; yamalık anlamında kullanılır ve bu tabir günümüzde de *kırk yamalı bohça* olarak deyimleşerek kullanıla gelmiştir. Bilindiği üzere *hırka*, İslam'da ve tarikat geleneğinde kutsal bir semboldür ve tarikat mensuplarının *takvâ* sahibi olmalarını simgeler (Gündüzöz, 2017: 74-94). *Hırka* tarihsel ve dini açıdan da peygamberlerin kıyafetleri arasında gösterilir. Nitekim Hz. Muhammet'in *hırka-ı şerif* de bu açıdan kutsal bir kıyafettir. Çeşitli menkıbelerde Hz. Muhammet'in *hırkasını* Veysel Karâni'ye emanet ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla *hırka* sembolü aynı zamanda dini bir meşruiyet aracı olarak da İslami hafızada yer tutmaktadır. Yunus Emre'nin aşağıdaki dizeleri de söz konusu durumu açıklar niteliktedir:

*Anasından doğup dünyaya geldi, Melekler altına kanadın serdi
Resul'ün hırkasını tacını giydi, Yemen illerinde Veysel Karâni*

Gündüzöz (2017), *hırka* kavramı ile ilgili olarak ayrıca şunları ifade etmektedir: "Mutasavvıflar tarafından kullanılan bazı giysi ve nesnelere özel anlamlar yüklenmiştir. Bu giysi ve nesnelere, ifade ettikleri gündelik işlevlerinin yanında tasavvufî merasimlerde, sûfî inanç ve kabullerinde ve nihayet menkıbelerde kendine özgü temsilî dilin bir parçası durumundadır. Bu dil, varoluşa ait tasavvurlar barındırmanın yanında marifet anlayışının izlerini taşımakta ve farklı bir değerler manzumesini gözler önüne sermektedir" (Gündüzöz, 2017: 91). Bunların dışında Bektaşî nefeslerinin birçoğunda *asa* ve *hırka* motifî yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

*Hz. Şah'ın avazı, Turna derler bir kuştadır
Asası Nil deryasında, Hırkası bir derviştedir.
Pir Sultan Abdal⁶*

İlk kaynağını Antik dönemlerde görebildiğimiz ilahi bilgi, VII. yüzyılda İslamiyet'le birlikte harmanlanarak bugün Anadolu'da İslam mistisizminin de ilk örneklerini teşkil etmektedir. Zira Hoca

⁶ <https://www.antoloji.com/hazreti-sah-in-avazi-siiri/> [erişim tarihi: 04.06.2019]

Ahmet Yesevî Çizgisinde gelişen İslam Tasavvufu içerisindeki *gnostik*⁷ örgütlenme biçimi, insanın Tanrı ve Tanrısal bilgiye ulaşma çabalarının arketipi olarak düşünülebilir. Söz konusu eserde geçen Hz. İdris, (*İdris biçmiş der giyerim...*) bu anlamda Antik dönem Tanrısı Hermes'e gönderme yapar niteliktedir. Mitolojik bir karakter olarak düşünülen Hermes; Tanrısal bilgiye vakıf olan ve bu bilgiyi insanların anlayacağı biçimde aktaran bir aracı olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla Tanrı Hermes ilahi bilginin kaynağını da temsil etmektedir. Nitekim bu *gnostik* bilgi/yeti Hristiyan ve İslam inancında peygamberlere bahşedilmiştir. İnancın temelinde de bu bilgiye vakıf olma ve insan-ı kâmil mertebesine erişme gayesi yatmaktadır. İslami terminolojide insan-ı kâmil kavramı, Tanrısal bilgiyi özümsemiş, varlığını Hak'la birleştirmiş, bilge kimseler için kullanıldığı düşünüldüğünde, Hz. İdris (veya arketipi olan Hermes), ilahi bilgiye vakıf olan bilgelik makamını temsil etmektedir. Batınî bir bilgi olarak düşünülen bu bilgi türü, pek çok kurumsal dinin öncülerinde veya önemli şahsiyetlerinde mevcut olduğu inancı hakimdir. Nitekim Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Veli ve Pir Sultan Abdal'da Alevi inanç sisteminde bu türden bir batınî bilginin sahibi olan kimseler olarak düşünülmektedirler. Dolayısıyla eserde bahsedilen kavram, söylem veya isimler, eserin anlatıldığı dünyanın ve dönemin çok gerisindeki kadim zamanlara da gönderme yapmaktadır. dönemin antik dönemlerde arketipleri (ilk örnek) olan ve batınî bilgi sahibi kimselere gönderme yapmaktadır.

...insan ilk başta, yani maddi dünyaya gelmeden önce tanrısal dünyaya aitti. O yüzden Tanrı'nın bilgisine ortak olarak, "bilinmeyi bilmeye" çalışmak insanlar için adeta Tanrısal dünyaya ulaşabilme yoluydu. Dolayısıyla Tanrı'ya ve tanrısallığı algılamaya, anlamaya çalışmak yani Tanrı'nın bilgisine ortak olma gayreti; insan varlığının ilk modeline, yani tanrısal dünyaya ait olana, bir dönüş çabasını da içermekteydi. Tanrı'nın sonsuz bilgisini tanımlayan gnosıs terimi, insan-tanrı bağı bu "insanın Tanrısal bilgiye ulaşabilmesi" felsefesi üzerinden kurmayı arzu eden düşünürler tarafından M.S.II. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır. İnsan kendini, doğayı ve Tanrı'ya tanımaya çalıştığı yolculuğunda "Tanrı'nın sonsuz bilgisini ve bilgeliğini" rehber alarak ilerlemekte ve bu bilgeliğin ya da gnosıs'ın bir kısmına ortak olmaya çalışmaktadır. Söz konusu bilgeliğe ulaşma, ya ibâdet temelli bir düşünce aktarımına dayanan bir cemiyet içi örgütlenme ile ya da "vahiy'i" temel alarak gerçekleşebilmektedir" (Güray, 2012: 17). Bu yüzden dinî törenlerin sembolik anlamlarında; bir arketip (ilk örnek) modelin tekrar edilmesi yani o arketipin ilk kez gösterildiği mitsel anın yeniden canlandırılması olgusu yansıtılmaktadır. Arketip, dünyanın mitsel başlangıç anı ise insan kendini yenileyebilmek, yeniden doğabilmek ya da yaratılış anını tekrar yaşayabilmek için bu arketip modeli tekrar etmeye çalışır. Bu eylem, aynı zamanda insan için sonsuzluğa giden içgüdüsel bir yolun rotasını da çizmektedir. Bu içgüdüsel yolda insan, evrende gizli olduğuna inandığı Tanrı'ya ait bilgiye ve dolayısıyla bilgeliğe ulaşabildiği oranda mesafe alabilmektedir. Bu bilgiyi tanımlayan irfankavramı ve eş anlamlısı gnosıs(=rûhanî bilgi)terimi ya da bundan türeyen gnostizm kavramı, gnostik olarak tanımlanan inanç sistemlerinin de temelini oluşturmuştur (Güray, 2012: 20-21).

Barış Manço'nun söz konusu eserinde kırk sayısının hırka ile birlikte kullanımı da İslamiyet öncesi Türk kültürüne gönderme yapan bir ifadedir. İslam tasavvufunda (özellikle Mevlevilik ve Bektaşilikte) çile çeken dervişlerin 40 gün boyunca bir odaya kapanıp çile çektikleri malumdur. Dolayısı ile kırk sayısı Türk kültüründe özellikle masal, mitoloji ve bazı mistik anlatılarda Manço'nun farklı eserlerinde formel sayılar (Emre, 2012) bağlamında sıklıkla kullanılır.⁸ Dedem Korkut kitabında da anlatılan hikâyelerin bir çoğunda 3-5-7-9-40 sayıları sıklıkla geçmektedir (Gökyay: 2004). Ayrıca eserde geçen "*kırk yamalı hırka yeter, İdris biçmiş der giyerim*" ifadesinin Hz. İdris'e izafe edildiği bilinmektedir. Osman Nuri Ergin, Mecelle-i Umûr-ı Belediye (1995) adlı eserinde konuyla ilgili şunları aktarmaktadır: Hz. Âdem çiftçilerin, Hz. İdris terzi ve yazıcıların, Hazreti İsmail avcılarının, Hz. İshak çobanların, Hz. Yusuf saatçilerin, Hz. Musa çobanların, Hz. Zülkif ekmekçilerin, Hz. Üzeyir bağcıların, Hz. İlyas çulhacıların, Hz. Davut zırhçıların, Hz. Lokman hekimlerin, Hz. Yunus balıkçıların, Hz.

⁷ Gnostizm'e dayalı inanç yapıları M.S. II. yüzyıldan itibaren yani Hristiyanlıkla eş zamanlı ancak ondan bağımsız bir şekilde ortaya çıkmıştır (Hornblower, 2003'ten akt, Güray, 2012: 21). Gnostisizm genel anlamda Tanrısal bilgiyi ifade eder.

⁸ Ayrıca bkz., Bayram Durbilmez, "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği", *Millî Folklor*, (2007), 19 (76), 177-190.

Muhammed tüccarların piri olarak ifade edildiği anlatılmaktadır. Manço, Dört kapı adlı eseri ve eserin içerisinde geçen kırk yamalı hırka yeter, İdris biçmiş der giyerim" ifadesini şöyle ifade açıklamaktadır:

Zannediyorum ağırlığı çok zor anlaşılacak bir parça. Anlaşıldıktan sonra bir hayli gürültü koparacağına inanıyorum. Orada Hazreti İdris'ten söz ediyorum. Parça üzerinde spekülasyonlar başladı bile. Hazreti İdris'in kim olduğu üstüne rivayetler muhtelif. Peygamber'in elbisesini diken kişi dediler. Merih'e giden ilk uzay adamı dediler. Hazreti İdris insanoğluna giyinmeyi öğreten ilk peygamberdir. Peygamberler tarihinde insanların çıplak gezerken hayvan postuna bürünerek giyinmesini ilk öğreten odur. Terzilerin piridir o. Doğrusu her terzinin atölyesinde İdris ile ilgili bir tabela görmek isterim. Bu parça da ne için Hazreti İdris'ten bahsettiğimi bilmiyorum. Bahsetmem gerektiğini hissediyorum. Bunun için Dört Kapı parçası ortaya çıktı. Halil İbrahim de öyle, İşte hendek İşte Deve de öyle. Hepsi aynı olay.⁹

Görsel 1. Barış Manço (terzi rolünde)

Eserde geçen ve Hz. Ali'ye atfedilen bir başka önemli ifade ise "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum"¹⁰ sözüdür. Barış Manço bu ifadeyi doğrudan kullanarak insan-ı kâmil olma yolunda; eğitimin, ilmi düşüncenin önemine vurgu yapmaktadır. Eserdeki ifadeler şöyledir:

*Bir de kalem tutmayı öğret, Kırk yıl sana hizmet ederim
Bana bir harf öğret yeter, Kırk yıl sana hizmet ederim*

Kalem tutmak -pek çok medeniyette olduğu gibi- kadim Türk-İslam kültüründe kamil insanın, irfanın ve erdemin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. İlmi düşüncüyü önceleyen ve Hz. Ali'nin bu ifadesini eserinde modifiye ederek yeniden yorumlayan Manço; "ilim Çin'de olsa gidiniz" diyen Hz. Muhammet'e, "ilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" diyen Hacı Bektaşî Veli'ye de atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla İslamiyet'in aslında ilimden beslenen bir inanç yapısı olduğunun da altını çizen Manço, yüzyıllar öncesinin hikmet anlayışını XIX. yüzyılın dünyasına metinlerarası bir bakışla taşıdığı söylenebilir. Söz konusu parçanın en önemli felsefesi ise son mısradaki geçen ifadelerde gizlidir. Esere de ismini veren bu ifadeler "dört kapı" olarak ifade edilmektedir ve "dört kapı" (şeriat, tarikat, hakikat, marifet) tasavvufta insan-ı kamil olmanın da sırrıdır. Yunus Emre bu kavramları divanında şöyle ifade etmiştir (Kahraman, 2017: 8):

*Şerî'at şîrîn olur işidene hoş gelür
Ne kim dilerse kılur ol şerî'at içinde
Tarikat cân yoldaşı cân ile olur işi
Tarika giren kişi dün-gün 'ibret içinde
Ma'rifet gönül ile dün ü gün zârıyla
Söylesem gelmez dile sırr-ı sıfat içinde
Hakikat 'ışkdur 'yân görsün ol şebih beyân*

⁹ Sanat Olayı Dergisi, Sayı: 40, Yıl: 1985-Eylül. Röportaj: Ülkü Karaosmanoğlu

¹⁰ Bkz; http://isamveri.org/pdfdrq/D03296/2018_3/2018_3_AYBEYS.pdf

Tasavvuf çizgisinde gelişen *dört kapı kırk makam*¹¹ kavramına eserin son mısrasında gönderme yapan Manço, Hoca Ahmet Yesevî çizgisinde gelişen, Yunus Emre ve Mevlana ile derinleşen Türk-İslam tasavvufunda insanın bu dünyada ulvî ve aşkın bir yolculuğu (seyr-i sulûk) olduğunun ve insanın kendisini keşfetmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu yolculukta ise anahtar; dört kapıdır. Ahmet Yesevî'nin *Fakr-name* adlı eserinde dört kapı kırk makamdan söz edilir. Bunlar; şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kapılarıdır (Bice, 2014: 200).

*Barış'ım uzaktan geldim, dört kapı önünde durdum
Dört kapıdan geçemezsem, Geldiğim gibi giderim.*

Bu parçada geçen *4 kapı* kelimesi Hoca Ahmet Yesevî çizgisinde gelişen Anadolu Müslümanlığı kavramına gönderme yapmaktadır. Bilindiği üzere Yesevi anlayışında gelişen ve sonrasında Yûnus Emre, Mevlâna ve özellikle Hacı Bektaşî Velî çizgisinde devam eden Bektaşî inancında *4 kapı 40 makamdan* söz edilir (H. Bektâşî Velî, 2011: 60-68). Buradaki 4 kapı: *tarikat, şeriat, hakikat ve marifet* kapılarıdır (Yılmaz vd.: 2011). Hüseyin Özcan (2004)¹² bu kavramı şöyle ifade açıklamaktadır:

Bektaşî inancında dört kapı kırk makam tarikat mensubunun geçeceği maddi ve manevi aşamalardır. Hacı Bektaş-ı Velî, Malâkat adlı eserinde tarikatın öğretisini bu şekilde düzenlemiştir. Ona göre kul, Çalap Tanrıya kırk makamda erer. Dört kapı ile kastedilen dört esas: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat'tir. Bunların her biri de onar bölümden oluşmaktadır. Toplamı kırk makamdır. Ahmet Yesevî, tarikatının erkânını kırk makam esasına göre tanzim etmiş ilk Türk sûfisidir. Kendisini takip eden pek çok Türk sûfisinde de dört kapı sisteminin var olduğunu görmekteyiz. Ahmet Yesevi dört kapı kırk makam anlayışının kaynağını Hz. Ali'ye dayandırmaktadır.

Parçada geçen “...dört kapıdan geçemezsem geldiğim gibi giderim” ifadeleri, tasavvuf inancına göre insanın ham olarak dünyaya geldiğini ifade eder. Yani et ve kemikten ibaret cismani bir varlıktır insan ancak seyr-i sulûk ile insan-i kamil makamına ulaşabilir. Bu seyri hakkı ile tamamlayan kimse tüm yaratılanların en yücresi olan insan makamına ulaşır. Dolayısıyla tasavvuf inancında ve özellikle halk edebiyatı ve halk müziğinde “*insan doğulmaz, insan olunur*” ifadesi vurgulanmaktadır. Tasavvufta inancında da bu düstur yatar; “*insan*” olmak... Bu yüzden Âşık Nimri Dede (d.1909 Elazığ-Keban, ö. 1978) şöyle der; “...*ikilik kinini içimden atıp, özde ben bir insan olmaya geldim.*” İşte insanın bu dünyaya cismâni bir varlık olarak geldiği ancak ilim, irfan ve ihlâs ile *insan-ı kamil* olarak Hakka ulaşma çabası, Barış Manço'nun “dört kapı” eserinde belirttiği; “*Barışım uzaktan geldim, dört kapı önünde durdum, dört kapıdan geçemezsem geldiğim gibi giderim*” dizelerinde yeniden ifade bulmaktadır. Buradaki dizeler İslam mistisizminin de temel felsefesi yansıtmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Müziğin kendine has ifade ve düşünme biçimi, kültürel belleğin en önemli taşıyıcı unsurları arasındadır. Müzik bu bağlamda bir düşünceyi -ya da düşünceler sistemini- farklı metinler/eserler içerisinde yeniden kurgulayabilir. Barış Manço'nun Türk-İslam tasavvufuna ait kavramları XX. yüzyılın popüler müzik alanına -zaman ve mekandan bağımsız olarak- taşımış olması, söz konusu inanç dünyasının müzik yoluyla yeniden hatırlanması, yorumlanması hatta üzerinde tekrar düşünülmesi açısından önemlidir. Kadim zamanların bilgi türü olan gnostik bilginin Türk-İslam inancı içerisindeki yansımalarıyla tasavvuf kültürüne aktarılması sonucu oluşan anlama modeli, insanı mistik bir yolculuğun tam ortasına taşımakta, insanın varoluşuna dair temel konuları felsefi ve dini açıdan günümüz modern zamanlarında tekrar tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda eser bir bütün olarak düşünüldüğünde günümüz popüler müziğinin materyalist doğasının çok ötesinde konularla örülü olduğu ve metinlerarası alıntılarla dolu olduğu tespit edilmiştir. Eserde geçen alıntılar, felsefi ve İslami açıdan insanın kim olduğu, nereden gelip nereye gittiği ve insanın manevi yolculuğunun anahtarının neler olabileceği gibi temel felsefi ve ahlaki soruları barındırması açısından da önemlidir. Nitekim eserdeki mevcut söylemler ve kavramların

¹¹ Ayrıntılı bir açıklama için bkz; Abdullah Kahraman, “Yunus Emre Divanında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1, 2017, s. 1-18.

¹² http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/huseyin_ozcan_bektasilik_dort_kapi_kirk_makam.pdf [Erişim tarihi: 04.03.2018]

müzik üzerinden aktarımı ve söz konusu kavramların bugünün dünyasında metinlerarası bir ilişki ile yeniden yorumlanmış olması eserin özgün değerine de vurgu yapmaktadır.

Bu kavramlar esasında, söz konusu gelenekte insanın ulaşması gereken en üst merteye olan; *insan-ı kamil*'i nitilemektedir. Manço'nun *Dört Kapı* adlı eseri, Hz. İdris, Hz. Ali, Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi önemli şahsiyetlerin fikirleriyle beslenen ve gelişen tasavvuf kültüründe, insanın ancak *dört kapı* ve *kırk makam*'dan geçerek *insan-ı kâmil*'e ulaşabileceğinin altını çizmektedir. Bu anlamda insanın varoluşu, kişinin içsel bir yolculuğu olan *seyr-i sülûk* kavramına da denk düşmektedir. Dolayısıyla eser, bin yılın mirası olan ve ahlaki öğretilerle dolu olan tasavvuf kültürünü XX. yüzyılın popüler kültür alanı içerisinde yeniden üretilmesine aracılık etmektedir. Barış Manço, tarihsel açıdan tasavvuf ve tarikat kültüründe önemli anlam kodlarına sahip olan; *rızık*, *hırka*, *lokma*, *kırk yıl hizmet etmek*, *kalem tutmak*, *tuz-ekmek hakkı bilmek* gibi kavramları, ait oldukları anlam dünyasının sınırlarının ötesine taşıyarak, söz konusu inanç dünyasını felsefi bir düzlemde ele almış ve günümüz popüler kültür alanına taşıyabilmiştir. Onun *çağdaş bir halk ozanı* olarak mistik ve geleneksel kavramları metinlerarası bir yapıda popüler müzik içerisinde kullanması, geçmiş ve gelecek arasında kurulacak zihinsel bir düşünceye aracılık etmekte ve söz konusu anlam dünyasının farklı türler içerisinde yeniden inşa edilebileceğini ve yorumlanabileceğini bizlere göstermektedir. Dolayısıyla Manço bu eseriyle, popüler müziği gündelik söylemlerin ötesine taşıyarak, insana dair pek çok varoluşsal değerini tarihi ve felsefi derinliğine işaret etmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013), *Anlatma Esasına Dayalı Edebi Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Aktulum, K. (2013), *Folklor ve Metinlerarasılık*, Konya: Çizgi Yayıncılık.
- Aktulum, K. (2019), *Müzik ve Metinlerarasılık*, Konya: Çizgi Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2007), *"İmam Gazali'ye Göre Nefis ve Nefis Eğitimi"* (Yayımlanmamış Yüksek lisan tezi), Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Bice H., (2014), *Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî ve Hikmetleri*, İstanbul: h Yayınları s. 101.
- Durbilmez, B., (2007), "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği", *Milli Folklor*, 19 (76), 177-190
- Ekiz T., (2007), "Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı?", *Ankara Dil Tarih Fakültesi Dergisi*, 47 (2), s. 119-127.
- Elçin, Ş., (1977), "Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine", *Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları*.
- Emre, H., (2012), "Türk Milli Kültürüne Ait Destan, Efsane ve Anlatılarda Sıkça Geçen Formel Sayıların Barış Manço Şarkılarındaki Yeri", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, cilt: 1 sayı 1, s. 639-647.
- Erdoğan, G. (2018), "Orta Asya'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Köprü: Barış Manço ve Türk Kültür Tarihi," *I. Develi-Aşık Seyrani ve Türk Kültürü Kongresi*, 4-5-6 Ekim 2018 Kayseri-Develi, s. 64-73.
- Erdoğan, G. (2019). "Türk Popüler Müzik Tarihinde Barış Manço'nun Yeri ve Önemi (1960-1980)". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 105-116. DOI: 10.31463/aicusbed.529782
- Erdoğan G. (2019), *Türkiye'nin Barış Köprüsü: Barış Manço Antolojisi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Güray, C. (2012), *"Anadolu'daki İnanç ve Müzik İlişkinin Semâ-Semah Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi"*, A. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Gündüzöz G., "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccâde", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, Aralık 2017, Sayı: 64, s. 79-94.
- Hacı BEKTÂŞI V., (2011), Makâlat, (Yayına Hazırlayan: Ali Yılmaz vd.) Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kahraman A., (2017), "Yunus Emre Divanında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)", *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1, s. 1-18.
- Koçak, K., (2013), "Türk Kültür Tarihinin Bin yıllık Baş Yapıtı: Kutadgu Bilig'den Bu Güne Ulaşan Adetler", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 4, sayı: 13, Aralık s. 56-66.
- Gökay ORHAN. Ş., (2004), *Dedem Korkut'un Kitabı, Türk Dünyasından Seçmeler*. İstanbul: M.E.B. s.31-58

- Oğuz M. ÖCAL ve diğerleri (2009) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-3*, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Samsakçı, M., (2007) “Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz ve Tuz Ekmek Hakkı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: 36, sayı: 36, s. 181-199.
- Türkdoğan M. (2007), Rasim Özdenir’in “Kuyu” Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 35, s. 167-189.
- http://isamveri.org/pdfrg/D03296/2018_3/2018_3_AYBEYS.pdf [erişim tarihi: 30.06.2019]
- http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/huseyin_ozcan_bektasilik_dort_kapi_kirk_makam.pdf [erişim tarihi: 04.03.2018]
- <https://kuran-ikerim.org/mealdeara> [erişim tarihi: 26.06.2019]
- <https://www.antoloji.com/hazreti-sah-in-avazi-siiri/> [erişim tarihi: 04.06.2019]
-

EKLER

Dört Kapı

Söz Müzik: Barış Manço
Notaya Alan: Adem Güler & Göktürk Erdoğan

tuz ek mek hak kı bi le ne sof ra kur ma
san da o lu r ı lik bir tas çor ba ye ter
rız kım bu y mu der i çe ri m
ka dir kıy met an la ya na
san dık aç ma san da o lu r kırk ya ma lı

2 Dört Kapı

25

hır ka ye ter id ris biç mi der gi ye ri m

Bir çorbayla karnım doydum
Hırka bana yorgan oldu
Birde kalem tutmayı öğrettin
Kırk yıl sana hizmet ederim

Bana bir harf öğret yeter
Kırk yıl sana hizmet ederim

Barışım uzaktan geldim
Dört kapı önünde durdum
Dört kapıdan geçemezsem
Geldiğim gibi giderim

Bana bir harf öğret yeter
Kırk yıl sana hizmet ederim

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.638898> / Number: 10, p. 25-38, Winter 2019

YURT DIŞINDA ÖĞRENİM GÖREN TÜRK ÖĞRENCİLERİN ÜNİVERSİTE TERCİH SÜREÇLERİ VE SORUNLARI: KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ* THE UNIVERSITY PREFERENCE PROCESS AND PROBLEMS OF TURKISH STUDENTS HAVING TRAINING AT ABROAD: THE CASE OF KYRGYZ-TURKISH MANAS UNIVERSITY

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.10.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.11.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Doç. Dr. Mehmet Korkmaz
Erciyes Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü
mkorkmaz@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6873-4313>

* Bu makale, 2018 yılında, Kırgızistan'da gerçekleştirilen, "Uluslararası Orta Asya Sempozyumu: Göç, Yoksulluk ve Kimlik" adlı sempozyumda, sunulan "Manas Üniversitesinde Öğrenim Gören Türk Öğrencilerin Sorunları" adlı bildirisinin geliştirilmiş şeklidir.

Öz

Üniversite eğitimi bireylerin hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu eğitim onların belli mesleklere hazırlanmasında, kalıcı arkadaşlıklar edinmesinde, hayatları için gerekli olan bilgi ve beceri donanımlarını elde etmelerinde son derece önemlidir. Ne var ki, öğrenciler zorlu sınav süreçleriyle başladıkları bu hayatta, kimi zaman beklemediklerini bulamamakta ve çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Üniversite eğitimi sürecinde yaşanan bu sorunlar onların gerek eğitim gerekse kişisel dünyalarını olumsuz etkileyebilmektedir. Diğer taraftan yabancı bir ülkede bu eğitimi almanın başka zorlukları da vardır. Kalacak yer bulma, beslenme, ulaşım, dil sorunu, arkadaş bulma, gurbet psikolojisi bunlardan bazılarıdır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi örneğinde Türkiye'den gelen öğrencilerin üniversite tercih süreçlerinde ve eğitiminde karşılaştıkları sorunları belirlemektir.

Araştırmada çeşitli fakültelerde öğrenim gören Türk öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik tabanları, üniversite tercih süreçleri ve buradaki eğitimden memnuniyet durumları gibi konular sorgulanmıştır. Araştırma tarama modelindedir. Anket verilerine dayanmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, Türk öğrencilerin önemli bir kısmı üniversite tercihini bilinçli yapmamıştır. Bazı öğrenciler, merak ve macera, aile çevresinden uzaklaşma, Türkiye'de başka üniversitelere puanın yetmemesi gibi sebeplerle burayı tercih etmişlerdir.

Genel itibarıyla, öğrenciler bu üniversitede eğitim görmekten memnundurlar. Memnun olan öğrenciler, eğitim kalitesi, ortam, dil, kültür gibi gerekçeleri öne çıkarmışlardır. Memnun olmayan öğrenciler ise, dil sorunu, eğitim programlardaki eksiklikler, sosyal aktivitelerin yetersizliği, maddi sorunlar, sağlık sisteminin yetersizliği, ön yargılar, aile özlemi gibi hususları öne çıkarmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Yurtdışında Eğitim, Yükseköğretim, Türk Öğrenciler, Öğrenci Sorunları, Üniversite Tercihi

Abstract

University education has an important place in the lives of individuals. This education is extremely important for their preparation for future occupations, obtaining knowledge and skills that are necessary for their lives. However, some students cannot find what they expect and face various problems at their life to which they begin with difficult examination process. These problems lived during the university training process can negatively affect their personal world as well as their education. In addition, there are other difficulties at obtaining training at abroad. Finding places to live, nutrition, economic difficulties, transportation, language problems, having friends, and homesick are just some of those problems. In this context, the aim of this study is to investigate the problems faced by Turkish students at university preference process and education in the case of Kyrgyz-Turkish Manas University.

The research examines the problems of Turkish students having training at various faculties at Manas about their socio-economic, cultural background, the process of university preference and their satisfaction with their education. The research is a survey model and based on the questionnaire. According to the results of the research, most of Turkish students did not make their preference of university consciously. Some students preferred this university for wonder and adventure, going away from their families, and having not enough score to be able to attend other universities in Turkey.

In general, they are happy with studying at this university. The students satisfied with their faculties highlight the following reasons: The quality of education, appropriate environment, language and culture. Those who are unsatisfied students emphasize the issues such as language problem, deficiencies at educational programs, inadequate social activities, financial problems, inadequate health system, prejudices and homesick.

Key Words: Training at Abroad, Higher Education, Turkish Students, Student Problems, University Preference

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Korkmaz M. (2019). Yurt Dışında Öğrenim Gören Türk Öğrencilerin Üniversite Tercih Süreçleri ve Sorunları: Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 25-38.

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Üniversite eğitimi, zorlu sınav süreçlerinden geçilerek ulaşılan ve bireyin daha sonraki yaşamını büyük ölçüde etkileyen/etkilemesi beklenen bir dönemdir. Bireyin yapacağı üniversite/fakülte tercihi ve burada geçirdiği eğitim süreci onun ileride iş bulup bulamayacağını, eğer bulursa bu işteki etkililiğini etkileyebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere üniversite/fakülte tercihi, bireyin hayatında aldığı/alacağı kritik kararlardan biridir. Hele ki bu eğitim yabancı bir ülkede alınacaksa. Üniversite/fakülte tercihinin bilinçli yapılması son derece önemlidir. Birey söz konusu tercihi ne kadar bilinçli yapar ve öğrenim sürecini etkin yönlendirirse, üniversiteye/fakülteye yönelik motivasyonu, burada verilen eğitime bakışı, buradan alabilecekleri, karşılaşılabileceği zorluklarla baş edebilmesi o ölçüde yüksek olur.

Öğrencilerin üniversite yaşamlarında mutlu ve başarılı olabilmeleri onların sorunlarına çözüm bulmaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede daha tercih süreçlerinden itibaren, öğrencilere olumlu bir rehberlik yapılması, yaşanabilecek sorunların azaltılmasında hayati öneme sahiptir (Enterieva, Sezgin, 2016). Bunun için, sorun alanlarının tespiti ve buna yönelik tedbirlerin vakit kaybetmeden alınması gerekir. Bunun için de öğrencilerin sorunlarının ve beklentilerinin araştırılması son derece önemlidir. Bu tür araştırmalardan elde edilecek bulgular, üniversite eğitiminin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılmasına, bunları geliştirici veya giderici tedbirlerin alınmasına da önemli katkılar sağlayabilir. Benzer araştırmaların ülkemizde de yapıldığı görülmektedir (Günay, 2014; Yardımcıoğlu, Beşel, Savaşan, 2017; Köylü, 2001; Musaoğlu, 2016; Alyılmaz, Biçer, Çoban, 2005; Çağlar, 1999).^{**} Söz konusu araştırmaların hemen hepsinde yurt dışından Türkiye'ye gelen yabancı öğrencilerin sorunları ele alınmıştır. Ancak, yurt dışında öğrenim gören Türk öğrencilerin sorunları bilimsel araştırmalara yeterince konu edilmemiştir.

Bu ihtiyaçtan hareketle, araştırmada Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesinde öğrenim görmekte olan Türk öğrencilerin sorunları çeşitli değişkenler bağlamında ele alınmıştır. Buna göre çalışmanın temel problemini, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (KTMÜ) örnekleminde, Türk öğrencilerin yaşadıkları sorunlar nelerdir? sorusu oluşturmaktadır. Bu temel problem çerçevesinde, bahsi geçen öğrencilerin sosyo-kültürel özelliklerinin neler olduğu, onların bu kurumu tercih nedenleri, bu süreçte araştırma yapip yamadıkları, burada yaşadıkları sorunların neler olduğu vb. sorulara cevap aranmıştır.

1.2. Yöntem

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan Türk öğrencilerin yaşadıkları sorunları çeşitli değişkenler açısından ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, "tarama modeli" esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olguyu, olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar. (Karasar, 2002: 77) Bu modele göre, araştırmaya konu edilen olay ve olguların gerçekte ne oldukları, bunları etkileyen şartların veya değişkenlerin, bunlar arasındaki ilişkilerin neler olduğu tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılır. Ulaşılan sonuçlar yorumlanarak, genellemelere varılır. Bu araştırmada da böyle bir yaklaşım izlenmeye çalışılmıştır.

1.2.1. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini KTMÜ'de öğrenim gören Türkiye menşeli öğrenciler oluşturmaktadır. 2017/2018 eğitim-öğretim yarıyılı kayıtlarına göre, söz konusu üniversitede 382 lisans, 60 lisansüstü olmak üzere toplam 442 Türk öğrenci öğrenim görmektedir. (http://oidb.manas.edu.kg/uyruk_ogrsay.html (10.04.2018)). Araştırmanın örneklemini için, söz konusu evreni temsilen, rast gele (random) örnekleme yöntemi ile 110 denek seçilmiştir. Yanlış ya da eksik doldurulan 20 anket örneklemden çıkarılarak, toplam 90 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Buna göre, örneklemin evrene oranı yaklaşık % 20'dir. Betimleyici (deskriptif) araştırmalarda minimum % 10 örnekleme alınabileceği, ancak örnekleme büyüklüğü ne kadar fazla olursa, sonuçların o kadar güvenilir olacağı ifade edilmektedir (Arılı, Nazik, 2001: 77). Bu bağlamda, araştırma örnekleminin evreni temsil gücünün nispeten yüksek olduğu söylenebilir.

1.2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma 2017/2018 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında, Mart ayı içerisinde

^{**} Derginin formatı gereği, belli bir kelime sınırlaması bulunduğu ve makaledeki mevcut kelime sayısı bu sınıra ulaşmış olduğundan burada söz konusu araştırmaların ele aldıkları konular, bulguları ve sonuçları hakkında geniş açıklamalara yer verilememiştir.

gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Söz konusu ankette büyük ölçüde kapalı uçlu sorular kullanılmakla birlikte, bazı açık uçlu sorular da sorularak, öğrencilere görüş ve düşüncelerini kendi ifadeleriyle açıklama imkânı verilmiştir. Böylece nicel verilerin arka planını görebilmeye yardımcı olacak, daha anlamlı ve derinlemesine yorumlanabilmesine katkı sağlayabilecek nitel veriler elde edilmiştir. Bilindiği üzere nitel veriler, nicel verilere derinlik, ayrıntı ve anlam kazandırmak amacıyla da kullanılabilir (Yıldırım, Şimşek, 2005: 311).

Araştırmada elde edilen nicel veriler SPSS-21.0 programına işlenerek, bir takım analizlere tabi tutulmuştur. Bu çerçevede her bir sorudan elde edilen verilerin frekans ve yüzdeleri hesaplanarak, tablolar halinde gösterilmiş, ihtiyaç duyulduğunda çapraz tablo analizleri yapılmıştır.

Ankette yer alan açık uçlu sorulardan elde edilen nitel veriler ise, betimsel analiz yoluyla değerlendirilmiştir. Nitel araştırmalarda verileri olduğu gibi yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara da yer verilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2005: 224). Bu araştırmada da veri kayıplarını önlemek ve elde edilen verileri okuyucunun görüp, karşılaştırma yapmasına imkan sağlamak amacıyla, gerektiğinde öğrenci görüşlerinden aynen alıntılara da yer verilmiştir.

1.2.3. Sınırlılıklar

1. Araştırma bulguları 2017/2018 eğitim-öğretim yılında, KTMÜ öğrencilerinin kendilerine uygulanan anket sorularına verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

2. Araştırma sadece Türkiye uyruklu öğrencileri kapsamaktadır. Başta Kırgızistan olmak üzere, diğer ülke menşeli öğrenciler araştırmanın örneklemini dışındadır.

3. Araştırma anket verilerine dayanmaktadır. Dolayısıyla anket tekniğine özgü sınırlılıklar bu çalışma için de geçerlidir.

2. BULGULAR VE YORUMLAR

2.1. Kişisel Duruma İlişkin Bulgular

Araştırmada, öncelikle öğrencilerin yaşadıkları sorunlarda etkisinin olabileceği düşünülen bazı değişkenlere ilişkin sorular sorulmuştur. Bu çerçevede aşağıda onların cinsiyetleri, eğitim gördükleri fakülteler, mezun oldukları okullar, anne-babalarının eğitim durumu, çalışma durumu, ailenin aylık geliri, ikamet ettiği yer vb. ilişkin bulgular ele alınmıştır.

Tablo:1 Öğrencilerin Cinsiyetleri

	F	%
Erkek	53	58,9
Kadın	36	40,0
Cevapsız	1	1,1
Toplam	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık % 59'u erkek, yaklaşık % 40'ı da kadındır. 2017-2018 eğitim-öğretim yılı kayıtlarına göre, KTMÜ'de halen lisans öğrenimi görmekte olan Türk öğrencilerin 80'i kadın, 223'ü erkektir. (http://oidb.manas.edu.kg/genel_ogrsay.html (10.05.2018)).

Tablo.2. Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Programlar

	S	%
Edebiyat	37	41,1
İletişim	14	15,6
Yüksek Lisans	8	8,9
İktisadi ve idari bil.	5	5,6
İlahiyat	5	5,6
Veterinerlik	5	5,6
Turizm	4	4,4
Meslek yüksek Okulları	4	4,4
Mühendislik	2	2,2
Güzel sanatlar	1	1,1
Ziraat	1	1,1
Cevapsız	4	4,4
Toplam	90	100

Araştırmaya KTMÜ’de tüm fakültelerden katılım sağlanmaya çalışılmıştır. En büyük katılım Edebiyat fakültesinden olmuş, bunu İletişim fakültesi öğrencileri izlemiştir. En az katılım da Ziraat ve Güzel Sanatlar fakültelerinden olmuştur. Bu oranlar üniversitenin Türkiye’den gelen öğrencilerine ilişkin istatistikleri ile de paralellik göstermektedir. Zira, üniversitenin internet sayfasında yer alan istatistiklere göre, KTMÜ’nün Edebiyat fakültesinde 42 kız, 91 erkek olmak üzere, toplam 133; İletişim fakültesinde 11 kız, 53 erkek öğrenci olmak üzere 64 Türkiye menşeli öğrenci öğrenim görmektedir. Yine Ziraat Fakültesinde 1, Güzel Sanatlar Fakültesinde ise iki Türkiye menşeli öğrenci öğrenim görmektedir (http://oidb.manas.edu.kg/genel_ogrsay.html (10.05.2018)).

Tablo 3. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Sınıflar

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Hazırlık</i>	15	16,7
<i>1</i>	26	28,9
<i>2</i>	18	20,0
<i>3</i>	16	17,8
<i>4</i>	12	13,3
<i>Cevapsız</i>	3	3,3
<i>Toplam</i>	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık % 17’si hazırlık, yaklaşık % 29’u birinci sınıf, % 20’si ikinci sınıf, yaklaşık % 18’i üçüncü sınıf ve % 13’ü de dördüncü sınıfta öğrenimlerine devam etmektedirler. Dolayısıyla tüm sınıflardan öğrenciler katıldığı için araştırma belli ölçüde öğrencilerin görüşlerinin genelini yansıtmaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin Mezun Olduğu Lise Türü

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Anadolu lisesi</i>	43	47,8
<i>Meslek liseleri</i>	20	22,2
<i>Diğer</i>	18	20,0
<i>İmam hatip lisesi</i>	7	7,8
<i>Cevapsız</i>	2	2,2
<i>Toplam</i>	90	100,0

Öğrencilerin mezun oldukları lise ile üniversite tercihleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Doğal olarak, puan ve nitelik bakımından daha yüksek düzeye sahip liseleri bitirenler daha yüksek puanlı üniversiteleri tercih etmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin yarıya yakını Anadolu Lisesi mezunudur. Bunu genel meslek liseleri (% 22) izlemektedir. İmam Hatip Lisesi mezunu olanların oranı % 7,8 iken, % 20’lik bir öğrenci grubu ise “diğer” seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin yazdığı cevaplara göre, bunların önemli bir kısmı Temel Lise ve Açık Öğretim Lisesi mezundurlar. Bu bilgilere göre KTMÜ’yü tercih eden öğrencilerin geldikleri lise türlerinin ortalama puana sahip liseler olduğu savunulabilir. Araştırmada öğrencilerin üniversiteye giriş puanları sorulmamıştır. Ancak, genel olarak Türkiye’deki üniversitelere kıyasla, KTMÜ’nün puanlarının, (fakültelere göre ortalama 230-390 arasında değişmekte) ortalarında olduğu bilinmektedir. (<http://www.manas.edu.kg/index.php/%C3%B6%C4%9Frenciler/aday-%C3%B6%C4%9Frenciler/puanlar> (20.05.2018)).

Tablo 5. Anne-Babanın Meslek/Çalışma Durumu

<i>Anne</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Baba</i>	<i>F</i>	<i>%</i>
			<i>Memur</i>	25	27,8
<i>Ev hanımı</i>	70	77,8	<i>Emekli</i>	23	25,6
<i>Memur</i>	9	10,0	<i>İşçi</i>	18	20,0
<i>İşçi</i>	5	5,6	<i>Serbest</i>	11	12,2
<i>Emekli</i>	2	2,2	<i>Esnaf</i>	5	5,6
-----	-----	-----	<i>Çiftçi</i>	3	3,3
<i>Anne yok</i>	1	1,1	<i>Baba Yok</i>	2	2,2
<i>Cevapsız</i>	3	3,3	<i>Cevapsız</i>	3	3,3
<i>Toplam</i>	90	100,0	<i>Toplam</i>	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, annelerinin mesleğiyle ilgili soruda “ev hanımı” seçeneğini işaretlemiştir. Annelerinin mesleğinin memur olduğunu söyleyenler ise % 10 oranındadır. Diğer seçenekler ise oldukça düşüktür. Buradan anlaşıldığına göre, KTMÜ’yü tercih eden Türk öğrencilerin genelinin anneleri “ev hanımı” olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Yukarıdaki tabloya bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun babalarının mesleğiyle ilgili soruda memur (% 28), emekli (% 26) ve işçi (% 20) olarak işaretledikleri görülmektedir. Babasının mesleğini “serbest” olarak işaretleyenler ise % 12’dir. Babası esnaf ve çiftçi olanların oranı bir birine yakındır. Bu verilerden hareketle, genel itibarıyla, KTMÜ’de öğrenim gören Türk öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumlarının yüksek olmadığı söylenebilir. Öğrencilerin ailelerinin aylık gelirine ilişkin bilgiler içeren Tablo.7’de bunu destekler niteliktedir.

Tablo 6. Anne-Babanın Eğitim Durumu

<i>Anne</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Baba</i>	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Okur-yazar değil</i>	5	5,6	<i>Okur-yazar değil</i>	1	1,1
<i>Okur-yazar</i>	6	6,7	<i>Okuryazar</i>	2	2,2
<i>İlkokul</i>	31	34,4	<i>İlkokul</i>	31	34,4
<i>Orta</i>	12	13,3	<i>Orta</i>	10	11,1
<i>Lise</i>	17	18,9	<i>Lise</i>	15	16,7
<i>Ön Lisans</i>	1	1,1	<i>Ön Lisans</i>	5	5,6
<i>Üniversite</i>	10	11,1	<i>Üniversite</i>	20	22,2
<i>Lisansüstü</i>	1	1,1	<i>Lisansüstü</i>	2	2,2
<i>Cevapsız</i>	7	7,8	<i>Cevapsız</i>	4	4,4
<i>Toplam</i>	90	100,0	<i>Toplam</i>	90	100,0

Tablo 6.’da görüldüğü üzere, KTMÜ’de öğrenim gören Türk öğrencilerin annelerinin % 5’i okur-yazar değilken, bu durum babalarında % 1’lerdedir. Okur-yazar olma durumu annelerde % 6,7, babalarda ise % 2,2’dir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunu olma durumlarının oranları hem annelerde hem de babalarda bir birine yakındır. Gözle görünür farklılık, ön lisans ve üniversite mezunu olma ile ilgilidir. Babalarda bu durum % 22’lerde iken, annelerde % 11’lerdedir. Bütün bu verilere bakıldığında, KTMÜ’de öğrenim gören Türk öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin, babalarının eğitim düzeylerinden daha düşük olduğu söylenebilir. Öğrencilerin üniversite tercihlerini etkilemede ailenin eğitim düzeyi tek başına açıklayıcı bir faktör olmayabilir. Bununla birlikte, dolaylı bir çıkarım da olsa, araştırmaya katılan söz konusu öğrencilerin gelmiş oldukları aile profiline göre eğitim düzeyi bakımından çok da yüksek olmadığı savunulabilir. Benzer durumun ekonomik taban açısından da geçerli olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Ailenin Ortalama Aylık Geliri

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>1000-3000 TL.</i>	58	64,4
<i>3001-4500 TL.</i>	12	13,3
<i>4501-6000 TL.</i>	7	7,8
<i>6001-7500 TL.</i>	4	4,4
<i>Daha fazla</i>	1	1,1
<i>Cevapsız</i>	8	8,9
<i>Toplam</i>	90	100,0

Yurt dışında eğitim görmek, belli bir ekonomik kaynağı da gerektirmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumlarının da tespitine ihtiyaç duyulmuştur. Buna göre, öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelirlerini gösteren tablo incelendiğinde, yoğunluğun (% 64) 1000 TL ila 3000 TL aralığında olduğu görülmektedir. %13 oranındaki bir öğrenci grubu ise ailesinin aylık gelirinin 3001-4500 civarında olduğunu belirtmiştir. 4500-6000 ve üzeri olanların oranları ise düşüktür. Bu veriler öğrencilerin ebeveynlerinin meslek durumlarına ilişkin veriler içeren tabloyla da paralellik göstermektedir. (bk. Tablo: 5). Söz konusu tabloya göre, öğrencilerin annelerinin büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Babaları da büyük oranda memur, emekli, işçilerden oluşmaktadır.

Tablo 8. Türkiye'ye Gitme Sıklığı

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Yılda bir</i>	65	72,2
<i>Altı ayda bir</i>	14	15,6
<i>Üç ayda bir</i>	4	4,4
<i>Birkaç yılda bir</i>	6	6,7
<i>Daha fazla</i>	1	1,1
<i>Cevapsız</i>	1	1,1
<i>Toplam</i>	90	100,0

Yukarıdaki tabloya göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (% 72) yılda bir defa Türkiye'ye gittiğini söylemektedir. Yaklaşık % 16'lık bir grup altı ayda bir gittiğini söylerken, % 4'lük grup üç ayda bir gittiğini söylemektedir. Tablodan anlaşıldığına göre, birkaç yılda bir gidenler de (% 6,7) bulunmaktadır. Kırgızistan'ın Türkiye'ye uzak bir coğrafyada olması ve dolayısıyla, ulaşım maliyetinin yüksek olması doğal olarak öğrencilerin Türkiye'ye gitme sıklıklarını etkilemekte, sömestr tatili, bayram tatili gibi zaman dilimlerinde dahi Türkiye'ye gitmemektedirler.

Tablo 9. Öğrencilerin İkamet Ettiği Yer

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>KTMÜ yurdu</i>	59	65,6
<i>Öğrenci evi (kiralık)</i>	25	27,8
<i>Cevapsız</i>	6	6,7
<i>Toplam</i>	90	100,0

Tablodan anlaşıldığına göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu (% 66) yurttan kaldığını söylemiştir. Yaklaşık % 28 oranındaki bir öğrenci grubu ise öğrenci evinde kaldığını söylemiştir. Yabancı bir ülkede yurttan kalmak pek çok açıdan daha avantajlı bir durumdur. Evde kalmak ise, kira ücreti, yemek, temizlik, ilave harcamalar gibi pek çok ihtiyacı gerektirmektedir. Bu durum öğrencilerin üniversiteye motive olmalarını ve yurttan kalanlara göre daha fazla sorun yaşamalarına yol açabilir. Ancak, kimi öğrenciler çeşitli nedenlerle yurt hayatını tercih etmeyebilmektedirler.

Tablo 10. Aylık Harçlık/Burs Alma Durumu

	F	%
1000-1500	77	85,6
1501-2000	3	3,3
2501-3000	1	1,1
Cevapsız	9	10,0
Toplam	90	100,0

Öğrencilerin büyük çoğunluğu, anketteki en alt düzey seçenek olan 1000-1500 TL seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı ise, kendilerine dağıtılan anket formuna düzenli olarak burs almadıklarını, ortalama olarak, aylık harçlık durumlarının 500-1000 arasında değişebildiğini not etmişlerdir. Aynı şekilde, bazı öğrenciler de bireysel görüşmelerimizde aylık harcamalarının da yine 500-1000 TL arasında olduğunu söylemişlerdir. Bu bulgular da onların ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin tabloların verileriyle örtüşmektedir.

2.2. Öğrencilerin Üniversiteyi Tercih Süreci, Memnuniyet Durumu ve Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Üniversite tercih sürecinde bilinçli ve istekli bir tercih yapılması, buna bağlı olarak, eğitim görülecek üniversite, şehir vb. hakkında kapsamlı bir araştırma yapılması son derece önemlidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversite tercihlerini yaparken böyle bir araştırma yapıp yapmadıklarını belirlemek amacıyla onlara bazı sorular sorulmuştur. Aşağıda buna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 11. KTMÜ'yü İsteyerek Tercih Etme Durumu

	F	%
Evet	41	45,6
Hayır	42	46,7
Cevapsız	1	1,1
Toplam	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin içerisinde KTMÜ'yü isteyerek tercih ettiğini belirtenlerin oranı yaklaşık % 46'dır. İsteyerek yapılan tercihler öğrencilerin üniversite eğitimlerini olumlu yönde etkileyebilir. Böylece onlar üniversite yıllarını daha iyi değerlendirebilirler. İmkân sağlanması halinde, ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini geliştirecek etkinliklere yönelebilirler. Karşılaştıkları sorunların üstesinden daha kolay gelebilirler. (Korkmaz, 2010).

Bu üniversiteyi isteyerek seçmediklerini söyleyenlerin oranı da yaklaşık % 47'dir. Bu veri de oldukça yüksek gözükmektedir. Onların bilinçli bir tercih yapmadan, istemeyerek bu üniversiteye gelmiş olmaları, üniversiteye, derslere, öğrenciliğe ilişkin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durumda onlar stres, doyumsuzluk, içe kapanma vb. kişisel ve psikolojik problemler yaşayabilirler. Bu durumda yıllarını boş geçirme, kendilerini geliştirememesi sorunlarıyla da karşı karşıya kalabilirler.

Tablo 12. KTMÜ'yü Tercih Etmeden Önce, Kırgızistan Hakkında Araştırma Yapma Durumu

	F	%
Evet	36	40,0
Kısmen	32	35,6
Hayır	16	17,8
Cevapsız	6	6,7
Toplam	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerden yaklaşık % 40'ı KTMÜ'yü tercih etmeden önce, Kırgızistan (yönetim, ekonomi, yaşayış, kültür vb.) hakkında araştırma yapıp yapmadıklarına ilişkin soruyu, "evet" seçeneğini işaretleyerek, daha kesin bir kanaat belirtmek suretiyle cevaplandırmışlardır. Bu durum, onların daha bilinçli bir tercih yaptıkları şeklinde yorumlanabilir.

Bahsi geçen soruda "kısmen" seçeneğini işaretleyen öğrencilerin oranı ise yaklaşık % 36'dır. Bu durum, söz konusu öğrencilerin yeterli olmasa da yine araştırma yaparak, geldikleri ancak çok da bilinçli olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Aynı soruda "hayır" seçeneğini işaretleyenler ise yaklaşık % 18'dir. Öğrencilerin yeterli araştırma yapmadan veya hiçbir araştırma yapmaksızın üniversite tercihinde bulunmaları, onların üniversite/fakülte yaşamına, ortamına uyum sağlamalarını güçleştirebilir, onların üniversiteden beklentilerini olumsuz etkileyebilir, bir takım hayal kırıklıkları yaşamalarına neden olabilir. Nitekim yapılan çapraz tablo analizlerinde, şu an söz konusu üniversitede öğrenim görmekten memnun olmayan veya bu konuda kararsız olanların büyük oranda, burada sözü edilen konularla ilgili her hangi bir araştırma yapmadıkları anlaşılmıştır.

Tablo 13. KTMÜ Hakkında Araştırma Yapma Durumu

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Evet</i>	47	52,2
<i>Kısmen</i>	32	35,6
<i>Hayır</i>	10	11,1
<i>Cevapsız</i>	1	1,1
<i>Toplam</i>	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 52'si "üniversiteyi tercih etmeden önce, üniversitenin programları, öğretim süresi, eğitim ortamları, beslenme, barınma imkanları vb. konusunda araştırma yaptınız mı?" şeklindeki soruda, "evet" seçeneğini işaretleyerek, daha kesin bir kanaatte bulunmuşlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık % 36'sı ise bahsi geçen soruda "kısmen" seçeneğini işaretlemiştir. Öğrencilerin % 11'i ise bahsi geçen soruda "hayır" seçeneğini işaretlemiştir. Bu verilere göre, KTMÜ'de öğrenim gören ve araştırmaya katılan Türk öğrencilerin yarısı daha bilinçli bir tercih yapmış gibi gözüküyorken, yarıya yakın bir öğrenci grubu ise söz konusu süreçte yeterince bilinçli bir seçim yapmamış gibidirler. Onların bu üniversiteyi tercih nedenlerine ilişkin soru da bu konuya açıklık getirir niteliktedir.

Tablo 14. KTMÜ'yü Tercih Nedenleri*

	<i>Sayı</i>
<i>Merak ve macera.</i>	40
<i>Aile ve çevremden uzaklaşma isteği.</i>	26
<i>Türkiye 'de başka üniversitelere/fakültelelere puanımım yetmemesi.</i>	24
<i>Mezun olunca daha kolay iş bulabileceğimi düşündüğüm için.</i>	21
<i>Kırgızistan 'ın dini ve kültürel yapısını kendime yakın bulmam.</i>	13
<i>Üniversitenin sunduğu imkanlar.</i>	11
<i>Aile, arkadaş veya öğretmenlerimin tavsiyeleri.</i>	8
<i>Üniversitenin eğitim kalitesi.</i>	7
<i>Başka sebepler.</i>	9

Araştırmaya katılan öğrencilere "Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesini Tercih etmenizi etkileyen öncelikli sebep ya da sebepler nelerdi?" şeklinde bir soru sorulmuş, birden fazla seçeneği

* **Bu soruda öğrenciler birden fazla şıkki işaretleyebilmişlerdir.

işaretleyebilecekleri söylenmiştir. Buna göre, öğrencilerin verilen farklı seçenekler içinden en çok yoğunlaştıkları konular sırasıyla, “merak ve macera”, “Aile ve çevreden uzaklaşma isteği”, “Türkiye’de başka üniversitelere/fakülterlere puanın yetmemesi”, “Mezun olunca daha kolay iş bulabilme düşüncesi”dir. Yukarıdaki veriler bu kurumu tercih eden öğrencilerin önemli bir kısmının oldukça farklı motivasyonlarla buraya yöneldikleri şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla bahsi geçen öğrenciler farklı saiklerle buraya geldikleri için eğitim süreçlerine yoğunlaşmakta, kendilerini yetiştirmekte yeterince çaba gösteremeyebilirler. Ülkemizde yapılan bir araştırmada ise, Türkiye’nin imkanları, üniversitelerin kalitesi, iş bulma imkanları gibi oldukça farklı bulgular elde edilmiştir (Yardımcıoğlu, Beşel, Savaşan, 2017: 245).

Diğer bir grup öğrenci ise eğitimle ilişkili maksatlarla bu kurumu tercih etmiş gözükmektedirler. Buna göre, bahsi geçen öğrenciler, “Kırgızistan’ın dini ve kültürel yapısını kendine yakın bulması”, “Üniversitenin sunduğu imkanlar”, “Aile, arkadaş veya öğretmenlerimin tavsiyeleri”, “Üniversitenin eğitim kalitesi” gerekçeleri ile buraya yönelmişlerdir. “Başka” sebepleri işaretleyen öğrencilerin çoğunluğu “dil öğrenmek” gayesiyle burayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu anlamda son iki gruptaki öğrencilerin konuya daha gerçekçi baktıkları ve üniversiteye belli bir araştırma yaparak geldikleri anlaşılmaktadır. Yapılan çapraz tablo analizinde bu öğrencilerin belli bir araştırma yaparak burayı tercih ettikleri anlaşılmıştır.

Ülkemizde Kırgız öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada ise öğrencilerin Türkiye’yi, rüşvet olmaması, yaşam şartlarının iyi olması, Türkiye’deki eğitim imkanlarının iyi olması, dini faktörler ve yurt dışında okuma isteği gibi nedenlerle tercih ettikleri ifade edilmiştir (Alyılmaz, Biçer, Çoban, 2015: 333). Yine bir başka araştırmada da nitelikli eğitim, meslek edinme, akademik ve kişisel açıdan nitelikli öğretim elemanları, yurt, burs imkanları, benzer kültüre sahip olma vb. gibi daha çok doğrudan eğitimle ilgili hususların öne çıkarıldığı görülmüştür (Enterieva, Sezgin, 2016).

3.12. Şu an KTMÜ’de Okumaktan Memnun Olma Durumu ve Buna İlişkin Gerekçeler

Üniversiteyi tercih süreci ve tercih nedenleri, üniversitede eğitim görmekten duyulan memnuniyeti de etkileyecek bir husustur. Bu çerçevede araştırmaya katılan öğrencilere “*Şu an burada öğrenim görmekten memnun musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilişkin şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 15. Şu an KTMÜ’de Okumaktan Memnun Olma Durumu

	F	%
Memnunum	38	42,2
Kısmen Memnunum	33	36,7
Memnun Değilim	18	20,0
Cevapsız	1	1,1
Toplam	90	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu (% 42) şu an burada öğrenim görmekten dolayı memnun olduklarını ifade etmektedirler. Yaklaşık % 37’lik bir öğrenci grubu ise “kısmen memnun” olduklarını söylemişlerdir. Bu iki grup birlikte düşünüldüğünde halen KTMÜ’de eğitim gören öğrencilerin çoğunluğunun burada eğitim görmekten dolayı memnun oldukları söylenebilir. Bununla birlikte % 20 oranında bir öğrenci grubu ise burada öğrenim görmekten dolayı memnun olmadığını ifade etmiştir. Yapılan çapraz tablo analizinde söz konusu öğrencilerin genelde burayı istemeden ve eğitimle doğrudan ilişkili olmayan nedenlerle tercih edenler olduğu anlaşılmıştır. Daha önce geçtiği üzere, öğrencilerin yaklaşık % 46’nın bu kurumu istemeden tercih ettiği ortaya çıkmıştı. (bk. Tablo 11). Bütün bu bulgulardan anlaşılacağı üzere, üniversite tercihi isteyerek ve bilinçli olarak yapanlar, burada eğitim görmekten dolayı daha memnun iken, daha işin başından bilinçsizce ve gerçekten istemeden tercih yapanlar ise daha az memnundurlar veya memnun değildirler.

Öğrencilerin memnuniyet düzeylerini tespit kadar, bunun gerekçelerini yani altında yatan sebepleri öğrenmek de önemlidir. Bu amaçla araştırmada öğrencileri memnun eden veya etmeyen faktörlerin neler olduğunu öğrenebilmek amacıyla, ilgili soruya “Çünkü” ifadesi yazılıp, öğrencilerden buraya açıklama yazmaları istenmiştir. Aşağıda, çünkü seçeneğine yazılan bu ifadelerden kritik olanlar gruplar halinde ele alınmıştır.

A. Burada Eğitim Görmekten Dolayı Memnun Olanlar ve Gerekçeleri

Burada eğitim görmekten dolayı memnun olan öğrencilerin memnuniyet gerekçeleri belli temalar altında analiz edildiğinde bunların: 1. Eğitim kalitesi, 2. Ortam, 3. Dil, 4. Kültür başlıkları altında

yoğunlaştığı görülmüştür. Aşağıda bunlar sırasıyla verilmiştir.

Eğitimle ilgili olan ifadeler:

“Buradaki eğitim beni tatmin etti. Manas’taki eğitimden memnunum. (İletişim, Hazırlık, Erkek), “Aldığım eğitim beklentilerimi karşılıyor.” (SBE, Yls, Kadın), “Verilen eğitim beni tatmin etti”. (İletişim, Hazırlık, Erkek) “İyi arkadaşlar edindim ve dersler de gayet güzel gidiyor.” (Güzel Sanatlar, 1. Kadın), “Hocalarımdan memnunum”, (Edebiyat, Kadın), “Çalışmak istediğim alanda kaliteli hocalara sahibim”, (SBE, Yls Kadın), “Eğitim kalitesi çok iyi,” (Edebiyat, 3. Kadın)

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere, bir grup öğrenci burada okumaktan dolayı memnun olduklarını ve bunun gerekçeleri olarak, almış oldukları eğitimin kendilerini tatmin ettiğini, beklentilerini karşıladığını, derslerden ve hocalardan memnun olduklarını ifade etmektedirler. Özetle söylemek gerekirse, bu ifadeler bahsi geçen öğrencilerin buradaki eğitim kalitesini beğendikleri anlamına gelmektedir. Bu oldukça önemli ve olumlu bir durumdur.

Ortamla ilgili İfadeler:

“Kendimi özgür hissedip, derslerime odaklanabiliyorum”, (Edebiyat, 1. Erkek), “İyi arkadaşlar edindim ve dersler de gayet güzel gidiyor.” (Güzel Sanatlar, 1. Kadın), “Üniversitenin ortamı eğitim görmeye uygun” (İletişim, Hazırlık, Erkek), “Farklı bir ortam var, sınıf arkadaşlarım da iyi.” (Edebiyat, 1. Kadın), “Alıştım ve burası benim hayatımda önemli bir yere sahip,” (Kadın, 4) “Farklı milletli, güzel bir ortam”, (Edebiyat, 4, Kadın), “Farklı kültürle birlikte yaşama olanağı sunuyor”. (SBE, Yls, Kadın), “Farklı ülkelerden gelen arkadaşlık ortamı,” (SBE, Yls, Erkek).

Diğer bir grup öğrenci ise, buradaki ortamdan dolayı memnun olduklarını ifade etmektedirler. Buna göre, onlar buradaki özgürlük ve arkadaşlık ortamı, farklı ülkelerden öğrencilerle birlikte yaşama imkanı gibi gerekçelerle kendilerinin burada olmaktan dolayı memnun olduğunu belirtmişlerdir. Bu tespit de oldukça önemlidir. Gerçekten de bu üniversitede Afganistan, İran, gibi ülkelerin yanı sıra, Türki cumhuriyetlerden, Balkanlardan, Rusya’dan, Çin’den vb. olmak üzere, toplamda 14 farklı ülkeden öğrenciler birlikte eğitim görmektedirler (<http://oidb.manas.edu.kg/sayiyeni.php> (12.04.2018)).

Dil öğrenme ile ilgili ifadeler:

“Üç dili birden (İngilizce, Rusça, Çince) öğrenebildim, benim için harika oldu” (Edebiyat, 3, Kadın), “Dil öğrenmek çocukluğumdan beri bir tutkumdur. Şu an Rusça, İngilizce ve Farsça biliyorum (burada öğrendim”, (Edebiyat, 3, Kadın), “Kendi bölümüm açısından Türkiye’ye kıyasla dil öğrenme imkanı daha iyi ve maddi olarak dil öğrenmek daha uygun”. (SBE, Yls, Kadın), “Dil öğrenme açısından uygun bir ortam”. (SBE, Yls, Kadın), “Dil öğrenme açısından çok zengin bir yer. Birçok dil ve kültürle iç içe yaşıyorum”. (Edebiyat, 4, Kadın), Dil öğrenmek için güzel.” (Edebiyat, 1, Kadın, “Rusça Öğrenebiliyorum” (İlet, 2, Erkek), “Burası Rusçayı öğrenmek için harika bir yer”, (Edebiyat, Kadın).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, diğer bir grup öğrenci ise memnuniyet gerekçesi olarak daha ziyade dil öğrenme hususunu öne çıkarmıştır. Söz konusu öğrencilerin genelde Edebiyat Fakültesi öğrencileri oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre, onlar Manas Üniversitesinde birden fazla dil öğrenme imkanına sahip oldukları, bu imkanın Türkiye’ye kıyasla daha iyi ve ekonomik olması gibi gerekçelerle burada olmaktan dolayı memnundurlar. Buradan hareketle burada verilen dil eğitiminin söz konusu öğrencileri tatmin ettiği söylenebilir.

Kültürle ilgili ifadeler:

“Üniversite sayesinde Orta Asya tarihi, kültürü hakkında geniş bilgi sahibi oldum ve 2 yabancı il öğrendim.” (Edebiyat, 1. Kadın), “Bir öğrencinin sahip olmak isteyebileceği yaşayışın ve kültürel hayatın burada olduğunu düşünüyorum.” (Edebiyat, 1. Kadın), “Uluslar arası ve Türk dünyasını tanıma imkanım oldu”. (Edebiyat, 1, Erkek), “Başka bir kültürle iç içe yaşama olanağı sunuyor”. (SBE, Yls, Kadın), “Birçok dil ve kültürle iç içe yaşıyorum”. (Edebiyat, 4, Kadın), “Bir tarihçi olarak Orta Asya tarihini araştırmak için güzel”. (Edebiyat, 1, Kadın), “Çok kültürlü ve uluslar arası bir üniversitede ücretsiz eğitim almak ve Türk halkları ile yakından tanışma imkanı” (Edebiyat, 1, Erkek), “Kültürel bir ortamda farklı ülkelerden gelen insanlarla etkileşim kurup, mesleğime yönelik araştırmalar yapabiliyorum.” (Edebiyat, 1, Erkek)

Diğer bir grup öğrenci ise kültür boyutunu öne çıkarmıştır. Buna göre onlar, burada Orta Asya tarihi ve kültürünü yerinde öğrenme, Türk dünyasını daha yakından tanıma, başka ülkelerden (14 farklı ülke) gelen öğrencilerin kültürünü tanıma gibi gerekçelerle burada olmaktan dolayı memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Bu değerlendirmeler de oldukça önemlidir. Türkiye’de Kırgız öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada da dil öğrenme imkanı, kaliteli eğitim, gelişmişlik, eğitim imkanları, rüşvetin olmaması, dini faktörler, yurt dışında okuma isteği gibi faktörlerin öne çıktığı ifade edilmiştir (Alyılmaz,

Biçer, Çoban, 2015: 333).

B. Burada Eğitim Görmekten Dolayı Kısmen Memnun Olanlar ve Gerekçeleri

Yukarıda verilen memnuniyetle ilgili tabloda % 37 oranındaki bir öğrenci grubunun burada öğrenim görmekten dolayı kısmen memnun olduğu ifade edilmişti. Dolayısıyla onların bu konuda bazı sorunlar yaşadıkları anlaşılmıştı. Onların “çünkü” seçeneğine yazdıkları açık uçlu ifadelerin geneline bakıldığında bu sorunların: 1. Dil, 2. Programlar, 3. Sosyal aktiviteler, 4. Maddi sorunlar, 5. Aile özlemi başlıkları altında toplandığı görülmüştür. Aşağıda bunlar sırasıyla verilmiştir.

Dille ilgili sorun yaşayanlar:

“Her ne kadar sınavlarda Türkçe yazmamıza izin verilse de, Kırgızca derslerde zorlanıyorum”, (Veterinerlik, 2, Kadın), “Kırgızca’nın yetersizliğinden dolayı zorlanıyorum. Bazı hocalar Rusça ders anlatıyor, empati yapmıyor” (İletişim, 2, Erkek), “% 50 Türkçe, % 50 Kırgızca olması gerekiyor, ama böyle olmuyor. Derslerin % 90’ı Kırgızca ve Rusça. Ayrıca, Hazırlıkta öğrendiğimiz Kırgızca yetmiyor, teknik terimlerin çoğu Rusça, dersler anlaşılıyor” (İletişim, 3, Kadın), “Rusça anlatılan derslerde ve verilen ödevlerde Türk öğrenci olarak sıkıntı çekiyorum. Rusça sınav kağıdı önüme geldi, çözmek beklendi”. Mühendislik, Erkek, 3.sınıf), “Bazı hocalarımızla ilgili yeterlik sorunları var. Dersi Rusça anlatıp, Türk arkadaşlar Türkçe video bulsun diyen hocalar var.” (? , 1, Erkek) “Fakültede gördüğüm dersler yeterli, ancak birkaç derste Kırgızca yüzünden sorun yaşıyorum” (Veterinerlik, Erkek, 2), “Bölümümde Türkçe ders sayısı çok az (1 tane)”, (Edebiyat, PDR, Kadın), “Kırgızca derslerden bir şey öğrenemiyoruz” (İletişim, 2, Erkek), “Dersler sınıfta sadece Kırgızlar varmış gibi, onlara yönelik işleniyor. (Edebiyat, 1, Kadın)

Yukarıda yer alan öğrenci ifadelerine bakıldığında söz konusu öğrencilerin burada olmaktan dolayı memnun oldukları, ancak özellikle dil yüzünden sorun yaşadıkları anlaşılmaktadır. Buna göre onlar, Kırgızca’nın çeşitli derslerdeki terminolojiyi karşılamakta yetersiz kalması, bazı hocaların derslerinde Rusça terminoloji kullanması, hatta derslerini Rusça anlatmaları, onların ifadelerine göre, bazı hocaların sadece Kırgız öğrencilere yönelik ders anlatması, bazı bölümlerde yeterince Türkçe dersin olmaması gibi gerekçeler öne sürerek, sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Buradan anlaşıldığına göre, hocalarla ilgili sorun olduğu ifade edilse de, bazı öğrencilerin de hazırlık sınıfında yeterince Kırgızca ve Rusça öğren(e)memiş gözükmektedirler. Bu anlamda sorunların iki boyutlu olduğu söylenebilir. Dille ilgili sorunlar hemen her ülkede görülebilecek, ancak üstesinden gelinebilecek sorunlardır (Yardımcıoğlu, Beşel, Savaşan, 2017: 245; Alyılmaz, Biçer, Çoban, 2015: 337).

Öğretim programı ile ilgili sorun olduğunu söyleyenler:

“Yarım dönem için gördüğümüz bazı derslerin ne gereği var! Gereksiz dersler yüzünden 3’e geçemiyorum.” (Edebiyat, Çin dili, 2, Kadın), “Bölümlerden çok gereksiz ders var” (Edebiyat, Çin dili, 3, Kadın), “Dersler bölümle alakasız” (Edebiyat, 1, Kadın), “Eğitim kalitesi daha iyi olabilir. Özellikle seçmeli derslerde fakülteler kendi bölümlerine yakın dersleri seçebilmeliler.” (Edebiyat, 4, Kadın), “Slaytla ders anlatıyormuş gibi zaman geçirip, anlatılmayan konulardan ödevler verip, her hafta ödev kontrolleriyle ders anlatılmadan dönem bitiren hocalarla üniversite yürümez.” (? , Erkek, 3. sınıf)

Diğer bir grup öğrenci ise programlardaki bazı dersleri gereksiz olduğu, bazı seçmeli derslerin öğrencilerin kendi bölümlerine uygun şekilde olmadığı, bazı hocaların slaytla ders anlatırken verimli olamadığı, ödevleri işlevsel kullanmadığı, ödev kontrollerini yaparken zamanı etkili kullanmadığı gibi gerekçelerle sorunlar yaşandığını ifade etmektedirler. Araştırmaya konu olan üniversite iki ülkenin anlaşması ile özel statüde faaliyet gösteren bir kurumdur. Dolayısıyla, fakültelerin eğitim programları belirlenirken, iki ülkenin yüksek öğretimle ilgili eğitim standartları, eğitim içerikleri de gözetimeye çalışılmaktadır. Böyle olunca öğrenciler bazı dersleri gereksiz görebilmektedirler. Burada dile getirilen hususlar tekil olgular da olsa gerçekten önemlidir. Bu konuda daha fazla araştırma yapılarak, sorunların derinlemesine tespit edilmesi ve bunları çözmeye yönelik gerekli iyileştirilmelerin yapılması önemlidir.

Sosyal aktivitelerle ilgili görüş belirtenler:

“Dil olarak çok iyi, fakat üniversite daha iyi imkanlar sunabilir. Konferanslar, sempozyumlar, etkinlikler vb.” (Edebiyat, Hazırlık, Erkek), “Bizi geliştirecek çok aktivite olduğunu düşünmüyorum”, (İng. edebiyatı, 3, Kadın), “Sosyal etkinliklerde Türk öğrencilere yeterli bilgilendirme yapılmıyor. Bütün etkinliklerde hep Kırgız öğrenciler görev alıyor.” (İletişim, Hazırlık, Erkek). “Renksiz ve motivasyonsuz bir kampus hayatı var. Boşlukta hissediyorum” (Etkinlikler artırılmalı), Mühendislik, Erkek, 3. sınıf), “Memnunum, ancak, yenilikçi ve öğrenci profilini geliştirici eğitim verilmesi ve kültür kaynaşması adına verimli çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum” (SBE, Yls, Erkek)

Bu görüşleri dile getiren öğrenciler ise, üniversitedeki sosyal aktivitelerle ilgili olarak, daha fazla

ve çeşitli etkinlik yapılması, söz konusu etkinliklerde Türk öğrencilerin yeterince bilgilendirilmemesi ve görev almaması, kampüs hayatının renksiz olması, kültür kaynaşmasına yönelik daha fazla çalışma yapılması gibi gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Normalde üniversitede çok çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmekte ve bunlar tüm öğrencilere duyurulmaktadır (<http://www.manas.edu.kg/index.php/anasayfa> (04.04.2018)). Muhtemelen bu konularda yakınan öğrenciler, söz konusu etkinliklerde görev alma konusunda daha fazla teşvik bekliyor gözükmektedirler.

Maddi sorunlarla ilgili görüş belirtenler:

“Ekonomik açıdan eskiye nazaran daha pahalı ve zor bir hayatın içindeyiz.” (Edebiyat, 4, Kadın), “Türk lirasının değer kaybetmesi,” (Edebiyat, 1, Kadın), “İlk sene TL kuru 25 iken şimdi 12 oldu, (yani 1 TL 25 Kırgız Som’u yapıyorken, şimdi 1 TL, 12 Som oldu) maddi sorun yaşıyoruz; yurt olmazsa, paran da yoksa, sokakta kalabilirsin” (Edebiyat, Çin dili, 3, Kadın), “Burada dil öğrenme avantajı çok, fakat aile özlemi, maddiyat zor.” (Edebiyat, 1, Kadın), “Okuduğum bölüm sebebiyle yurt dışına gitmem lazım, ortalama 20 bin lira, elimdeki mesleği bırakıp geldim.” (Edebiyat, Çin dili, 3, Kadın), “Maddi sıkıntılardan dolayı sorun yaşıyorum” (Besyo, 3, Kadın), “Buraya geleceğim zaman yurt çıkmama endişesi yaşadım ve maddi durum yüzünden bırakmayı düşündüm.” (Edebiyat, 1. Kadın), “Ekonomik olarak zorlanıyoruz,” (Edebiyat, Çin dili, 3.Kadın), “O kadar harçlığımız olsaydı özel bir üniversite okurduk. Harçlığımız 500 tl.”

Yukarıdaki görüşleri dile getiren öğrenciler ise, maddi sorunları ön plana çıkarmaktadır. Buna göre onlar, özellikle TL kurunda meydana gelen ve % 50’yi bulan değer kaybının kendi hayatlarını da olumsuz etkilediğini, hatta bazı öğrencilerin maddi sorun yüzünden buradan ayrılmayı bile düşündüğünü ifade etmişlerdir. Ülkemizde yapılan bir araştırmada da kimi öğrencilerin ekonomik sorunlar yaşadığı ifade edilmiştir (Yardımcıoğlu, Beşel, Savaşan, 2017: 245).

C. Burada olmaktan dolayı memnun olmadığını söyleyenlerin görüşleri

İlgili tabloda % 20 oranındaki bir öğrenci grubunun burada öğrenim görmekten dolayı memnun olmadığı ifade edilmişti. Onların “çünkü” seçeneğine yazdıkları açık uçlu ifadelerin geneline bakıldığında ise bunların genelde tekil olgular olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu ifadeler aşağıda verilmiştir.

“Gelen öğrenci profilinin seviyesiyle ilgili yetersizlik var.” (Edebiyat, 3, Kadın), “4 yıldır aynı yemekler yapılıyor, yemekler daha iyi olabilir. Yemekleri çöpe dökmek zoruma gidiyor.” (Edebiyat, 3, Kadın), “Kampüs içinde can güvenliğimiz yok, isteyen rahatlıkla girebiliyor. 9 katlı binanın yıkılması gerek. Benim başıma geldi. Birçok kişinin orada başına iş gelebiliyor. Kampüse öğrenci dışında giriş yasak olmalı” (İletişim, Hazırlık, Erkek), “Alçı yapan yok, dikiş atan yok, dış doktoru yok, sağlık sistemi geliştirilmeli”, (Edebiyat, Çin dili, 3, Kadın), “Bölümümü seviyorum. Ancak ülke önyargısı problemlidir” (Veterinerlik, Erkek, 2. sınıf), “Okula servis verilebilir. “(İletişim, Hazırlık, Erkek), “Burs sadece Kırgız öğrencilere sağlanıyor. Hâlbuki internet sitesinde burs sağlandığı yazıyor.” (İletişim, Hazırlık, Erkek), “Bazı Türk öğrenciler yüzünden diğerleri de kötü düşünülüyor” (Edebiyat, 3, Kadın)

Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere, halen burada olmaktan dolayı memnun olmadığını söyleyen öğrenciler, her birisi tekil olmak üzere, üniversiteye gelen kimi öğrencilerin seviyesinin düşük olması, yemeklerin aynı olması, kampüs içinde güvenlik sorunu olması, sağlık sisteminin yeterli olmaması, ön yargı olması, burs, servis sorunu olması gibi konuları sorun olarak dile getirmişlerdir. Türkiye’de öğrenim gören Kırgız öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada da sayıca az da olsa öğrenciler, ekonomik sorunlar, oturma izninin olmaması, kültürel farklılıklar, önyargılı yaklaşım gibi hususlara dikkat çekmişlerdir. (Alyılmaz, Biçer, Çoban, 2015: 333). Dolayısıyla yukarıda öğrencilerin sorun olarak dile getirdikleri hususların başka ülkelerde de yaşanabildiği söylenebilir.

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçları halen KTMÜ’de öğrenim görmekte olan Türk öğrencilerin geldikleri sosyal çevrenin özellikleri, üniversiteyi tercih süreçleri, tercih nedenleri, üniversiteden memnuniyet durumları, beklentileri vb. konusunda önemli ipuçları ortaya koymuştur. Buna göre KTMÜ’de öğrenim görmekte olan Türk öğrenciler Türkiye’nin hemen her bölgesinden gelmişler ve genelde orta düzeyde denilebilecek liseleri bitirmişlerdir.

Genel itibarı ile, söz konusu öğrencilerin ailelerinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarının yüksek olmadığı anlaşılmıştır. Buna göre, onların ailelerinin ekonomik gelirleri yüksek değildir. Bahsi geçen öğrencilerin annelerinin çoğu ev hanımı, babalarının çoğu ise memur, emekli ve işçidir. Genel itibarıyla, onların ebeveynlerinin eğitim durumu da yüksek değildir. Örneğin, üniversite bitirme oranı annelerde daha düşük (% 11) babalar da ise biraz daha yüksektir (% 22) .

Söz konusu öğrencilerin büyük çoğunluğu Türkiye'ye yılda bir defa gitmektedir. Burada onların çoğunluğu yurttan kalmakta, yaklaşık üçte birlik bir grup ise öğrenci evlerinde (kiralık) kalmaktadır. Öğrencilerin aldıkları ortalama aylık harçlık miktarı 500-1000 TL civarındadır. Aynı şekilde harcamaları da böyledir.

Öğrencilerin yaklaşık yarısı bu kurumu isteyerek, diğer bir yarısı da istemeden tercih ettiğini söylemiştir. Tercih yapmadan önce, bu ülke ve üniversite (ülkenin yapısı, üniversitenin programları, ortamı, imkânları vb.) ile ilgili nitelikli bir araştırma yapanların oranı yüksek değildir. Dolayısıyla öğrencilerin çoğunluğu bilinçli bir tercih yapmamıştır, denebilir.

Bizzat kendi ifadelerinden anlaşıldığına göre, öğrencilerin çoğunluğu, üniversite eğitimi ile doğrudan ilgili gözükmeyen gerekçelerle bu kurumu tercih etmiş gözükmektedirler. Örneğin onlar, tercih nedeni olarak, merak ve macera, aile çevresinden uzaklaşma, Türkiye'de başka üniversitelere puanın yetmemesi gibi sebepleri öne çıkarmışlardır. Dolayısıyla, söz konusu öğrencilerin önemli bir kısmının, bu üniversiteye gelmeden önce yeterince araştırma yapmadığı ve bilinçli bir tercih yapmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte, ülkeyi ve üniversiteyi araştırarak, buradaki eğitim kalitesini ve imkânları sorgulayarak, burayı neden tercih ettiğini bilerek gelen belli bir öğrenci grubu da bulunmaktadır.

Genel itibarıyla, öğrenciler bu üniversitede eğitim görmekten memnundurlar. Memnun olan öğrenciler, eğitim kalitesi, ortam, dil, kültür benzerliği gibi gerekçeleri öne çıkarmışlardır. Kısmen memnun olduğunu söyleyen öğrenciler ise, dil sorunu yaşamaları, eğitim programlarında ve ders işleme süreçlerinde eksiklikler olması, sosyal aktivitelerin yetersizliği, maddi sorunlar yaşamaları, aile özlemi çekmeleri gibi gerekçeleri öne sürmüşlerdir. Burada olmaktan dolayı memnun olmadıklarını söyleyenler ise, üniversiteye gelen kimi öğrencilerin seviyesinin düşük olması, yemeklerin aynı olması, bazen ülkede kendilerini güven içinde hissetmemeleri, sağlık sisteminin yeterli olmaması, bazı ön yargıların olması, burs sorunu olması gibi konuları dile getirmişlerdir.

Burada dile getirilen hususların gerçekte ne kadar sorun olduğu, bunların öğrenci başarısını ne kadar etkilediği elbette tartışılabilir. Bununla birlikte, öğrencilerin bu ve benzeri konulardaki görüşleri daha detaylı araştırmalara konu edilerek, daha detaylı bulgular elde edilebilir ve sorun olan alanlarla ilgili iyileştirme çalışmaları yapılabilir.

Öğrencilerin daha bilinçli bir tercih yapmaları için üniversite tanıtımları daha etkili yapılabilir. Böylece öğrenciler kendisini bekleyen şartların ve imkânların neler olduğu; üniversitenin eğitim programları, burs, yurt imkanları, ülkenin koşulları vb. konularda da araştırma yaparak, daha bilinçli bir tercihle buraya gelebilirler.

Araştırmada sorulan, ancak, bağlamı değiştireceği ve çerçeveyi genişleteceği düşüncesiyle, verileri yukarıda verilmeyen bir başka soruda öğrencilerin önemli bir kısmı en az bir defa üniversiteyi bırakıp, Türkiye'ye gitmeyi düşündüğünü söylemiştir. Bu öğrenciler genelde hazırlık sınıfında eğitim görmektedirler. Dolayısıyla, özellikle hazırlık sınıfındaki oryantasyon eğitimlerinin kalitesi daha da geliştirilebilir. Hazırlık-üst sınıflar, Türk-Kırgız öğrenciler arasında kaynaşmayı sağlayacak etkinlikler geliştirilebilir.

Üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin buradan beklentileri, karşılaştıkları sorunlar vb. konusunda araştırmalar yapılarak, üniversiteye başladıkları yıldan itibaren ihtiyaç duydukları konularda (akademik, sosyal gelişim, mezuniyet sonrası görev alınacak meslekler, iş imkanları, bunların gerektirdiği yeterlikler, bu çerçevede yapılması gerekenler vb.) sürekli bir rehberlik hizmetinin verilmesi, bu sorunların azaltılmasına önemli katkılar sunabilir. Bu çerçevede üniversitede mevcut olan "akademik danışmanlık" sistemi gözden geçirilerek, daha bir işlerlik kazandırılabilir. Diğer taraftan, söz konusu öğrencilere yönelik olarak, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin daha sistemli, planlı, programlı bir şekilde yürütülebilmesi için ayrı bir birim oluşturulması faydalı olabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversiteden beklentileri, buradaki eğitim-öğretim süreçlerinin niteliğine ilişkin tespit ve değerlendirmeleri önemli ipuçları taşımaktadır. Bunlarla ilgili olarak, daha derinlemesine araştırmalar yapılabilir. Üniversitede uygulanan programlar, öğretme-öğrenme süreçleri, sunulan diğer hizmetler bu araştırmalardan elde edilecek sonuçlar çerçevesinde gözden geçirilerek, daha nitelikli hale getirilebilir.

Yurt dışında öğrenim gören Türk öğrencilerle ilgili olarak, başka üniversitelerde de benzer araştırmalar yapılabilir. Söz konusu araştırmalardan elde edilecek bulgular sayesinde hem bu araştırmanın bulguları test edilebilir, hem de konunun farklı boyutlarına ilişkin daha bütüncül yorum ve değerlendirmeler yapılarak, söz konusu öğrencilerle ilgili daha gerçekçi kararlar alınabilir.

KAYNAKÇA

- Alyılmaz, S., Biçer N. ve Çoban, İ. (2015). "Atatürk Üniversitesinde Öğrenim Gören Kırgız Öğrencilerin Türkçe Ve Türkiye'ye Yönelik Görüşleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 4/1, ss. 328-338.
- Arlı, M. Nazik, H. (2001). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Çağlar, A. (1999). "Türk Üniversitelerinde Öğrenim Gören Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Öğrencilerinin Sorunları", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 4, ss. 133-169.
- Çöllü, E. F., Öztürk, Y. E. (2010). "Türk Cumhuriyetleri, Türk Ve Akraba Topluluklarından Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum Ve İletişim Sorunları (Konya Selçuk Üniversitesi Örneği)", *Journal of Azerbaijani Studies*, ss. 284-292.
- Enterieva M., Sezgin, F. (2016). "Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye Gelen Yükseköğretim Öğrencilerinin Akademik ve Sosyal Beklentilerinin Karşılama Düzeyi" *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Nisan/ 2016; ss.102-115.
- Günay, B. (2014). *Türkiye'de Okuyan Uluslararası Öğrencilerin Sorunları Çalıştay Kitabı*, Ed. Bekir Günay, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Korkmaz M. (2010). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği", *Bilimname*, Cilt 1, ss. 167-204.
- Köylü, M. (2001). "Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Devam Eden Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Fakülte Hakkındaki Düşünce, Sorun ve Beklentileri", *O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 12-13, ss.131-153.
- Musaoğlu, B. N. (2016). "Türkiye'de Öğrenim Gören Uluslararası Öğrencilerin Entegrasyon Süreci", *Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, ss. 12-24.
- Yardımcıoğlu, F., Beşel, F. ve Savaşan, F. (2017). "Uluslararası Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri (Sakarya Üniversitesi Örneği)" *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Yıl 2017, ss. 203-254.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayınları.

İnternet kaynakları:

- http://oidb.manas.edu.kg/uyruk_ogrsay.html (10.04.2018 tarihinde alındı).
- http://oidb.manas.edu.kg/genel_ogrsay.html (10.05.2018 tarihinde alındı).
- <http://www.manas.edu.kg/index.php/%C3%B6%C4%9Frenciler/aday-%C3%B6%C4%9Frenciler/puanlar> (20.05.2018 tarihinde alındı).

Asya Studies

AcademicSocialStudies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.649253> / Number: 10, p. 39-47, Winter 2019

ENDÜSTRİ 4.0'IN ENTELEKTÜEL SERMAYEDEKİ ROLÜ: ÜLKELER ARASI KARŞILAŞTIRILMASI THE ROLE OF INTELLECTUAL CAPITAL IN THE FORMATION OF INDUSTRY 4.0: COMPARISON BETWEEN COUNTRIES

Araştırma Makalesi /
ResearchArticle

Makale Geliş Tarihi /
ArticleArrivalDate
20.09.2019

MakaleKabul Tarihi /
ArticleAcceptedDate
30.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
ArticlePublicationDate
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Öğr. Gör. Deniz Yıldız
Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek
Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü
denizyildiz1990@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3090-8872>

Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz Genç
Giresun Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi İşletme
Bölümü

kyilmazgenc@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0005-6372-995>

Öz

Teknolojinin hızlı değişimi ve küreselleşmenin gelişimi sonucu sınırlar ortadan kalkmıştır. Bu sayede dünya küresel bir pazar haline almıştır. Bu büyük pazarda müşterileri elde tutmakta zorlaşmıştır. Aynı zamanda müşterilerin istekleri de hızla değişmektedir. İşletmelerin bu değişimleri takip ederek aynı hızda yanıt vermeleri gerekmektedir. İnsanlar ya da işletmeler her şeyi üretmeye de dünyanın herhangi bir yerindeki üretilen her şeye lojistikteki gelişim sayesinde ulaşabilmektedirler. İşletmelerin geçmişten günümüze sahip olduğu somut olmayan varlıklarını kullanarak rekabet etme çabaları işletmeler için olmazsa olmazdır. Diğer bir ifadeyle kaynak temelli yaklaşımını yönetebilme beceri ile rekabet lideri olacağı düşünülürken, günümüzün yeni temel yeteneği endüstri 4.0'dır. Teknolojinin gelişimi ve inovatif üretim kaynakları ile endüstri 4.0 tüm yapının taşları yerinden oynatmıştır. Değişimdeki takip için en önemli araç olan, endüstri 4.0'daki esnek hareket ve kusursuz üretim sayesinde gerçekleşmektedir. Son üretim teknolojilerini ve otomasyon sistemlerini içinde barındıran ve bu sistem içindeki insan-makine ya da makine-makine arasındaki veri alışverişinin mümkün olduğu sisteme endüstri 4.0 denir. Endüstri 4.0'ın gelişimleri olarak akıllı fabrikalar, sanal zekâlar, öğrenen robotlar, bilişim sistemleri gibi pek çok yenilik örnekleri gelişmiştir. Bu inovasyonlar işletmelerdeki üretim yapısını baştan sona etkilemiştir. Sadece endüstri 4.0'ın doğduğu Almanya değil tüm dünya ülkeleri bu devrimden payını almıştır. Bu çalışmanın amacı, endüstri 4.0'ın oluşumunda, entelektüel sermaye ve kaynak yaklaşımının rolünü belirlerken, ülkelerin bu durumdan nasıl etkilendiğini araştırmaktır. Çalışmanın sonucunda; sanılan aksine üretimde insan gücünün yok olmayacağı, sadece değişen üretim metodlarına uygun geliştirilmesi gerektiğine ulaşılmıştır. Endüstri 4.0'ın unsurları, entelektüel sermayenin çıktılarıdır söylenebilir. Aynı zamanda gelişmiş ülkeler endüstri 4.0 gelişimlerinde birbiri ile yarışırken, Türkiye'de bu yarışta yer almak için girişimler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Entelektüel Sermaye, Kaynak Temelli Yaklaşımı ve İnovasyon

Abstract

Borders have disappeared as a result of the rapid change of technology and the development of globalization. In this way, the world has become a global market. It's hard to keep customers in this big market. At the same time, customers' demands are changing rapidly. Businesses should respond to these changes at the same rate by following these changes. Although people or businesses cannot produce everything, they can reach everything produced anywhere in the world through the development of logistics. Effort to compete by using the intangible assets of the enterprises from past to present are indispensable for the enterprises. In other words, while we think that it will be a competitive leader with the ability to manage it resource-based approach, today's new basic capability is industry 4.0. With the development of technology and innovative production resources, industry 4.0 has displaced the entire building. The most important tool for the pursuit of change is the flexible movement in industry 4.0 and flawless production. Industry 4.0 is a system that incorporates the latest production technologies and automation systems in which data exchange between man-machine or machine-machine is possible. Innovations such as smart factories, virtual intelligence, learning robot and information systems have developed. These innovations have affected the production structure of the enterprises from start to finish. Not only Germany, where industry 4.0 was born, but all the countries of the world took their share of their evolution. The aim of this study is to investigate how countries are affected by the role of intellectual capital and resource approach in the formation of industry 4.0. As a result of the study; contrary to popular belief, man power will not disappear in production, it should be developed only in accordance with changing production methods. The elements of Industry 4.0 can be said to be the outputs of intellectual capital. At the same time developed countries are competing with each other in the 4.0 development industry, providing initiatives in Turkey to take part in this race.

KeyWords: Industry 4.0, Intellectual Capital, Resource-Based Approach and Innovation

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yıldız, D. ve Genç, K. Y. (2019). Endüstri 4.0'ın Entelektüel Sermayedeki Rolü: Ülkeler Arası Karşılaştırılması. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 39-47.

GİRİŞ

İşletmeler günümüzde sıradan yeteneklerle değil proaktif yeniliklerle rekabet avantajı sağlamaktadır. Geçmişteki önemli üretim kaynaklarından olan hammadde ya da sermayenin yerini, bilgi, girişim ruhu, tecrübeli çalışan, teknolojik yenilik almıştır. 18. yüzyılda İngiltere’de başlayan endüstri devrimi hızla dünyayı sarmıştır. İnsan gücünden makineleşmeye geçilmiştir. Birim üretimin yerini kitle üretimler almıştır. Dahası günümüzde yapay zekâlar, robotlar üç boyutlu yazıcılar, nesnelerin interneti gibi bileşenler makinelerinde yerini alarak yeni bir devrim gerçekleşmiştir. Bu devrim endüstri 4.0 olarak adlandırılmaktadır. Henüz işgücünü oluşturan insan yeni değer kazanmışken, insanın yerine alacak robotların gelişimi işletmelerin üretim kaynaklarını da beraberinde değiştirmiştir.

Bu çalışmada endüstri 4.0’ın entelektüel sermaye ve kaynaklar yaklaşımındaki rolü araştırılmaktadır. Bazı ülkelerin endüstri 4.0’a olan bakış açıları karşılaştırılmıştır. İnsanın üretimdeki rolü ve robotların üretimde rol alması ile insanın değeri tartışılmaktadır. Entelektüel sermaye de işletmelerin görünmeyen kısmında yer alan, maddi olmayan ancak işletmenin olmazsa olmazı insan unsurunun bilgi, tecrübe, değişim ve gelişimlerinin toplamıdır. Bu tecrübelerin birikimi ve sonucu olarak gelişen endüstri devrimleri üretim metotlarının da seyrini değiştirmiştir.

Entelektüel Sermaye

Teknolojideki hızlı değişim, pazar sınırlarının deniz aşırı ülkelere kadar ulaşması işletmeleri değişime zorunlu kılmıştır. Bu değişim ise ancak bilgi temelli yaklaşımla mümkündür. İşletmelerin mal ve hizmet üretebilmesi için ihtiyaç duyduğu üretim faktörleri; emek (işgücü, insan kaynağı), sermaye (kapital, anapara), hammadde (doğal kaynak) ve girişim diğer bir ifadeyle bilgidir. Bu temel dört unsurun bir araya gelmesi ile üretim gerçekleşmektedir. Biri diğerinden daha önemlidir demek tam anlamıyla doğru olmasa da neyi nasıl üreteceğimiz bilgisine sahip değil ise bir işletme elindeki hammadde, emek ve sermayesini de ziyan edebilir. Geçmişte ve günümüzde bilginin değeri her zaman önemli olmuştur. Ekonomide bilgi ile işletmelerin dış çevredeki değişimi takipleri için maddi varlıklardan daha çok maddi olmayan varlıklar önem arz etmiştir (Pablos, 2002: 287). Maddi olmayan varlıkların değeri ise entelektüel sermayeyi oluşturmaktadır.

Literatürde pek çok entelektüel sermaye tanımları yapılmıştır. Entelektüel sermayeden ilk söz eden Galbraith (1969), yalnızca insan zekâsından kaynaklanan unsurlar olarak değil, entelektüel faaliyetlerin bütünü olarak ifade etmiştir (Karacaer ve Aygün, 2009: 128). Edvinsson (1997), “değere dönüştürülebilir bilgi” (Edvinsson L. , 1997, s. 367) olarak ifade etmiştir. Brooking (1996), entelektüel sermayeyi işletmenin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için görünmeyen varlıklar toplamı olarak tanımlamıştır (Bhartesh ve A.K.Bandyopadhyay, 2005: 1366). Stewart (1997) ise, işletmelerin bilgi bağımlılığı ve işletmenin sahip olduğu patentler, telif hakları, yetenekleri ve geçmiş tecrübeler olarak tanımlamaktadır (Baş, Yangın ve Aygün, 2014: 209). Bir başka tanım yapan isim ise Sveiby’dir. Sveiby (2001), entelektüel sermaye için, işletmenin görünmeyen değerlerinin toplamı olduğunu söylemiştir (Bölükbaşı, 2014: 427). Türkiye’de genel kabul görmüş tanımlardan olan, OECD (2005) tanımı ise, bir işletmenin beşeri ve yapısal olan sermayesinde somut olmayan varlıklarının ortaya çıkardığı ekonomik fayda (Guthrie, 2001: 29) şeklinde tanımlanmıştır.

Entelektüel sermaye özetle, aslında işletmede somut olarak görmediğimiz ancak işletmenin temelini oluşturan diğer bir ifadeyle buz dağının su altında kalan kısmını yani dağın asıl temelini oluşturan her türlü işletmenin know-how, patent, girişimcilik ruhu, liderlik ruhu, çalışanların tecrübeleri vb. unsurların tümüdür. Diğer bir ifadeyle üretimin beyni olan insanla ilgili her türlü birikimdir. Entelektüel sermaye aynı zamanda işletmeler için önemli bir rekabet aracıdır.

Kaynak Temelli Yaklaşım

İşletmeler teknolojideki değişim, sınırların ortadan kalkması ve hızla değişen müşteri istekleri rekabet koşullarını da zorlaştırmıştır. Bu noktada işletmeleri değişime iten en önemli unsurlardan birisi müşteri yani insan olmuştur. Önceleri insanın önemli bir maliyet unsuru olduğu düşünülürken günümüzde insan önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu noktada ise kaynak temelli yaklaşımın önemi ortaya çıkmaktadır. Kaynak temelli yaklaşım, işletmenin sahip olduğu varlık ve yeteneklere dayanan, maddi olmayan kaynaklar, yönetici yetenekleri, girişimcilik ve liderlik anlayışı, işletme performansı, işletmenin üstünlük ve zayıflığına dayalı gelişen ve işletmeye rekabet avantajı sağlayan bir yaklaşımdır (Karacaoğlu, 2011: 122).

Kaynak Temelli Yaklaşımdan ilk bahsedenler; Penrose (1959) ve Wernerfelt (1984)’dir (Wring, Dunfor ve Snell, 2001: 702). Yaklaşımla ilgili literatürde adından en çok bahsettiren ise Barney (1991) olmuştur. Barney, Kaynak Temelli Yaklaşımı, işletmelerin rekabet stratejilerini belirlerken öncelikle

odaklanmaları gereken noktanın, sahip oldukları varlık ve yeteneklerin oluşturduğu kaynakları olduğunu savunmaktadır. Çünkü işletmenin dış çevresinden gelebilecek bir fırsatı değerlendirebilmek için işletmenin sahip olduğu varlık ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanıyor olması gerekmektedir (Özbağ, 2016: 891). Aynı zamanda dış çevreden gelebilecek olan bir tehditte yine sahip olunan varlık ve yeteneklerle bertaraf edilebilir.

İşletmelerin yaşamını sürdürmesini sağlayan kaynaklara tek başına sahip olması rekabet üstünlüğü sağlama konusunda yeterli değildir. Bu kaynakları kullanabilme yeteneğinin olması gerekmektedir. Bu yeteneklerin ise diğer işletmelerden farklı olarak bazı özelliklere sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bu özellikleri işletmenin temel yeteneklerinin özellikleri olarak değerli, nadir olması, taklit edilememesi ve ikamesinin olmamasıdır (Barney, 1991, s. 105-111). İşte bu özellikler işletmelere rekabet avantajı sağlayacaktır. İşletmelerdeki yetenek özelliklerinin, birbirinin aynısı olması o yeteneği sıradanlaştırmaktadır ve işletme için temel yetenek olmaktan çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin sahip olduğu yeteneklerin kendilerine özgü kalması ve o işletmeyi diğer işletmelerden ayırması, işletme kaynağını başka işletmeye asla aktarmaması ve heterojen oluşu kaynak bağımlılığı yaklaşımını oluşturur. Kaynak bağımlılığı yaklaşımı, sahip olunan entelektüel sermayenin kullanım becerisidir. Bir işletme entelektüel sermayesi ne denli güçlü ise, yenilik yapabilme yeteneği de o denli güçlü olacaktır.

İnovasyon(Yenilik)

İnovasyon kavramında ilk akla gelen isim Avusturyalı ekonomist Schumpeter'dır. İnovasyonu, yeni ürünlerin veya yeni kaliteli gıdaların ve yeni üretim metotlarının yaratılması, yeni arz kaynaklarının ele geçirilmesi ve yeni bir örgütlenmenin yapılması olarak tanımlamıştır (Balzat, 2002: 5). Yani inovasyon, eski olan ürün, hizmet ya da yöntemin geliştirilerek yeni ürün, hizmet veya yöntem olarak değiştirilmesidir. Anlaşılacağı üzere inovasyon kelimesinde, toplumsal ve ekonomik değişimin faydaya dönüştürülmesi vurgulanmaktadır.

Literatürdeki inovasyon tanımlarının bazıları şöyledir. Thompson (1965), inovasyon, örgüt içerisindeki ilk ve yeni olan fikir, süreç, ürün ya da hizmet olarak tanımlar (Çakıcı, Çalhan ve Karamustafa, 2016: 13-14). Knight (1967)'e göre inovasyon, çevre ve örgüt arasındaki ilişkide bir organizasyon ve onun çevresi için yeni olan bir değişikliğin gerçekleştirilmesidir (Knight, 1967: 478). Freeman (1982)'a göre ise, "yeni (veya iyileştirilmiş/gelişkin) bir ürünün pazarlanması ya da yeni (veya iyileştirilmiş/gelişkin) bir sürecin veya ekipmanın ilk defa ticari kullanımı için yürütülen tasarım, üretim, yönetim ve ticari faaliyetlerin bütünüdür (Lundvall A. B., 2005: 7). Porter (1990) ise, inovasyonu, hem yeni teknolojiler hem de yeni iş yapış yöntemleri ile rekabet avantajı sağlayan unsur olarak tanımlamaktadır. OECD ve Avrupa birliği ise, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda ya da dış ilişkilerinde yeni ya da önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün, hizmet veya sürecin, yeni bir pazarlama yönetiminin ya da yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmaya konması olarak tanımlamaktadır (OECD, 2005: 50).

İnovasyon günümüzün olmazsa olmazıdır. Yalnızca işletmeler için değil günlük hayatımızın bir parçasıdır. Değişen teknoloji ile gelişen tüm yenilikler hayatımızı kolaylaştıran birer inovasyon örneğidir. İşletmelerde sahip olduğu entelektüel varlıkları ile işletmelerine inovatif stratejiler oluştururlar. İnovasyon girişimleri ile yeni ürünler, hizmetler ve hatta dönemlerin başlamasına sebep olacaktır. Aynı buhar gücünün bulunması ile işletmecilik ve üretim yöntemleri için devrimlerin başlaması gibi. Radikal ve büyük inovasyonlar ile devrimler gerçekleşmektedir. Geçmişten günümüze üretimde etkisi büyük olan endüstri devrimleri şöyledir:

Endüstri 1.0, Endüstri 2.0 ve Endüstri 3.0

Medeniyetlerin bir devrinin kapanıp diğer devirlerini açan olaylar ne denli önemli ise, işletmeler içinde endüstri devrimleri o kadar önemlidir. Nüfusun günümüzde hızla artması, teknolojinin gelişim, insanların taleplerinin değişim hızı endüstride devrimlere neden olmuştur. Sanayi devrimi, yalnızca enerji tabanlı değişim değil, aynı zamanda teknolojik, ekolojik ve sosyal koşullarda devrinde liderlik yaptığı kapsamlı değişiklikleri kapsamaktadır (Janicke ve Jacob, 2009: 3)

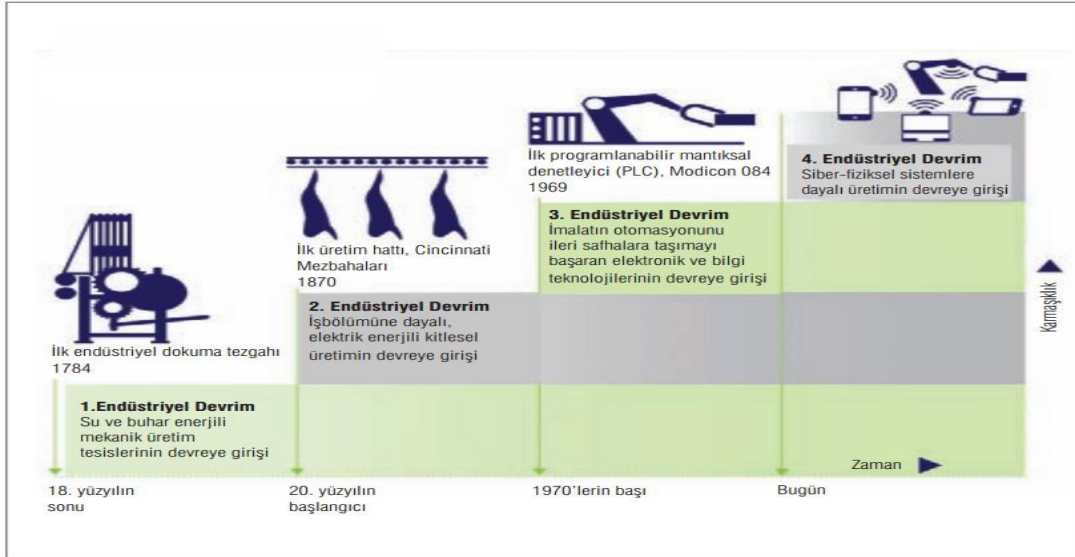
İlk endüstri devrimi (Endüstri 1.0), 18.yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Küçük atölyelerin yerini daha büyük ölçekli işletmelerin, insan gücünün yerini su ve buhar gücünün aldığı fabrikaların daha çok üretim yapmaya başladığı dönemdir. Daha çok üretim yapılırca, üretilen bu ürünleri satabilmek için daha fazla pazar arayışına girmişlerdir. Bu da işletmeleri deniz aşırı ülkelere ihracat yapmaya sürüklemiştir. Beraberinde işbölümü ve uzmanlaşma ile endüstri 2.0'a geçiş hazırlanmıştır. Bu devrim ile

Avrupa'nın ve ABD'nin sermaye birikimi ile birlikte refah düzeyleri de artmıştır (Pamuk ve Soysal, 2018: 2).

İkinci endüstri devrimi (Endüstri 2.0) ise, teknoloji devrimi olarak ifade edilmektedir. 19.yüzyılın ortalarında demiryolunun gelişmesi ile uzak pazarlara ulaşım, teknolojinin her geçen gün daha ileri derecede gelişimi, hammadde temininin daha kolay olması endüstri 2.0'in ortaya çıkışındaki temel sebeplerdir (Janicke ve Jacob, 2009: 4). Bu dönemde buhar ve kömürün yerini elektrik ve petrolün alması üretim hızını arttırmış, telefon, daktilo, radyo, gazete gibi kitle iletişim araçlarındaki gelişim ile insanlar arası mesafe kısalmış ve her şey daha hızlı duyulmuştur. Henry Ford'un elektrikli montaj hattını üretimde kullanarak seri üretime geçmesi bu dönemin sembollerinden olmuştur (Aksoy, 2017: 37). Özellikle Amerika, Almanya ve Japonya bölgelerine endüstri 2.0 yayılmıştır (Pamuk ve Soysal, 2018: 2-3).

Üçüncü endüstri devrimi (Endüstri 3.0) da, gelişen teknolojinin uzantısı olan elektronik ve bilgi teknolojilerinin bir arada kullanılması otomasyonun yaygınlaşması ile 1970'de ortaya çıkmıştır. Peş peşe yaşanan iki endüstri devriminden sonra üçüncü devrimin gecikmesinin sebebi ikinci dünya savaşının olmasıdır. Bu devrimde ise telekomünikasyon, bilgisayar gibi alanlardaki gelişim sağlamıştır. Ayrıca günümüzde halen aynı öneme sahip diğer bir konu olan sürdürülebilirlikten ilk defa bahsedilen dönemdir (Pamuk ve Soysal, 2018: 3).

Şekil 1. Endüstri Devrimleri

Kaynak: Selek, 2015

Endüstri 4.0

Endüstri 4.0 olan dördüncü endüstri devrimi ise, birçok alanda ciddi değişimler sağlayan devrimdir. İlk kez 2011 yılında Almanya'da Hannover Fuarı'nda ortaya çıkan internetin yaygınlaşması ile nesnelere interneti olarak da anılan yeni üretim sistemidir (Bulut ve Akçacı, 2017: 54). Endüstri 4.0, yapay zeka, üç boyutlu yazıcılar, robotik ve uzay teknolojisi alanlarında gelişen ekonomik değere sahip canlı ya da cansız her nesnenin internet ile etkinleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2017: 37).

Her devrimin bir öncekinin tamamlayıcısı ya da devamı olarak düşünülse de WEF (World Economic Forum) kurucusu ve başkanı olan Schwab endüstri 4.0'ın endüstri 3.0'ın devamı olmadığını söylemektedir. Böyle düşünmesinin sebepleri ise; değişimlerin diğer gelişimlerden daha hızlı olması, teknolojik çeşitliliğin artması ve endüstri 4.0'ın tüm dünyada işletme sisteminde proaktif bir değişim göstermesidir. Endüstri 4.0 yalnızca makinelerinde iletişimi değil aynı zamanda genetik bilimi, bilgi işlem teknolojileri gibi daha geniş bir alanı bilimsel olarak içermektedir (Schwab, 2016: 11-17).

Endüstri 4.0 denildiğinde ilk akla gelen sayısal üretim, akıllı ve çevik üretim yapan akıllı fabrikalardır. Endüstri 4.0'ın muhtemel etkileri; makineleşmenin artması ile insan gücünün geride kalması ve mevcut iş gücünün azalması, insan gücünü makinelerin alması ile işgücüne ihtiyacın azalması sosyo-ekonomik olarak hissedilmesi, işletmelerin yenilikleri takip edip uygulaması ile avantaj elde edip rekabet

üstünü olma ihtimali gibi etkiler olasıdır. Ancak dünya ticaretinde söz sahibi birçok büyük işletme henüz endüstri 4.0'la ilgili gelişime dair bir girişimde bulunmamışlardır. Hızlı değişime uyum sağlamak için personelinin yeterli yetkinliğe sahip olması gerekmektedir (Akben ve Avşar, 2018: 28-29).

Endüstri 4.0, kalifiye olmayan iş gücüne olan bağımlılığı azaltmak, sektördeki müşteri ihtiyaçlarını hızlı ve hatasız karşılamak, üretimde esnekliği arttırırken maliyetlerin azaltılması odak noktası ile ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, kaynakların tükeneceği endişesi ve kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için endüstri 4.0 önemli bir güç oluşturmuştur (Pamuk ve Soysal, 2018: 5). Diğer bir ifadeyle endüstri 4.0 ile toplumun ve işletmelerin karşılaştıkları sorunların çözme amaçlı geliştirilmiş bir bakış açısına sahiptir.

Endüstri 4.0 ile yeni teknoloji kavramları gelişmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir; siber güvenlik ve fiziksel sistemler, bulut teknolojisi, akıllı fabrikalar, nesnelerin interneti, internet servisleri, öğrenen robotlar, büyük veri, sanal gerçeklik ve üç boyutlu yazıcılarıdır (Akben ve Avşar, 2018: 29-31).

Tablo 1. Endüstri 4.0 Bileşenleri

Bileşen Adı	Bileşen Tanımı
<i>Siber Güvenlik</i>	Endüstri 4.0 ile yaygınlaşan internet kullanımında, güvenilirlik ve gizliliğin korunduğu sistemdir.
<i>Siber- Fiziksel Sistemler</i>	Planlama, koordinasyon ve kontrol gibi üretim unsurlarının ekstra zeki ve esnek yazılımlarla yönetildiği sistemdir.
<i>Bulut Teknolojisi</i>	Kurumsallığın temeli olan, bilgi deposu sunan, verimliliği ve performans arttıran bilgi depolama sistemidir.
<i>Akıllı Fabrikalar</i>	Bilişim teknolojilerinin gelişimi ile makine ve üretim kaynaklarının sürekli etkileşim içinde olarak robot teknolojisinin desteği ile hatasız ve hızlı üretimin yapılmasıdır.
<i>Nesnelerin İnterneti</i>	Nesne ve canlıların bir tanımlayıcı üzerinden, insan- bilgisayar ve insan- insan etkileşimine gerek kalmadan yerel bir ağ ya da internete bağlı veri aktarımıyla nesnelerin uzaktan kontrolünün yapıldığı bir sistemdir.
<i>Öğrenen Robotlar</i>	Üretim sisteminde kullanılan robotların bulut teknolojisinin de yardımıyla daha etkileşimci ve kendi hareket edebilen yetenekte geliştirilmiş sistemdir.
<i>Büyük Veri</i>	Sosyal medya paylaşımları, fotoğraflar, videolar gibi farklı kaynaktan elde edilen verilerin sonra analiz edilmesi, ölçülmesi ve işlenebilir veriye dönüştürülmesi için toplanan sistemdir.
<i>Sanal Gerçeklik</i>	Ses, video veya GPS gibi verileri grafiksel ortamda verilerin insan duyularını etkileyecek duruma getiren dijital ortamda canlandırılmasıdır.
<i>Üç Boyutlu Yazıcılar</i>	Katkılı üretim veya masaüstü üretim, bilgisayar yardımıyla dijital veri formunda, insana pek ihtiyaç duymayan üç boyutlu üretim teknolojisidir.

Endüstri 4.0' a Doğru

Az gelişmiş ülkeler mevcut durumlarını geliştirmek için, hammadde temininden öte nasıl üretim yaparız fikrindeydiler. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan hatta az gelişmiş ülkeler ile iş ortaklıkları yapılmaya başlanmıştır. Gelişmiş ülkeler finansal ve bilgi birikimlerini az gelişmiş ülkelere aktarırken, gelişmekte olan ülkelere üretim alanları ile gelişmiş olan ülkelere imkan sağlamıştır. Böylece, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Endonezya, Türkiye gibi ülkeler finansal ve teknolojik açıdan gelişim sağlama avantajı yakalamışlardır. Gelişmekte olan ülkeler için gelişmiş ülkeler önemli bir yol gösterici olurken; gelişmiş ülkelerde doymuş pazarlarının dışına çıkarken yeni alanlar keşfetmişlerdir (Koçak, 2017). Doyuma ulaşan pazarla Finlandiya, ABD ve büyük yatırım yapan Almanya ile endüstri 4.0 devrimi gerçekleştirilmiştir. Endüstri 4.0'da amaç, üretim maliyetlerini azaltarak, müşteriye daha hızlı ve hatasız mal ve hizmet sunmak bu sayede verimliliği arttırmaktır.

Almanya'da Endüstri 4.0

Endüstri 4.0 denildiğinde ilk çıkış ülkesi olan Almanya akla gelmektedir. 2011 yılında Hannover Fuarı'nda alman mühendisler tarafından teknoloji ve sanayi alanındaki geleceğe katkı sunma adına inovatif üretim modelleri, veri ve deneyim platformları geliştirilmiştir (Duran, 2018; s. 23). Almanya'da endüstri 4.0 ile 2015-2020 yılları arasında yıllık 40 milyon Euro yatırım yapmaktır. Bu da Almanya'nın yıllık satış tutarının %3'üne denk gelmektedir. 2020 yılı hedefi ise, 30 milyar Euro gelir artışıdır (Koçak, 2017). Almanya'nın köklü şirketlerinden Siemens'in Augsburg'da faaliyette bulunan fabrikası Endüstri 4.0'a tam uyumludur.

Anlaşılabileceği üzere ar-ge harcamaları dikkate alındığında, Almanya ve diğer gelişmiş ülkeler arasında işbirlikleri geliştirilmiş. Bu gelişime örnekler; Almanya ve Çin arasında şöyledir (Özkan, Al ve Yavuz, 2018: 12);

- 15 Temmuz 2015 tarihinde “YenilikteBirlikte” işbirliği planı,
- 19 Ocak 2016 tarihli “BilimveTeknoloji” memorandumı,
- 18 Ekim 2016 tarihliBMWİ-Çinişbirliğiçerçevesi,
- 29-30 Kasım 2016 tarihliBMWİ-Çinsempozyumudur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Endüstri 4.0

Teknolojik olarak ve sahip olduğu Silikon vadisi ile en önemli Endüstri 4.0 aktörlerinden birisidir. McKinsey tarafından yapılan “Endüstri 4.0 Küresel Uzmanlık Araştırması 2015” verilerine göre endüstri 4.0 ile ilgili yapılan ar-ge harcamalarının payı Almanya'da %15 iken ABD'de %29 ayrıca toplam gelirlerinden endüstri 4.0 için ayrılan pay Almanya için %19 iken ABD'nin payı %30 olduğu görülmektedir (McKinsey ve Company, 2015).

ABD ekonomisi, üretim sektöründe her zaman önemli rol oynamaktadır. Özel sektördeki ar-ge çalışmalarında yer alan personelin aldığı patent sayısı, burada çalışan personelin sayısının üçte ikisinden fazlasıdır. Bunun temel nedenleri; ülkede Ulusal İmalat İnovasyon Ağı (National Network forManufacturinginnovation- NNMI) adı altında beş İmalat İnovasyon Enstitüsü faaliyet göstermektedir. 300'den fazla şirket ve üniversite bu enstitü bünyesinde üye durumundadırlar. Üyelerin yazdıkları raporlara göre, ABD'de dünya çapında imalata sektöründeki payını korumak için endüstri 4.0'ı takip etmek zorunda olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda yeni gelişen teknoloji ile eko sistemi korumayı amaçlamaktadır. İhtiyaç duyulan iş gücünü nitelikli şekilde eğitmek ve her kademedeki işletmedeki değişimin ve gelişim desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Güner, 2019, ET: 15.12.2019).

Geleceğin silikon vadisi olarak görülen Finlandiya ise %40 akıllı fabrikaları ile açık ara devrime uyumu önde götürmektedir ve toplam istihdam oranının %8'i ileri teknoloji üretiminde çalışmaktadır (Koçak, 2017).

Japonya'da Endüstri 4.0

Japonya Endüstri 4.0'ı diğer ülkelerden farklı olarak insan unsuru üzerine dikkat çekiyor. Bunu da Toplum 5.0 (Society 5.0) olarak isimlendiriyor ve insanların teknoloji ile uyumunu amaçlamaktadırlar (Duran, 2018;s 23). Almanya ve Japonya arasındaki işbirliği ise (Özkan, Al ve Yavuz, 2018: 12);

- 9 Mart 2017 tarihindeimzalanan “Hannover Beyannamesi” dir.

Japonya, güçlü bir devlet misyonuyla endüstriyel ve entelektüel varlıklar ile başarının mümkün olduğunu düşünüyor. Japonya'da endüstri 4.0 denildiğinde ilk göze çarpan; otonomi, kişiselleştirilmiş tıp ve veri politikalarıdır. Hatta dronlar ile uzaktan sağlık hizmetleri taşıma işlemi gerçekleştirerek hizmeti de ucuza sağlamaktadırlar (Dalkılıç, 2018).

Türkiye'de Endüstri 4.0

Türkiye'nin jeopolitik açıdan konumu stratejik lojistik açısından oldukça önemlidir. The Boston ConsultingGroup (BCG) tarafından gerçekleştirilen, Global Üretim Maliyetleri Endeksi'ne göre; Almanya 121, ABD 100 ve Türkiye 98 ortalama birim maliyeti ile üretim gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye ihracatını arttırabilmek için önemli rekabet avantajına sahiptir(TÜSİAD ve BCG, 2016: 33).

Tablo 2. Ülkelerin Toplam İmalat Sanayi Ürünleri İhracatında Yüksek Teknolojili Ürünlerinin ve Dünya'daki Bazı Seçilmiş Ülkelerin AR-GE Harcamalarının GSYH İçindeki Payı %

Ülkeler	Sanayi ürünleri ihracatında yüksek teknolojlili ihracatın yüzdelik payı (2015)	AR-GE Harcamalarında GSYH İçindeki Payı (2015)
Fransa	26.8	2.2
Güney Kore	26.8	4.2
Çin	25.8	2.1
ABD	19.0	2.8
Japonya	16.8	3.3
Almanya	16.7	
Kanada	13.8	
Rusya	13.8	
Brezilya	12.3	
Hindistan	7.5	
Güney Afrika	5.9	
Türkiye	2.2	1.0

Not: (Özkan, Al ve Yavuz, 2018) "Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Dördüncü Sanayi-Endüstri Devrimi'nin Etkileri ve Türkiye" adlı makalesinde yer alan tablolardan derlenmiştir.

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere Türkiye, sanayi ürünleri ihracatında yüksek teknolojlili ihracatının %2'si ile gelişmekte olan ülkeler arasında payı yeterli oranda değildir. Küresel teknolojiye uyum sağlayarak ve ar-ge çalışmalarına önemi arttırması gerekmektedir. Çünkü mevcut yöntemlerle endüstri 4.0'daki gelişimi yakalamak nerdeyse imkansızdır.

Tablo 2'deki verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye, endüstri 4.0'ı ne kadar yakalamaya çalışsa da diğer ülkelerden epey geridedir.

Endüstri 4.0'da en büyük problemlerden birisi imalat çalışanları, endüstri 4.0 ile kendilerinin işsiz kalacaklarını düşünmeleridir. Ancak durumun tam tersidir. Bunun tam tersidir. Otomasyon ve robotik ne kadar ilerlerse ilerlesin insanların sanayide üretimin bir parçası olacağına dair iyi nedenler bulunmaktadır. Bunlar arasında "[insan](#)" duyuşsal yetenekleri, esnekliğı, karşılanabilirliğı ve estetik algısı en önemli nedenlerden gösterilebilir. İnsanlar üretimden bütünüyle kopmayacak olsa da gelecekteki iş akışları Endüstri 4.0'ın etkisiyle değişmektedir. Kısaca insanlar işsiz kalmayacak fakat yaptıkları işler ya da o işleri yapış şekilleri değişecektir (Kahraman, 2018).

SONUÇ

Endüstri 4.0'ın odak noktası esnek üretim ile kişiselleştirilmiş ürünler, daha düşük maliyet ile verimlilik odaklanmıştır. İşletmeler endüstri 4.0 ile aynı zamanda kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayarak çevre hakkında sosyal görevini de yerine getirmektedir. Endüstri 4.0 işletmelerdeki teknoloji ve değer zincirinin kolektif bir sonucudur. Endüstri 4.0 ile işletmeler teknoloji ve bilginin yol gösterimi ile kaynak ve zaman tasarrufu sağlamaktadır.

Ülkelerin gelişim düzeyleri ile endüstri 4.0'ı takipleri de doğru orantılıdır. Aynı zamanda endüstri 4.0 ile üretim sektöründeki insan sermayesi kendilerine duyulan ihtiyacın azalacağını düşünmektedir. Endüstri 4.0 ile insan gücüne duyulan ihtiyaç azalabilir ancak asla ortadan kalkmayacaktır. Çünkü insanın sahip olduğu duyuşsal yetenekleri, estetik görüşü, tecrübeleri göz ardı edilemez. Ancak endüstri 4.0 ile değişen üretim metotlarına insan, nitelikli hala getirilmesi gerekmektedir. Entelektüel sermayenin de temel unsurlarından olan; patentler, know-how, telif hakları endüstri 4.0 unsurlarının uzantısı olabilir.

Endüstri 4.0'a uyumu işletmeler henüz tamamlamamışken endüstri 5.0 bilgi toplumundan süper akıllı topluma geçiş sağlanmaktadır. Endüstri 5.0 toplum odaklı insansız teknolojilerdir. Bu endüstri türünde robotlar hem evde hem iş yerlerinde insan gücünün yapabileceğı her türlü faaliyeti geçekleştirmektedir. İş yerlerindeki kullanılan robotlar ile insanların uyumu sanal dünya ve gerçek dünyayı da bir araya getirerek, nesnelere interneti ile toplumun faydalanmasını sağlamaktadır. Sistemden

çok ayrıntılı bahsedilmese de; endüstri 5.0'da hedef; çevre sorunlarına ve insanların teknolojiden olumsuz etkilenmesine karşılık geliştirilen bir devrimdir. İnsanların yaratıcılıklarını robotlarla gerçeğe dönüştürülmesi planlanmaktadır. Diğer bir deyişle insansız üretim odaklıdır. Her ne kadar işletmeler endüstri 4.0 ile üretim yapsa da halen makinelerin yapamayacağı ince işçilik gerektiren noktalar vardır ki bu da insan iş gücü ile mümkündür. Ancak buna rağmen endüstri 4.0 ile makineler insanların yerini alarak işsizlik sayısını arttıracaktır.

İşletmelerdeki değişime direnç, değişim maliyetleri vb. sebeplerden her işletmenin endüstri 4.0'a geçişi mümkün değildir. İşletmeler yeni gelişen devrim teknolojisine henüz tam anlamıyla uyum sağlamamışken diğer bir devrimin gelişimi de işletmeleri uyum ve takip konusunda zora sokmaktadır. Henüz adından yeni söz ettiren endüstri 6.0 ise ekolojik toplum biçimidir. Endüstri 6.0'ın hedefi ise; çevre yapısını teknoloji kullanımı ile daha basit hale getirilmesidir. Diğer bir ifadeyle kullanılan bilginin sadeleştirilmesi düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akben, İ., & Avcı, İ. İ. (2018). Endüstri 4.0 ve Karanlık Üretim: Genel Bir Bakış. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 26-37.
- Akın, Ö., & Reyhanoglu, M. (2014). İşletme Büyüklükleri Bağlamında Türkiye'nin İnovasyon Portresi (2002-2008 Dönemi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 23-51.
- Aksoy: (2017). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş. *SAV Katkı* (4), 34-44.
- Bal, Y. (2010). Rekabet Avantajı Yaratmada Kaynak Temelli Yaklaşım Bağlamında İnsan Kaynaklarının Rolü. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi*, 10 (20), 267-278.
- Balzat, M. (2002). The Theoretical Basis and the Empirical Treatment of National Innovation System. *University of Augsburg Institute for Economics*, 86-135.
- Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17 (1), 99-120.
- Baş, M., Yangın, F. M., & Aygün: (2014). Entelektüel Sermaye Alanında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi: 2002-2012. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10 (23), 207-226.
- Bhartesh, K., & A.K.Bandyopadhyay. (2005). Intellectual Capital: Concept and Its Measurement. *Finance*, 19 (4), 1365-1374.
- Bölükbaşı, Y. (2014). Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler ve Sigorta Sektöründe Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 36 (1), 425-467.
- Bulut, E., & Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve İnovasyon Göstergeleri Kapsamında Türkiye Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* (7), 50-72.
- Çakıcı, A., Çalhan, H., & Karamustafa, K. (2016). Yiyecek ve İçecek İşletmelerinde İnovasyon ve İşletme Performans İlişkisi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 2 (1), 11-39.
- Dalkılıç, H. (2018). "Japonya Endüstri 4.0'ın Rol Modeli Olma Yolunda". <https://www.dunyahalleri.com/japonya-endustri-4-0in-rol-modeli-olma-yolunda/>. Erişim Tarihi: 15.12.2019.
- Edvinsson, L. (1997). Developing Intellectual Capital At Skandia. *Long Range Planning*, 30 (3), 320-321, 366-373.
- Guthrie, J. (2001). "The Management Measurement and the Reporting of Intellectual
- Güner, A. (2018). "4. Endüstri Devrimi Ülke İncelemesinde: ABD". <https://www.yonetimdeinsan.com/endustri40/4-endustri-devrimi-ulke-incelemesi-amerika-birlesik-devletleri/>. Erişim tarihi: 15.12.2019.
- Janicke, M., & Jacob, K. (2009). *A Third Industrial Revolution? Solutions To the Crisis of Resource-Intensive Growth*. Berlin: Freie Universität.
- Kahraman, H. (2018). "Endüstriyel Görüntü İşleme: Üretimde Verimlilik". <https://www.endustri40.com/endustriyel-goruntu-isleme-uretimde-verimlilik/#>. Erişim tarihi: 15.12.2019.
- Karacaer, S., & Aygün, M. (2009). Entelektüel Sermayenin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi. *H.Ü.İ.İ.B.F.*, 27 (2), 127-140.
- Knight, K. E. (1967). A Descriptive Model of The Intra-Firm Innovation Process. *The University of Chicago Press Journals*, 40 (4), 478-496.

- Koçak, O. (2017, Haziran 12). *Özlük Hakları "Kısa veÖz"*. Ağustos 04, 2019 tarihinde <http://www.ozlukhaklari.com/egitim-ve-seminerler/> adresinden alındı
- Lundvall, A. B. (2005). Dynamics of Industry and Innovation:Organizations, Networks and Systems. *DRUID Tenth Anniversary Summer Conference*. Copenhagen, Denmark.
- McKinsey, & Company. (2015). Industry 4.0 How to Navigate Digitization of the Manufacturing Sector. OECD, O. K. (2005). *Yenilik Verilerinin Toplanması için İlkeler*. Tübitak.
- Özbağ, G. K. (2016). Rekabet Avantajı Yaratmada İki Temel Yaklaşım; Kaynak Tabanlı ve Endüstri Tabanlı Yönetim Modeli. *Yeni Türkiye*, 88, 888-899.
- Özkan, M., Al, A., & Yavuz: (2018). Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Dördüncü Sanayi-Endüstri Devrimi'nin Etkileri veTürkiye. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 1-30.
- Özmehmet, E. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *E-Journal Of Yasar University*, 3 (12), 1-21.
- Pablos, P. O. (2002). evidence of intellectual capital measurement from asia, europe and the middleEast. *Jornal of Intellectual Capital*, 3 (2), 287-302.
- Pamuk, N. S., & Soysal, M. (2018). Yeni Sanayi Devrimi Endüstri 4.0 Üzerine Bir İnceleme. *Verimlilik Dergisi* (1), 41-66.
- Porter, M. (1985). *Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.
- Prahalad, C., & Hamel, G. (1990). The Core Competence of the Corporation. *Harvard Business Review* , 79-91.
- Selek, A. (2015). "Endüstri Tarihinde Kısa Bir Yolculuk", <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk>, Erişim Tarihi: 15.12.2019
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Sullivan, P. H. (1998). *Profiting from Intellectual Capital*. New York: John Wiley & Sons.
- Trott, P. (2005). Innovation Management and New Product Developmant. *3rd Prantice Hall Inc*. USA.
- TÜSİAD, & BCG. (2016). Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanayi 4.0: Gelişmekte Olan Ülke Perspektifi. *Tüsiad* .
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.649253> / Number: 10, p. 48-76, Winter 2019

BURSA KUMYAKA BAŞMELEKLER (ARCHANGELOI) KİLİSESİ DUVAR RESİMLERİ

BURSA KUMYAKA ARCHANGELS CHURCH WALL PAINTINGS

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
20.11.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Öğr. Üyesi A. Nazlı Soykan
Karabük Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
anazlisoykan@karabuk.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8611-8936>

Arş. Gör. Dr. Durmuş Gür
Karabük Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
durmushgur@karabuk.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-9945-8825>

Öz

Çalışmanın konusu Bursa'nın 36,6 km kuzeybatısında, Mudanya ilçesinin 6,5 km batısında, Tirilye'nin 5 km doğusunda, Kumyaka Beldesi sınırları içerisinde yer alan Kumyaka (Sige), Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi'nin duvar resimleridir. Kumyaka Beldesi'nin batısında kayalık bir alan üzerinde, denizden yaklaşık 50 m yükseklikte bulunan yapıdan günümüze naos, narteks, A Mekanı (Eksonarteks), B Mekanı (Anargyri / İyileştirme Hücresi), C Mekanı (Aziz Haralambos Şapeli), D Mekanı (Kuzeydoğu Mekanı), E ve F Mekanları (Kayaya Oyulmuş Mekanlar), G Mekanı (Aziz Nikolaos Şapeli) ve H Mekanı (Giriş Mekanı) olmak üzere on bölüm gelebilmiştir. Kiborion plan tipini yansıtan Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi ana yapısı 8. yüzyılda inşa edilmiş, çeşitli onarım ve eklemelerle birlikte 1923/1924 yıllarına kadar kullanılmıştır. Çalışmanın amacı yapıdaki duvar resimlerinin günümüzdeki hallerini belgeleyip tasvirlerini yapmak, duvar resimlerini Bithynia örnekleri arasında değerlendirmek ve incelemektir. Bu bağlamda yapıdaki duvar resimleriyle ilgili daha önce yapılan yayınlar incelenmiş, duvar resimlerinin zaman içindeki değişimi belirlenmiş, fotoğraflanması, çizimleri ve tasvirleri yapılmış, analogik açıdan karşılaştırılarak tarihlendirme önerileri sunulmuştur. İkonografik ve üslup özellikleri incelenen duvar resimlerinin malzeme analizleri sonucunda resimlerde kullanılan malzeme ve boyalar belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda apsis, bema, kubbe kasnağı, pandantifler ile kemer yüzeyleri, narteks kubbe kasnağı, pandantifler ve kuzey duvarda günümüze ulaşan tasvirler incelendiğinde, yapıdaki duvar resimlerinde 8. yüzyılın ilk yarısı ile 9. yüzyılın başları, 14. yüzyılın ilk çeyreği 1448-1818 yılları arası ve 1818 ile 1923/1924 yılları arası olmak üzere dört farklı evre tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Kumyaka, Kiborion, Duvar Resimleri, Başmelekler Kilisesi

Abstract

The subject of the study is the wall paintings of the Kumyaka (Sige) Archangels (Archangeloi) Church, which is located in the 36,6 km northwest of Bursa, 6,5 km west of Mudanya, 5 km east of Tirilye, and within the town of Kumyaka. The building is constructed on a rocky area in the west of the Kumyaka town, 50 metres above the sea level. Ten chamber of the building including the naos, narthex, Chamber A (Exonarthex), Chamber B (Anargyri/Healing Cell), Chamber C (Saint Haralambos Chapel), Chamber D (Northeast Chamber), Chamber E and F (Chambers Carved on Stone), Chamber G (Saint Nicholas Chapel), Chamber H (Entrance) survived to this day. The main building of Archangels (Archangeloi) Church, which has ciborium type plan, was constructed in the 8th century and was in use until 1923/1924 thanks to restorations and additional constructions. The aim of the study is to document and describe the current state of the wall paintings, to evaluate and analyze these paintings among Bithynia examples. The previous publications about the wall paintings of the church have been studied, changes in these paintings over time have been identified, these paintings have been photographed, sketched and described, dating suggestions through analogical comparisons have been offered. The material and the paint used for these paintings, whose iconographic and artistic styles have been studied, have been identified through material analysis. Once the apsis, bema, central dome structure, pendants, arch surfaces, narthex dome structure and the surviving paintings on the northern wall have been studied it is understood that the paintings on the walls of the church have four phases; the first phase is between the first half of the 8th century and the beginning of the 9th century; the second phase is the first quarter of the 14th century, third phase is between 1448-1818 and the fourth phase is between 1818 and 1923/1924.

Key Words: Bursa, Kumyaka, Ciborium, Wall Paintings, Archangels Church

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Soykan, A. N. ve Gür, D. (2019). Bursa Kumyaka Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi Duvar Resimleri. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 48-76.

GİRİŞ

Bursa'nın Mudanya ilçesinde yer alan Kumyaka (Sige), Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi MacFarlane (1850), Kleonymos ve K. Papadopoulos (1867), Hasluck, (1906/7), Buchwald (1967, 1969), Foss (1967, 1969), Köroğlu (1994), Özyurt-Özcan (2002) ve Soykan (2018) tarafından plan, cephe, malzeme ve teknik özellikleri açısından incelenmiştir. Yapı, 1969 yılında Buchwald tarafından hazırlanan monografik kitap çalışması ve 2018 yılında Soykan tarafından hazırlanan doktora tezi ile kapsamlı olarak ele alınmıştır. *Bursa, Kumyaka (Sige), Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi* başlıklı doktora tezinde yapının plan özellikleri, malzeme-teknik ve tarihlendirme sorunları detaylı bir şekilde incelenmiş, duvar resimleri ise tanıtım amaçlı ele alınmış, ayrıntılı değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada ise kilisenin duvar resimlerinin günümüz durumları; apsis, bema, naos duvarları, naos kubbe, naos kubbe kasnağı, pandantifler, kemerler, naos, narteks kubbesi ve kasnağı, pandantifler ile narteks kuzey duvardaki duvar resimleri sırasıyla incelenmiş, karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde resimlerin üslup ve ikonografik özellikleri incelenerek ortak özellikleri belirlenmiş, çağdaş örneklerle karşılaştırılarak üslup ve tarihlendirme önerileri sunulmuştur¹. Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında karşılaştırma ve değerlendirme bölümlerinde elde edilen veriler somut bilgiler ışığında sunularak kilisenin resim programı bütünsel açıdan ele alınmış, malzeme analizi ile elde edilen analiz sonuçları, üslup ve ikonografik özellikleri kapsamında elde edilen veriler sonuca bağlanarak resimlerin korunmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

KUMYAKA'NIN (SİGE) COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

Başmelekler Kilisesi günümüzde Bursa'nın Mudanya İlçesi'ne bağlı Kumyaka'da sahil kıyısında bulunmaktadır (Resim 1, Harita 1). Kilisenin yer aldığı bölge tarihte Pontos, Bithynia ve Paphlagonia arasında birçok defa sınır değiştirmiş (Konukçu, 1988: 213), Erken Bizans Dönemi'nden itibaren Bithynia sınırında yer almıştır (Ramsay, 1960: 214). Doğusunda Paphlagonia, Mariandy ve Epiktetonlar, kuzeyinde Sangarius'un (Sakarya Nehri) Karadeniz'e döküldüğü alandan Byzantion (Bizans) ve Kalkhedon'a (Kadıköy) uzanan saha, Bithynia Bölgesi'dir (Strabon, 2009: XII, IV, I).

Resim 1. Kumyaka Genel Görünüm ve Başmelekler Kilisesi, Güneyden Kuzeye Bakış

1. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığın hızla yayıldığı bölge (Pekak, 2009: 13) 3. yüzyılda Got Akınları'nın yoğun tahribatına maruz kalmıştır (Hoepfner, 1972: 58; Belke, 1996: 231). 386'da imparator I. Theodosius (379-395), Bithynia ve Pontos'u iki ayrı yönetim bölgesine ayırmıştır. Bu dönemde Kumyaka, Bithynia sınırlarında kalmıştır (Pekak, 2009: 12). Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi siyasi yapılaşmasında Bithynia kentleri büyük öneme sahiptir (Hoepfner, 1966: 12). Mudanya gibi küçük sahil kentleri, İstanbul ile Paphlagonia, Pontos ve Galatia arasında köprü görevi üstlenmiş, sahil kentleri olarak

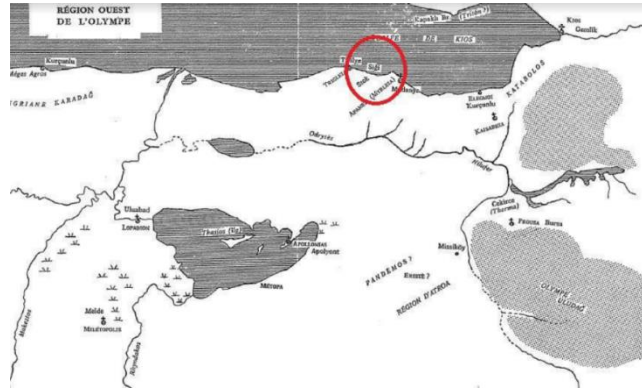
¹ Çalışmalarımız sırasında her an bize destek olan, bilgilerini ve önerilerini bizimle paylaşan değerli hocalarımız Prof. Dr. M. Sacit Pekak, Prof. Dr. Sema Doğan, Prof. Dr. Yelda Olcay Uçkan, Prof. Dr. Nilay Çorağan ve Doç. Dr. V. Macit Tekinalp'a teşekkürlerimizi sunarız. Duvar resimlerindeki Yunanca yazıtların okunmasında bizden yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Tolga Uyar'a; Yunanca inşa kitabesinin çevirisini yapan, elindeki tüm belgeleri bizimle paylaşan Amerika Episkoposu Prof. Dr. Elpidophoros Lambriniadis'e ve tribelondaki monogramların okunmasında bizden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Werner Seibt'e, yapının ve duvar resimlerinin çizimlerini bizimle paylaşan İç Mimar Cenk Çakıl'a ve Mimar M. Sinan Genim'e teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

önemini daima korumuştur (Marek, 2003: Karte V). 1. yüzyıldan itibaren hızla yayılan ve bölgede etkin bir dini kitleye sahip olan Hıristiyanlık, Erken Bizans Dönemi için bölgedeki dini yapılaşma açısından son derece önemlidir (Pekak, 2009: 13). Bithynia Bölgesi'ndeki kentler 400 civarında Kladiopolis (Bolu) Metropolitliği'ne bağlanmıştır (Haldon, 2007: 38). Bu dönemde Bursa, Gemlik, İzmit, İznik ve Mudanya şehirler Bithynia'nın dini merkezleri haline gelmiştir (Pekak, 2009: 13). Bithynia'nın kentleri Erken Bizans Dönemi ile birlikte önemli bir ulaşım ağında bulunması ve güvenli kentler olması açısından daima adından söz ettirmiştir (Lottero, 1732: Tabula Putengeriana, Segmentvm IX-Weber, French, 2016: 70, Map 1, 1a, 2, 2a, 3a ve 4a).

626 yılında Herakleios döneminde (610-641) Bizans'ın thema sistemi içindeki değişiklikler sebebiyle kent Opsikion sınırlarına dahil edilmiş (Pekak, 2009: 12), 650-717 tarihleri arasında da bölge içindeki (Opsikion) önemini korumuştur (Haldon, 2007: 100). 8.-10. yüzyıl arasında uzun yıllar Opsikion sınırlarında yer alan bölgenin batısında İstanbul yer almaktadır (Ostrogorsky, 1981: 123-125). Bu durum Sige'nin başkent ile ticari ve siyasi ilişkilerini güçlü tutmasını sağlamıştır.

Bithynia 717-718, 727, 780 ve 790 tarihlerinde Arap saldırılarına maruz kalmıştır (Pekak, 2009: 12). Saldırıların ardından uzun bir süre siyasi iktidarını koruyan Opsikion, 900 civarında dört ayrı küçük yönetim birimine bölünmüş ve yerleşim alanı küçülen Opsikion sınırlarına dahil olmuştur (Pekak, 2009: 12). Bu siyasi değişim sonucunda bölgenin Opsikion sınırlarındaki konumu göz önünde bulundurulduğunda, kentin batıdan İstanbul ile tutarlı bir yönetim-ticaret ilişkisine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca tema kuzeyde Karadeniz, batıda başkent İstanbul, doğuda ise Bukellarion teması arasında köprü görevi üstlenmektedir (Haldon, 2007: 132, 151).

9.-10. yüzyılda iç huzurunu sağlayan Bithynia, 11. yüzyılda Selçukluların saldırıları ile sarsılmıştır (Pekak, 2009: 12). 700-1000 tarihleri arasında Bithynia'nın dini merkezi Bolu/Kladiopolis'tir (Haldon, 2007: 132, 151). 1076 yılı itibariyle 20 yıl kadar İznik'te hakimiyet sağlayan Selçukluların ardından bölgede tekrar Bizans hakimiyeti sağlanmıştır. Bu karmaşa sürecinin ardından 1097'de gerçekleşen Haçlıların hakimiyeti ve 1105'teki tekrarlanan Selçuklu hakimiyeti, bölgenin Bizans, Haçlı ve Selçuklu hakimiyeti arasında sürekli el değiştirmesine sebep olmuştur (Pekak, 2009: 12).

Harita 1. Kumyaka'nın (Sige) Coğrafi Konumu (Janin, 1975: 130)

IV. Haçlı Seferleri ile 1204'te hakimiyet kuran Latinler, İstanbul'un ardından Bithynia'da da kontrolü ele geçirmiştir. 1204-1261 tarihleri arasında İznik Laskarisler'in kontrolünde kalmasıyla Bithynia'da Bizans hakimiyeti zayıflamıştır (Pekak, 2009: 12).

Bithynia çevresinde 14. yüzyıla birlikte Osmanlıların hakimiyeti başlamıştır. 1326'da Bursa (İnalçık, 1992: 445), beş yılın ardından 1331'de İznik (Güneş, 2001: 545), 1337'de ise İzmit (Bostan, 2001: 536) Osmanlı hakimiyetine girmesiyle (Pekak, 2009: 13) 1326-1351 tarihleri arasında Sige'nin de Osmanlı hakimiyetine geçtiği düşünülmektedir (Kaplanoğlu, 2001: 198-199).

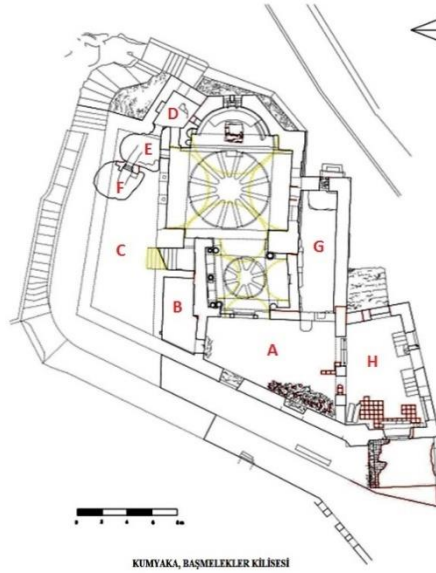
9. yüzyıldan itibaren kullanılan Başmelekler Kilisesi'nin Osmanlı Dönemi'nde de dini açıdan hizmet ettiği bilinmektedir. 1675'te kenti ziyaret eden seyyahlar (Spon ve Wheler, 1678: 207) başta olmak üzere, 1847-1848 tarihleri arasında kiliseyi ziyaret eden araştırmacılar da Başmelekler Kilisesi'nin akıl hastalıkları tedavisinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir (MacFarlane, 1850: 88).

Resim 2. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Güneydoğudan Kuzeybatıya Bakış

1923/1924 Nüfus Mübadelesi'nden hemen önce bölgede yoğun bir şekilde Ortodoks Hıristiyan halkın yaşadığı bilinmektedir. 1906-1907 tarihlerinde Sige'de toplamda 350 haneden 325'inin Gayrimüslim halka ait olduğu öne sürülmektedir (Hasluck, 1906/7: 294). Günümüzde ise kent küçük bir sahil kenti ve balıkçı kasabası olarak özelliğini devam ettirmektedir.

Başmelekler Kilisesi'nin mimarisine bakıldığında ortada naos, naosun kuzeyinde C Mekanı (Aziz Haralambos Şapeli), kuzeydoğusunda D Mekanı (Kuzeydoğu Mekan) ve bu mekânın kuzeybatısında doğu batı doğrultusunda E ve F Mekanları (Kayaya Oyulmuş İki Mekan), naosun güneyinde G Mekanı (Aziz Nikolaos Şapeli), batısında narteks ve A Mekanı (Eksonarteks), A Mekanının kuzeyinde B Mekanı (Anargyri/İyileştirme Hücresi) ve güneyinde H Mekanından (Giriş Mekanı) ibaret olduğu görülmektedir (Resim 2, Çizim 1).

Çizim 1. Başmelekler Kilisesi, Plan (Çizen: YPD, Genim-2016)

DUVAR RESİMLERİ

Bilimsel Çalışmalarda İncelenen Duvar Resimleri

Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimleri daha önce monografik hiçbir yayında incelenmemiştir. Kiliseyi yerinde inceleyen araştırmacılar ise yapıdaki duvar resimlerinin kısaca tanımlarını yapmış ve

buldukları yerleri belirtmiştir. Hatalı bazı tanımların yanında sahnelerin ikonografik tanımları, üslup özellikleri ve tasvirleri yapılmadığı belirlenmiştir.

Sırasıyla MacFarlane (1850), Hasluck (1906/7), Kleonymos ve Papadopoulos (1867), Buchwald (1969), Foss (1969) ve Pekak (2009) kilisenin mimari ile ilgili bilgiler vermiş duvar resimleri ile ilgili detaylı bir bilgi vermemiştir. Kilisenin mimarisini detaylı bir şekilde ele alan Soykan (2018) ise çalışmasında günümüze gelebilen duvar resimlerinin yerlerini belirtmiş, okunabilen yazıtlar yardımıyla bazı tasvirlerde ne anlatıldığını ilk defa tanımlamıştır. Yayınında bazı tasvirlerin ilk defa yapılan çizimlerine yer veren Soykan, diğer araştırmacılar gibi duvar resimlerini üslup özellikleri, detaylı tarihlendirme ve analogik açıdan ele almamıştır.

Hasluck, 1906/7 tarihli çalışmasında tarihlendirme önerisi sunmadan narteksin kuzeyinde yer alan Başmelek tasvirlerinden bahsetmektedir (Hasluck, 1906/7: 295, 297). Hasluck'tan ortalama 60 yıl sonra yapı hakkında bilimsel çalışma yapan Buchwald, naos ve narteks duvarlarında resimlerin yer aldığını belirtmiş ve duvar resimlerini geç döneme tarihlendirmenin doğru olacağını öne sürmüştür (Buchwald, 1969: 21-22). Naos ve nartekte yer alan resimlerin ayrıntılı olarak yerlerini sunmayan araştırmacı, resimlerin bazılarını yanlış ve eksik tanımlamış, tasvirleri ve çizimlerini sunmadığı duvar resimlerinin bazılarının resimlerine çalışmasında yer vermiştir.

Buchwald'ın bahsettiği duvar resimlerinden bazıları son 70 yıl içinde tahrip olmuş ve günümüze ulaşmamış, bazıları ise araştırmacı tarafından hatalı tanımlanmıştır. Araştırmacı naostaki yuvarlak kemerlerin yüzeyindeki madalyonlarda, altışardan 24 Azizin bulunduğunu öne sürmüştür. Kuzey kemerin batı ucundaki madalyon içinde yer alan figürün yanındaki ZAXAPIAΣ yazıtı, figürün Eski Ahit Peygamberi Zekeriya olduğunu gösterir. Bu durum araştırmacının öne sürdüğü 24 Aziz tasvirinin yanlış olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmacı kubbe kasnağında da Azizlerin bulunduğunu belirtmiştir. Kubbe kasnağının duvar resimleri ve sıvaları günümüzde döküldüğü için araştırmacının ifade ettiği Aziz önerilerinin doğruluğu tartışmalıdır (Resim 3).

Resim 3. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kubbe, Kuzeyden Güneye Bakış

Pandantiflerde İncil yazarlarının bulunduğunu, kuzeydeki yuvarlak kemerin başlangıç seviyesinde ise “On Emir’in Sunuluşu” işlendiği öne sürülmektedir (Resim 4). Günümüzde pandantiflerde duvar resimlerinin altlarındaki sıvalar, kuzey kemerin başlangıcındaki alanda ise sadece tuğla ve harç örgü görülmektedir (Buchwald, 1969: 21-22).

Resim 4. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kuzeydoğu ve Güneydoğudaki Pandantifler

Kuzeybatı ve güneybatıdaki pandantiflerde günümüzde sadece alttaki tuğla örgü görülürken, kuzeydoğu ve güneydoğudaki pandantiflerde duvar resmi kalıntıları yer almaktadır. Güneydoğudaki pandantifteki duvar resimleri, büyük oranda sağlam fakat yüzeyi özellikle tahrip edilmiştir. Doğudaki pandantiflerin merkezinde, üstte madalyon şeklinde yarım daireler görülmektedir. Buldukları alanlara göre biraz yukarıda yer alan dairesel düzenlemelerin hale olabileceğini düşündürmekte ve bu durum araştırmacı tarafından ihtimal nazarında (?) öne sürülen İncil yazarlarına atıf yapmamıza yardımcı olmaktadır (Buchwald, 1969: 21-22). Güneydoğu pandantifte, mavi zemin üzerine siyah-gri tonlarda Yunanca uzun bir yazıt görülmektedir. Aşırı tahrip olduğu için yazıt okunamamıştır.

Araştırmacı narteks kuzey duvarda meleklerin yer aldığı kemerlerin birleşme alanının üstünde “Meryem’in Taç Giyme Töreni” adlı kompozisyonun bulunduğunu belirtmiştir. Kompozisyonu merkezde oturan tekli figür ve solunda (batı) ayakta duran bir figürden hareketle tanımladığını ifade etmektedir (Buchwald, 1969: 21-22). Günümüzde eksende, altta dizleri üzerine çökmüş, ellerini göğüs hizasında birleştirerek Tanrı’ya minnettarlığını sunan Meryem, yüzü batıdaki tekli figüre yönelecek şekilde tasvir edilmiştir. Meryem’in yöneldiği batıda (sol) ayakta duran, ince ve uzun görümlü tekli figürün başında sarı hale yer almaktadır. Meryem’in doğusunda (sağ) resimde oran-orantı açısından düzenin sağlandığı mimari kalıntı yer almaktadır. Üzerinde bombeli, sarı bir örtü sisteminin yer aldığı mimari, kanopi ya da kiborion olarak tanımlanmaktadır. Duvar resimleri tahrip olduğu için kesin bir öneride bulunmak günümüz şartlarında pek mümkün değildir.

Araştırmacı tarafından narteksin kuzey duvarında bulunduğu öne sürülen Başmelek Gabriel ve Mikhael günümüzde de büyük ölçüde korunmuştur (Buchwald, 1969: 21-22). Meleklerde doğudaki Mikhael, batıdaki ise Gabriel’dir.

Buchwald, duvar resimlerinde gözlemlerini sunmanın dışında yöre halkı ile de irtibata geçmiş, 1960’larda kilisede bulunmayan apsis yarım kubbesindeki resim kompozisyonu hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. Bölge sakinlerinin ifadelerinden hareketle araştırmacı, apsis yarım kubbesinde “Meryem’in” bulunduğunu belirtmiştir (Buchwald, 1969: 21-22). Günümüzde apsis yarım kubbesinde sadece duvar resminin sıvalarına ait kalıntılar bulunmaktadır. 2015-2018 tarihlerinde kilise çevresindeki ortalama 70-80 yaş grubuna sahip kişilerle yaptığımız sözlü görüşmelerde, çocukluklarında kilisenin apsis yarım kubbesinde büyük bir kadın tasvirinin yer aldığı öğrenilmiştir. Bu durum araştırmacı tarafından öne sürülen Meryem tasvirinin doğruluğunu göstermektedir (Buchwald, 1969: 21).

Yukarıda da ifade edildiği kadarıyla kubbe kasnağı, pandantif, naos duvarları, apsis ve apsis yarım kubbesindeki duvar resimleri günümüze ulaşmamıştır.

Duvar Resimlerinin Günümüz Durumları

Dönem kaynaklarında herhangi bir verinin tespit edilemediği Başmelekler Kilisesi’nin duvar resimleri ile ilgili Buchwald (1969) tarafından hazırlanan monografik çalışma ve diğer bilimsel yayınlarda bazı hatalı tasvirlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Kilise hakkında daha önceden hazırlanan doktora tezi dışında bilimsel çalışmalarda ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır. Kubbe, naos narteks ve kemerlerde kısmen korunmuş resimlerin dışındaki kompozisyonlar zamanla tahrip olduğu için günümüze ulaşmamıştır.

Günümüzde yapıdaki en erken tarihli duvar resimleri apsis, bema güney duvar, naosun kuzey ve güney kemerlerin doğusunda yer almaktadır. Kök boya ile yapılmış 8.-9. yüzyıla tarihlendirilen duvar resimleri ilk evreye tarihlenmektedir. Narteksin kuzey duvarında niş içinde yer alan melek tasvirleri ikinci evreye aittir ve 14. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Üçüncü evreye ait resimler naosta, kubbe

kasnağındaki yazı kuşağının alt katmanı ve pandantiflerde, kemerlerin yüzeylerindeki madalyonlarda, narteks kubbe kasnağı ve pandantiflerde görülmekte ve 1448-1818 yılları arasında tarihlenmektedir. Dördüncü evreye ait resimler, narteks kuzey duvar üst seviyede, narteks pandantiflerinin üst katmanında, naos pandantifinde, kemer yüzeylerinde ve kasnaktaki yazı kuşağının üst katmanında görülmektedir. 1818-1923/1924 arasında tarihlendirilen duvar resimleri, dördüncü ve son evreye tarihlendirilmektedir.

Günümüze ulaşan resimlerin altlarında daha erken dönemlere tarihlendirilen resimler yer almaktadır. Dökülen duvar resimlerinin altlarından kısmen görülen izler ve günümüze ulaşan sıva kalıntıları, kilisenin tamamen duvar resimleri ile bezeli olduğunu göstermektedir. 1923/1924 sonrasında Ortodoks Hıristiyan halk tarafından terk edilen ve zamanla sahipsiz kalan kilise, doğal ve beşeri tahribatlar nedeniyle hasar görmüştür. Günümüze gelen özgün resimler ise her geçen gün tahribata maruz kalarak yok olmaktadır.

Günümüze Gelen Duvar Resimleri

Kilisenin resim programı, kubbe, kubbe kasnağı, naos kemerleri, narteks kubbesi, narteks kubbe kasnağı, narteks kuzey duvar, apsis ve bema olmak üzere kısmen tahrip olarak günümüze gelebilmiştir. Kubbe kasnağı ve narteks kubbe kasnağındaki resimler günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş fakat günümüze ulaşan alanlar resim programının tanımlanmasını sağlamıştır. Kemer yüzeylerinde madalyonların içlerinde tasvir edilen Eski Ahit Peygamberleri'nden sadece birinin adı tamamen okunabilirken, ikisinin ise tamamlanması mümkün harf karakterleri tespit edilmiş, 21 tanesi ise tanımlanamamıştır. Narteks kuzey duvardaki meleklerin dizlerinden üst seviyeleri kısmen sağlam, yüzleri ve ayakları hasar görmüştür.

Kilisenin naos duvarları bilinmeyen bir tarihte maviye boyanmış, 1923/1924 Nüfus Mübadelesi'nin ardından atıl kaldığı dönemlerde içinde yakılan ateşler nedeniyle bu mavi boyalı yüzeyler, kemerler, kubbe ile kasnak yüzeyleri kalın siyah is tabakasıyla kaplanmıştır. Bu süreç özgün resimlerin yüzeyinin hasar görmesinin yanında dökülmelerini ve bozulmalarını da hızlandırmıştır.

2016-2020 yılları arasında İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin himayesindeki Başmelekler Kilisesi, Tuna Restorasyon A.Ş. şirketi tarafından restorasyona tabi tutulmuş, kilisenin içinde mekanik ve kimyasal temizlik çalışmaları yapılmış, cepheleri ve örtü sistemi temizlenerek sağlamlaştırılmıştır. Bu süreçte zeminden çok fazla duvar resmi parçaları ve dökülen sıvalara ait kalıntılar ele geçirilmiştir. Yerinde gerçekleştirilen incelemeler ile restorasyon çalışmaları yapının apsis, naos, narteks, kubbe ve narteks kubbesinin tamamen sıvalı ve duvar resimleri ile bezeli olduğunu göstermiştir.

Apsis ve Bema

Apsis günümüzde mavi boyalıdır ve apsis yarım kubbesinde krem tonlarında büyük bir mandorla yer alır. Apsis ve apsis yarım kubbesinin dökülen boya ve sıva kalıntılarının altından resim kalıntıları görülebilmektedir (Resim 5, Çizim 2). Bu alanlarda üst üste yapılmış en az iki katman duvar resimleri olduğu yapıda gerçekleştirdiğimiz çalışmalar sonucunda anlaşılmaktadır. Bema güney duvarda, 0.00-0.60 m. arasında mermer pano taklidi, geometrik süslemelere sahip duvar resimleri görülmektedir. Dıştan içe sırasıyla siyah, kırmızı, krem ve siyah konturlarla sınırlandırılmış panonun merkezinde kahverengi, krem ve siyah kök boya ile oluşturulmuş geometrik süslemeler yer almaktadır. Bu uygulama kilisenin ortalama 0.00-1.00 m. arasında mermer taklidi panolar şeklinde duvar resimleri ile bezeli olduğunu düşündürmektedir.

Resim 5. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Bema Güney Duvar, Geometrik Bezemeler (2017)

Çizim 2. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Bema, Güney Duvar, Geometrik Bezemeler (Gür ve Soykan, 2015)

Naos

Kilisenin özgün halinde kubbe merkezi, kasnak, pandantif, kemer yüzeyleri ve naos duvarlarında resimler yer almaktadır (Resim 6). Kubbe, kasnak ve pandantiflerdeki resimler tahrip olmuş sadece duvar resimleri parçaları ile resimlerin altlarındaki sıvalar günümüze ulaşmıştır.

Resim 6. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Naos, Kuzey ve Doğu Duvarlar (sol), Naosun Batı ve Güney Kemer Yüzeylerindeki Figürler, Güneybatıya Bakış (2015)

Kubbe kasnağı ile kemerleri birbirinden ayıran yatay silme üzerindeki yazıtların iki farklı dönemde yapıldığı yazı karakterlerinden anlaşılmaktadır. Alt katmandaki, tüm silmeyi dolanan yazıtın 1448 ile 1818 arasında (Resim 7-8); üst katmandaki diğer yazıtın ise 1818 ile 1923 arasında (Resim 8) yapılmış olduğu düşünülmektedir. İlk evrenin izleri doğuda, ikinci evrenin izleri ise güneydoğu, güneybatı ve doğuda parçalar şeklinde görülmektedir.

Resim 7. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Naos, Kasnak, 3. Evreye Ait Yazıtlar

Resim 8. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Naos, Kasnak, Doğudaki Silme, İki Evreli Yazıtlar

Yayınlarda kilisenin pandantiflerinde İncil yazarlarının yer alabileceği üzerine görüş önerileri sunulmuştur (Buchwald, 1969: 21-22). Kilise resim programları dikkate alındığında bu önerinin doğru olabileceği fakat günümüzde pandantiflerdeki sıvaların dökülmüş olması ve var olan sıvalardaki tasvirlerin anlaşılabilmesi de net bir kanıya varmamızı engellemektedir.

Naosta güneydoğu ve güneybatı pandantifleri incelendiğinde iki ayrı siva tabakası görülmektedir (Resim 9-11). Pandantiflerdeki sıvalarda beyaz zemin üzerine sarı ve kahverengi tonlarda dikey şeritler halindeki bitkisel süslemelerin 1448 ile 1818 yılları arasında (3. evre), güneydoğu pandantifte görülen daha koyu renkli dördüncü evrenin ise 1818 ile 1923/1924 yılları arasında yapılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Günümüze büyük ölçüde gelebilen güneydoğu pandantifteki tasvir ve yazıt da okunamamaktadır.

Resim 9. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Pandantif

Resim 10. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Kuzeydoğu Pandantif

Resim 11. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Güneydoğu Pandantif

Naosta kubbeyi taşıyan yuvarlak kemerlerin yüzeylerinin her birinde altışar madalyon, içlerinde ise Eski Ahit Peygamberleri tasvirleri yer almaktadır (Resim 12-15). Büst şeklinde ve cepheden tasvir edilen figürlerin yüzleri özellikle tahrip edilmiş, birçoğunun sıvaları da zaman içerisinde dökülmüştür.

Resim 12. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Doğu Kemer Yüzeyindeki Figürler, Detay (2015)

Resim 13. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kuzey Kemer, Madalyonların İçerisindeki Figürler

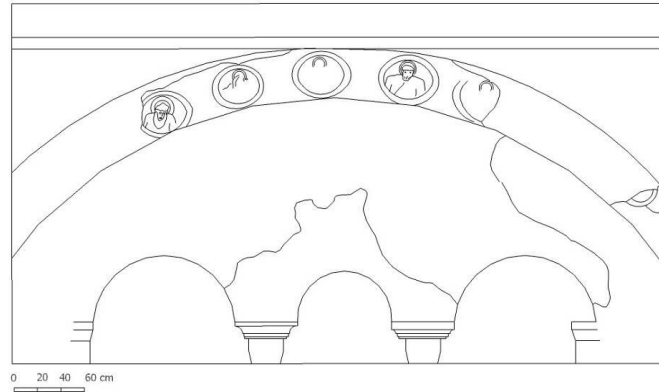

Resim 14. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Batı Kemer, Madalyonların İçerisindeki Figürler

Resim 15. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Güney Kemer, Madalyonların İçerisindeki Figürler

Kemerlerin yüzeylerindeki madalyonlar açık sarı konturlarla sınırlıdır. Koyu kırmızı zemin üzerine tasvir edilen tekli büst şeklindeki figürlerin, başlarında sarı haleler, ellerinde ise açık tomalar bulunmaktadır (Çizim 3).

Çizim 3. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kuzey Duvar (Tribelon) ve Kemer Yüzeyindeki Tekli Figürler (Soykan ve Gür, 2015)

Günümüze ulaşan madalyonlardan sadece kuzey kemer yüzeyinde, batıda başlangıç seviyesindeki madalyon içinde, cepheden uzun beyaz sakallı ve beyaz saçlı figürün başının yanında büyük harflerle ΖΑΧΑΡΙΑΣ yazmaktadır (Resim 16). Yunanca “Ζαχαρίας” (Zekeriya) yazısı bu figürün Eski Ahit Peygamberi Zekeriya olduğunu göstermektedir.

Resim 16. Kumiya Başmelekler Kilisesi, Kuzey Kemer Yüzeyi, Eski Ahit Peygamberi Zekeriya Kuzey kemerde doğudan dördüncü sırada yer alan madalyon içinde başka bir Eski Ahit Peygamberinin daha büst şeklinde tasviri bulunmaktadır (Resim 17). Başı haleli, büst şeklindeki Eski Ahit Peygamberi sol elinde açık tomar tutmakta, sağ eliyle ise takdis yapmaktadır. Eski Ahit Peygamberinin sol omzunun üzerindeki yazıt, H // İΑΣ olarak okunmaktadır. ΗΣΑΪΑΣ olarak tamamlandığında figürün Eski Ahit Peygamberi ΗΣΑΪΑΣ (İşaya) olduğu düşünülmektedir.

Resim 17. Kumiya Başmelekler Kilisesi, Kuzey Kemer Yüzeyi, Eski Ahit Peygamberi İşaya (?) (Sol), Naos Güney Kemer Yüzeyi, Doğu, Eski Ahit Peygamberi Abraham (sağ)

Naos, güney kemerin doğusunda madalyon içinde başı haleli büst şeklindeki figürün sol omzunun üzerinde AB / A / M yazmaktadır. Yazıtın tamamlanmasıyla bu figürün Eski Ahit Peygamberi ABPAAM (Abraham) olduğu anlaşılmıştır.

Naos, doğu kemerin kuzeyinde, kemer yüzeyinde madalyon içinde büst şeklinde, başı haleli elinde tomar tutan bir figür yer almaktadır. Sol omzunun üzerindeki yazıt tamamlandığında Eski Ahit Peygamberi ΙΣΑΑΚ (İshak-?) olabileceği düşünülmektedir.

Diğer madalyonların içlerinde ise kısmen korunmuş büst şeklinde tekli figürler görülmektedir. Kuzey kemerde, eksenin doğusundaki tekli figür, başı haleli, kahverengi ya da gri saçlı, uzun sakallıdır. Bir elinde kapalı kutsal kitap ya da açık tomar tutan figürlerin adları tahrip olduğu için tanımlanamamaktadır.

Güney ve kuzeydeki kemerin doğusunda, içte beyaz zemin üzerine iki taraftan kırmızı şeritlerle sınırlandırılmış duvar resimleri görülmektedir (Resim 18). Aşırı tahrip olan ve ilk evreye (8.-9. yüzyıl) ait resimlerin yüzeyinde herhangi bir figür bulunmamaktadır.

Resim 18. Kumiya Başmelekler Kilisesi, Naos Güney ve Kuzey Kemerler, Doğudaki Yüzeyler

Narteks

Kilisenin narteksindeki duvar resimleri diğer duvar resimlerine kıyasla daha iyi durumdadır. Kubbe iç yüzeyindeki resimler dökülmüş, sadece sıva kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Resim 19). Kasnak

ve narteks kuzey duvardaki resimler kısmen tahrip olmuş fakat genel hatlarıyla tasvir edilebilmektedir. Kubbe kasnağında Eski Ahit konulu dini konular yer almaktadır. Sahnelerin üstlerindeki Yunanca yazıtlar tasvirlerin ikonografik açıdan değerlendirilmesinde yardımcı olmuştur.

Resim 19. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks, Kubbe ve Kubbe Kasnağı, Doğu ve Batı Duvarlar

Sekiz dilimli kasnakta, yuvarlak kemerli pencerelerin altlarındaki dikey dikdörtgen kesimlerin her birinde Eski Ahit temalı ayrı bir sahne tasvir edilmiştir. Batı duvarda “*Kabil’in Habil’i Öldürmesi*”, kuzeybatı duvarda “*Nuh Tufanı*”, kuzey duvarda “*İbrahim’in İshak’ı Kurban Etmesi*”, kuzeydoğu duvarda “*Kutsal Ahit Sandığı’nın Taşınması*”, güney duvarda “*İlk Günah*”, güneybatı duvarda ise “*Adem ve Havva’nın Sürgünü*” yer almaktadır. Kasnakta bulunan sekiz kompozisyonun beşi saat yönünde yukarıdaki gibi tanımlanmış, doğu ve güneydoğudaki iki sahne ise tanımlanamamıştır.

Narteks kubbe kasnağı, batı duvarda Kabil(Kayın)’in Habil’i Öldürmesi tasvir edilmiştir (Resim 20). Koyu mavi zemin üzerinde geçen tasvirin üstünde Yunanca “*Η δολοφονία του Κάιν του Αβελ*” (Kabil’in Habil’i Öldürmesi) yazmaktadır. Tanrı’ya Çoban Habil’in yaptığı sunular kabul edilirken kardeşi çiftçi Kabil’in sunuları kabul edilmemiştir. Bunun üzerine kardeşini kıskanan ve O’na karşı nefret duyan Kabil’in kardeşi Habil’i öldürmesi Eski Ahit’in Yaratılış bölümünde anlatılmaktadır.

“Adem karısı Havva ile yattı. Havva hamile kaldı ve Kayın’i doğurdu. “RAB’bin yardımıyla bir oğul dünyaya getirdim” dedi. Daha sonra Kayın’in kardeşi Habil’i doğurdu. Habil çoban oldu, Kayın ise çiftçi. Günler geçti. Bir gün Kayın toprağın ürünlerinden RAB’be sunu getirdi. Kabil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. RAB Habil’i ve sunusunu kabul etti. Kayın’le sunusunu ise reddetti. Kayın çok öfkeleni, suratını astı. RAB Kayın’e, “Niçin öfkelenin?” diye sordu, “Niçin surat astın? Doğru olanı yaparsan, seni kabul etmez miyim? Ancak doğru olanı yapmazsan, günah kapıda pusuya yatmış, seni bekliyor. Ona egemen olmalısın.” Kayın kardeşi Habil’e, “Haydi, tarlaya gidelim” dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü.” (Yaratılış, 4: 1-8).

Kompozisyon iki tarafta bitkisel süslemelerle sınırlandırılmıştır. Sahnenin güneyinde budanmış bir ağaç, kuzeyinde ise daha ince bitki dalları ve yaprakları yer almaktadır. Sahnenin merkezinde Kabil yer alırken, Habil’in tasviri tamamen tahrip olmuş ve dökülmüştür. Belden yukarısı günümüze ulaşan Kabil, kırmızı ve beyaz tonlara sahip dönemin kıyafetleri içinde, uzun ve dalgalı saçlarıyla betimlenmiştir. Kabil sağ elinde tuttuğu büyük kahverengi taşı, kardeşi Habil’in başına vurmak üzereyken betimlenmiştir. Habil ise yerde, bir elini Kabil’e kaldırarak vurmasını engellemeye çalışırken tasvir edilmiştir. Sahnenin iki yanında yer alan bitkisel dekorlar, bu olayın tarlada geçtiğini anımsatmak için işlenmiş dekoratif ürünlerdir.

Resim 20. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Narteks Kubbe Kasnağı, Batı Duvar, Kabil'in Habil'i Öldürmesi

Narteks kasnağı kuzeybatı duvarda Nuh Tufanı tasvir edilmiştir. Koyu mavi zemin üzerinde üstte beyaz renkteki Yunanca yazıtta “*O Κατακλυσμός*” (Tufan/Sel) okunmaktadır (Resim 21). Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde bu olay gerçekleşmeden önce Tanrı ile Nuh arasındaki konuşmalar, Nuh Tufanı ve Tufan sonrasında gemiden yeryüzüne ayak basarak çoğalmaları konusu tüm ayrıntılarıyla sunulmuştur (Yaratılış, 6-8). Sahnenin merkezinde, kahverengi Nuh'un gemisi, altta ise büyük dalgalı sular tasvir edilmiştir. Olayın gerçekleştiği azgın suların çevresinde herhangi bir kara parçasının bulunmaması, Yaratılış'ta geçen engin sulara atıf yapıldığını gösterir (Yaratılış, 6-8).

Bu olay Eski Ahit'te şöyle anlatılmaktadır;

“Tanrı Nuh'a, “İnsanlığa son vereceğim” dedi, Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. Kendine gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını ziftle, içeriye kamaralar yap. Gemiye şöyle yapacaksın: Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olacak. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşını bulsun. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt, orta ve üst güverteler yap. Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek. Ama seninle bir antlaşma yapacağım. Oğulların, karın, gelinlerinle birlikte gemiye bin. Sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al. Çeşit çeşit kuşlar, hayvanlar, sürüngenler sağ kalmak için çiftler çiftler sana gelecekler. Yanına hem kendin, hem onlar için yenebilecek ne varsa al, ilerde yemek üzere depola.” Nuh Tanrı'nın bütün buyruklarını yerine getirdi. RAB Nuh'a, “Bütün ailenle birlikte gemiye bin” dedi, “Çünkü bu kuşak içinde yalnız seni doğru buldum. Yeryüzünde soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlardan yedişer çift al. Çünkü yedi gün sonra yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Yaratıtığım her canlıyı yeryüzünden silip atacacağım.” Nuh RAB'bin bütün buyruklarını yerine getirdi. Yeryüzünde tufan koptuğunda Nuh altı yüz yaşındaydı. Nuh, oğulları, karısı, gelinleri tufandan kurtulmak için hep birlikte gemiye bindiler. Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi temiz ve kirli sayılan her tür hayvan, kuş ve sürüngenler erkek ve dişi olmak üzere birer çift Nuh'a gelip gemiye bindiler. Yedi gün sonra tufan koptu. Nuh altı yüz yaşındayken, o yılın ikinci ayının on yedinci günü enginlerin bütün kaynakları fişkırdı, göklerin kapakları açıldı. Yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Nuh, oğulları Sam, Ham, Yafet, Nuh'un karısıyla üç gelini tam o gün gemiye bindiler. Onlarla birlikte her tür hayvan-evcil hayvanların, sürüngenlerin, kuşların, uçan yaratıkların her türü—gemiye bindi. Soluk alan her tür canlı çiftler çiftler Nuh'un yanına gelip gemiye bindi. Gemiye giren hayvanlar Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi erkek ve dişiydi. RAB Nuh'un ardından kapıyı kapadı. Tufan kırk gün sürdü. Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı. Sular yükseldi, çoğaldıkça çoğaldı; gemi suyun üzerinde yüzmeye başladı. Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aştı. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar yok oldu; kuşlar, evcil ve yabanıl hayvanlar, sürüngenler, insanlar, soluk alan bütün canlılar öldü. RAB insanlardan evcil hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara dek bütün canlıları yok etti, yeryüzündeki her şey silinip gitti. Yalnız Nuh'la gemidekiler kaldı. Sular yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladı. Sonra Tanrı Nuh'u ve gemideki evcil ve yabanıl hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgar estirdi, sular alçalmaya başladı. Enginlerin kaynakları, göklerin kapakları kapandı. Yağmur dindi. Sular yeryüzünden çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular

azaldı. Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu. Sular onuncu aya kadar sürekli azaldı. Onuncu ayın birinde dağların doruğu görüldü” (Yaratılış, 6-8).

Resim 21. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks Kubbe Kasmağı, Kuzeybatı Duvar, Nuh Tufanı ve Nuh'un Gemisi

Narteks kubbe kasmağı, kuzey duvarda İbrahim'in İshak'ı kurban etmesi tasvir edilmiştir. Koyu mavi zemin üzerine, üstte beyaz Yunanca yazıtta “*Η θυσία τοῦ Ἀβραάμ*” (Abraham'ın sunusu/kurbanı) yer almaktadır (Resim 22). Bu olay Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde tüm ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. 99 yaşındaki İbrahim ile adetten kesilmiş eşi Sara'nın doğacak çocukları ilk defa Tanrı tarafından müjdelenmiş, İshak doğduğunda İbrahim 100 yaşına basmıştır. Bu dönemde Tanrı, İbrahim'e O'nun soyunu İshak ile devam ettireceği söylemiş, zamanı geldiğinde ise Moriya'da Tanrı'nın isteği üzerine oğlu İshak'ı kurban etmesi istenmiştir (Yaratılış, 17-22). Tanrı'nın isteği üzerine yola koyulan İbrahim'in Moriya Bölgesi'nde oğlu İshak'ı kurban etmesi Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde şöyle anlatılmaktadır;

“Tanrı, “İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git” dedi, “Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun.” İbrahim sabah erkenden kalktı, eşiğine palan vurdu. Yanına uşaklarından ikisini ve oğlu İshak'ı aldı. Yakmalık sunu için odun yardıktan sonra, Tanrı'nın kendisine belirttiği yere doğru yola çıktı. Üçüncü gün gideceği yeri uzaktan gördü. Uşaklarına, “Siz burada, eşiğin yanında kalın” dedi, “Tapınmak için oğlumla birlikte oraya gidip döneceğiz.” Yakmalık sunu için yardığı odunları oğlu İshak'a yükledi. Ateşi ve bıçağı kendisi aldı. Birlikte giderlerken İshak İbrahim'e, “Baba!” dedi. İbrahim, “Evet, oğlum!” diye yanıtladı. İshak, “Ateşle odun burada, ama yakmalık sunu kuzusu nerede?” diye sordu. İbrahim, “Oğlum, yakmalık sunu için kuzuyu Tanrı kendisi sağlayacak” dedi. İkisi birlikte yürümeye devam ettiler. Tanrı'nın kendisine belirttiği yere varınca İbrahim bir sunak yaptı, üzerine odun dizdi. Oğlu İshak'ı bağlayıp sunaktaki odunların üzerine yattı. Onu boğazlamak için uzanıp bıçağı aldı. Ama RAB'bin meleği göklerden, “İbrahim, İbrahim!” diye seslendi. İbrahim, “İşte buradayım!” diye karşılık verdi. Melek, “Çocuğa dokunma” dedi, “Ona hiçbir şey yapma. Şimdi Tanrı'dan korktuğunu anladım, biricik oğlunu benden esirgemedin.” İbrahim çevresine bakınca, boynuzları sık çalılara takılmış bir koç gördü. Gidip koçu getirdi. Oğlunun yerine onu yakmalık sunu olarak sundu”. (Yaratılış, 22: 1-14).

Yukarıda Eski Ahit'te de anlatıldığı gibi İbrahim oğlu İshak'ı hazırlamış olduğu sunak üzerine Tanrı'ya sunmak üzereyken tasvir edilmiştir. Resmin merkezinde iri vücut hatlarıyla tasvir edilmiş beyaz saçlı ve uzun beyaz sakalı İbrahim'in önünde sarı-kahverengi odun parçaları ile oluşturulmuş sunak ateşi, arkasında ise çalılıklara takılmış koç tasvir edilmiştir. İbrahim'in başının arkaya dönmüş şekilde betimlenmesi, koçun Tanrı tarafından gönderildiğini işaret etmek için yapılmış bir uygulamadır. İbrahim'in belden aşağısı, önündeki sunağın üstteki küçük kısmı ile koçun başı dışında, resmin aşağısı döküldüğü için tasvir edilememiştir.

Resim 22. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Narteks Kubbe Kasmağı, Kuzey Duvar, İbrahim'in İshak'ı Kurban Etmesi

Narteks kubbe kasmağı kuzeydoğu duvarda Kutsal Ahit Sandığı'nın Taşınması tasvir edilmiştir (Resim 23). Kompozisyonda uzun, kahverengi dikdörtgen Ahit Sandığı'nı omuzlarında taşıyan din adamları görülmektedir. Bunlar başlarında sarı haleler, uzun beyaz sakallı ve beyaz saçlı olarak cepheden betimlenmiştir. Ahit Sandığı, Eski Ahit'te şöyle anlatılmaktadır;

“Ve halk, aralarında bulunayım diye Bana kutsal bir mekân yapacak. Kutsal Çadırı ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe göre yapacaksınız. Akasya ağacından bir sandık yapacaklar; uzunluğu iki buçuk arşın, genişliği bir buçuk arşın ve yüksekliği bir buçuk arşın olacak. Sandığı saf altınla kaplayacaksınız, hem içten hem de dıştan kaplayacaksınız; yukarı kısmına çepçevre altın bir kenar süsü yapacaksınız. Sandık için altından dört döküm halka yapacaksınız; onları dört ayağın yukarisından sandığa takacaksınız; halkaların ikisi sandığın bir yanında, ikisi diğer yanında olacak. Akasya ağacından sııklar yapıp altınla kaplayacaksınız. Sııkları yanlardaki halkalara geçireceksiniz; sandık onlarla taşınacak. Sııklar sandığın halkalarında kalacak; oradan çıkarılmayacak. Hatırlatıcı olarak sana vereceğim levhaları sandığın içine koyacaksınız. Ve saf altından bir kapak yapacaksınız; uzunluğu iki buçuk arşın, genişliği bir buçuk arşın olacak. Altından iki kerubi yapacaksınız, onları kapağın iki ucuna dövme işi olarak yapacaksınız. Kerubilerin birini bir uçta, diğerini öteki uçta yap. Onları kapağın iki ucunda yapacaksınız. Kerubilerin kanatları yukarıya doğru açık olacak ve kanatlar kapağın üzerini örtecek. Kerubiler karşılıklı duracak ve yüzleri kapağa bakacak. Kapağı sandığın üzerine kapatacaksınız. Ve hatırlatıcı olarak sana vereceğim levhaları sandığın içine koyacaksınız. Orada sana görüneceğim ve kapağın üstünden, Hatırlatma Sandığı üzerindeki kerubilerin arasından seninle konuşacağım, İsrailoğulları için vereceğim tüm emirleri sana bildireceğim” (Çıkış, 25: 1-22).

Resim 23. Kумыaka Başmelekler Kilisesi, Kutsal Ahit Sandığı'nın Taşınması

Narteks kubbe kasmağı, güney duvarda İlk Günah tasvir edilmiştir (Resim 24). Koyu mavi zemin üzerine üstte Yunanca “σιν, ἀμαρτία” (İlk Günah) yazıtı okunmaktadır. Adem ve Havva'nın yaratılışları, Cennet'te işledikleri İlk Günah ve sonrasında Cennet'ten kovulmaları, Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde şöyle anlatılmaktadır;

RAB Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, “Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu. Kadın, “Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz” diye yanıtladı, “Ama Tanrı, ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz’ dedi.” Yılan, “Kesinlikle ölmezsiniz” dedi, “Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyile kötüyü bilerek

Tanrı gibi olacaksınız.” Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen RAB Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. RAB Tanrı Adem'e, “Neredesin?” diye seslendi. Adem, “Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim” dedi. RAB Tanrı, “Çıplak olduğunu sana kim söyledi?” diye sordu, “Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?” Adem, “Yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim” diye yanıtladı. RAB Tanrı kadına, “Nedir bu yaptığın?” diye sordu. Kadın, “Yılan beni aldattı, o yüzden yedim” diye karşılık verdi. “.. Böylece RAB Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Adem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu” (Yaratılış, 2-3).

Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde de anlatıldığı gibi duvar resminde, yasak meyveden yerken tasvir edildikleri, güneydoğu duvarda gözleri açılan Adem ve Havva'nın Cennet'ten kovuluşları tasvir edilmiştir. Sahne aşırı tahrip olduğu için merkezde büyük ve siyah bir ağacın gövdesine dolanmış kırmızı, kahverengi tonlara sahip, gövdesinde ise beyaz benekler olan iri bir yılan sahnenin merkezinde yer almaktadır.

Resim 24. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks Kubbe Kasnağı, Güney Duvar, İlk Günah ve Ağaçtaki Yılan

Kasnağın güneybatı duvarında, koyu mavi zemin üzerine en üstte beyaz yazı ile Yunanca “*Ἡ ἐξορία τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας*” (Adem ve Havva'nın Sürgünü) yazmaktadır (Resim 25). Tanrı'nın sırasıyla yarattığı Adem ve Hava'yı Cennet'in merkezindeki yasak meyveyi yememeleri konusunda uyarmasına rağmen önce Havva, ardından Adem'in meyveyi yemeleriyle gözlerinin açıldığı bilinmektedir. Gözleri açılan Adem ve Havva'nın birbirini çıplak olarak görmeleri ve Tanrı'ya itaat etmemeleri üzerine ikisinin de Cennet'ten çıkartarak yeryüzüne kovulmalarına neden olmuştur (Yaratılış, 3: 23-24). Bu olayın tasvir edildiği kompozisyonda duvar resminin merkezinde, Cennet'ten kovulmaları üzerine ardı ardına yürürken tasvir edilmiş arkada uzun siyah saçlı ve sakallı Adem, önde ise uzun siyah saçlı Havva, başları öne eğik, utanç ve kovulmanın hüznüyle ilerlemektedir. Resmin merkezinde ise başı haleli daha büyük ve heybetli vücut hatlarına sahip Tanrı'nın meleği, siluet şeklinde tasvir edilmiştir. Sahnenin batısındaki (sol) figürler ise figürlerin belden aşağısı tahrip olduğu için tasvir edilememektedir.

Resim 25. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks Kubbe Kasnağı, Güneybatı Duvar, Adem ve Havva'nın Cennet'ten Kovulması

Narteksin kuzey duvarında, doğu ve batıdan iki, ekseninde ise bir sütunun yer aldığı iki sivri taş kemerli niş içinde büyük birer melek tasvir edilmiştir (Resim 26). Ayakta ve cepheden tasvir edilen Başmeleklerin başlarında, sarı haleler, sırtlarında beyaz, sarı, kırmızı ve mavi tonlara sahip kanatlar, üzerinde ise sarı, kırmızı ve mavi tonlara sahip imparatorluk kıyafetleri yer almaktadır. Ellerinde sancak, kılıç, tomar ve globus tutan Başmeleklerin yüzleri özellikle kilisenin boş kaldığı dönemde kazınarak tahrip edilmiştir. Belden aşağısı zamanla tahrip olan meleklerden batıdaki daha sağlamdır.

Resim 26. Kумыака Başmelekler Kilisesi, Narteks Kuzey Duvar, Başmelekler

Meleklerden batıdaki sarı halesinin hemen batısında beyaz Yunanca harflerle yazılmış adı yer almaktadır. Bu alan aşırı tahrip olduğu için meleğin adı okunamamıştır. Kuzeydeki nişlerden doğudakinin içinde yer alan meleğin adı, başındaki sarı halesinin iki yanında beyaz Yunanca “Άγιος Μιχαήλ” (Aziz Mikhail) yazmaktadır. Mikhail’in yazıt doğrultusunda tanımlanması, batıdaki nişte yer alan meleğin Gabriel olduğunu düşündürmektedir. Bu koşulda Gabriel sağ elinde ince ve uzun bir sancak, sol elinde ise tomar tutmaktadır. Mikhail ise sağ elinde ince ve uzun bir kılıç, sol elinde ise globus yer almaktadır (Resim 27, Çizim 4).

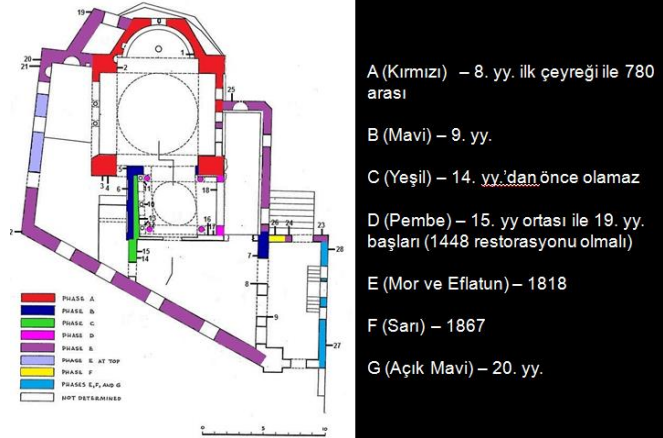
Resim 27. Kумыака Başmelekler Kilisesi, Narteks Kuzey Duvar, Başmelekler (Batıda Gabriel, Doğuda Mikhael)

Çizim 4. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kuzey Duvardaki Başmelekler (Gür ve Soykan, 2015)

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Başmelekler Kilisesi'ndeki duvar resimlerinde yoğun olarak bozulmalar ve sahne kayıpları mevcuttur. Yapının ilk inşa tarihinden itibaren yapı topluluğuna eklemeler yapıldığı için duvar resimlerinde farklı sıva tabakaları görülmekte ve duvar resimleri çeşitli evrelere tarihlendirilmektedir (Çizim 5).

Çizim 5. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Plan, Evreler (Soykan, 2018: Çizim 112)

Başmelekler Kilisesi'ndeki duvar resimlerini incelediğimiz zaman apsinin güneydoğu köşesinde, zemin seviyesindeki geometrik bezemelerin ana mekanla aynı tarihlerde yapılmış olma ihtimali yüksektir. Naos kubbesinin kemerlerinde bulunan madalyon içindeki figürlerin de orijinalde var olabileceği, günümüzdeki halini de 1818-1923 yılları arasındaki restorasyonlar sonucunda almış olabileceği düşünülmektedir.

Apsis nişi defalarca boyandığı için buradaki resim programı hakkında herhangi bir görüş öne sürmek günümüz koşullarında mümkün değildir. Apsis yarım kubbesinde büyük bir mandorla görülmektedir (Resim 28).

Resim 28. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Apsis Nişi ve Apsis Yarım Kubbesindeki Mandorla

1969 yılında yöre halkı ile görüşerek incelemelerde bulunan Buchwald, apsis yarım kubbesinde herhangi bir resim programı tespit edememesine rağmen burada Meryem'in Mabede Takdimi'nin tasvir edildiğini öne sürmüştür (1969: 21-22). Meryem'in Mabede Takdimi sahnesinde mandorla kullanımı çok nadir görülen bir uygulamadır ve mandorla uygulaması burada Metamorphosis (Başkalaşım), Pantokrator İsa, Meryem ve İsa gibi daha farklı konuların tasvir edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Kubbenin duvar resimleri tamamen döküldüğü için herhangi bir öneride bulunmak mümkün değildir fakat net olmamakla birlikte kubbe kasnağında 12 pencerenin arasındaki aynı sayı tutarında tekli ve ayakta duran figürler görülmektedir. Araştırmacılar kubbe kasnağında azizlerin yer aldığını öne sürmüştür (Buchwald, 1969: 21-22). 12 dilimin yer aldığı pencere aralarında, Eski Ahit Peygamberleri, 12 Havari ya da Azizlerin bulunma ihtimalinin çok yüksek olmasına karşın günümüz koşullarında net bir şey söylemek mümkün değildir.

Narteks kubbe kasnağındaki sahneler günümüzde büyük ölçüde korunmaktadır. Kasnağın kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusundaki üç sahnenin aşırı tahrip olması sebebiyle günümüze ulaşmadığı, bunlardan ise sadece kuzeydoğudaki sahnenin küçük bir bölümünün sağlam olduğu görülmüştür. İncelemelerimiz sırasında kasnağın sekiz diliminde sırasıyla şu sahneler tespit edilmiştir;

Güney duvar, *İlk Günah*,

Güneybatı duvar, *Adem ve Havva'nın Cennet'ten Kovulması*

Batı duvar, *Kabil'in Habil'i Öldürmesi*

Kuzeybatı duvar, *Nuh Tufanı ve Nuh'un Gemisi*

Kuzey duvar, *İbrahim'in İshak'ı Kurban Etmesi*

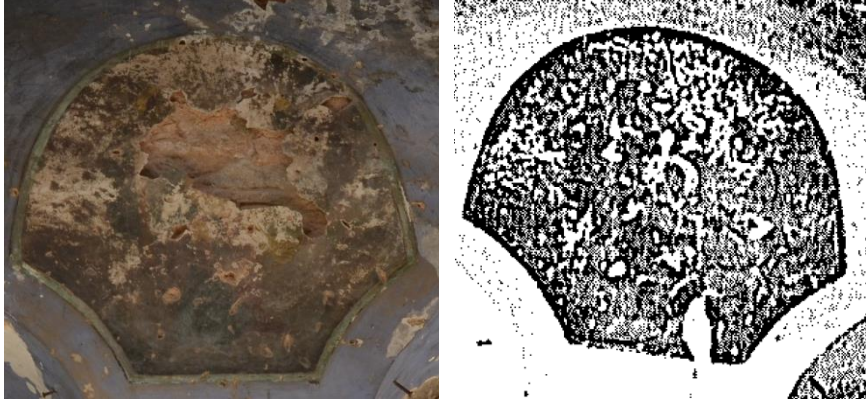
Kuzeydoğu duvar, *Kutsal Ahit Sandığı'nın Taşınması*

Doğu duvar, (?)

Güneydoğu duvar, (?)

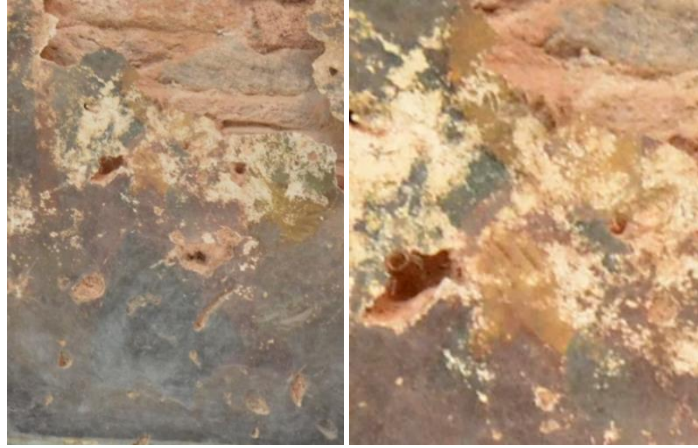
Doğu ve güneydoğu duvarlardaki resimler döküldüğü için kalıntılar üzerinden buradaki resim programı hakkında bir görüş öne sürmek mümkün değildir. Yukarıdaki Eski Ahit konulu sahnelere bakıldığında günümüzde duvar resimleri tespit edilemeyen doğu ve güneydoğudaki alanlarda Musa'nın hayatı ile ilgili kompozisyonların bulunabileceği düşünülmektedir.

Buchwald, narteks kuzey duvarda kemerlerin üstünde eksende "Meryem'in Taç Giyme Töreni" kompozisyonunun bulunduğunu belirtmektedir (1969: 21). Son 50 yılda tahrip olduğu gözlemlenen kompozisyonadaki figürler, zaman içinde sıvaların dökülmesiyle tasvir edilememektedir (Resim 29).

Resim 29. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks, Kuzey Duvar (Sol), Sağ (Buchwald, 1969: 21)

Meryem'in taç giyme töreninde, eksenin altında yer alan Meryem'in üzerinde koyu mavi bir elbise, başında sarı hale, yüzü batıya dönmüş ve ellerini göğüs hizasında birleştirerek, Tanrıya minnettarlığını sunarken betimlenmiştir (Resim 30).

Resim 30. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks, Kuzey Duvar, Meryem'in Taç Giymesini ve Ayrıntı

Nartekste, kasnakta Eski Ahit Yaratılış konulu tasvirler, kuzey duvarda ise iki baş melek tasvir edilmişken çok küçük bir alan içinde tasvir edilmiş olan Meryem'in Taç Giymesini sahnesi, Meryem konulu resimlerin dini yapılarda kronolojik bir sıra takip edebileceği gibi sistemsel uygulamaların dışında da yapılabilişliğini hatırlatmaktadır (Önen-Ayten, 2014: 52). Ayrıca Kanonik İncillerde, Meryem'in yaşamı hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. Ortaçağ'da Meryem'in yaşamını konu edinen sanatçıların Kanonik kaynaklar dışında Jacobus'un Protoevangelionu'na başvurdukları bilinmektedir (Önen-Ayten, 2014: V). Burada betimlenen konu ise Apokrif kökenlidir. 13. yüzyıldan itibaren başlayarak 14. yüzyıla birlikte yaygınlaşan Meryem siklusu (Peker 2005: 343 -349), bölgedeki dini yapılarda görülen siklus kompozisyonlarının en erken 13.-14. yüzyıllara tarihlenebileceğini düşündürmektedir.

Yeşil kontur ile sınırlandırılmış, koyu mavi zemin üzerine betimlenen sahnenin merkezi tamamen dökülmüş, iki yanında ise başlarında sarı haleler bulunan karşılıklı iki figür görülmektedir. Figürlerden batıdaki başında sarı hale ve dalgalı saçlar görülürken, doğudaki figürün ise sadece başında büyük bir sarı hale görülmektedir. Batıdaki figürün uzun kıyafeti kırmızı ve koyu yeşil tondadır. Sahnenin merkezinde dökülen alanda, altta oturur pozisyonda, başında sarı büyük bir hale yer alan, uzun elbiseli bir figür yer almaktadır. Bu sahne ikonografik açıdan Meryem'in Taç Giyme Töreni'ni hatırlatmaktadır.

Kilisenin bazı bölümleri tamamen değişime uğradığı için değişen alanlardaki resim programı varsa da günümüze ulaşmamıştır. Bithynia sınırlarındaki dini yapılarda da özgün duvar resmi günümüze

ulaşmış kilise sayısı yok denecek kadar azdır. Özellikle Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilise'nin güney duvarında Başmelek Mikhael ve bani tasvirleri dikkat çekmektedir (Pekak, 2009: 172) (Resim 31). Kemerli Kilise'nin duvarlarında tespit edilen üç farklı evreye ait resimler (Pekak, 2009: 172), Başmelekler Kilisesi'ndeki en az üç evreye ait naos ve narteks duvar resimlerini hatırlatmaktadır. Bu durum bölgedeki kiliselerin duvar resimlerinin birkaç defa restore edildiğini göstermektedir. Ayrıca Başmelekler Kilisesi'nde narteksin kuzeyindeki Başmeleklerin dalgalı, uzun kahverengi saçları, Kemerli Kilise, güney duvardaki Başmelek Mikhael'in saçları ile aynı tasarıma sahiptir.

Resim 31. Panagia Pantobasilissa (Kemerli) Kilisesi, Başmelek Mikhael, Güneybatı Köşe Odası, Güneye Bakış (2015)

Narteks pandantiflerinde büst şeklinde tekli figürler görülmekte fakat tasvirler tahrip olduğu için yüzleri ve kıyafetleri anlaşılamamaktadır. Kuzeydoğudaki pandantifte başında kırmızı konturla sınırlanmış sarı hale bulunan, kanatları açık bir tasvir; güneybatıdaki pandantifte ise yine başında kırmızı konturla sınırlanmış sarı hale görülen büst şeklinde bir tasvir yer almaktadır (Resim 32).

Resim 32. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks, Kuzeydoğu Pandantif, İncil Yazarı Matta ya da Ioannes

Kuzeybatı pandantifteki, dışta siyah bir kontur ile sınırlanmış kompozisyonun merkezinde bulunan tekli figürün başında sarı hale, halelin dışında kırmızı kontur, kanatlarında ise krem, kırmızı ve sarı tüyler görülmektedir. Bu uygulama pandantiflerde İncil yazarlarının personifikasyonlarının yer aldığını göstermektedir. İncil yazarları arasında Matta ya da Ioannes, sembolik olarak kanatlı olarak gösterilmektedir. İncil yazarı Matta kartal, Ioannes ise melek şeklinde sembolik olarak tasvir edilmektedir. Buradaki tasvir ya Ioannes'in ya da Matta'nın kanatlı sembolik tasviri olmalıdır (Resim 33).

Resim 33. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteks, Güneybatıdaki Pandantif

Başmelekler Kilisesi'ndeki duvar resimlerini yakın çevrede bulunan yapılarla karşılaştırarak değerlendirmek mümkündür. Zeytinbağı Kemerli Kilise'nin resim programı zamanla tahrip olmakla birlikte büyük oranda korunmuştur. Araştırmacılar ise yapıda iki tabaka şeklinde duvar resimlerinin yer aldığını öne sürmüştür (Mango ve Ševčenko, 1973: 239). Yapı hakkında doktora tezi hazırlayan araştırmacı ise duvar resimlerini Palaiologoslar Dönemi'ne (1261-1453), Meryem Siklusu'nu ise özellikle 13.-14. yüzyıllara tarihlendirmiştir (Aksöyek, 2009: IV). Başkent duvar resimleri ile benzer kompozisyon özelliklerine sahip olduğu ileri sürülen Kemerli Kilise'nin resim programı en geç 14. yüzyılın ilk çeyreği olarak tarihlendirilmiştir (Mango ve Ševčenko, 1973: 240).

Birinci evre duvar resimleri, 14. yüzyılın ilk yarısı (Aksöyek, 2009: 183); Bema kuzey duvarda Piskopos, prothesis doğu duvar, komünyon, kuzey haç kolu batı duvar, Yohakim'in reddedilmesi, kuzey duvar Erkek Martir, kuzey duvar Erkek Aziz, batı haç kolu, kuzey duvar, Meyem'e Müde, güney duvar Platyteria Meryem, güney duvar Asker Aziz, Güneybatı köşe odası, Başmelek Mikhael, güney duvar, Bani portreleri, ikinci evre duvar resimleri, yüzyıl (?) (Aksöyek, 2009: 183); güney haç kolu güney duvar, Aziz Ioannes Khrysosthomos, üçüncü evredeki duvar resimleri, 18. yüzyıl (Mango ve Ševčenko 1973: 239, Aksöyek, 2009: 183); kalis içinde İsa ve Aziz Ioannes Khrysosthomos olarak tanımlanmaktadır (Aksöyek, 2009: 108-118). Kemerli kilisenin duvar resimlerindeki üç restorasyon evresi, Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimlerindeki restorasyon evreleriyle karşılaştırıldığında benzer dönem ve üslup özellikleri yansıtmaktadır.

Üslup

Palaiologoslar Dönemi'nde dini resimlere yeni bir canlılık kazandırılarak, ince ve uzun tasvir edilmiş figürler anıtsal resim sanatında yaygın olarak betimlenmiştir. Figürler bu dönemde ince, uzun olarak tasvir edilmelerinin yanında ince ve uzun parmaklı, koyu tonlarda ten rengiyle tasvir edilmiştir. Çok gösterişli kıyafetler, yüz hatlarındaki öne çıkan ağız, dudak ve burun çevreleri, dönemin çizgisel özellikleridir. Bazı örneklerde vücut hatları görülürken bazılarında kıyafetler vücut kıvrımlarını gizlemiştir. Bazı figürlerin jest ve mimikleri, beden dili, yönelindikleri açılar kompozisyonu takip edenleri yönlendirmek için yapılmıştır. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmesi sahnesinde İshak, İbrahim'in doğusunda bulunurken başını batıya çevirerek Tanrı tarafından indirilen koçu işaret etmesi, Kabil'in Habil'i öldürmesi sahnesinde, Habil'in elini kaldırarak engel olmaya çalışması, Meryem'in Taç Giymesi töreninde, Meryem'in başına taç takarken Tanrı'ya minnettarlığını sunmak için ellerini göğüs ekseninde birleştirmesi, kilise içindeki üslupsal özelliklerin yansıtıldığını göstermektedir.

Malzeme Analizi

Apsisteki geometrik bezemelerde kırmızı, siyah ve turuncu kök boya kullanıldığı; naostaki madalyon içindeki figürlerde kahverengi, sarı ve mavi kullanıldığı; narteks kubbe kasnağındaki Eski Ahit konulu sahnelerde kırmızı ve gri kullanıldığı; narteksin kuzey duvarındaki başmelek tasvirlerinde ise sarı, kırmızı ve mavi kullanıldığı görülmektedir. Başmelek tasvirlerinden alınan siva örneklerinin kronometrik analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda Başmelek tasvirlerinde üst katmandan aşağıya doğru sırasıyla açık kahve, yeşil, açık/koyu mavi, sarı ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Başmelekler Kilisesi'nde malzeme analizi için örnekler temin edilmiş, harç, sıva/sıva katı ve sıva üzeri boya/pigment analizleri kapsamında analitik metotlar uygulanarak arkeometrik sonuçlar

edinilmiştir. Arkeometrik çalışmalar kapsamında kilisenin harç ve sıvalarında agrega özellikleri ve agregada katkı malzeme boyutu incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Yapısal özellikleri incelenen sıvalar ve resimlerin ince kesitleri hazırlanarak optik-mikroskop analizleri tamamlanmıştır. Bu süreçte sıva ve resimlerin PED-XRF analizi ile kimyasal analizleri yapılmış, pigmentler üzerinde raman Analizi yapılarak kimyasal analizler tamamlanmıştır. İncelemeler Doç. Dr. Ali Akın Akyol'un uzmanlığında laboratuvar ortamında tamamlanmıştır. Veriler ışığında duvar resimlerinin sıva ve harcında bağlayıcı yapısını kireç ve kireç/kil karışımının oluşturduğu tespit edilmiştir. Duvar resimlerinin sıvası ile yapı harcının agregasında yoğun tuğla kırığı (agrega toplamında %5-20) ve organik parçaları (agrega toplamında %3-40) kullanılmıştır. Sıva ve harç agregasında kullanılan tuğla parçaları ve bitkisel organik dokunun, yapının nemden kaynaklanan bozulmalarını minimuma indirmek için bilinçli olarak yapıldığını göstermektedir. Ayrıca bitkisel/organik bileşenler sıvanın yüzeye tutuculuğu güçlendirmektedir. Analizler bu gibi olumlu ve bilinçli uygulamaların dışında yapının sıvası ile harç tabakasında kullanılan deniz kumu içindeki yoğun tuz oranının aşırı tahribata neden olduğunu göstermiştir. Bu durum yapıdaki nem oranının artmasına ve duvar resimlerinin aşırı tahrip olmasına neden olmuştur (Resim 34).

Resim 34. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Kuzey Duvar, Sıva, Agregada

Duvar resimleri analiz çalışmaları boya/pigmentlerin açık mavi/koyu mavi, açık kahve, sarı, yeşil, bordo ve kırmızı tonlara sahip olduğunu göstermiştir. Çoğunlukla koyu mavinin hakim olduğu resimlerde kromametrik analiz tanımlamaları yapılmıştır. Raman analizleri duvar resimlerinin mavisinde dolomit, yeşilinde malahit, bordosunda hematit, kırmızı tonunda ise siderit tespit edilmiştir.

SONUÇ

Başmelekler Kilisesi'nde apsis, bema, naos, kubbe kasnağı ile yuvarlak kemerlerin yüzeyi, pandantifler, narteks, narteks kubbe kasnağı, narteks pandantifleri ile pandantiflerin aralarındaki boşluklar ve narteksin kuzeyinde duvar resimleri yer almaktadır. Başmelekler Kilisesi duvar resimleri, üslup, tarihlendirme ve bölgedeki dini yapılardan hareketle araştırmacılar tarafından çeşitli evrelere tarihlendirilmiştir. Hasluck tarihlendirme önerisi yapmadan kilisede duvar resimlerinin bulunduğunu ifade etmiş (1906/1907: 295, 297), Buchwald kilisedeki duvar resimlerinin en geç 14. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirmiş (1969: 21-22), Köroğlu, tarihlendirme önerisi yapmadan yapıdaki duvar resimlerinin varlığından bahsetmiş (1994: 74-77), Soykan ise kilisedeki genel resim programını 14. yüzyıla tarihlendirmiş ve naos kemerlerindeki madalyonların içlerinde yer alan Eski Ahit Peygamberlerinin yapının özgününde bulunduğunu, son halini ise 19. yüzyılda aldığını öne sürmüştür (2018: 195).

Kilisenin resim programını inceleyen araştırmacılardan sadece Soykan, duvar resimlerinin üç evreye tarihlendirilebileceği üzerine görüş önerileri sunmuştur. Diğer araştırmacılar ise çoğunlukla kilisede resim programının bulunduğunu ifade ettikten sonra plan tipolojisi yapmayı tercih etmiştir. Araştırmacılar kilisenin ilk inşa edildiği tarihten sonra (780), 20. yüzyıla kadar ilavelerle defalarca değişime uğradığını ifade etmiştir (Hasluck, 1906/7: 295-297; Buchwald, 1969: 26-33).

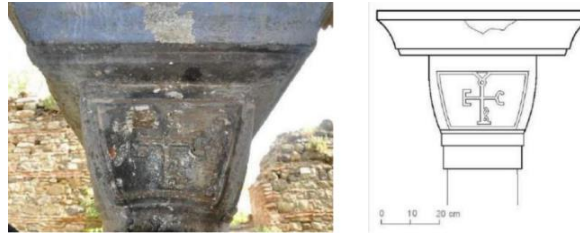
Günümüzde nerede olduğu bilinmeyen, ilk defa MacFarlane (1850: 86-92) tarafından yerinde okunan, devamında ise sırasıyla Hasluck (1906/7: 294-298), Kleonymos ve Papadopoulos (1867: 149), Buchwald (1969) tarafından belgelenen narteks güney duvardaki inşa kitabesi Foss (1969: 64-69) tarafından kapsamlı şekilde ele alınmıştır (Resim 35).

+ οὗτος ὁ θεῖος ναὸς τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχ-
ῶν ἀνεγέρθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς βασιλείας Κων-
σταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου κατὰ τὸ ἐ-
πτακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν ἔτος, ἀνεκαινίσθη
5 ἡ δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πα-
λαιολόγου κατὰ τὸ χίλιοστὸν τετρακοσιοστὸν τε-
σσαρακοστὸν ὄγδοον ἔτος, ἥδη δὲ ἀνοικο-
δομήθη ἐπὶ τῆς κραταίας (!) βασιλείας τοῦ κ-
ραταιοτάτου καὶ εὐσπλαγγχνικωτάτου ἀνα-
10 κτος Σουλτᾶν Μωχμούτ τοῦ β' διὰ πρ-
οσκυνητοῦ χατ[τ]ίου κατὰ τὸ χίλιοστὸν ὀκτακο-
σιοστὸν δέκατον ὄγδοον ἔτος ἀρχιερα-
τεύοντος τοῦ πανερωτάτου μητροπολίτου
15 ἀγίου Προύσπης Κυρίου Παναρέτου διὰ
συνδρομῆς τῶν εὐσεβῶν
χριστιανῶν.

Bu yüce Başmelekler kutsal kilisesi ilk olarak imparator Konstantin Porfyrogennitos tarafından 780 yılında yapıldı. İmparator Konstantin Paleologos tarafından 1448 yılında restore edildi. Şimdi ise şanlı ve merhametli padişahımız, II. Sultan Mahmut'un zamanında verilen saygılı Hattı'nın izniyle 1818 yılında Bursa Metropoliti Sayın Panaretos hazretleri zamanında tekrar inşa edildi, mümin Hıristiyanlar'ın yardımıyla.

Resim 35. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Narteksin Güneyindeki Günümüze Ulaşmayan İnşa ve Onarım Kitabesi (Foss, 1969: 64, Soykan, 2018: 26)

İlk evreye tarihlendirilen ve narteksin güneyinde günümüze ulaşmayan inşa ve restorasyon kitabesinde MacFarlane (1850: 86-92), Hasluck (1906/7: 294-298), Kleonymos ve Papadopoulos (1867: 149), Buchwald (1969: 64-69) Başmelekler Kilisesi'nin ilk evresinin 780 yılında inşa edildiği, 1448 ve 1818 senelerinde ise restore edildiği yazmaktadır. Ayrıca kilisenin ilk inşa evresi hakkında bilgi sahibi olduğumuz önemli diğer veriler ise naos kuzey duvarda yer alan tribelonun sütun başlıklarındaki monogramlardır. Batıdaki kesik piramit sütun başlığı üzerinde yer alan monogramda “Bessou ya da Eusebiou” (Resim 35, Çizim 6), doğudaki kesik piramit başlıkta ise “Georgiou Theophanous” (Resim 36, Çizim 7) monogramı yer almaktadır. Monogramlar ve harf karakterleri, tribelondaki monogramların kilisenin ilk inşa evresinde yer aldığı ve İmparator VI. Konstantin Porfyrogennitos (776-796) dönemine tarihlendirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır (Soykan, 2018: 23).

Resim 35/Çizim 6. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Naos Kuzey Duvarındaki Monogramlar (Batı)

Resim 36/Çizim 7. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, Naos Kuzey Duvarındaki Monogramlar (Doğu)

İkinci evreye tarihlendirilen narteksin kuzey ve güneyi 9. yüzyılda inşa edilmiş, üçüncü evrede ise en erken 14. yüzyıla tarihlenebilen narteksin kuzey duvarda önemli değişimler yaşanmıştır. Dördüncü evrede 1448 ile 19. yüzyılın başları arasında narteksin içine dört sütun yerleştirilmiş ve narteksin güney duvarda düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerde kubbenin, ilave edilen sütunlarla desteklendiği ifade edilmiştir (Buchwald, 1969: 26-33).

Kilisede tespit edilen beşinci restorasyon çalışması 1818 yılına tarihlendirilmektedir (Hasluck, 1906/7: 285-308). Bu dönem restorasyonlarını 1818-1862 arasında tarihlendiren Buchwald bu görüşünü kapının üzerindeki 1862 tarihli yazıta dayandırmaktadır (1969: 32) (Resim 37-38). 1818 tarihli

restorasyonları Bursa Metropoliti Panaretos döneminde yaptırılmıştır. Panaretos (1817-1820) tarihleri arasında Bursa Metropoliti olarak görevde bulunmuştur (Kandis, 1883: 141).

Yazıtın orijinali:

“MICTITI KYPI/E TON ΔΟΥΛΟΝ/ COY ΧΡΙCΤΟΥ /1818”

Yazıtın çevirisi:

“Hatırla, Rabbim, kulunu, İsa'nın kulunu/ 1818”

Resim 37. Komyaka Başmelekler Kilisesi, Batı Cephenin Güneyindeki Köşe Taşı, 1818 Tarihli Yazıt (Soykan, 2018: 26)

Yazıtın orijinali:

“ΕΙΠΕΝ Ο ΚΥΡΙΟΣ
ΕΝ ΤΟΥΤΟ ΓΝΟΣΟΝΤΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΤΙ Ε
ΜΟΙ ΜΑΘΗΤΑΙ ΕΣΤΕ ΕΑΝ ΑΓΑΠΗΝ ΕΧΗΤΕ
ΕΙΣ ΑΛΛΗΛΟΥC 1862”

Yazıtın çevirisi:

“Birbirinizi sevdiğiniz zaman herkes bununla benim öğrencileri olduğumuzu anlayacaktır 1862.”

Resim 38. Komyaka Başmelekler Kilisesi, Nartekse Girişi Sağlayan Kapının Üzerindeki 1862 Tarihli Yazıt (Soykan, 2018: 26-27)

Altıncı restorasyon çalışması, 1867 yılına tarihlendirilmektedir ve H Mekanının (Giriş Mekanı) doğu duvarında çok küçük bir müdahaleden ibarettir. Bu dönem restorasyonları araştırmacılar tarafından belgelenerek çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Hasluck, 1906/7: 295, 297, 305; Buchwald, 1969: 30-33). Yedinci ve son çalışmalar ise yapının tarihi dokusundan tamamen farklı olarak yapılmış, Modern Dönem (20. yüzyıl) ilavelerini içermektedir.

Yukarıda ifade edilen inşa ve restorasyon çalışmalarından kilisenin ilk evresinde kilisenin inşası ve ikinci evrede resim programına ait bildiklerimiz yok denecek kadar azdır. Bema güney duvar, naos güney ve kuzeydeki kemer iç yüzeylerde yer alan krem üzerine kahverengi-kırmızı kök boylarla yapılmış, figürsüz resim programına ait duvar resmi kalıntılarını 8. yüzyılın ilk evresi ile 9. yüzyıl arasına tarihlendirmek mümkündür. Bema güney duvarda görülen krem zemin üzerine kahverengi geometrik şekillerden oluşan mermer taklidi duvar resimleri, inşa edildiği dönemin etkisi olarak yorumlanabilir. Ayrıca duvar resimleri günümüze gelebilmiş Bizans Dönemi kiliselerde, duvarların alt seviyelerinde zemin ile ortalama 1.00 m. arasındaki yatay kuşağın mermer taklidi duvar resimleriyle bezendiği, bu uygulamanın ise Geç Bizans Dönemi (1261-1453) dini yapılarında sıkça uygulandığı görülmektedir (Gür, 2019: 305-307). Bu gibi uygulamalar ve duvar resmi kalıntıların ilk evresini 8.-9. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür.

İkinci evre olarak tanımlanan duvar resimleri ise en geç 14. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir. Duvar resimlerinin bu ikinci evresinde Başmelekler kilisenin narteks kuzey duvarında yeni restorasyon faaliyetlerinin olduğu tespit edilmiştir. İkinci evre resim sanatı açısından ise kilisedeki en özgün kalıntılar narteks kuzey duvardaki Başmelekler (Gabriel ve Mikhael), renk, kıyafet ve üslup özellikleri açısından Kemerli Kilise ile benzerlik göstermektedir (Pekak, 2009: 172, Resim 66). Palaiologoslar Dönemi'nde (1261-1453) özellikle 14. yüzyılın ilk çeyreğine ait Kemerli Kilise'nin ilk evre resim programında (Mango ve Ševčenko, 1973: 239-240) görülen Başmelek Mikhael tasviri ile Başmelekler Kilisesi'ndeki melek tasvirleri büyük benzerlik göstermektedir (Aksöyek, 2009: 182-118).

Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimleri bölgedeki yapıların dışında Palaiologoslar Dönemi'ne (1261-1453) tarihlendirilen İstanbul ve Anadolu başta olmak üzere Yunanistan Girit Adası, Mora Yarımadası ve Eğriboz Adası'ndaki kiliselerin duvar resimlerinde görülen resim programıyla üslup, renk ve kompozisyon özellikleri açısından büyük benzerlik göstermektedir. Tios Akropolü Kilise A Yapısı, Güney Parekklesion, apsis (Gür, 2019: 307, Resim 158, Çizim 70), Amasra Fatih Camii, Apsis (Gür, 2019: 412-415, Resim 207-211), İstanbul Khora Manastırı, Güney Parekklesion duvar resimleri (Ousterhout, 1987: 56, 62, Fig. 85), Trabzon Mavlavita Kaya Kilisesi (14. yüzyıl) (Bryer ve Winfield, 1985: 211), Tarsus Şapel (Bryer ve Winfield, 1985: 174-175), Panaghia Khalkeon Kilisesi (14. yüzyıl)

(Tsitouridou, 1985: Plate 19, 21), Yunanistan Aegina, Paliachora, Mavrikas Aziz Nikolaos Kilise (13. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 206), Yunanistan Mora Yarımadası Ariana, Başmelekler Kilisesi (13.-14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 223, Fig.299), Yunanistan Eğriboz Adası Kathenoi Aghia Trite Kilisesi (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 169, Fig. 177), Yunanistan Aegina, Paliachora, Kypseli Omorphi Kilise (Gkioles ve Pallis, 2014: 206), Yunanistan Mora Yarımadası Velanidia Aziz Panteleimon Kilisesi (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 228, Fig. 321), Yunanistan Girit Voutas, Kityros Aziz Paraskevi Kilisesi (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 242, Fig. 350), Yunanistan Girit Komitades, Aziz George Kilisesi (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 246, Fig. 365), Yunanistan Girit Maza Aziz Nikolaos Kilise (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 253, Fig. 384), Yunanistan Girit Alikambos, Panagia Kilise (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 254, Fig. 386) ve Yunanistan Girit Anadolu, Panagia Keragrammeni Kilise'deki (14. yüzyıl) (Gkioles ve Pallis, 2014: 286, Fig. 502) duvar resimleriyle Başmelekler Kilisesi'ndeki 2. evre duvar resimleri malzeme-teknik, üslup ve ikonografi açısından benzer özelliklere sahiptir.

Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimlerinde üçüncü evreyi 1448-1818 yılları arasına tarihlendirmek mümkündür. Bu evrede kilisenin en büyük değişimi nartekste yaşanmıştır. Narteksin içine dört sütun yerleştirilmiş, güney duvarda düzenleme yapılmış, narteks pandantif, kasnak ve kubbe inşa edilerek yapıya dahil edildiği bilinmektedir (Buchwald, 1969: 26-33). Kasnak içinde çok kaba ve iri agregalı katkı malzemelerinin yer aldığı sıvalar ile üzerinde üslup birliğine sahip duvar resimleri yer almaktadır. Ayrıca üslup birliğinin yanında inşa tekniği ile de duvar resimlerini üçüncü evreye 1448-1818 yılları arasına tarihlendirmek mümkündür. Kasnaktaki sekiz sahneden sadece yedisi günümüzde kısmen tanımlanmaktadır. Bu kompozisyonlar Eski Ahit'in Yaratılış temalı sahneleridir. Ayrıca narteks pandantiflerinde de bu dönemde inşa edildiği bilinen İncil yazarlarının sembolik tasvirleri yer almaktadır. Naosta kubbe, kasnak, pandantifler, kasnaktaki yatay taş silmenin üzerindeki Yunanca yazıt, kasnak ve kubbeyi destekleyen yuvarlak kemerlerin yüzeyi, pandantifler ve apsis yarım kubbesindeki resim programının da üçüncü evrede tasvir edildiği düşünülmektedir.

Araştırmacılar narteks kubbesinin yapıldığı tarihleri tartışmaktadır. Hasluck, bu inşa faaliyetinin 1818 olabileceğini ifade ederken (Hasluck, 1906/7: 285-308), diğer bir araştırmacı narteks ve naos kubbelerinin 1818-1862 arasında yeniden inşa edildiğini öne sürmektedir (Buchwald, 1969: 32).

Kilisenin naos ve narteksinin dışında, kuzey, batı ve güneyindeki ilaveler 1818 yılına tarihlendirilmektedir (Hasluck, 1906/7: 285-308). Bu bölümlerde duvarlarda bazı sıva kalıntıları günümüzde de hala varlığını korumaktadır. Ahşap kırma çatılı olduğu düşünülen bu bölümlerin (Buchwald, 1967: 305) varsa duvar resimleri hakkında bir şey söylemek günümüz şartlarında mümkün değildir. Günümüze ulaşan sıva kalıntıları üzerinde kurşun kalemle yazılmış 1923 sonrasına tarihlendirilen Yunanca yazılar bulunmaktadır. 1923/1924 Nüfus Mübadelesi sonrasında terk edilen yapıyı ziyaret eden Ortodoks Hıristiyan halk ile Türklere ait yazılar günümüzde de kısmen korunmaktadır. Yazılarda 1942, 1965 tarihleri okunmaktadır (Resim 39).

Resim 39. Kumyaka Başmelekler Kilisesi, H Mekanının (Giriş Mekanı) Kuzeyindeki Duvarlar, 1965 Tarihli Yazı

Başmelekler Kilisesi, inşa edildiği evredeki tema yapılanması başta olmak üzere, günümüze kadar bulunduğu bölge açısından son derece önemlidir. Ayrıca duvar resimlerinin bölgesel özellikler göstermesini dikkate alarak duvar resimlerinin yerel sanatçılar tarafından yapılmış olabileceğini ileri sürmek mümkündür.

Dördüncü ve son evrede ise kilisenin naosunda çok büyük bir değişimin yaşanmıştır. 19. yüzyıl ile 1923 arasına tarihlendirilen bu evrede naos ve narteksin duvar resimlerinde müdahaleler ile ilaveler yaşanmıştır. Narteks kuzey duvarda, eksendeki sütunun üzerindeki alınlıkta, yüzeyden ortalama 0.02 m. kabartma teknikli panoda betimli Meryem'in Taç Giymesi, bu döneme tarihlendirilmektedir. 19. yüzyılda

en önemli değişim naos duvarları, kasnak ile pandantifler arasında uzanan taş silmedeki yazıtta izlenebilmektedir.

Plan tipolojisi açısından Side Mabetler Bazilikası, güneydeki martyriyon (Eyice, 1960: 56), Side Piskoposluk Bazilikası, güneydeki çifte martyriyon (Eyice, 1960: 57), İstanbul Yuşa Tepesi Hagios Panteleimon Kilisesi (Eyice, 1954: 195), Silifke Boğsak Adası Şapeli (Özcan-Özyurt, 2002: 111) ve Eğirdir Nis Adası Hagios Stephanos Manastırı Kilisesi (Rott, 1908: 88) gibi kiborion planlı kiliseler Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen kiborion planlı kilise örnekleridir. Benzer plan şemasına sahip dini yapılar ile benzerlik gösteren Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimlerinin ilk evresi hakkında çok fazla veri olmaması bu dönem resim programı hakkında görüş önerileri sunmamızı zorlaştırmaktadır. Fakat tespit edilen duvar resimlerinin kalıntıları, dönemin resim programı göz önünde bulundurulduğunda, yapının ilk evreye tarihlendirilen duvar resimlerinin İkonoklasmus Dönemi (726-842) kiliselerindeki gibi figürsüz, çoğunlukla sade ve yalın tasvirlerle bezeli olduğunu ifade etmek kısmen de olsa mümkündür.

Başmelekler Kilisesi günümüzde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin himayesi altındadır ve 2016 yılında İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tarafından kilise restore edilmeye başlanmıştır. 2020 yılında son bulacağı planlanan kilise restorasyon çalışmaları sırasında duvar resimlerinin tarihi gelişimi ve belgelenmesine dikkat çekmek düşüncesiyle yürüttüğümüz çalışmamızda, restorasyon sürecinde bazı değişimler ya da kayıpların yaşanacağı öngörülmektedir. Restorasyon süreci öncesinde yapıyı son defa in-situ olarak yerinde inceleyerek duvar resimlerinin son halini belgelemiş bulunmaktayız. Ayrıca malzeme analizi kapsamında tespit ettiğimiz boya/pigmentlerin açık mavi/koyu mavi, açık kahve, sarı, yeşil, bordo ve kırmızı tonların restorasyon sürecinde uygulanması gerekmektedir. 15.-19. yüzyıl arasına tarihlendirilen duvar resimlerinin üçüncü evresinde çoğunlukla koyu mavinin hakim olduğu, bu tonda ise dolomitin katkısının çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Resimlerin raman analizleri duvar resimlerinin dolomit, malahit, hematit ve siderit katkılı olduğunu göstermiştir.

Özellikle 1923/1924 Nüfus Mübadelesi sonrasında dini görevi dışında kullanılan ve uzun yıllar boş kalan Başmelekler Kilisesi'nin duvar resimlerinin hızla tahrip olduğu görülmüştür. Ayrıca Modern Dönemlerde (20.-21. yüzyıl) figürlerin yüzlerinde yoğun tahribat olduğu, bunların ise özellikle yüz çevresine uygulandığı görülmüştür. Bu durum figürlerin tanınmasını zorlaştırmış ve kimlik tespitini ise imkansız kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksöyek, Serdar (2009). Zeytinbağı (Tirilye); Kemerli (Panagia Pantobasilissa) Kilise, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Belke, Klaus (1996). Paphlagonien und Honorias. *Tabula Imperii Byzantini Band 9*, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bostan, İ. (2001). "İzmit", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 536- 541.
- Bryer, Anthony ve Winfield, David (1985). The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos (*Dumbarton Oaks Studies 20*), Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers.
- Buchwald, H. (1967). "Preliminary Note on the Church of the Archangels at Sige", *JÖBG*, Vol.: 16, Köln-Wiener-Wien: Verlag Hermann Böhlhaus Nachfolger, Graz-Cologne. 305-309.
- Buchwald, H. (1969). The Church of the Archangels in Sige near Mudania, Wien-Köln- Graz: Verlag Hermann Böhlhaus Nachf.
- Eski Ahit (1972). *Kitabı Mukaddes*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları.
- Eyice, Semavi (1954). "Remarques sur deux Anciennes Eglises Byzantines d'Istanbul: Koca Mustafa Paşa Camii et l'Eglise du Yuşa Tepesi", *Actes du IXème Congrès International des Atudes Byzantines, Thessalonique 1953*, Cilt I, Atina, 190-195.
- Eyice, Semavi (1960). "Side'nin Bizans Devrine Ait Binalarının Sanat Tarihi Bakımından Değeri", V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Ankara: TTK Yayınları, 53-60.
- Foss, Clive. (1967). "Historical Note on the Church of Sige", *JÖBG*, Vol.: 16, Köln-Wiener-Wien: Verlag Hermann Böhlhaus Nachfolger, Graz-Cologne. 309-317.
- Foss, Clive. (1969). "Historical Note on the Church of Sige", *The Church of the Archangels in Sige near Mudania, Wien-Köln- Graz: Verlag Hermann Böhlhaus Nachf*, 64-71.

- French, David H. (2016). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 4 The Roads Fasc. 4.1 Notes on The Itineraria, Ankara: British Institute.
- Gkioles, Nikolaos ve Pallis, Giorgos (2014). *Atlas of the Christian Monuments of the Aegean From the Early Christian Years to the Fall of Constantinople* (Edit.: Nikolaos Gkioles ve Giorgos Pallis), Athens: General Secretariat of the Aegean & Island Policy.
- Güneş, A. (2001). "İznik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 545- 547.
- Gür, Durmuş (2019). Kuzeybatı Karadeniz'de Bizans Dönemi Dini Eserler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Haldon, John (2007). Bizans Tarih Atlası (Çev. Ali Özdamar), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hasluck, F. W. (1906/7). "Bithynica." The Annual of the British School at Athens, Vol- 13, (Session 1906-1907), pp. 285-308.
- Hoepfner, Wolfram (1966). "Herakleia Pontike-Ereğli Eine Baugeschichtliche Untersuchung", Forschungen an der Nordküste Kleinasiens Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Band II, Teil I, Wien: Graz. Hermann Böhlau Nachf.
- Hoepfner, Wolfram (1972). "Kilisecik-Eine Unbekannte Hafenanlage Bei Herakleia Pontike", Forschungen an der Nordküste Kleinasiens, Band I, Wien: Kommissionsverlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, 50-61, Planabb 6-7, Mit 9, Tafeln, 6 Plänen und 3 Abbildungen.
- İnalçık, Halil (1992). "Bursa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 445- 449.
- Janin, Raymond (1975). Les Églises et Les Monastères des Grands Centres Byzantins (Bithynie, Hellepont, Ladros, Galesios, Trebizonde, Athenes, Thessalonique), Paris.
- Kandis, V. (Κανδῆ, Βασιλείου) (1883). Ἡ Προῦσα, ἡτοι ἀρχαιολογική, ἱστορική, γεωγραφική καὶ ἐκκλησιαστικὴ περιγραφή αὐτῆς μετ' ἐπισυνημμένων ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, τοπογραφικοῦ χάρτου καὶ εἰκόνων διαφόρων οἰκοδομημάτων", ἐν Ἀθήναις.
- Kaplanoğlu, R. (2001). Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları), İstanbul: Avrasya Etnoğrafya Yayınları.
- Kleonymos, M. ve Papadopoulos, K. (1867). Bithnika, Constantinople.
- Konukçu, Enver (1988). "Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi", Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986, (Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Sağlam, Bayram Kodaman, Ahmet Nişancı, Celal Tarakçı), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 211-222.
- Köroğlu, Gülgün (1994). Bizans Sanatı'nda İkonoklazma Dönemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Lottero, I. G. (1732). De Tabula Peutingeriana, Segmentvm IX. Weber IX., Segmentvm VI, (<https://www.tabula-peutingeriana.de/index.html> 26.04.2018-13:30)
- MacFarlane, C. (1850). Turkey and Its Destiny: The Result of Journeys made in 1847 and 1848 to Examine into the State of that Country, Vol 2. London: John Murray, Albemarle Str. 86-92.
- Mango, Cyril ve Ševčenko, I. (1973). "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea Marmara", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.: 15, 235- 277.
- Marek, Christian (2003). Pontos et Bithynia: Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens, Mainz: Verlag Philip von Zbern.
- Ostrogorsky, Georg (1981). Bizans Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ousterhout, Robert G. (1987). The Architecture of the Kariye Camii in Istanbul, Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Önen-Alev F. Ayten (2014). Kappadokia Göreme Vadisinde Meryem Siklusu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Özyurt-Özcan, H. (2002). Bizans Dini Mimarisinde Kiborion Tipinin İstanbul ve Anadolu'daki Örnekleri Işığında Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Pekak, Sacit (2009). Trilye (Zeytinbağı) Fatih Camisi, Bizans Kapalı Yunan Haçı Planı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Peker, Nilüfer (2005). "Kappadokia Bölgesinde 13. yüzyıl Duvar Resimleri", VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (26-28 Nisan 2004), Cilt: 7, Sayı: 1, Sakarya. 343-349.
-

-
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Restle, M. (1979). *Studien Zur Frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens*, Vol.: I-II, Wien: VÖAW.
- Rott, Hans (1908). *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappodokien und Lykien*, Leipzig: DVTW.
- Soykan, A. Nazlı (2018). *Bursa, Kumyaka (Sige), Başmelekler (Archangeloi) Kilisesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara.
- Spon, J. ve Wheler, G. (1678). *Voyage d'Italie, de Dalmatie, et du Levant*. Vol. I, Lyon: Avec Privilege Dv Roy.
- Strabon (2009). *Antik Anadolu Coğrafyası* (Çev. A. Pekman), Kitap XII, 6. Baskı, İstanbul.
- Tsitouridou, Anna (1985). *The Church of the Panagia Chalkeon*, Thessaloniki: Institute For Balkan Studies.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.632613> / Number: 10, p. 77-89, Winter 2019

Y VE Z KUŞAĞI'NIN YOUTUBE KULLANIM ALIŞKANLIKLARI YOUTUBE USAGE HABITS OF Y AND Z GENERATION

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
25.05.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Öğr. Gör. Benan Gök
Faruk Saraç Tasarım Meslek
Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve
Teknikler Bölümü

benan.gok@faruksarac.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3817-2508>

Doç. Dr. Ali Murat Kırık
Marmara Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Radyo TV Sinema Bölümü
murat.kirik@marmara.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5771-4843>

Murat Akşit
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen
Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans
Öğrencisi

murataksit382@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1982-4849>

Öz

Günümüzde sosyal medya hayatımızın merkezinde yer almaya başlamış, her yaşta ve her kesimden bireyi kapsamına almıştır. Etkileşimli web adı verilen Web 2.0 teknolojisi sanal ortamda daha katılımcı yapının oluşmasını sağlamıştır. Bu katılımcı yapı farklı sosyal paylaşım ağlarında farklı içeriklerin oluşturulmasını ortaya koymuştur. Özellikle dünyada YouTube, bu noktada gittikçe popüler hale gelen video paylaşım sitesi haline gelmiştir. Hatta popüler bir hâle gelen YouTube'da kuşakların video izleme alışkanlıkları giderek değişmeye başlamış böylece içeriklerde bir dönüşüm yaşanmıştır. Çünkü YouTube içeriklerinin kullanım düzeyi kuşaktan kuşağa farklılık gösterir hâle gelmiştir. Bu çalışmada Y ve Z kuşaklarının YouTube'da video izleme alışkanlıkları tespit edilmeye çalışılmış ve bu alışkanlıkların değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması hedeflenmiştir. Araştırmaya katılan 308 bireyin konu hakkındaki düşünceleri nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği ile saptanmaya çalışılmıştır. Özellikle "play" tuşunun bireylerde hissettirdiği anlam kuşaklara göre farklılık göstermekle birlikte, sosyal medya platformlarında yapılan yorumlardan etkilenme düzeylerinde anlamlı farklılık saptanmamıştır. Bu kapsamda, Y ve Z kuşağının takip ettiği kanallarda önemli farklılık söz konusudur. Y kuşağı dizi, film ve program kanallarını tercih ederken, Z kuşağı Influencer kanallarına daha yoğun ilgi göstermektedir. Kuşakların YouTube kullanım alışkanlıkları göz önünde bulundurulduğunda içeriklerin bu alışkanlıklara göre oluşturulması özellikle firmalara ışık tutarak, firmaların verecekleri kararların uygulamalarında hedef kitleye daha hızlı ve etkili bir şekilde ulaşılması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Youtube, Y Kuşağı, Z Kuşağı, Kullanım Alışkanlıkları, Sosyal Medya

Abstract

Today, social media is at the center of our lives, covering someone of all ages and all walks of life. Web 2.0 technology called interactive web has enabled more participatory structure in the virtual environment. This participatory structure revealed the creation of different content in different social networks. Especially around the world, YouTube has become an increasingly popular video sharing site at this point. Even on YouTube, which has become popular, the video viewing habits of generations have started to change and thus the content has transformed. This is because the level of use of YouTube content varies from generation to generation. This study aims to determine the habit of watching videos on YouTube of Y and Z generations to determine whether these habits have changed. The thoughts of 308 individuals involved in the study were determined by a quantitative survey technique. In particular, the meaning felt by the "play" button in individuals was different over generations, but no meaningful difference was found in the levels of influence in comments. There are significant differences in the channels that are followed by the Y and Z generations. While the Y generation prefers series, film and program channels, the Z generation is more interested in influencer channels. Taking into account the YouTube usage habits of generations, it is envisaged that the creation of content according to these habits will be achieved more quickly and effectively in the implementation of the decisions that companies will make, especially by shining a light on companies.

Key Words: Youtube, Y Generation, Z Generation, Usage Habits, Social Media

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Gök, B.; Kırık, A. M ve Akşit, M. (2019). Y ve Z Kuşağı'nın Youtube Kullanım Alışkanlıkları. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 77-89.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bütünleşik pazarlama iletişimi (IMC), kuruluşların hedef pazarlarıyla iletişim kurmak için takip ettikleri ilkedir. Bütünleşik pazarlama iletişimi, birleşik bir müşteri odaklı mesaj üretmek ve bu nedenle de çeşitli kurumsal hedeflere ulaşmak için, promosyon karması-reklam, kişisel satış, halkla ilişkiler, tanıtım, doğrudan pazarlama ve satış promosyonunun çeşitli öğelerini koordine ve kontrol etmeye çalışmaktadır (Boone ve Kurtz, 2007: 488). Bununla birlikte, müşterilerle iletişim kurmak için araçlar ve stratejiler, tüketici tarafından üretilen medya olarak da adlandırılan sosyal medya olarak bilinen olgunun ortaya çıkmasıyla önemli ölçüde değişmiştir. Bu medya biçimi mallar, hizmetler, markalar hakkında birbirlerini eğitmek isteyen tüketiciler tarafından yaratılan, başlatılan, dağıtılan ve kullanılan çeşitli yeni çevrimiçi bilgi kaynaklarını açıklamaktadır (Blackshaw ve Nazzaro, 2004:2). Sosyal medya, medya ve etkileşimin bir melezesidir. Bu ortamlar, çevrimiçi kullanıcıların birbirleriyle etkileşim içinde olmalarını, iki yönlü diyaloglara girmelerini sağlayan bir Web 2.0 geliştirmesidir (Coons ve Chen, 2014: 44).

Çağdaş toplumda, sosyal medya insanların bilgi oluşturma, paylaşma ve tüketme biçimini değiştirmektedir (Mangold ve Faulds, 2009: 358). Örneğin, insanlar elektronik olarak birçok kaynaktan bilgi toplama, ağlarına geri paylaşma ve ağlardaki arkadaşlarıyla etkileşim kurma eğilimindedir. Bu durum, sosyal medyayı önemli bir yeni iletişim aracı haline getirmektedir. Sosyal medya, işbirlikçi wikiler, bloglar, içerik toplulukları (örneğin YouTube), sosyal ağ siteleri, folksonomies veya etiketleme, sanal oyun dünyaları, sanal sosyal dünyalar ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin (UGC) oluşturulmasını ve değişimini kolaylaştıran diğer tüm internet tabanlı platformlar olmaktadır. Çağdaş toplumda sosyal medyanın yayılması ve kullanımı dikkat çekicidir. Örneğin, Mayıs 2013 itibarıyla, Facebook 1.11 milyardan fazla kullanıcıya sahiptir, Google + 500 milyondan fazla kullanıcıya sahipken, Twitter'ın ise 500 milyon kullanıcı hesabı bulunmaktadır ve her ay YouTube'da altı milyar saatten fazla video izlenmektedir. Böylelikle, çağdaş toplumdaki sosyal medyanın üstel büyümesi, iletişim, içerik oluşturma, paylaşma ve iş büyümesi için gerekli araçları sağlamaktadır (Khan ve Vong, 2010: 630).

Sosyal medya teknolojileri, katılımcılar arasındaki sosyal etkileşimlerin ve ticari faaliyetlerin gerçekleştiği altyapıdır. Genel kapsamda, e-ticaret bağlamında, katılımcılar birbirinden bağımsız olabilir ve genellikle e-iş dünyasına bireysel olarak katılmaktadırlar. Bununla birlikte, sosyal medya katılımcıların bağlanabileceği bir platform sağlar ve böylece aralarında konuşmalar ve etkileşimler olabilmektedir. Sosyal medyanın teknolojik özellikleri, anlık sohbet kutusu gibi/paylaş/takip düğmeleri, inceleme ve yorum kutusu, sosyal öneri sistemleri gibi sosyal ticareti işlevsel olarak destekleyebilmektedir (Wang ve diğerleri, 2019: 177)

Sosyal medya, dünya çapında iş modellerini, ekonomileri, siyaseti ve kültürü değiştirmekle birlikte yeniden şekillendirmektedir. Mckinsey Global Institute, sosyal medya teknolojilerinin yaygın olarak kullanılmasının iletişimi bire bir etkileşimden çok fazlasına dönüştüreceğini ve bu da bilgi yoğun mesleklerde, çalışanlar arasında %20-25'lik üretkenlik kazanımlarına neden olacağını tahmin edilmektedir. Endüstriler, sosyal teknolojilerin iş modelleri boyunca benimsenmesinin sağladığı faydaları tam olarak kabul ederse, bu değişimin yıllık olarak 900 milyar dolardan 1.3 trilyon dolara kadar ekonomik fazlalıkla sonuçlanabileceği tahmin edilmektedir (Chiou vd., 2019: 107). Sosyal medya pazarlaması sektörler arasında kullanılmaktadır ve bir kuruluşun paydaşları için değere sahip teklifler oluşturmak, iletmek, sunmak ve değiş tokuş etmek için sosyal medya teknolojilerinin, kanalların ve yazılımların kullanılması son derece önemli bir değere sahip olmaktadır (Tuten ve Solomon, 2017: 18).

İnternet erişiminin çoğalması ve sosyal medya platformlarının büyümesiyle, akademisyenler iki tür sosyal katılım arasındaki ilişkiyi çevrimiçi ve çevrimdışı olarak teorileştirmelerini sağlamıştır. 2003'te Hampton ve Wellman, internetin benimsenmesinin yerel topluluklarda olumlu, olumsuz veya dönüştürücü bir değişiklik getirip getirmediğine ilişkin "internet sorusu" nu oluşturdular. Özellikle, çevrimiçi iletişimin siber güçlenme veya azaltılmış duygusal yakınlık ve empatinin olumsuz etkisiyle birlikte popüler medya dikkat çekmiştir (Shepherd, Lane, 2019: 1).

Akıllı telefonlarda popüler sosyal medya uygulamalarının (örneğin Facebook, Foursquare, Instagram, Twitter) tanıtımı yoluyla insan faaliyetleri hakkında benzeri görülmemiş miktarda kullanıcı tarafından oluşturulan içerik oluşturulmaktadır (Lira vd., 2019: 687).

1.1. Popüler Bir Sosyal Paylaşım Ağı Olarak YouTube

YouTube, 2005 yılında kurulmakla birlikte, internetteki en büyük video paylaşım sitesi olarak misyonla hızla geliştirildi. Ayrıca, YouTube, günde tahmini 2 milyar görüntüleme ile dünyanın en iyi video sitesi olmaktadır (YouTube, 2011). Bu süreç içerisinde, Google tarafından satın alınmasının ardından, site popülerlik kazanmaya devam etmekte ve ayda neredeyse yarım milyar benzersiz kullanıcı

çekmektedir. Söz konusu site, kullanıcıların herkes tarafından görüntülenebilen ve bağlanabilen sınırsız sayıda video klip yüklemesine izin vermektedir. (Gill vd., 2007: 15-16).

Araştırmacılar, kullanıcı davranışını araştırmak, video popülaritesini ölçmek ve pazarlama amaçlı içerik kullanmak için daha fazla YouTube araştırmaları yapılmaktadır. Kousha ve izdaşları (2012) pazarlama, tıp ve yönetim de dâhil olmak üzere birçok alanda YouTube videolarının kullanımının özellikle iyi bir inceleme sağladığını ifade etmektedirler. Bununla birlikte, bu çalışmaların çoğu, kullanıcı tarafından oluşturulan yorumların içeriği yerine video içeriğine yoğunlaşmaktadır.

1.2. Sosyal Medyada Kullanıcı Davranışları

Çok sayıda araştırmacı YouTube'daki kullanıcı etkileşimi modellerine bakmakla ilgilenmektedirler. Kullanıcı etkileşimi davranışı çalışmalarında, şirketler çekirdek veya hub kullanıcıların tanımlaması, bu bilgileri, mesajları ve ürünlerin kullanılması noktasında pazarlama nezdinde önem atfetmektedir. Bu durum, mesajların ve ürün reklamlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde yaymalarına izin verebilmektedir. Paolillo ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında olduğu gibi, arkadaşlık, abonelik ve yorum yapma dâhil olmak üzere analiz edilmiş kullanıcı profilleri incelemiştir ve belirli içerik türlerinin, ortak özelliklere sahip belirli sosyal gruplar tarafından yapılmış olduğu tespit edilmiştir (örneğin, aynı yaşta olmak veya belirli bir yere ait kültürel gruplar) (Paolillo vd., 2008: 164). YouTube içeriği üreticilerinin, benzer içerik üreten, yorum yapan ve abonelik yoluyla başkalarıyla güçlü bağları olma eğiliminde olmaları ve analizlerinde ilginç bir çekirdek-çevre düzeni belirlediklerini göstermektedir (Paolillo, 2008: 157). Canali ve diğerleri (2010) benzer bulguları ortaya çıkarmıştır. Çalışmalar sırasında, kullanıcılar arasındaki bağlantıların değerlendirilmesinde, bazı kullanıcıların davet edilen arkadaşlarla ilgili olarak dikkate değer derecede daha fazla sayıda üye olan kullanıcıların bulunduğunu ve bu insanların "ortak kullanıcılar" olarak nitelendirdiklerini tespit etmişlerdir. Chatzopoulou ve diğerleri (2010) 37 milyondan fazla videoyu inceleyerek, video popülaritesini göstermede hangisinin daha faydalı olduğunu görmek için görüntüleme sayıları, yorum sayısı, verilen puan sayısı ve bir videonun tercih edilme sayısı gibi özellikleri analiz etmişlerdir. Videoyu sevilmesi, yorum veya derecelendirme ile yanıtlanmanın bir videoyu izlemekten daha güçlü bir popülarite göstergesi olmaktadır, çünkü bir reaksiyon göstermek için üye girişi yapmak daha fazla çaba gerektirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca, daha az izlenen videolar arasında reaksiyon gücünün daha güçlü olması söz konusudur. Bu tür yaklaşımlar davranışları anlamak için değil aynı zamanda YouTube'un kendisini geliştirmek için önemli bulgulardır. Örneğin, Cheng ve diğerleri (2008), YouTube'un kullanıcı popülasyonundaki küçük dünya modelleri hakkındaki bilgilerin, sistem performansını iyileştirmek için önbellek politikalarını tasarlamak için nasıl kullanılabileceğini göstermektedir.

Çağdaş toplumda, YouTube, insanlar arasında sosyal etkileşim için etkili bir ortam haline gelmektedir. YouTube, UGC (video içerik) için talep üzerine video platformlarından biri olmaktadır. YouTube'daki UGC, marka ve pazarlama stratejisi de dâhil olmak üzere yeni fikirleri ve iş fırsatlarını güçlendirmek için kullanıcıların platformda yaratıcı bir şekilde içerik üretmelerini ve paylaşımlarını sağlamaktadır (Mills, 2012: 163). Sosyal medya aracılığıyla içerik üretimi (örneğin, YouTube) kullanıcıların bilgi, eğlence ve duygu durum yönetimi ihtiyaçlarını karşılamalarına izin verirken, üretimi (veya paylaşımı), kendini ifade etmeyi ve kendini gerçekleştirme sağlanmaktadır (Shao, 2009: 8). Öte yandan, viral video konsepti, kısa süre içinde muazzam hedef kitlelere ulaşarak, pazarlama alanında önemli bir rol oynamaktadır. YouTube platformu sosyal etkileşimi artırmak için çeşitli gömülü özelliklere sahiptir, örneğin, bir video üzerinde yorum yapılması, videonun sevilmesi ya da sevilmemesini gösteren göstergenin olması ya da videonun Facebook veya Twitter gibi diğer sosyal ağ platformlarında paylaşılması söz konusudur. Bu faktörler bir videonun Viralitesine olumlu katkıda bulunabilir (Kaplan ve Haenlein, 2010: 64). Özellikle, YouTube'un video yanıt özelliği, sosyal ağ ilişkisi ve kullanıcı etkileşiminde önemli bir rol oynamaktadır. YouTube'da, sosyal ağ özellikleri kullanıcıların farklı video kategorilerini farklı insan gruplarıyla paylaşmalarına izin vermektedir (Lange, 2007). Böylece, farklı video türlerinin veya kategorilerinin (örneğin müzik, komedi, drama ve animasyon) viral fenomeni farklı şekilde etkileyebileceğine inanılmaktadır.

YouTube en popüler sosyal medya sitelerinden biri olmaktadır. YouTube, sosyal medya platformu olarak, kullanıcıların video yüklediği ve izleyicilerin bu videoların etrafında dolaştığı "katılımcı kültür" ün çağdaş bir popüler kültür sitesidir (Burgess ve Green, 2009). YouTube'da paylaşılan videolar, yetkisiz telif hakkıyla korunan materyallerden kullanıcı tarafından oluşturulan video bloglarına kadar uzanmaktadır. YouTube'da televizyon şovları ve müzik videoları resmi yetkili klipleri yüklemek için büyük kitle iletişim araçlarının sembolü olan bir alandır (Schneider, 2016: 98).

1.3. Kuşakların Ayrımı ve Özellikleri

Geçmişle mevcut zaman arasında geçen süreçteki kuşaklar, bir öncekine göre gelişme göstermekte ve küreselleşmenin etkisiyle ilerleme kaydetmektedir. Böyle bir ilerleme, kuşaklar arasında çeşitlilik oluşturmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişme göstermesi kuşaklar arasında fark edilebilir çatışmaları doğurmaktadır. Sosyologlara göre sosyal, kültürel ve teknolojik olguların olması kuşaklar arasında farklılıkların olduğu ifade edilmektedir (Vanmeter, 2013: 104). Kuşaklar doğum tarihlerine göre aşağıdaki gibi verilmektedir:

1925-1945 Sessiz (geleneksel) kuşak,
1946- 1964 Bebek Patlaması Kuşağı,
1965-1979 X kuşağı,
1980-1999 Y kuşağı,
2000 ve sonrası Z kuşağı şeklinde sınıflandırılmaktadır (Johnson vd., 2016: 193).

Sessiz (Geleneksel) Kuşak: 1925-1945 yılları arasında yer alan bu kuşak, ikinci dünya savaşı arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Bu kuşağın tanık olduğu en önemli olay, 2. Dünya Savaşı'nda var olan ekonomik zorluklardır ve bu durum söz konusuda kuşağın özelliklerinin inşa edilmesinde etkili olmuştur. Bu zaman diliminde doğan bireyler, savaşa katılmayarak toplumun kültürel yapısını oluşturan geniş aileler ve bireyler arasındaki iletişim daha sıkı olmaktadır. Bu kapsamda ilişki ağının geniş olmasıyla bu bireyler, otoriteye bağlı olma, vatan için çalışma düşüncesiyle çalışma hayatında fazla mesai yapmalarına sebep olmaktadır (Akdemir vd., 2013: 11-42). Bu kuşağa mensup bireyler, macera aramayan, kararsız, sadık, hayal gücü kuvvetli olmayan, itaatkâr özellikler göstermektedir (Demirkaya vd., 2015: 186-204).

Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964); savaş yıllarından sonra azalan nüfusun ayağa kalkması ve toplumun geleceğe daha aydınlık bakabilmesi için çocuk doğumunun artmasına denk gelen ve nüfus patlamasını gündeme getiren bir nesildir. Artan nüfusla birlikte, yüksek refah düzeyinde büyüyen ve kolej eğitiminin kendini gösterdiği bir nesildir. Bu kuşakta doğanların sadakat duyguları yüksektir, aynı zamanda kanaatkârdırlar. Örneğin, aynı iş yerinde uzun süre çalışabilirler, ancak teknolojiyi tam benimseyemezler. Ayrıca bu bireyler, duygularını saklamayan, çalışkan, kararlı, kendilerini motive edebilen, fazla mesai yapmaktan kaçmayan ve işbirlikçi çalışmayı benimseyen bireylerdir (Adıgüzel, vd., 2014:19). BabyBoomers, X ve Y kuşakları bugün aktif olarak iş hayatında bulunsa da bu çalışma kapsamında Y ve Z kuşakları ele alınmaktadır.

1965-1979 yılları arasında doğan, X kuşağı, teknolojik devrimin getirdiği işyeri paradigmasındaki değişimle gerçekten uğraşmak zorunda olan ve kişisel bilgisayarlara sahip olan ilk bireylerdir (Fraone vd., 2008). Beyaz yakalı X kuşağı, genel olarak bebek patlaması kuşağı tarafından yönetilen bir şirket dünyasında yaşamaktadırlar. X kuşağı, yeni yetenekleri çekmek, korumak, geliştirmek ve ilerletmek için işyerinin nasıl değiştiğini veya değişmesi gerektiğini topluma öğretmek için benzersiz bir şekilde konumlandırılmıştır. İşyerine getirdikleri beklentiler, sonraki profesyonel nesilleri etkilediği ifade edilmektedir. (Feyerherm, Vick, 2005: 217). Bu kuşak, zamanında birçok krize tanık olmuştur. Yineleyen ekonomik durgunluğa alışkın ve petrol kıtlığı, terörist saldırıları ve yükselen enflasyona aşina bireylerdir. X kuşağı, girişimci bir ortamda başarılı olmalarına yardımcı olan şüphecilik ve bağımsızlık geliştirmiştir. İş yerlerine gelince iş ahlakına ve sadakate sahip oldukları ve iş motivasyonları gelişmiş bireylerdir (Yrle vd., 2005: 189). Bu kuşağa mensup bireylerin uzun dönemler aynı örgütte devam eden, örgüt içinde sadık, bağlılık duyguları gelişmiş özellikleri olmaktadır. Bu bireyler teknolojinin kendini gösterdiği bir dönemde olmalarıyla teknoloji kullanmak zorunda kalmışlardır ve bu dönemde kadınların yüksek oranda iş hayatına katılmalarından kaynaklı kariyer hedeflerinden dolayı çocuk sayısında, önceki kuşaklara göre azalma olduğu bir dönemi oluşturmaktadır (Başol ve Aydın, 2014).

Y kuşağı, 1980 ve 1999 yılları arasında doğan bireyler, ailelerinin oluşturdukları korumacı davranışlarıyla büyümelerine karşın, ailelerin boşanmalarının arttığı bir dönemdir. Bu kuşak üyeleri kendilerini fazlasıyla önemseyen, benlik saygısı yüksek bireylerdir (Çemberci vd., 2014: 15). Ayrıca, özgürlüğü hayatlarına yansıtan, yüksek teknolojinin olduğu bir ortamda yaşamları süren bireylerdir. Onların zamanları, özellikle terörist saldırılara ilişkin olarak, şiddetten etkilenen bir grup olmalarına karşın eğlenceyi çok seven bir kuşaktır (Mukundan vd., 2013). Y kuşağı, yüksek risk almanın yanı sıra kendine güvenen, takım odaklı olmalarıyla kendini göstermektedir (Howe ve Strauss, 2000). X kuşağı tarafından yaygın olarak kabul edilen hiyerarşi sistemlerinin yanı sıra, Y kuşağı otoriteyi reddeden, fakat

istenilen kariyere ulaşmak için fazla çalışmayı kabul eden bireylerdir. Y kuşağı, kendileri için başka bir yerde daha iyi bir fırsat bulurlarsa kolaylıkla mensup oldukları kurumdan ayrılma niyeti göstermektedirler. Ayrıca bu bireyler, entelektüel yaşam tarzını benimsemeye ve örgüt içinde ise yönetim kararlarına dâhil olmayı beklemektedirler. Ayrıca bu bireyler, sabırsız, birden fazla iş yapma becerisi olan, işlerini çeşitli internet platformları üzerinde gerçekleştiren bireylerdir (Mukundan vd., 2013: 83).

İnternet kuşağı (Gen I) ya da gerçek dijital yerliler olarak da bilinen Z kuşağı, 2000 ve 2020 arasında doğan bireyleri kapsamına almaktadır (Lainer, 2017: 289). Z kuşağını temsil eden bireyler, hırslı ve materyalist karakterlere sahip olmalarıyla birlikte, bilgiye daha hızlı erişim sağlayıp değerlendirme yapabilme becerileriyle bu kuşağın en temel özelliğini oluşturmaktadır. Bu bireylerin internetle olan yakın ilişkisi sayesinde erişilen bilgilerle hayatlarında hız faktörü temel merceğe oturmaktadır (Mishra vd., 2012: 97). Ayrıca Z kuşağı üyelerini daha akıllı, daha özgüvenli ve daha önceki nesillere göre bilgileri daha hızlı işleyebilmektedir, fakat takım olabilmeye becerilerinin yetersiz olduğu da öngörülmektedir (Igel, Urquhart, 2012: 16). Araştırmacılar, Z Kuşağını, çoğunlukla önceki kuşakların baharı olarak görmektedirler. Bunun sebebini ise, internet, akıllı telefonlar, dizüstü bilgisayarlar, serbestçe kullanılabilir ağ ve dijital ortamın neden olduğu değişiklikler sırasında büyütülmüş olmalarıyla açıklamaktadırlar. Örneğin, daha önceki nesiller bir takım dünya savaşlarını ya da terörü birebir yaşayarak süreci geçirmelerine rağmen daha önce hiçbir nesil internet ve sosyal medya aracılığıyla 7/24 savaş veya teröre maruz kalmamıştır. (Robinson ve Schänzel, 2019).

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırma kapsamında, uygulamada belirlenen model, uygun görülen örneklem, yararlanılan veri toplama araçları ve araştırma kapsamında faydalanılan analizler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Kapsamlı teorik araştırma sonucunda, YouTube kullanıcılarının demografik yapısının, üzerinde durulan değişkenlerin karşılaştırmalı ilişkisel taramaları yapılmıştır. Bireylerin, YouTube kullanımını farklı açılardan ele alarak veriler toplanmıştır.

2.2. Araştırmanın Uygulanması ve Örneklem

YouTube kullanım düzeylerini ortaya çıkarma bağlamında yapılan araştırma 16 Mayıs-10 Haziran 2019 tarihleri arasında Bursa Uludağ Üniversitesi Görükle Kampüsünde bulunan öğrenciler üzerinde saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçiminde kasti (kararsal) örneklemenin temel alındığı 308 anket formu uygulanmıştır. Araştırma, ilgili üniversitenin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler nezdinde yapılmıştır. Özellikle, üniversite bünyesinde en kalabalık ve en heterojen grupların İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde olmasından dolayı söz konusu fakülte seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

YouTube'un kullanım amaçlarını ve takip edilen içeriklerini ortaya koymak için bir anket formu hazırlanmıştır. Sorular 5'li likertle (1= hiç kullanmıyorum, 5= her zaman kullanıyorum) hazırlanmış soruları içermektedir.

2.4. Verilerin Analizi ve Kullanılan Testler

Söz konusu üzerinde çalışılan veriler SPSS 22.0 istatistik programı vasıtasıyla yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinden hareketle, katılımcı profili, YouTube'un genel kullanım durumu ve YouTube platformunda takip edilen içeriklere yönelik verileri oluşturmak amacıyla betimleyici istatistik tekniklerinden faydalanılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin, YouTube'un genel kullanımını örneklerimin demografik özelliklerine yönelik, YouTube'un kullanım sebepleri, YouTube'un söz edilen kullanım amaçları doğrultusunda frekanslar verilmiş olup bununla birlikte YouTube'un farklı yönleri Y ve Z kuşakların göstermiş olduğu farklılaşmayı betimlemek üzere ise ki kare testi uygulanmıştır.

2.5. Araştırma Soruları

Çalışmada aşağıda sıralanan araştırma sorularına cevap bulunması hedeflenmiştir:

Araştırma Sorusu 1: Örnekleme yer alan bireylerin, YouTube kullanım alışkanlığı var mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Bireyler, YouTube platformunda hangi tür içerikleri ne düzeyde takip etmektedir?

Araştırma Sorusu 3: Örnekleme yer alan bireyler, YouTube'u hangi sebeplerle ve hangi ne düzeyde kullanmaktadır?

Araştırma Sorusu 4: Örnekleme yer alan Y ve Z kuşakların YouTube'un kullanım sebep ve amaçları bağlamında nasıl bir dağılım göstermektedir?

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmaya yönelik bulgular katılımcı profile ve tablolar detaylı analiz edilerek yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Katılımcı Profili

Araştırmaya katılan bireylerin profili açısından bakıldığında; katılımcıların %40,6'sı kadın, %59,4'ü erkektir. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin, % 40,6 Z kuşağına mensup bireyler olurken; % 59,4'ü ise Y kuşağı sınıfına mensup bireylerdir. Araştırmaya katılan bireylere ait aylık ortalama gelirler sınıflandırıldığında, %43,2'sinin 0-1000 TL arası; %20,5'inin 1001-2000 TL; %7,5'sinin 5001 TL ve üzeri aylık ortalama gelire sahip olduğu yapıldığı yönündedir. Demografik özelliklere ait detaylı bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Demografik Özelliklere Göre Dağılım

		n	%
<i>Cinsiyet</i>	<i>Erkek</i>	183	59,4
	<i>Kadın</i>	125	40,6
<i>Kuşak</i>	<i>Z Kuşağı</i>	125	40,6
	<i>Y Kuşağı</i>	183	59,4
<i>Gelir durumu</i>	<i>0-1000 TL</i>	133	43,2
	<i>1001-2000 TL</i>	63	20,5
	<i>2001 - 3000 TL</i>	44	14,3
	<i>3001 - 5000 TL</i>	45	14,6
	<i>5001 TL ve üzeri</i>	23	7,5

Araştırmaya katılan bireylerin YouTube'da sıklıkla izlenen video türleri açısından bakıldığında; katılımcıların moda/kişisel bakım türünü %18,8'i takip ederken; Müzikle ilgili olan videoları %52,3 olurken; Gezi/Vlog türünü ise %30,5'i takip etmektedir. Örneklemin YouTube'da izledikleri video türlerine ait detaylı bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: *Youtube'da Sıklıkla İzlenen Video Türlerine Göre Dağılım

	n	%
<i>Moda/Kişisel bakım</i>	58	18,8
<i>Müzik</i>	161	52,3
<i>Oyun/Eğlence</i>	117	38,0
<i>Lifestyle</i>	63	20,5
<i>Yemek</i>	77	25,0
<i>Spor</i>	72	23,4
<i>Teknoloji</i>	123	39,9
<i>Kendin yap</i>	58	18,8
<i>Gezi/Vlog</i>	94	30,5

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Tablo 3'te örneklem grubunun YouTube'de izledikleri video türlerine yer verilmektedir.

Tablo 3: *Youtube'da İzlenen Video İçeriklerine Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
Sohbet	118	38,3
Alışveriş	77	25,0
Vlog	132	42,9
Markadan gelenler	76	24,7
Kişisel gelişim	133	43,2
Challenge	103	33,4
Lookbook	21	6,8

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Tablo 4'te örneklem grubunun YouTube'de play tuşunun ne ifade ettiği sorusuna karşılık "keşfetmek" olarak bakan bireyler %51,6; "heyecan" arayan bireyler %14 iken; "eğlence" amaçlı ilgili tuşa basan bireyler ise %34,4'ü olmaktadır.

Tablo 4: Play Tuşunun İfade Ettiği Anlama Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
Keşfetmek	159	51,6
Heyecan	43	14,0
Eğlence	106	34,4

Tablo 5'te örneklem grubuna dâhil olan bireylerin gün içerisinde YouTube'da izledikleri video sayılarına bakıldığında, 1-3 video izleyenler %27,6'ı; 4-6 video izleyenler %25,3'ü ve 13 adet ve üzeri video izleyenler ise %18,2 olmaktadır. Örneklemin YouTube'da izledikleri video sayılarına ait detaylı bilgiler Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Youtube'da Günlük İzlenen Video Sayısına Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
1-3 adet	85	27,6
4-6 adet	78	25,3
7-9 adet	49	15,9
10-12 adet	40	13,0
13 adet ve üzeri	56	18,2

Youtube kanalına abone olma noktasında bireylerin dikkate aldıkları kriterlere göre dağılım Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: *Youtube Kanalına Abone Olmada Dikkate Alınan Özelliklere Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
Abone sayısına	44	14,3
Video sayısına	70	22,7
Onaylı hesap olmasına	61	19,8
Video içeriğine	252	81,8
Influencer'ların samimiyetine	92	29,9
Yorumlara	58	18,8

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Araştırmaya katılan bireylerin YouTube platformunda yer alan kanallardaki mevcut üyeliklerinin yer aldığı kanal türleri aşağıdaki Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7: Abone Olunan Youtube Kanallarına Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
<i>Marka kanallarına</i>	38	12,3
<i>Influencer kanallarına</i>	119	38,6
<i>Dizi, Film, Program vs. kanallara</i>	108	35,1
<i>Eğlence, Oyun vs. kanallara</i>	43	14,0

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Örnekleme dâhil olan bireylerin Youtube’da video izlerken genel olarak izleme zamanlamaları sorulduğunda birden fazla cevap verildiği ortaya çıkmıştır. İlgili cevapların detaylı gösterimi Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8: *Youtube’da Video İzleme Zamanlara Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
<i>Kafam estiğimde</i>	163	52,9
<i>Toplu taşıma araçlarında</i>	72	23,4
<i>Şehirlerarası seyahatlerde</i>	67	21,8
<i>Okulda, sınıfta, etüt merkez vs. yerlerde</i>	57	18,5
<i>Canım sıkıldığında</i>	147	47,7
<i>Eğlenmek istediğimde</i>	103	33,4
<i>Akşam yatmadan önce</i>	113	36,7
<i>Sabah kalktığımda</i>	43	14,0

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Araştırmaya katılan bireylerin, YouTube’u kullanırken karşılaştıkları video’ hangi kriterlere göre açtıklarını gösteren Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9: *Youtube Kullanım Tercihlerine Göre Dağılım

	<i>n</i>	%
<i>-Hiç dinlemediğim bir müzikle karşılaşsam dinleyebilirim</i>	161	52,3
<i>-Önerilen videoları izlerim</i>	147	47,7
<i>-Video görseli ve video açıklaması dikkatimi çektiği videoyu izlerim</i>	189	61,4
<i>-Videolardaki etiketler dikkatimi çeker ve etiket ile ilgili başka videoları izlerim</i>	90	29,2
<i>-Videoyu izlemeden önce like, dislike ve toplam izlenme sayılarını bakarım</i>	74	24,0
<i>-Videolara yapılan yorumlardan olumlu veya olumsuz etkilenirim</i>	52	16,9
<i>-Bir ürünü almadan önce onunla ilgili video çekilmiş mi araştırırım</i>	153	49,7
<i>-Her gün trendlere hangi videolar girmiş takip ederim</i>	60	19,5

**Birden fazla seçenek işaretlenmiştir*

Örnekleme dâhil olan bireylerin Youtube’da izledikleri videoların yer aldıkları kanalları nasıl kullandıklarına dâir bilgiler elde edilmesinde birden fazla cevap verildiği ortaya çıkmıştır. İlgili cevapların detaylı gösterimi Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10: *Youtube Kanal Kullanım Tercihlerine Göre Dağılım

	n	%
-Kanalların topluluk menüsünü kullanıyorum	42	13,6
-Topluluktaki, paylaşımlara yorum yazıyorum, anketlere katılıyorum	75	24,4
-Kanal hakkında yapılan yorumlardan olumlu veya olumsuz etkilenirim	84	27,3
-Her videosunu izlediğim kanala abone olmam	188	61,0
-Kanalların ve Influencer'ların başlattığı akım ve çağrılarına dikkate alırım	69	22,4
-Kanalları güncel takip etmek için bildirim özelliğini açarım	102	33,1
-Kanalların hakkında (kuruluş tarihi, abone sayısı, toplanma izlenme vs.) sayfasını incelerim		

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

Örnekleme yer alan Y ve Z kuşağına mensup bireylerin, YouTube alışkanlıkları ve tercihlerine yönelik vermiş oldukları cevaplar istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı Tablo 11 ve Tablo 12'de kapsamlı olarak gösterilmiştir.

Tablo 11: Kuşaklara Göre Youtube Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi

		Z Kuşağı		Y Kuşağı		^a p
		n	%	n	%	
Play tuşu sizin için ne anlam ifade ediyor?	Keşfetmek	53	33,3	106	66,7	0,014*
	Heyecan	24	55,8	19	44,2	
	Eğlence	48	45,3	58	54,7	
Youtube'da günde kaç video izliyorsunuz?	1-3 adet	22	25,9	63	74,1	0,001**
	4-6 adet	33	42,3	45	57,7	
	7-9 adet	15	30,6	34	69,4	
	10-12 adet	19	47,5	21	52,5	
	13 adet ve üzeri	36	64,3	20	35,7	
Daha çok hangi kanallara abone olursunuz?	Marka kanallarına	16	42,1	22	57,9	0,006**
	Influencer kanallarına	60	50,4	59	49,6	
	Dizi, Film, Program vs. kanallara	30	27,8	78	72,2	
	Eğlence, Oyun vs. kanallara	19	44,2	24	55,8	
Kanal hakkında yapılan yorumlardan olumlu veya olumsuz etkilenirim	Evet	40	32,0	44	24,0	0,124
	Hayır	85	68,0	139	76,0	
Kanalların ve Influencer'ların başlattığı akım ve çağrılarına dikkate alırım	Evet	40	32,0	29	15,8	0,001**
	Hayır	85	68,0	154	84,2	
Her gün trendlere hangi videolar girmiş takip ederim	Evet	36	28,8	24	13,1	0,001**
	Hayır	89	71,2	159	86,9	

^aPearson Chi-Square

**p<0,01

*p<0,05

Kuşaklara göre "Play tuşu sizin için ne anlam ifade ediyor?" sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir (p=0,014; p<0,05). Z kuşağı için keşfetmek, Z kuşağı için ise Eğlence anlamına gelme oranı yüksek bulunmuştur.

Kuşaklara göre "Youtube'da günde kaç video izliyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir (p=0,001; p<0,01). Z kuşağının, 13 adet ve üzeri video izleme oranı, Y kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

Kuşaklara göre “Daha çok hangi kanallara abone olursun?” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,006$; $p<0,01$). Z kuşağı en çok Influencer kanallarına, Y kuşağı ise Dizi, Film, Program vs. kanallara abone olmaktadır.

Kuşaklara göre “Kanal hakkında yapılan yorumlardan olumlu veya olumsuz etkilenirim” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Her iki kuşak içinde yorumlar etkili olmamaktadır.

Kuşaklara göre “Kanalların ve Influencer’ların başlattığı akım ve çağrılarına dikkate alırım” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Z kuşağı, Kanalların ve Influencer’ların başlattığı akım ve çağrılarına dikkate alma oranı, Y kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

Kuşaklara göre “Her gün trendlere hangi videolar girmiş takip ederim” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Z kuşağının, Her gün trendlere hangi videolar girmiş diye takip etme oranı, Y kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

Tablo 12: Kuşaklara Göre Youtube İzleme Tercihlerine Değerlendirilmesi

Youtube İzleme Tercihleri		Z Kuşağı		Y Kuşağı		p
		n	%	n	%	
Kafam Estiğinde video izlerim	Evet	57	45,6	106	57,9	0,033*
	Hayır	68	54,4	77	42,1	
Şehirlerarası seyahatlerde video izlerim	Evet	35	28,0	32	17,5	0,028*
	Hayır	90	72,0	151	82,5	
Eğlenmek istediğimde video izlerim	Evet	55	44,0	48	26,2	0,001**
	Hayır	70	56,0	135	73,8	

*Pearson Chi-Square

** $p<0,01$

* $p<0,05$

Kuşaklara göre “Kafam Estiğinde video izlerim” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,033$; $p<0,05$). Y kuşağının, kafası estiğinde video izleme oranı, Z kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

Kuşaklara göre “Şehirlerarası seyahatlerde video izlerim” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,028$; $p<0,05$). Z kuşağının, şehirlerarası seyahatlerinde video izleme oranı, Y kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

Kuşaklara göre “eğlenmek istediğimde video izlerim” sorusuna verilen yanıtlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$; $p<0,01$). Z kuşağının, Eğlenmek istediğinde video izleme oranı, Y kuşağına göre yüksek bulunmuştur.

SONUÇ

Sosyal medya insanoğlunun hayatında yer almaya başlamıştır. Özellikle internet teknolojisinin gelişim göstermesiyle birlikte kullanıcı alışkanlıklarında hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Günümüzde Facebook, Twitter, Instagram, YouTube gibi popüler sosyal paylaşım ağları her yaştan her kesimden bireyin ilgisini çekmekte, birbirinden farklı içerikler izleyiciler ile buluşturulmaktadır. Bugün sosyal medya sadece kullanıcı bazlı değil, kurumsal bazlı olarak da gelişimine devam etmektedir. Büyük firmalar, kurum, kuruluşlar sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmakta, oluşturdukları içerikler ile birlikte hedef kitlelerini etkilemeyi amaçlamamaktadır. Hatta sosyal medya reklamcılığın, temel bir aracı haline gelmeye başlamış, geleneksel medyaya oranla giderek ön planda yer almaya başlamıştır.

Özellikle etkileşimli web adı verilen Web 2.0’in ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte kaynak ile alıcı arasında bir rol değişimi meydana gelmiştir. Çünkü etkileşim kaynağın alıcı, alıcının kaynak durumuna gelmesidir. Sosyal medyada her birey birer üretici, aynı zamanda da tüketicidir. Alvin Toffler’in ifade ettiği, üre-tüketici kavramı sosyal medya ile hayat bulmaktadır. Örnek vermek gerekirse sosyal medyada kendine ait bir video haline çeken birey aynı zamanda var olan videolara yorum yaparak, görüş ve fikirlerini paslaşabilmektedir. Böylece kullanıcılar birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Bu durum aynı zamanda bir iletişim sürecini tasvir etmektedir. Gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte haberleşme daha çok sanal ortama kaymış durumdadır. Bu noktada sanal dünyanın verdiği hız ve haz kullanıcıları derinden etkilemekte, bakış açılarını yeniden şekillendirmektedir.

Sosyal medya, sosyolojik yapıyı da derinden etkilemektedir. Çağdaş toplamda sosyal medya temel ihtiyaç noktasına ulaşmıştır. Hatta bazı kullanıcılar sosyal medyayı bağımlılık derecesinde

kullanmakta, bu durum psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Her geçen gün sosyal medya kullanım süresi artış göstermektedir. Gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak sosyal medya bireylerin yaşam tarzlarına etki etmektedir. Influencer'lar ve Youtuber'lar aracılığıyla tasvir edilen gerçeklik algısı bireylerde farklı etkiler oluşturabilmektedir. Nitekim sanal gerçeklik sosyal medya ile farklı bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle yeni medya ile birlikte izleme alışkanlıkları dönüğe uğramış, isteğe bağlı yayın hizmetleri ön plana çıkmıştır.

Günümüzde birçok sosyal paylaşım ağı olmasına rağmen YouTube ayrı bir öneme sahiptir. Google arama motorundan sonra dünyanın en çok tıklanan ve ziyaret edilen web sitesi olan YouTube görsel açıdan giderek ön plana çıkmaktadır. Kullanıcıların kendilerine yönelik video içerik üretebildiği aynı zamanda fikir ve düşüncelerini görsel unsurlar ile sunabildikleri popüler bir sosyal paylaşım ağıdır. YouTube olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu artan ilginin altında farklı etmenlerde yer almaktadır. 2005 yılından itibaren milyonlarca kullanıcıyı bünyesinde barındıran YouTube eğitim, sağlık, pazarlama, iktisat, hukuk ve daha bir çok alanda kullanılmaktadır. Youtube aynı zamanda gelir elde edilebilen bir sosyal paylaşım ağıdır. Kullanıcıların videoları izlendikçe gelir elde edilmekte bu durum popüleritenin artmasını sağlamaktadır. Youtube kullanıcılarının yaş perspektifi oldukça geniştir. Her yaştan her kesimden birey YouTube'da yer almakta ve içerik paylaşımı gerçekleştirebilmektedir. Fakat yaş grupları ve kuşaklara yönelik değişimler söz konusu olabilmektedir. Nitekim YouTube kullanıcılarının alışkanlıklarının tespitine yönelik gerçekleştirilen bu araştırmamada aynı durum söz konusu olmuştur. 308 YouTube kullanıcı ile gerçekleştirilen bu araştırmada kuşaklara göre değişim meydana geldiği ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmada 1980-1999 yılları arasında doğan Y kuşağı ile 2000 ve sonrası doğan Z kuşağının YouTube kullanım alışkanlıkları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma esnasında birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Genelde müzik, teknoloji, oyun/eğlence içerikli videoların ilgi gördüğü ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Gezi/Vlog video türünün de ilgi gördüğü anlaşılmıştır. Bir diğer dikkat çekici istatistik ise Youtube kanalına abone olmada dikkate alınan özelliğin video içeriği olduğu görülmüştür. Çünkü özgün video içerikleri abone elde etme noktasında büyük önem arz etmektedir. Yine Influencer'ların samimiyet düzeyi de kullanıcıları etkileyen bir diğer unsurdur. Genelde Influencer kanallarına olan ilgi diz, film program, eğlence, oyun ve marka kanallarına olan ilginin daha üstündedir. Youtube'da kullanıcılar kafalarının estiklerinde, canları sıkıldığında ve akşam yatmadan önce video izlediklerini yoğunluklar ifade etmişlerdir. Bu durum Youtube'ın eğlence ve boş vakit geçirme mecrası olduğunu gözler önüne sermektedir. Yine yapılan araştırmada kullanıcıların büyük çoğunluğu video görseli ve video açıklaması dikkatlerini çektiği için ilgili videoları izlediklerini ifade etmiş ayrıca bir ürünü almadan önce onunla ilgili video çekilip çekilmediğini tespit etmek için kullanım tercihi yaptıkları görülmüştür. Kullanıcılar genel olarak her videosunu izlediği kanala abone olmadıklarını ifade etmiş buna ek olarak kanalları güncel takip etmek için Youtube'un bildirim özelliğini açtığını beyan etmişlerdir.

Özellikler Y ve Z kuşağının YouTube kullanım alışkanlıkları farklılık göstermektedir. Bu farklılık özellikle play tuşunun ifade ettiği anlamda ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çoğu genelde keşfetme amacıyla play tuşunu kullandıklarını ifade etmiş ancak Z kuşağı Y kuşağına oranla play tuşundan heyecan duyduğunu belirtmiştir. Günlük video izleme alışkanlıkları da kuşaklara göre değişkenlik göstermektedir. Y kuşağında video izleme sayısı arttıkça kullanıcı sayısı azalmaktadır. Z kuşağında ise durum tam tersidir. Bu durum Z kuşağının YouTube'de daha çok video izlediğini ortaya koymaktadır. Y kuşağı daha çok dizi, film, program vs. izleme amaçlı kanallara abone olurken, Z kuşağı Influencer kanallarına ilgi göstermektedir. Gerek Y kuşağı Gerek Z kuşağı kanal hakkında yapılan olumlu veya olumsuz yorumlardan etkilenme düzeyleri arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Z kuşağı Y kuşağına oranla kanalların ve Influencer'ların başlattığı akım ve çağrılarını daha çok dikkate almaktadır. Dolayısıyla bu durum Influencer'ların Z kuşağı için bir kanat önderi durumuna geldiğini göstermektedir. Z kuşağı Y kuşağına oranla trend videoları daha yoğun bir şekilde takip etmektedir. Bu durum Z kuşağının daha yoğun bir şekilde trend videoları ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Y kuşağı daha çok kafası estiğinde video izlerken, Z kuşağı ise Y kuşağına oranla şehirlerarası seyahatlerde daha çok video izlediğini ifade etmiştir. Z kuşağı için Eğlence amaçlı video izlenmesi Y kuşağına göre daha ön planda yer almaktadır. Çünkü yapılan araştırmada Z kuşağı daha çok eğlence amaçlı video izlediğini ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere kullanıcı tercihleri yaşa göre değişiklik göstermektedir. Y ve Z kuşağının bir çok açıdan YouTube tercihlerinin farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada bazı öneriler sunmak gerekmektedir. Özellikle içerik üretimi esnasında kullanıcıların yaş ve cinsiyet durumları göz önünde

bulundurulmalı buna göre hazırlıklar gerçekleştirilmelidir. Aynı şekilde YouTube reklam ve ticari amaçla kullanılacak ise kuşakların kullanım alışkanlıkları göz önünde bulundurulmalı ve buna göre stratejiler güdülmelidir. Sosyal medyanın ticari boyutu düşünüldüğünde kullanım alışkanlıklarının taşıdığı önem daha iyi anlaşılacak markalar ve firmalar kampanyalarını bu kıstaslara göre oluşturarak daha fazla verim elde edebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Batur, Z. H., Ekşili, N. (2014) “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19): 165-182.
- Başol, O., Çetin G. A. (2014) “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var mı?”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 3(4): 1-15.
- Blackshaw, P., Nazzaro, M. (2004) Consumer-Generated Media (CGM) 101: Word-of-Mouth in The Age of The Webfortified Consumer, <http://www.nielsenbuzzmetrics.com/whitepapers>.
- Boone, L. E., Kurtz, D. L. (2007). *Contemporary Marketing* (13th ed.). Mason, OH: Thomson/South-Western.
- Canali, C., Colajanni, M. & Lancellotti, R. (2010) “Characteristics and evolution of content popularity and user relations in social networks”, *IEEE Symposium on Computers and Communications*, pp. 750-756.
- Chatzopoulou, G., Sheng, C. & Faloutsos, M. (2010) “A First Step Towards Understanding Popularity in YouTube”, *INFOCOM IEEE Conference on Computer Communications Workshops -San Diego, CA*, pp. 1-6.
- Cheng, X., Dale, C. and Liu, J. (2008), “Statistics and Social Network of YouTube Videos”, 16th International Workshop on Quality of Service (IWQoS), pp. 229-238.
- Coons, J., Chen, S. L. (2014) “Social Network Analysis For Facebook: Locating Cliques And Visualizing Sociability”, *Symbolic Interaction And New Social Media*, (Studies in Symbolic Interaction), 43: 43-61.
- Demirkaya, H, Akdemir, A., Karaman, E., Atan, Ö. (2015) “Kuşakların Yönetim Politikası Beklentilerinin Araştırılması”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 186-204.
- Feyerherm, A., Vick, Y. (2005) "Generation X Women in High Technology", *Career Development International*, 10(3): 216-227.
- Fraone, J. S., Hartmann, D., McNally, K. (2008). “The Multi-Generational Workforce: Management Implications And Strategies For Collaboration”, Boston, MA, available at: www.bc.edu/content/dam/files/centers/cwf/research/publications/pdf/MultiGen_EBS.pdf.
- Gill, P., Arlitt, M., Li, Z. and Mahanti, A. (2007). Youtube Traffic Characterization: A View From The Edge, *Proceedings of the 7th ACM SIGCOMM Conference on Internet Measurement-San Diego*, pp. 15-28.
- Gohar, F. K., Sokha, V. (2014) "Virality Over Youtube: An Empirical Analysis", *Internet Research*, 24(5): 629-647.
- Howe, N., Strauss, W. (2000). *Millennials Rising: The Next Great Generation*, New York: Vintage Books.
- Igel, C., Urquhart, V. (2012) “Generation Z, Meet Cooperative Learning”, *Middle School Journal*, 43(4): 16-21.
- Johnson C. L., Gutter, M., XU, Y., Cho S. H., Devaney S. (2016) “Perceived Value of College as an Investment in Human and Social Capital: Views of Generations X and Y”, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 45(2): 193-207.
- Kaplan, A.M. & Haenlein, M. (2010), “Users of The World, Unite! The Challenges And Opportunities of Social Media”, *Business Horizons*, 53(1): 59-68.
- Kousha Kayvan, Thelwall, M. and Abdoli, M. (2012) “The Role of Online Videos in Research Communication: A Content Analysis of Youtube Videos Cited in Academic Publications”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(9): 1710-1727.
- Lange, P.G. (2007) “Publicly Private And Privately Public: Social Networking on YouTube”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1): 361-380.
- Lanier, K. (2017) “5 Things HR Professionals Need to Know About Generation Z”, *Strategic HR Review*, 16(6): 288-290.

- Mangold, W.G. and Faulds, D. J. (2009) "Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix", *Business Horizons*, 52(4): 357-365.
- Mills, A. J. (2012) "Virality in Social Media: The SPIN Framework", *Journal of Public Affairs*, 12(2): 162-169.
- Mishra R. K., Shulgana Sarkar, Punam Singh, (2012). "Today's HR for a Sustainable Tomorrow" in Patranabis C. I., *The Future of Workforce Management: Perspectives and Way Ahead*, New Delhi: Allied Publishers, 2012.
- Mukundan, S., Dhanya M., Saraswathyamma K. P. (2013). "A Study on The Conflict Resolution Styles of Generation Y Students in Indian Context", *International Journal of Global Business*, 6(1): 81-90.
- Paolillo, J. C. (2008) "Structure and Network in the YouTube Core", *Proceedings of the 41st Annual International Conference on System Sciences - Waikoloa, Hawaii*, pp. 156-165.
- Robinson, V. M., Schänzel, H. A. (2019). "A Tourism Inflex: Generation Z Travel Experiences", *Journal of Tourism Futures*, DOI: <https://0211dswjk-y-https-doi-org.proxy.uludag.deepknowledge.net/10.1108/JTF-01-2019-0014>.
- Schneider C. J. (2016) "Music Videos on YouTube: Exploring Participatory Culture on Social Media", *Symbolic Interactionist Takes on Music*, (Studies in Symbolic Interaction), 47: 97-117.
- Shao, G. (2009) "Understanding The Appeal of User-Generated Media: A Uses And Gratification Perspective", *Internet Research*, 19(1): 7-25.
- Shepherd, H., Lane, J. (2019) "In The Mix: Social Integration And Social Media Adoption", *Social Science Research*, 82: 1-55.
- Tuten, T.L., Solomon, M.R. (2017). *Social Media Marketing*, London: Sage Publications Ltd.
- Vanmeter, R. A., Douglas, B., Grisaffe, L., Chonko, B., Roberts J. A. (2013) "Generation Y's Ethical Ideology and Its Potential Workplace Implications", *Journal of Business Ethics*, 117(1): 93-109.
- Vinicius Monteiro de Lira, Craig Macdonald, Iadh Ounis, Raffaele Perego, Chiara Renso, Valeria Cesario Times (2019) "Event Attendance Classification in Social Media", *Information Processing and Management*, 56(3): 687-703.
- Wan-Jiun Paul Chiou, Heather S. Knewton, John R. Nofsinger (2019) "Paying Attention to Social Media Stocks", *International Review of Economics and Finance*, 59: 106-119.
- Wei Wang, Renee Rui Chen, Carol Xiaojuan Ou , Steven Jifan Ren (2019) "Media or Message, Which is The King in Social Commerce?: An Empirical Study of Participants' Intention to Repost Marketing Messages on Social Media", *Computers in Human Behavior*, 93: 176-191.
- YouTube (2011). Facts and Figures. <http://www.youtube.com/watch?v=hYKhVHXW2MU> adresinden erişildi.
- Yrle, A., Hartman, S., Payne, D. (2005) "Generation X: Acceptance of Others And Teamwork Implications", *Team Performance Management*, 11(5/6): 188-199.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asva.612384> / Number: 10, p. 90-107, Winter 2019

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDE ERKEKLİK VE KADINLIK ALGISI: BİR ALAN ARAşTIRMASI MASCULINITY AND FEMININITY PERCEPTION IN GENDER PERSPECTIVE: A FIELD STUDY

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.08.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Hacı Özdemir
Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi
haciozdemir555@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2000-117X>

Öz

Bu çalışmanın amacı üniversite mezunu erkeklerin erkeklik ve kadınlık algılarını deşifre ederek erkeklik ve kadınlık algılarının geleneksel toplumsal cinsiyet çizgisi dışına çıkıp çıkmadığı noktaları ortaya koymaktır. Bu temel amaç kapsamında 30-45 yaş aralığında, çeşitli mesleklerden 20 erkekle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel yöntemin takip edildiği çalışmada olgubilim(fenomenoloji) modeli yürütülmüş ve verilerin analizinde fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucunda görüşmecilerin erkeklik ve kadınlık algılarının çoğunlukla geleneksel toplumsal cinsiyet çizgisine denk düştüğü görülmüştür. Erkeklik; fiziksel olarak güçlü olmakla, aile geçimini sağlamakla, heteroseksüellikle, duygularını göstermemekle veya gösterememekle tanımlanmaktadır. İdeal erkek, ailesinin maddi imkânlarını sağlayarak kimseye muhtaç etmeyen olarak ifade edilmektedir. Sünnet ve babalık konusunda algı değişikliği yaşanmaktadır. Sünnet erkekliğin kazanıldığı bir olgu olarak görülmemekte ve baba figürü çocuklar üzerinde hâkimiyet kuran pasif bir varlık yerine çocukları üzerinde sorumluluk alan, onlara yol gösterici olan aktif bir rol içinde tanımlanmaktadır. Kadınlığın temel referansları; narin, kırılğan, duygusal ve fiziksel olarak güzel olmaktır. Kadının en önemli rolleri annelik ve ev içi roller olarak ifade edilmektedir. Kadınlık ciddi zorlukları içinde barındırdığından erkeklerin üyesi olmak istemedikleri bir varoluştur. Bunun sebebi olarak ev içi işlerin kadınlara yüklenmesi, şiddet ve tacizlere daha çok maruz kalmaları, özgürlük alanlarının kısıtlı olması, toplumdaki eşitsiz cinsiyet algısı gösterilmektedir. Genel olarak kadınlık algısı geleneksel toplumsal cinsiyet algısına denk düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik Algısı, Kadınlık Algısı

Abstract

The aim of this study is to reveal the perceptions of masculinity and femininity of university graduate men and to determine the points at which masculinity and femininity perceptions fall outside the traditional gender line. In-depth interviews were conducted with 20 men from various professions in the 30-45 age range within the scope of this basic objective. Phenomenology model was carried out in the study which followed the qualitative method and phenomenological analysis was used in the analysis of the data. As a result of the analysis of the obtained data, it was seen that the perceptions of masculinity and femininity of the interviewees mostly corresponded to the traditional gender line. Masculinity is defined by being physically strong, maintaining a family, heterosexuality, not showing or being unable to show feelings. The ideal man is defined as not needing anyone by providing the financial means of his family. There is a change in perception about circumcision and paternity. Circumcision is not seen as a phenomenon in which masculinity is gained, and the father figure is defined in an active role that guides and takes responsibility for his children, rather than as a passive entity that dominates the children. The main references to femininity are to be delicate, fragile, emotionally and physically beautiful. The most important roles of women are expressed as motherhood and domestic roles. Femininity is an existence that men do not want to be a member of because it has serious difficulties. This is due to the burden of domestic work on women, more exposure to violence and harassment, limited areas of freedom, and unequal gender perception in society. In general, the perception of femininity corresponds to the traditional perception of gender.

Key Words: Gender, Masculinity Perception, Femininity Perception

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Özdemir, H. (2019). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 90-107.

1.GİRİŞ

Kadın ve erkeğin biyolojik niteliklerindeki farklılıklar Türkçede “cinsiyet”, İngilizcede “sex” olarak ifade edilmektedir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının yanında sosyo-kültürel zemini işaret eden farklı bir karşılığı da bulunmaktadır. İngilizcede, “gender” kavramıyla ifade edilen bu karşılık, Türkçede doğrudan “toplumsal cinsiyet” olarak kullanılmaktadır (Zeybekoğlu, 2009).

Çalışma alanı olarak uzak bir geçmişe sahip olmayan toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez, toplumsal cinsiyet’in cinsiyet’ten farklı bir kavram olduğunu açıklayabilmek adına 1968 yılında Robert Stoller’in Sex and Gender isimli çalışmasında ifade edilmiş (Stoller’dan aktaran Segal, 1992: 98) ve daha sonra 1972’de Ann Oakley’in Sex, Gender and Society isimli çalışmasında kullanılarak sosyolojik ve feminist çalışmalara girmiştir. Ann Oakley’e göre, cinsiyet (sex) kadın ve erkek oluşun biyolojik farkını anlatırken; toplumsal cinsiyet (gender) kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak inşa edilen eşitsiz konumuna işaret eder (Oakley’den aktaran Marshall, 1999: 98). İlerleyen süreç içerisinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikiliğini de içine alarak toplumsal cinsiyet kavramına farklı teorisyenler tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalara bakmak toplumsal cinsiyeti anlamamız açısından önemli olacaktır.

Scott’a (2007: 11) göre toplumsal cinsiyet, eril ve dişil oluştaki bireysel farklılıkların sadece toplumsal yönünün altını çizmenin ve karakterize etmenin bir yoludur. Connell’e (1998: 190) göre toplumsal cinsiyet, insanların kadın ve erkek olarak, üremeye dayalı bölünmesi dahilinde ve bölünmeyle ilgili olarak örgütlenmiş pratiktir ve bu pratikler insanlar arasındaki iletişimle ve toplumsal katkıyla gelişir. Kesler ve McKenna’e (1978) göre toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkekliklerin psikolojik, sosyal ve kültürel olarak toplumsal görünümüdür (Kesler ve McKenna’dan aktaran Wharton, 2006: 6). Enstwithle’ye (2012: 235) göre toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyet ile kültürel olarak buna eklenen sosyal kimliği ayırmak için kullanılan bir kavramdır. Batı’ya (2006: 79) göre toplumsal cinsiyet, bireyin kadın veya erkek olarak tanımlanması sürecinde bu sürece sosyo-kültürel yapıların dâhil olmasıyla ortaya çıkan kadınlık ve erkekliğe ilişkin üretilen anlamlardır. Bora ve Üstün’e (2005: 42) göre toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın olmayı ifade eden cinsiyetten farklı olarak ataerkil gelenek tarafından kurgulanan kadın ve erkek oluşa yönelik kalıp, inanç ve beklentilerinin bütünüdür. Öngen ve Aytaç’a (2013: 1) göre toplumsal cinsiyet, her toplumun kendi sosyo-kültürel kalıpları kapsamında kadından ve erkekte beklenenlere karşılık gelmektedir. Özkan ve Gündoğdu’ya (2011: 1133) göre toplumsal cinsiyet, kültürel unsurları içermektedir ve kültür tarafından sınırları çizilmektedir.

Rol, sosyal yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonla ilgili yerine getirmesi gereken sorumlulukları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir (Dökmen, 2010).Toplum, kadın ve erkeğe annelik, babalık, kardeşlik, öğretmenlik, doktorluk vs. gibi birçok rol verebilir. Bir bireyin değeri, toplumda üzerine düşen rolü yerine getirme şekli ile ölçülür. (Adler, 1999) Toplumsal cinsiyet rolü ise; kültür, gelenekler ve görenekler çerçevesinde toplumun kadın ve erkekte uymasını beklediği davranışlar bütünüdür. Kültürel olarak bireylere uygun görülen kişilik özelliklerini ve davranışları belirleyen toplumsal cinsiyet rolü, toplum tarafından kalıp yargılara dönüştürülerek, kişilerin özellikle sosyal yaşamında, kişiler arası ilişkilerinde, evlilik ve aile yaşamında göstermiş olduğu davranışlarda belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır (Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007).

Doğuştan gelen biyolojik farklılıklar, bütün toplumlarda kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilerek, kadınların ve erkeklerin hangi kişisel özelliklere sahip olmaları gerektiğine, hangi tutum ve davranışları sergileyeceklerine, hangi haklara kimin ne derecede sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirir (Günay ve Bener, 2011). Buna bağlı olarak genellikle, kadınlardan sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri, insan ilişkilerini düzenlemeleri; erkeklerden ise güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamaları beklenmektedir.(İmamoğlu, 1991)

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde aile, annelik ve kadın ile ilişkilendirilen en temel alandır. Erkeğin, kadını aile içinde tanımlaması, iktidar alanı dışına çıkarılan kadına karşı yapılan politik bir eylemdir. Sınıf ve renkleri ne olursa olsun, kadınların yeniden üretici güçlerinin denetim altına alınması, doğurganlık, kürtaj ve genel olarak jinekolojinin yasal ve teknik kontrolü, bu sistem için gereklidir. Anneliğin “özelleşmesi”, kadınları ataerkil sistem içinde siyasal güçten alıkoymaktadır (Ecevit, 1993). Kadınlık, içinde yaşadığımız kültürde, yaş, eğitim, sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak, esasen “ev” üzerinden tanımlanır ve yeniden üretilir (Bora, 2011). Toplum, ataerkil aile aracılığıyla, devletten bireysel bedene ve bedeninin arzularına dek inen bir siyasal denetim ve egemenlik hiyerarşisi kurar (Berktaş, 2012). Aile

ise, var olan belli bir biçimdeki cinsiyet rolleri ve ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ideolojisinin yeniden üretildiği ve geliştirildiği alanın maddi çerçevesini oluşturur (Dedeoğlu, 2000).

Türkiye koşullarındaki toplumsal cinsiyet kalıpları ataerki sistemin izlerini taşımaktadır. Kadından beklenen evi ve çocuklarıyla ilgilenmesi, erkeğin ise her zaman atak, girişken, güç sahibi olmasıdır. İstisnalara karşın, Türk televizyonlarında yayınlanan Türk dizi filmlerinde de anılan kalıpların yansıdığı gözlenmektedir (Yüksel, 1999). Çocukluktan itibaren kadın ve erkeğin davranış ve ilişkilerini etkileyen/şekillendiren toplumsal cinsiyet rolleri, erişkinlik döneminde özellikle evlilik ve aile kurumu içinde daha da belirginleşmeye başlamaktadır. Vannoy-Hiller ve Philliber (1989), birçok kadın için evliliğin erişkinlik dönemine geçişteki asli önemine vurgu yapmışlardır. Evlilikle birlikte kadınlar ev kadını olma sorumluluğunu üstlenmektedirler. Öte yandan kadın aynı zamanda şefkatli ve güzel de olmalıdır.

Aile kurumunun iki bileşeni olan erkek ve kadın, hayatlarının ilk dönemlerinde farklı iletişim kurmayı, cinsellik üzerine farklı perspektifler geliştirmeyi, ilişkiler hakkında farklı beklentilere sahip olmayı öğrenirler. Örneğin kadınlar, duygusal yakınlıkla ilgili tutum ve davranışlar geliştirirken, erkekler güç, agresiflik, rekabetçilik gibi tutumlara değer vermeyi öğrenerek büyürler. Bu toplumsal cinsiyet farkları karmaşık kültürel ve biyolojik güçler arasında gelişen interaktif süreçlerin sonucudur. Kadın ve erkek evlilik hayatına başladığında da yine aynı nedenlerle, kocasının hayatına uyum sağlaması gereken kişi kadın olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin yarattığı ikilik, kadının ve erkeğin evlilik ve aile hakkında farklı değerler ve kişisel özellikler geliştirmelerine neden olmaya devam etmektedir (Goldenberg, 2008).

Türkiye'de ilköğretim 6. sınıf Türkçe kitaplarında cinsiyet rollerinin ne şekilde ele alındığının araştırıldığı bir çalışmada, kitapların geleneksel anlayışın etkisinde kaldığı görülmüştür. Mesleki roller açısından bakıldığında, erkeklerin daha farklı ve çeşitli meslek grupları içerisinde sunulduğu, aile içi rollerde kadınların daha fazla yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca ev işleriyle ilgili rollerde, kadınların rollerinin daha fazla ev içinde kaldığı, erkeklerin ise ev dışında çalışarak evin geçimini sağlayan rollerde yer aldıkları bulunmuştur. Kişilik özellikleri açısından bakıldığında, kadınların daha zayıf ve pasif, erkeklerin ise güçlü ve zeki bireyler olarak ele alındıkları saptanmıştır (Kılıç ve Eyüp 2011).

Yukarıda değinilen noktalar göstermektedir ki cinsiyet (sex), bireyin kadın ya da erkek olarak doğuştan getirdiği fizyolojik ve biyolojik özelliklerini; toplumsal cinsiyet (gender) ise toplum tarafından kurgulanmış kadın ve erkeğe farklı rol, sorumluluklar yükleyen yapay bir süreci ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeği toplumun nasıl görüp, nasıl algıladığı ve onlardan ne tür davranışlar ve roller beklediği hakkında ipuçları vermektedir. Bu noktada toplumda kadınlığın ve erkekliğin algılanış biçimlerinde farklılıklar görülmektedir ki bu farklılıkların kadınlar aleyhine olduğu çok açıktır. İktidarı elinde bulunduran taraf olan erkeklerin toplumsal cinsiyet algılamalarından erkekler lehine avantajlar sağladığı sürekli ortaya konulmaktadır. Bundan farklı olarak erkeklerin de geleneksel toplumsal cinsiyet algılarından zarar gördüğü ortaya konulsa da bu nokta bu çalışmanın sınırlarını aşacağı için üzerinde durulmayacaktır. Günümüzün sosyal ve ekonomik şartlarındaki değişimlerin erkeklik ve kadınlık algısında da değişimler meydana getirdiği/getiriyor olduğu/getireceği olası bir sonuçtur. Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı üniversite mezunu erkeklerin erkeklik ve kadınlık algılarını deşifre ederek erkeklik ve kadınlık algılarının geleneksel toplumsal cinsiyet çizgisi dışına çıkıp çıkmadığı noktaları ortaya koymaktır.

2.YÖNTEM

Niteliksel bir çalışma olan bu çalışmada olgubilim(fenomenoloji) modeli kullanılmıştır. Olgubilim(fenomenoloji) modeli insanın rutin yaşamında her zaman hayatında olan ancak ayrıntılı ve kavrayıcı bir anlayışa sahip olmadığı olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular, yaşam tecrübeleri, algılar, eğilimler, yönelimler olara karşımıza çıkmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamıyla kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim(fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Toplumsal cinsiyet de insan hayatının tüm alanlarına nüfuz etmiş bir olgu olarak insanın yabancı olmadığını ancak hakkındaki aktif bir farkındalığa da sahip olmadığı bir alan olarak düşünülmüş ve bu çalışmada olgubilim(fenomenoloji) modeli takip edilmiştir.

Çalışmanın amacı kapsamında 30-45 yaş aralığında, çeşitli mesleklerde çalışan (teknisyen, psikolog, sağlık memuru, inşaat mühendisi, imam, güvenlik görevlisi, akademisyen, müteahhit, optisyen, müzisyen, maliyeci, polis, öğretmen, odyolog, sosyal çalışmacı, veteriner), üniversite mezunu 20 erkekle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler derinlemesine görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve

görüşmecilerden izin alınarak ses kayıt altına alınmış daha sonra bu ses kayıtları dijital ortama aktarılarak deşifre edilmiştir.

Toplanan verilerin analizinde fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Fenomenolojik analiz bireylerin bilişsel ve duyuşsal durumlarını bütüncül bir bakış açısıyla analiz eden, araştırmacı ile görüşülen bireyler arasından etkileşimli bir süreci kapsayan bir analiz sürecini ifade eder. Fenomenolojik analiz, dil ile bireylerin duygu ve düşünceleri arasında sıkı bir bağın olduğunu varsayarak onların söylediklerinden yola çıkarak duygu ve düşüncelerini anlayarak yorumlamaya odaklanır. Analiz sürecinde elde edilen veriler belirli gruplar altında temalara ayrılır ve daha sonra veriler bu temalar altında tartışılarak yorumlanır ve raporlaştırılır (Smith ve Eatough, 2007). Bu süreçte verilerin çözümlenmesi sürecinde araştırmanın amacı ve ana kategorileri kapsamında tablo oluşturulmuş, aynı soruya verilen cevaplar tek bir dosyada birleştirilmiş ve sonucunda bütünsel, kapsayıcı bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin ifadeleri verilirken kişisel bilgileri saklı tutulmuş ve G1, G2, G3 şeklinde kodlanmıştır.

3.BULGULAR

3.1.Erkeklik Algısı

Verilerin analizi sonucunda bu bölümde ilk olarak çalışma kapsamında görüşülen erkeklerin, erkekliğin sınırlarını çizen ve en genel anlamıyla erkekliğin ne olduğunu yansıtan erkeklik algıları ortaya konulmaya çalışılmış ve bu algının geleneksel erkeklik algısından farkı görülmeye çalışılmıştır.

3.1.1.Erkekliğin Temel Referanslar: Fiziksel Güç, Cinsel Organ ve Fıtrat

Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın olmanın normlarını çizen cinsiyetten farklı olarak içinde bulunulan sosyal çevre tarafından kadın ve erkek olmanın ne şekilde olacağını belirleyen başka bir ifadeyle ataerkil toplumun bizzat müdahalesiyle cinsiyete dair inşa edilen bilişsel kalıp, beklentiler, tutum ve davranışların toplamıdır (Bora ve Üstün 2005, 42). Bu noktada erkeklik ve kadınlık üzerinden katı bir cinsiyet rejimi oluşturulmaktadır. Söz konusu bu cinsiyet rejimi erkeklik ve kadınlık konusunda kolektif bir inanç ve değerler topluluğu medyana getirmektedir. Yani toplumun nazarında kadına ve erkeğe yönelik, en genel çerçevesiyle ‘kadın dediğin şöyle olur... erkek dediğin şöyle olur...’ gibi ifadelerle anlatılan temel nitelermeler oluşturulmaktadır.

“Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl duyup, düşünüp, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır.” (Atay, 2004: 14). Söz konusu bu roller ve pratikler toplumsal bir kurguyla şekillenmektedir. Ataerkil sistem erkekliği toplumsal onayla kendini yeniler biçimde sürekli üretmektedir. Berktaş (1998) “ataerkil sistemin erkekleri doğal yapılarının bir gereği olarak kadınlardan daha akılcı ve güçlü olarak konumlandığını ve erkeklerin yönetmek ve egemen olmak için yaratıldıklarını belirtir.” (Berktaş’dan aktaran Demez, 2005: 61). Görüşmeciler erkek ve erkeklik tanımlamaları yaparken erkekte bulunması gereken bir nitelik olarak fiziksel güce çoğunlukla değinmişlerdir;

Erkek güçlü olmalıdır bence. Yani bu güç hem fiziksel hem de başka yönlerden erkekte bulunmalıdır. Tabi ki her erkek aynı güçte olmayabilir ama kadınla kıyasladığımızda güçlü olmayan kişi erkek sayılmaz bence. (G1)

Erkeğin güçlü olması bu hayatın bir kuralıdır. Şu anda yaşadığımız hayat gerçekten çok zor bu yüzden erkek güçlü olmak zorundadır. Hayatın kuralı dedim ya aslında gerçek sebebi şu bence; erkek güçlüdür kadın da narin ve kırılığandır. Böylece birbirini tamamlarlar. (G14)

Toplumsal cinsiyet kavramının tartışılmaya başlandığı 1970’li yıllara gelene kadar erkeklik çoğunlukla cinsiyet rolü teorisiyle açıklanmaya çalışılmış, erkeklerin güçlü, baskın, otoriter niteliklerinin genetik olarak getirildiği savunulmuştur. Cinsiyet teorisi yaklaşımı erkekliği hormonlarla, kromozom yapısıyla ve üreme organlarını referans göstererek açıklamaya çalışmıştır. Lakin toplumsal cinsiyet tartışmalarının gündeme gelmesiyle erkekliğin de kadınlık gibi toplumsal bir inşa süreciyle şekillendiği günümüzde artık reddedilemez bir görüş haline gelmiştir. Erkekliğe dair dolaşımda olan söylemlerin kültür ve toplumsal bir ürün olduğu aşikardır. Bununla birlikte erkekliği cinsiyet teorisi yaklaşımıyla hormon, cinsel organ referanslı ele alan görüşler devam etmektedir;

Erkeği biyolojik özelliklerinden yola çıkarak eril ya da dişil olarak ayrılan cinslerde sperme sahip taraf şeklinde ifade edebilirim. (G3)

Bunu söylemekten biraz utanıyorum ama erkek deyince benim aklıma ilk gelen şey penisinin olmasıdır. Zaten kadınlardan ayrıldığıımız en önemli şey de bu bence. (G1)

"Erkek oluşa özgü nitelikler olarak kabul edilen fiziksel güç, biyolojik farklılıklar gibi farklılıkların fitraten böyle olduğunu önemli bir yerde durmaktadır;

Allah insanı kadın ve erkek olarak yaratmış. Erkeğe bazı özellikler vermiş kadına da aynı şekilde. Mesela erkek yaratılıştan daha güçlü ve serttir. Ne kadar doğru bilmiyorum ama bir hadiste okumuştum kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış diyordu. (G20)

Sık sık Kur'an'ın Türkçesini okurum. Kur'an'da erkeklerin gerektiğinde cihat etmesi, savaşması gerektiği anlatılır ama şimdi hangi ayetler olduğunu hatırlamıyorum. Savaşmak için kuvvetli olmak gerekir. Bunun için de erkek kuvvetli, cesur ve gelecek tehlikelere hazır olmalıdır. (G4)

Dini inanışların bireylerin hayatlarına doğrudan yansıdığı, onların düşüncü, inanç ve tutumlarını şekillendirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal cinsiyetin dolayısıyla erkekliğin üretiminde de dini inanışlar etkili olmaktadır. Bireylerin erkeklik ve kadınlık algılarının oluşmasında inançlarının önemli bir unsur olduğu görüşmecilerin ifadelerinde görülmektedir. Bu noktada erkeğin güçlü, kadının güçsüz olduğu tezi pekiştirilmektedir.

3.1.2.Cinsiyete Dayalı İşbölümü: Koruyan ve Eve Ekmek Getiren Erkek!

Cinsiyete dayalı işbölümü, temel olarak kadın ve erkeğin hayat içerisinde neleri yapıp yapamayacakları noktasında toplum tarafından kurulmuş inanç ve tutumlardan beslenerek kadın ve erkeklere farklı rol ve sorumluluklar yüklenmesini ifade eder. Toplum tarafından yapılandırılan bu cinsiyetçi işbölümüne göre erkeğin en büyük görevi 'evine ekmek getirmek'tir. Bu noktada kadının yeri de ev içi olmaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümü sadece yapılan işlerin ayrımıyla kalmamakta kadın erkek arasında eşitsiz ve hiyerarşik bir ilişki kurmaktadır. Bu anlayış sonucunda kadının emeklerini değersiz erkeğin getirilerini ise çok değerli konumda değerlendirilmektedir. Erkekliğin tanımlanmasında ailenin bakımını üstlenmesi ve koruyucu, kollayıcı olması altı çizilen bir noktadır;

İlk olarak erkek hanımını, çocuklarını hatta anne babasını kimseye muhtaç etmemeli. Çevremizde görüyoruz siz de görüyorsunuzdur kesin. Öyle kişiler var ki eviyle ilgilenmiyor, çocuklarını dövüyor, onlara harçlık vermiyor, evine girip çıktığı saat belli değil. Adam evine bakmıyor. Şimdi bu kişi evet gerçekte erkek kabul ediliyor ama bence değil... Ailesine bakmayan, ortada bırakana adam denmez. (G1)

... Bir insan için en önemli şey ailesidir. Bizim toplumumuzda zaten aileye çok önem verilmektedir gerçi şimdiler de biz de Avrupa insanları gibi olduk. Boşanmalar çok arttı. Bunda erkeklerin de kadınların da hataları var. Erkekler aile içinde reistir. Kadınlar da eşlerine destek verirler. Bir erkeğin en önemli görevi ailesine bakmaktır. Onların maddi manevi ihtiyaçlarını gidermektir...(G20)

Toplum, geçmişten günümüze erkeği maddi olanakları sağlayan, bir işte çalışıp ailesine bakan ve ailesini koruyan bir birey olarak kodlamıştır. Erkeğin yeri olarak kamusal alan ve onun zıttı olarak kadın özel alanda yani evde düşünülmektedir. Bu anlayış hala devam etmektedir. Yukarıda görüşlerine yer verilen erkeklerin eşlerinin tamamı çalışıyor ve aileye maddi anlamda katkı sağlıyor olmasına rağmen erkekler ailenin geçimini sağlama görevini hencinslerine ve kendilerine yüklemişlerdir. Evin geçimini sağlamaya yönelik faaliyetlerde kadınlara hiç yer vermemişlerdir. Bu açıdan geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları düşünüldüğünde erkeklik algılamaları hala eski konumunu korumaktadır. Bu durum cinsiyete dayalı iş bölümünün de hala keskin bir biçimde toplum nazarında yaşadığını göstermektedir.

3.1.3.Erkeklik İle Sünnet İlişkisinin Çözülüşü: Sünnet Erkek Yapmaz!

Selek (2008: 19) Türkiye'de erkekliğin kazanılmasının sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik olmak üzere 4 aşamada gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bozok da (2011: 73) erkeklerin yaşam döngülerini Selek'in aşamalarına benzer ve ilaveten çeşitli aşamalarla yer vermektedir. Bunlar doğumu izleyen süreçte dilin öğrenilmesi, sünnet, ilk cinsel deneyim, zorunlu askerlik hizmeti, para kazanmaya başlamak ve evlenmek. Müslüman toplumlarda yaygın olarak kendine yer bulan ve aynı zamanda kültürel kodlar içeren sünnet, Türkiye'de erkekliğe geçiş aşamalarının ilkidir. Sünnet olduktan sonra çoğunlukla 'artık erkek oldun' sözü söylenir ve erkekliğe geçişteki bu aşama törenlerle, sünnet düğünleriyle kutlanır. Adeta erkek çocuğun artık bir erkek olduğu kamuoyunu duyurulur. Doğumundan itibaren ailesinin ve çevresinin giyeceklerden, renklerden, oyuncaklardan, davranış biçimlerinden yola çıkarak erkek olmayı öğrettiği erkek çocuk, sünnetle birlikte çocukluk çağından bir nebze çıkar ve erkekliğe adımını atar. Tüm bunlara karşın görüşmecilerin ifadeleri sünnetin erkeklik kurgusundaki başat rolünün değişime uğruyor

olduğuna işaret etmektedir. Yapılan araştırmaların aksine sünnetin erkeklik kurgusunda kırılğan bir zemin üzerinde olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir;

Bu durum dünya üzerindeki dinlere göre değişebilir. Türkiye gibi Müslüman oranı yüksek ülkelerde sünnet olmak gerekliliği vardır. Fakat İslam ile alakası olmayan ülkelerde sünnet olmak gibi bir mecburiyet olmadığından erkekliğin sünnet ile alakası yoktur (G2)

Maalesef öyle değil. O sadece doğanın gereği için, insan fizyolojisi için gerekli olan önlemlerden bir tanesi. Yoksa herhangi bir erkeklikle ilgili bir durum yok yani. Allah yaratmış zaten. Sadece bir deri parçasını aldırarak olmaz bu iş. (B15)

Görüşmecilere göre genel perspektifte sünnet dini bir gelenek olarak varlığını sürdürmekte ve erkek oluşla ilgili herhangi bir koşul oluşturmamaktadır. Kimi ve az sayıda olan görüşmecilere göre sünnet erkek oluş için gerekli parametrelerden biridir ve sünnetin erkek çocuklara erkek gibi davranılmaya başlanmasının kritik evresi başka bir deyişle erkeklik için ‘eşik’ olduğu belirtilmektedir;

Müslüman olduğumuz için ve peygamber efendimizin sünneti olduğu için ve bunu terk edemeyeceğimiz için nasıl çocuğumuz doğduğunda kulağına ezan okuyorsak bu da o şekilde yapmamız gereken bir sünnettir. Ayrıca tıbben de gerekli olduğu kanıtlanmış...Yani erkek olmaktan ziyade ona sorumluluk vermiş oluyor. Çocuğa bir erkek olarak bazı sorumluluklara sahipsin artık deniliyor. (G14)

Geleneksel anlayıştaki erkekliğin bir eşiği olarak sünnet görüşmecilerce erkekliğin kazanıldığı bir aşama olarak görülmemektedir. Sünnet çoğunlukla dini bir ritüel olarak görülmektedir ki bu nokta görüşülen erkeklerin erkeklik algısının geleneksel erkeklik algısından farklılaştığı bir noktadır.

3.1.4. Erkekliğe Giden Yolda Bir Duvar: Homoseksüellik

Erkekliğin toplumsal cinsiyet şemsiyesi altında kadınlık gibi öğrenilen inşa edilen toplumsal ve kültürel süreçler içerisinde şekillenen bir kavram olduğu tartışılmaz bir gerçeklik olarak durmaktadır. Sancar’ a (2009) göre erkeklik konusunda net bir sınıflamanın yapmak çok güçtür çünkü ‘erkeklik çokludur ve kültürden kültüre zaman içerisinde değişebilir’ (Hacısofuoğlu ve Bulgu, 2015: 114). Fakat literatüre baktığımızda çeşitli sınıflamalar mevcuttur. En çok kabul gören sınıflama Connell’in yaptığı sınıflamadır. Connell (1998) erkekliği hegemonik erkeklik, suç ortağı erkeklik, madun erkeklik, marjinal erkeklik olmak üzere dörtlü gruplamayla ele alır.

Hegemonik erkeklik bu erkeklik grupları içerisinde hiyerarşik sırada en üstte yer alan erkeklik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklik ilişkileri içerisinde kendisine ulaşılmak istenen modeldir ve kadınlarla ilgili olduğu kadar ikincil konuma itilmiş diğer erkeklik biçimleriyle de inşa edilmektedir. Sancar (2009: 30), hegemonik erkekliğe ilişkin nitelikleri şöyle sıralamaktadır; ‘genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansla sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik’tir. Suç ortağı erkekliğin erkek egemen yapının getirdiği nimetlerden yararlanma payı hegemonik erkeklikten sonra gelmektedir ve ataerkil paydan ve kadınların ikincilleştirilmesinden ataerke onay vererek pay alırlar. Madun erkeklik heteroseksüellik dışındaki cinsel tercihleri sebebiyle erkek egemen yapının nimetlerinden daha az faydalanırlar. Marjinal erkeklik ise sınıf, ırk, etnisite sebebiyle paydan en az yararlanan kısımdır. Bu gruplar arasında hiyerarşik bir ilişki mevcuttur ve hegemonik erkeklik bu hiyerarşinin tepesinde yer almaktadır. Hegemonik erkeklik modelinde heteroseksüellik önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır ve cinsel yöneliminin farklı olması sebebiyle madun erkeklikler üzerinde baskı kurmaktadır ve onu dışlayarak erkeklik noktasında eksik olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum görüşmecilerin ifadelerinde genel olarak karşımıza çıkmaktadır;

Bu şeyden kaynaklanıyor heralde hormonlardan kaynaklanıyor öyle bir duyum almıştım ben. Bir insanda hem erkeklik hormonu hem kadınlık hormonu varmış ama bu dinimizde de uygun değil ama bilmiyorum yapanlar var işte. Bir erkek kendi cinsine ilgi duyarsa bana göre erkek değildir. (G1)

Türkiye’ de homoseksüellik toplum tarafından kabul edilmemektedir. Bence homoseksüellik erkekliğe engeldir. Bu tarz kişiler genellikle erkeklik ile kadınlığı özellikle cinsel ilişkilerinde ayırt etmemektedirler. Dolayısıyla bu durum erkeklik önünde bir engeldir. (G2)

Görülmektedir ki görüşmecilerce homoseksüellik erkekliğin tam karşısında durmaktadır ve onun için bir engeldir. Bu engel, kimi zaman toplumsal roller kimi zaman din temelli yapılanmaktadır. Az

sayıdaki görüşmecilere göre homoseksüellik erkeklik için bir engel teşkil etmemekle birlikte bir hastalık ve rahatsızlıktır;

Gerçekte tabii ki erkek. Duygu karmaşasından dolayı insanlar başka yöne gitmişler. Bunların psikolojik olarak araştırılıp bakılması lazım. Tekrarlar meydana gelebilir tabii ki gerekli tedaviyi gördükten sonra. Ama orada bir duygu sapması olduğu için adam farklı yöne kalmış olabilir. Ama genel olarak baktığın zaman erkektir tabii. Ben bunu bir hastalık olarak görüyorum. (G15)

Homoseksüellik görüşülen erkeklerce erkek oluşun önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Homoseksüel erkekleri erkek olarak niteleyen küçük bir kesim ise bu erkekleri hasta bir erkek olarak algılamaktadır.

3.1.5.Kadınlık Üzerinden Üretilerek Erkek Oluşa Atfedilen Sıfatlar: Duygularını Göster(e)meyen ve Yüzeysel Düşünen Erkek

Cinsiyetçi anlayışta kadınlık ve erkeklik, birbirinin zıttı ve birbirini dışlayan kategoriler olarak inşa edilir (Demren 2001). Geleneksel toplumsal cinsiyet algısı kadın ve erkeğe yönelik çeşitli davranış kalıpları, nitelikler üretirken erkeklik ve kadınlığı karşıtlıklar içerisinde ele alır. Bu karşıtlıklar sert-narin, akılcı-duygusal, etkin-edilgen, otoriter-itaat eden şeklinde erkeklik ve kadınlığa ilişkin yargılarda karşımıza çıkmaktadır. Bu karşıtlıklar içerisinde erkeğe; sert, akılcı, etkin, otoriter sıfatlar atfedilir. Görüşmeciler erkeklerin kadınların karşıt niteliği olarak duygularını göstermeme veya gösterememenin altını çizmişlerdir;

...kadın daha ince düşüncelidir her şeyi unutmaz dikkatlidir. Bir de kadınlar aşırı duygusaldır her şeye ağlayabilirler. Erkek öyle duygularını düşüncelerini direkt olarak dışa vuramaz. (G7)

Toplumumuzda erkek duygusal açıdan da güçlü olmak veya güçlü görünmek zorundadır. Duygularını ifade etmek erkek için bir zayıflıktır. (G8)

Erkekler yine kadınlar karşısında tanımlanarak kadınlar gibi ayrıntılı düşünmedikleri yüzeysel düşündükleri ifade edilmektedir;

...Erkek bir kadın gibi düşünemiyor mesela kadınlar ince düşünüyor biz olaylara daha genel daha yüzeysel bakıyoruz. (G16).

Erkekler biraz da olaylara ilişkilere düz bakarlar kadınlar irdeleyerek inceleyerek bakarlar. Erkekler kadınlara göre biraz daha kabalardır. İyi yönleri kötü yönleri de vardır. Her şeyi çok irdelemek de iyi değildir erkek gibi her şeye dümdüz bakmak da iyi değildir ortasını bulmak lazım. (G11)

Erkeklik tanımlamaları yapılırken veya erkeğe dair niteliklerden söz edilirken kadınlar üzerinden düalist bir anlayışla tanımlamalar yapılmaktadır. Bu noktada erkekler duygularını göstermeyen, güçlü olması gerekliliği sebebiyle gösteremeyen ve yüzeysel düşünen olarak algılanmaktadır.

3.1.6.Evin Reisi Erkek: Babalık

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve kalıp yargılarının beslendiği öz olan ataerkillik aile içinde yönetime hâkim bir baba figürü oluşturur. Ailedeki bireyler babanın yönetimindedir Geçmişten günümüze erkek, toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde güç, aile reisliği ve babalık gibi faktörler içerisinde sunulmuştur. Selek (2008) erkeliğe giden yolları sünnet, askere gitme, iş bulma, evlenme olarak ifade etmektedir. Buradan hareketle erkeliğe giden yolda son aşama olan evlilik ile erkekler baba, aile reisi olmaya hazırlanmaktadır. Cohen'e (1995) göre "babalık bir kadına sahip olmaktır, kendisine ait çocukları otoritesiyle yönlendirmektir, çalışmak, para kazanmak ve aileyi geçindirmektir". Selek'e (2008: 22) göre "baba demek, kısır olmayan koca, evini koruyan asker, elinden bir iş gelen, evini geçindiren, evle ilgili ekonomik, hukuki, siyasal tüm kararları alan patron ve devlet adamı olmak demektir". Baba ve aile reisi olarak erkeğe atfedilen evi geçindirme, koruyup kollama gibi rollere yukarıda değinmiştik. Diğer taraftan Türk kültürü açısından babalık ve aile reisliği önemli bir konumdur. Geleneksel Türk toplumsal yapısında baba yanında hal ve hareketlere dikkat etmek, oturmasına kalkmasına dikkat etmek, her konuda fikir beyan etmemek, sevgi göstermemek ve hatta babanın kendi sevgisini göstermemesi gibi durumlar bilinen yazısız kurallar arasındaydı. Toplumsal cinsiyet anlayışındaki değişimlerle günümüzde baba çocuklarının bakımında sorumluluk üstlenen, onlara yol gösterici olan ve onlara sevgisini gösteren bir konumdur. Görüşmecilerin ifadelerinde geleneksel anlayışta olduğu gibi erkeğin en önemli görevlerinden birinin babalık ve aile reisliği olmakla birlikte babanın çocukları üzerinde rol ve sorumluluk alan, sevgisi gösteren bir figür olarak ele alındığı görülmektedir;

Aile reisi olmak evini geçindirmek Türkiye şartlarında eğer eşi çalışmıyorsa bütün zorluklar erkeğin sırtında. Erkek bir de çocuklarının örneğidir iyi bir babadır ve çocuklarına iyi bir örnek olmak zorundadır. (G9)

Erkeğin en önemli görevi babalık ve eşine iyi bir koca olmasıdır. Ama insan eskiden olduğu gibi baba olmamalı. Ya biz babamızın yanında rahat hareket bile edemiyorduk, konuşmıyorduk. Mesela babamın benim başımı okşadığını hayal meyal hatırlıyorum öyle çok sevgisini göstermezdi bize. Böyle olması normal mi? Tabii ki normal değil. Ben mesela çocuklarım bana saygı gösterir aramızda bazen sert bazen yumuşak bir ilişki var. Onlara sevgimi gösteririm başlarını okşarım, onlarla konuşurum... (G20)

Görülmektedir ki babalık ve aile reisliği hala erkeğin en önemli görevleri arasındadır lakin bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin değişmeye başlamasıyla geleneksel “otoriter ve mesafeli baba” rolü de yerini “demokratik, yakın ve katılımcı” babaya bırakmaya başladığı söylenebilir.

3.1.7. Erkek Olmanın Getirdiği Zorluk: Geçim Derdi!

Erkekliğin sabit ve değişmez bir yönünün olmadığı, kültürden kültüre zamanla değişebileceğine değinmiştik lakin bununla birlikte egemen ve kabul gören erkeklik niteliklerinin varlığı da aşikârdır. Özbay’a (2013: 195) göre Türkiye’de Profesyonel veya yarı-profesyonel bir işle meşgul, makul bir kazancı olan, evi veya otomobili olan ve en önemlisi gerçekçi olmayan bir cinsiyet eşitliğine inanmış görünen erkek tipi Türkiye’de biçimlenen erkek tipidir. ‘Türkiye’de şekillenen erkek algısına göre erkek, her koşulda başarılı, maddi manevi ve cinsel manada güçlü, egemenlik sahibi olmalı, her türlü probleme çözüm getirebilmeli ve duygularını belli etmemelidir’ (Zeybekoğlu, 2009: 95). Türkiye’de şekillenen erkek tipi genel olarak dünya genelinde de kabul gören ataerkil kültürden beslenen bir erkeklik tipidir. Bu noktada şekillenen erkeklik tipinin niteliklerine baktığımızda söz konusu erkek tipinin güncel hayattaki karşılığının yerine getirilmesi son derece zor gözükmemektedir. Yani erkeklik bir mücadele alanıdır ve erkekler bu mücadele alanında toplumun beklediği erkek tipine ulaşmak için zorlu süreçlerden geçmektedir ve zorlu işler başarmak zorundadırlar. Selek’e (2008) göre erkeklik sürüne sürüne öğrenilmektedir. Erkekler egemenliğin getirilerinden yararlınsalar da bunun karşılığında bir bedel ödemektedirler. Bu noktada erkeklik sürekli ispatlanması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler hayatlarının her alanında bir rüşet ispatı içerisindedirler. Bu kimi zaman evin geçimini sağlamak, kimi zaman çok para kazanmak, kimi zaman daha iyi bir araba sahibi olmak durumlarında gün yüzüne çıkmaktadır. Öyle ki bu rüşet ispatı erkekleri son derece zorlamaktadır ve yıpratmaktadır. Görüşmeciler elbette bunun farkında olmayarak erkekliğin ispatı olarak erkek olmanın en zor yanının evin geçimini sağlamak olduğunu sıklıkla belirtmişlerdir;

Erkek olmak genelde evde bir şey bittiği zaman erkeğin o anda almaya durumu yoksa kendini sıkıntıya sokuyor. Alamadığı zaman üzülüyor. Eşine çoluğuna çocuğuna bir şey alıp götüremediği zaman da üzülüyor. Ne bileyim şu anda zaten yaşam olarak çok zor bir yaşamdayız. Evin maddi giderlerini karşılayamadığı zaman da utanıyor mu diyeyim mahcup oluyor yani. (G1)

Beklentiler karşısında başarısız olmak bir erkek için büyük baskı kaynağıdır. Kaynak sağlayıcı rolüne o kadar bağlandırılmıştır ki, ekonomik başarısızlıklarda büyük stres kaynağı oluşmakta ve kadına göre daha çok etkilenmektedir. Kendi cinsi arasında da rekabet duygusu içten içte devam etmektedir. Sahip olduğu mevkiyi, itibarı, saygıyı korumak için harcanan çaba da erkeği zorlamaktadır. (G3)

Bir ailede geçim sıkıntısı en çok erkeğin ağına gider. Çünkü ailesini geçindirmek aslında erkeğin birinci görevi. Çalıştığı iş koşulları, toplumdaki yüksek beklenti erkekte daha fazla oluyor. Bu da bir yük. Toplumun bakış açısı bu şekilde. (G18)

Erkek, dışarıda çalışan ailesinin maddi imkânlarını sağlayan birey olarak geçim derdini yüklenen ve geçim derdi sebebiyle zorluklar yaşayan taraf olarak görülmemektedir. Erkekliğin en zor yanı olarak ailenin geçimini sağlamak zorunda oluşu görülmektedir.

3.1.8. Erkek Olmanın Sağladığı Kolaylıklar: Ev İçi İşlerden Sorumsuzluk ve Özgürlük!

Cinsiyete dayalı yapılandırılan iş bölümünde erkeğe ait alanın ev dışındaki kamusal alan, kadına ait alanın ev içindeki özel alan olduğunu belirtmiştik. Bu noktada ev içindeki özel alanda kadınların sorumlulukları artmaktadır. Ev işleri, çocuk bakımı vb. işler daha çok kadınların rolleri olarak kabul edilmekte ve erkekler bu işlerden çoğunlukla sorumsuz tutulmaktadır. Bu durum erkekliğin kolay tarafları

olarak karşımıza çıkmaktadır ki görüşmecilerin ifadelerinde de bu durum sıklıkla altı çizilen bir durumdur;

Eve geldiğinde hazır yemek bulmak, kanepeye uzanıp önüne gelen çayla televizyon izlemek. Başka ne olabilir özgürlük diyelim. Yaşamın her alanında yaşam erkekler için daha kolaydır. (G4)

Eve girince çok büyük bir kolaylık var. Eskiden padişahların yaşamadığı konforu yaşıyoruz biz şuan için Allah için.. Eve girince çay önüne gelir ev temizdir elbiselerin ütülenmiştir, yatağın serilmiştir, istediğin zaman dışarıya çıkabilirsin. Evin tek hakimisindir. Bu aslında erkeğin dışarda yaşadığı zorlukların bir mükafatı gibidir. Dışarda yorulup evde kendini şarj ediyor. Kadınlar genellikle bu işlerle uğraşması gerektiği düşüncesiyle yetiştirildiği için kadın çalışsa bile bunları yapıyor. (G10)

Ev içinde erkek biraz daha rahattır. Evin düzeninde yemek yapmadır temizliktir ütüdür bu işlerden biraz daha dışarda tutuluyor bu açıdan kolaydır. (G7)

Ev içinde kolaylığı illaki vardır. Mesela erkek birçok temizlik işlerinde falan biraz tembellik yapıyor. Bu işler kadına kaldığı için. Biraz da toplumumuzda öyle bir anlayış olduğu için. Binlerce sene bu toplum alışmış. Erkeğin vazifesi belli, bayanın vazifesi belli. Önceden bayan çalışmıyordu. Bütün işi o yapıyordu. Şimdi de erkekleri buna alıştırmak biraz zor oluyor bayan çalışsa bile. Yine ona kalmış durumda. Yüzde 90 bayan yapıyor. (G15)

Görülmektedir ki yemek yapımı, temizlik, ütü, çocuk bakımı vb. ev işlerinin daha çok kadınların sorumluluğu olarak görülmekte ve bu durumun erkeğin ev hayatını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. G8, kadınların genellikle bu işlerle uğraşması gerektiği düşüncesiyle yetiştirildiğini ifade ederek bu durumun toplumsal cinsiyet boyutunu açığa vurmaktadır. Ev içi işler G15'in ifade ettiği kadın çalışsa bile kadının sorumluluğunda olmaya devam etmektedir. Bu durumu diğer görüşmeciler ifade etmemekle birlikte eşleri çalıştığı halde ev içindeki rahatlıklarını ev işlerinden sorumlu olmamalarına bağlamışlar ve dolaylı olarak kadınların çalışsa bile ev işlerini yapmalarını onların sorumluluğuna yüklemişlerdir. Ki bu durum daha önce de belirtildiği gibi cinsiyet eşitliğine inanmadıklarına veya inanmış gibi göründüklerine işaret etmektedir.

Erkek oluşun sağladığı bir diğer kolaylık olarak toplumsal baskının kadınlara oranla daha az olmasıyla sahip olunan özgürlüğün varlığıdır. Özgürlük, erkekliğin avantajı ve kolaylığı olarak değerlendirilmektedir;

Belki toplumsal baskıdan erkekler daha az etkileniyor. Kız çocuklarının yapamayacağı şeyleri erkek çocuklar rahatlıkla yapıyor. Toplumsal baskı erkekler üzerinde daha az. (G13)

... Diğer yönden dışarı çıkma olayı, giyim kuşam açısından çok daha rahat bir şey erkek olmak. (G11).

Görüldüğü gibi erkekliğin avantajlarından ve kolaylıklarından biri özgürlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin zaman, yer sınırlaması olmadan rahatça kamusal alanda olabilmelerinin altı çizilmektedir. Bu durumun toplumsal baskının hafifliği sebebiyle oluştuğu söylenebilir. Ek olarak bu durum kadınlarla karşılaştırılarak anlatılmıştır ve buradan kadınların ağır bir toplumsal baskı altında yaşadığı çıkarılabilir. Kimi görüşmeciler erkeğin özgür oluşuna değinmekle birlikte toplumsal beklenen bir cins olduğunu ve erkek çocuklarına daha önem verildiğini ifade etmişlerdir. Ki bu durumun erkeğin toplumsal iktidarının temelini oluşturduğu ve bu sayede tartışılır olmakla birlikte erkeğe kolaylıklar ve zorluklar getirdiği düşünülebilir;

Türk toplumdan erkek cinsine daha değer biçilmektedir. Neslin devamı, soyadın sürekliliğin sağlanması, aile mal varlığının veya mesleğinin aktarılması vb. Konularda erkeğe daha fazla görev verildiğinden, beklenti artmakta ve erkek gündemde daha fazla yer işgal etmektedir. Bu yüzden de ayrı bir ihtimam gösterilebilmektedir. İş bulma açısından da erkekler göre daha fazla çeşit iş olabilmektedir. Sosyalleşebilme, toplumda rahat hareket edebilme, gece sokağa çıkabilme vb.. konularında erkeklerin daha özgür oldukları bilinmektedir. Ekonomik olarak gelir sağlayıcı rolündeki erkekler evde daha fazla söz sahibi olma hakkı aramakta, kimi zaman baskıyla kimi zaman ise doğal haliyle bu hakkı kazanmaktadır. Güç göstergesinin bir sonucu olarak da bunu kazanabilmektedir. (G3)

3.1.9. Erkekliğin Öğrenildiği Kanallar: Baba, Anne, Mahalle Abileri

İnsanın hayat içerisindeki öğrenme süreçlerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Erkekliğin öğrenildiği kanallar çeşitlilik göstermektedir. Erkeklik baskın olarak babadan, anneden ve mahalle abilerinden öğrenilmektedir. Lakin bu farklı öğrenme kanalları tek tip bir erkekliği öğretmektedir o tip erkeklik de geleneksel algıdaki erkekliktir.

Aile, toplumsal cinsiyet rollerinin ilk olarak içselleştirildiği kadınlık ve erkekliğe yönelik davranış kalıplarının ve düşünüş biçimlerinin deneyimlendiği ilk yerdir. Erkek bireyler babasından gördükleriyle erkeklik tecrübesi kazanarak, ev içinde babadan gördüklerini model alarak baba vasıtasıyla toplumun erkek kimliğini kendisine seçmektedir. Bu öğrenme süreci G2'nin belirttiği gibi gelişigüzel kültürlemeyle bazen farkında olarak bazen gizil bir biçimde içselleştirilmektedir. Baba erkekliğin öğrenildiği en önemli kanal olarak görülmektedir;

Geleneksel şartların hüküm sürdüğü ülkemizde erkek olmak babadan öğrenilmektedir. Kişi babasından gördüğü erkeklik olgusunu büyüdüğünde uygulamaya çalışır. Ayrıca evlendiğinde kendi eşinin üstünde uygulamaya çalışır. Bunların yanında erkeklik gelişigüzel kültürlemeyle de öğrenilebilir. Ben erkekliği daha çok babamdan öğrendim. (G2)

Erkek olmakta önce herhalde baba rol model. Ama esas erkekliği insanlar çevresinden öğreniyor. Arkadaşlarından öğreniyor. Bir üst gruptan öğreniyor. Ben öyle öğrendim mesela. (G5)

...Yine ev içindeki babanın erkek olarak davranışları ve sorumluluklarını çocuk model alarak erkek olmayı öğreniyor. Kendime gelince erkek olmayı babamın, amca ve dayılarımın, sözlerinden, davranışlarından öğrendim. Erkekten beklenen davranışları kimi zaman yaparak bana model oldular kimi zaman ise bazı davranışlarıma müdahale ederek erkek olmanın kurallarından bahsettiler. (G8)

Babamız olduğu müddetçe babamızdan öğrendik. Babamızdan sonra erkek kardeşimiz vardı. Erkek kardeşimizden öğrendik. Gözlemleyerek bazen sorarak öğrendik. Buluş çağına geldiğimizde bazı şeyleri sorarak öğreniyorsun. Eğitim alarak. Ben yurtta kaldım. Yurttaki arkadaşlarından sorarak, danışarak öğreniyorsun. (G14)

Erkekliğin bir diğer ve dikkat çekici öğrenme kanalı anne olarak karşımıza çıkmaktadır. Anneden öğrenilen erkeklik erkekliğin nasıl olması gerektiğiyle değil de nasıl olmaması gerektiğinin altının çizilmesiyle gerçekleşmektedir. G9'un belirttiği gibi erkek annesinden "kız gibi" olmamanın nasıl olacağını öğrenmektedir. Kızlara özgü olduğunu düşünülen hal ve davranışları anneler erkek çocuklarında gördüklerinde G20'nin belirttiği gibi "kız gibi olma" tepisini göstermektedirler. Süreç içerisinde anneler babalardan farklı yöntemle ama babalarla aynı sonuca ulaşacak şekilde erkek olmayı çocuklarına öğretmektedirler. Özetle görüşülen kimi erkekler annelerinin telkinleriyle erkek olmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir;

...Annem hep şöyle derdi bana oğlum erkek ol adam ol kız gibi olma diye. Bu şekilde ilk aileden sonra çevredekilerden insanlardan öğreniyorsun. (G9)

Çocukken hatırlıyorum bir şey istedim annemden vermeyince ağladım annem kız gibi ağlama sen erkeksin derdi veya annem başkaları hakkında konuşurken şöyle derdi kız gibi konuşuyor ne olduğu belli değil gibi şeyler derdi. İşte bu sözler bile insana çok şey öğretiyor. Erkek gibi olmayı babamdan daha çok annemden öğrendim çünkü annem şimdi hatırlamadığı buna benzer birçok şey söylerdi. (G20)

Aile içinde doğup büyüyen erkeklerin büyüme ve her halde bir insanın yaşam serüveni ailesi yanından aile dışına doğru seyretmektedir. Bu serüven ilk olarak oyun ve okul çağında mahalleye çıkışla başlamaktadır ve bu süreçte erkek çocuklar ailelerinden öğrendiklerinin üstüne sokaktan, arkadaşlarından, mahalle abilerinden öğrendiklerini eklemektedirler. Aile dışında bireyin yakınındaki erkek figürler erkekliğin öğrenildiği önemli kanallardan biridir;

...En yakındaki erkek figürleri bize erkeğin ancak o boyuttaki halini gösterir. Bilgi aktarımı, model alma, toplumsal kurallara uyma vb.. kanallarda erkekliğe dair fikirler şekillenir. Örneğin ergenlik döneminde hem cins ile daha sık zaman geçirilebilirken yaş ilerledikçe karşı cins ile de geçirilen vakit aynı ölçüde olabilmektedir. Tecrübe, farklı fikirlerin varlığı, analiz etme, deneyimleme, gözleme gibi durumlarla kişinin erkekliğe bakışı değişebilmektedir. erkeklik öğretileri toplum temelli farklı insan davranışları ile öğrenilmekte ve öğretilmektedir...(G3)

7 yaşından itibaren süregelen çeşitli rol modelleri oluyor insanın. Mahalledeki abiler, amcalar onlardan bir şeyler taklit ederek, kendi yaşadığın olaylara bakarak öğreniliyor erkek olmak. Erkek çocuk erkek bireyleri örnek alır. Çevresindeki erkekler iyiye iyiye kötüye kötüye endeksleniyor. (G7)

Özetle erkeklik doğuştan getirilen bir olgu olmayıp baba, anne, mahalle abileri tarafından öğretilen bir yaşam deneyimidir. Bu öğrenme süreci kimi zaman rol model olarak, kimi zaman gözlemleyerek ve kimi zamanda gizil öğrenme şeklinde içselleştirilmektedir.

3.1.10.İdeal Erkek: Ailesini Kimseye Muhtaç Etmeyendir!

İdeal erkek tipi toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında biçimlenmektedir. Toplumda evine, eşine, çocuklarına bakan, onların geçimini sağlayan, maddi manevi ihtiyaçlarını gideren, ailesini kimseye muhtaç etmeyen, çocuklarına örnek olan, dürüst, saygılı, işi olan erkek bireyler ideal erkek olarak kabul görmektedir. Aslında bu nitelikler erkek oluşun da nitelikleri olarak kabul edilmektedir. Görüşmeciler ideal erkek ve erkek nedir doğrultusundaki sorulara genellikle paralel cevaplar vermişlerdir;

Saygılı dürüst ne bileyim yalandan kaçan haramdan kaçan yine dediğim gibi ailesine bakan yani olursa olur olmazsa olmaz değil de bir şeyi yapabilmek için ona çaba gösteren erkek ideal erkektir... (G1)

Evine ocağına sahip çıkan her türlü zorluğu ailesiyle aşmaya çalışan karakterdir. (G7)

Tabi öncelikle ideal erkek ailesine sahip çıkmalı, işte ailesini koruyabilmeli ihtiyaçlarını karşılayabilmeli, çevresine ailesine çocuklarına saygılı olmalı ve iyi bireyler yetiştirmelidir. (G11)

Erkeğin evin geçimini sağlayan taraf olarak algılanmasının da bir sonucu neticesinde aile üyelerinin öncelikli olarak maddi gereksinimlerini karşılayarak başkalarının yardımına ihtiyaç bırakmaması bir erkeğin ideal erkek yapan noktalardan en önemlisi olarak algılanmaktadır.

3.2.Kadınlık Algısı

Bu bölümde görüşülen erkeklerin erkeklik algılarına ek olarak kadınlık algısı ortaya konulmaya ve bu algının geleneksel kadın algısından farkı görülmeye çalışılmıştır.

3.2.1.Kadınlığın Temel Referansları: Narin, Kırılğan, Duygusal ve Güzel Kadın

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısı kadın ve erkeğe yönelik çeşitli davranış kalıpları, nitelikler üretirken erkeklik ve kadınlığı karşıtlıklar içerisinde ele alır. Bu karşıtlıklar sert-narin, akılcı-duygusal, etkin-edilgen, otoriter-itaat eden şeklinde erkeklik ve kadınlığa ilişkin yargılarda karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu yargılar hala geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde gelişmektedir. Kadınlığa ilişkin atfedilen nitelikler narinlik, kırılğanlık, duygusallık ve güzellik kapsamında şekillenmektedir,

Kadınlar biraz daha nazik olmalı nasıl söyleyim kaba saba değil de bir şey isterken veya bir şey yaparken daha nazik davranmalı çünkü deriz ya kadınlar narindir falan diye. Kadın böyle kaba olduğu zaman o kadınlıktan biraz çıkmış oluyor biraz erkek gibi oluyor yani hatta deyimi de vardır. Erkek Satı derler burada. Öyle de değil de kadın dediğim biraz daha nazik hanım hanımcık olması gerekiyor. (G1)

Toplumumuzda kadın duygusal, zarif, naif, kırılğan, anaç, fedakâr, dırdırcı gibi sıfatlara sahiptir. Kadının yorulması, yıpranması normaldir. Bana göre ise kadın cinsiyet olarak farklı olmalıdır. Fiziksel özellikler olarak erkeğe göre farklılıkları vardır. Erkeğe göre daha güçsüzdür. Daha karmaşık düşünür. Kadın daha alıngan ve duygusaldır. (G8)

Kadınların genel olarak daha naif oluşları, erkeklere göre daha farklı düşünceleri, ince eleyip sık dokumaları kadınları kadın yapar...Görünüş olarak da erkeklere göre daha bakımlı daha güzellerdir. (G11)

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısına denk düşer şekilde erkekler kadınları narin, duygusal, kırılğan olarak algılamaktadırlar. Ek olarak göreceli bir kavram olmakla birlikte fiziksel olarak güzellik kadınlar için sıklıkla paylaşılan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

3.2.2.Kadını Kadın Yapan Şey: Annelik

Geleneksel cinsiyet rollerinde kadın oluşun temel belirleyicilerinden birisi anneliktir. Kadın oluşun en temel göstergelerinden birisi annelik ve annelik rolleriyle birlikte çocuk bakımı ve ev içi rollerdir. Görüşmecilerin tamamına yakını kadınlığı tanımlarken anneliğin altını çizmişlerdir;

Kadını kadın yapan asıl şey aslında annedir. Anne olması demek o kadının gerçekten kadın olduğunu gösterir. Çünkü o çocuğu dünyaya getirmesi onu 9 ay karnında taşıması

gerçek bir kadın olduğunu ispatlar. Yani eğer bir kadın anne olduysa gerçekten bir kadın olduğunu bilir yani. (G1)

...Başka aklıma doğurganlık geliyor. Çok güzey bir sıfat annelik. Kadın güzeldir, temizdir, çalışkandır itaatkâr ve teslimiyetçidir. Her daim destek olan toparlayıcı kanaatkâr olandır kadın...Masum korunması emanettir kadın. Hayatın en korunması naif narin varlığıdır kız çocukları. Bu kızlar büyüyünce anne adayıdır. Kadınların en büyük rolü işte bu annelik. (G4)

Bir kadının önceliği anneliktir, doğurganlıktır. Tabi bir kadının fiziği de önemli. Kadın bekar da olsa bazı şeylere dikkat etmeli kadına yüklenmiş çok şey var. Çalışmayan bir bayansa akşama kadar temizlik yapsın yemek yapsın çocuk baksın bu yanlış mı yanlış. Ama mecbur bunu yapmaya toplumun işleyişi öyle. Kadının varı yoğu evi çocukları eşi. Kadınlar yanlış şeylerden yanlış kişilerden yanlış arkadaşlardan uzak durmalı. Örneğin kadın evliliğinde mutsuzsa kötü şeyler yaşıyorsa en küçük şeyde aklı başka yönlere kayabilir. Bizim toplumumuzda kadın kadınlığını bilir erkek erkekliğini bilir. Toplumumuzda kadın yanlış bir şeydir ki erkek daha üstte tutulur. Kadın annedir kadın bacıdır kadın kardeştir yani onu bilmeli. Kadın da erkeğin el üstünde tutulduğunu bilip ona göre davranmalı erkeğe saygılı davranmalı. (G16)

Genel olarak G1'in ifade ettiği gibi kadını asıl kadın yapan olgunun annelik olduğu, G4 ve G16'nın belirttiği gibi annelikle bağlantılı olarak doğurganlık kadınlığın vazgeçilmez bir niteliği olarak görülmektedir.

3.2.3.Kadının Değişmeyen Rolü: Ev İçi Roller

Annelik rolüyle birlikte kadınlığa atfedilen bir başka rol ise ev içi rollerdir. Ev içi rollerin uzun geçmişten bu yana egemen anlayışla kadınlar üzerine yüklendiği bilinen bir gerçektir. Söz konusu rollerin eşitsiz dağılımının kadınların kamusal alana daha çok çıkmasıyla, iş hayatında daha çok yer almasıyla azalması beklenirken, bu değişimin gerçekleşmediği görüşmecilerin ifadelerinde görülmektedir;

Evliliğin eşinin ihtiyaçlarını karşılayan, çocuklarının bakımını üstlenen kişidir kadın. Aslında kadın evin direğidir. Örneğin bir evde baba hastalansa o evde babayı rahatsız etmemek için ev halkı sakın davranabilir ve bu durum kısa zamanda atlatılabilir. Ancak bir evin kadını hastalansa o evde bir kaos ortamı oluşabilir. Evin düzeni bozulabilir. İşte kadın bu evin düzenini sağlayan kişidir. Bundan dolayı kadın evin direğidir. (G2)

En temeli; ben evliyim, çocuklarımız çocuk var. Çocukların bakımı, onların yetiştirilmesini anne yapar. Evin işlerini. Benim eşim çalışıyor mesela. Benim yaptığım sorumluluklarda da var. Sosyal çevremiz, komşularımız var. Onlarla ilişkileri iyi olmalı. Akraba işleri, düğünler bu anlamda da bayanın birçok işi var. Çünkü erkeği bey eden de bayan rezil eden de bayan. Davranışları ile dört dörtlük ya da ideale yakın olması gerek. (G15)

Kadının en büyük sorumluluğu çocuğunu yetiştirebilmektir anne olabilmektir. Kadın çalışıyor olsa bile ev işlerinden kadınlar sorumlu oluyor bu yüzden ev işlerinden de sorumludur kadın. (G9)

Yemek yapmak, temizlik yapmak, çocuklarının bakımı ve eğitimiyle ilgilenmek kadınların en temel ev içi rolleri olarak algılanmaktadır ve bu roller annelikle bağlantılı olarak ifade edilmektedir. G9'un da altını çizdiği gibi kadınlar özel alan olarak kabul edilen ev içinden çıkıp kamusal alanda çalışıyor olsa bile söz konusu ev içi roller kadınların sorumluluğunda devam etmektedir. Bu noktada kadınlarla ev içi rollerin paylaşılmasını G1'in dışında hiçbir görüşmeci ifade etmemiştir.

Eğer çalışmıyorsa evine bakması kocasının yemeğini hazırlaması elbiselerini hazırlaması çocuğu varsa çocuğuna bakması. Eğer dışarıda çalışıyorsa dediğim gibi hem dışarıya hem eve yetişemeyeceği için eşiyle iş paylaşımı yapması. (G1)

Özel alan olarak ev, kadının asıl ait olduğu alan olarak kabul edilmekte ve ev içindeki işler sadece kadının sorumluluğu olarak algılanmaktadır. Kadın kamusal alanda çalışıyor olsa bile ev içi işlerden sorumlu tutulmaktadır ve kadının ev içindeki işler herhangi bir çalışma faaliyeti olarak görülmemektedir.

3.2.4.Kadın Olmanın Getirdiği Zorluklar

Genel algıda erkekler açısından kadın olmak çok zor bir olgudur ve kadın olmak istenmeyen bir oluş olarak göze çarpmaktadır. Kadın olmanın zor oluşuna yönelik genel bir gerekçe öne çıkmamakla birlikte, bu gerekçeler genellikle toplumun kadına bakış açısıyla, kısıtlı özgürlük alanıyla, ev işlerinin

kadınlara yüklenmesiyle açıklanmaktadır. Toplumun kadına algısının yol açtığı ve kadınlar üzerine yüklenen ev içi işler kadınlığın zor tarafı olarak göze çarpmaktadır ve bu sebeple G15'in belirttiği gibi kadın olmak istenmeyen bir durumdur;

Bir kadın geleneksel şartların hüküm sürdüğü ülkemizde çok sıkıntılar çekmektedir. Öncelikle kadın bir cinsel ihtiyaç olarak görülebilmektedir. Bu zor bir durumdur kadın için. Bunun yanında kadın evli ise evin bütün durumlarından sorumludur. Bu da bir zorluk sayılabilir. (G2)

...Ev işlerini yapmak, çocuk doğurmak, çocuğun bakımını yapmak gerçekten çok zor öyle kolay değil. (G9)

Bizim toplumumuzda da zor. Belki kadın olmayı istemezdim. Çünkü toplumun genel bir bakış açısı var. Kadınlardan beklentileri çok fazla. Hem iş hayatı hem ev hayatı hem sosyal hayatı var. Beden, fizik olarak zor ama istenen fazla. Ev işleri öyle kolay gibi görünüyor ama hiç de o kadar kolay değil. Kadın bunlar karşısında çok zorlanıyor (G15)

Kadın oluşun bir diğer zorluğu şiddete, taciz ve tecavüze maruz kalmaları olarak görülmektedir;

Kadın olmak gerçekte zordur. Sokakta yolda işte kafede erkeklerin göz hapsine maruz kalırlar, şiddete maruz kalırlar. Daha kötüsünden bahsetmek bile istemiyorum taciz, tecavüz... Bakışı giyimi kuşamı her zaman damga yemekle karşı karşıya. Namussuz diyorlar. Bunlar en büyük zorlukları bence. Daha çok cefa çeken çile çeken hep kadınlar olmuştur...(G3)

Kadın olmanın zorlukları çok. Her an tehlike içinde çarşıda olsun pazarda olsun kadın cinayetleri tacizler tecavüzler. Sürekli risk altında. (G16)

Kadın olmanın bir diğer yanı kısıtlı özgürlük alana sahip olmaları olarak ortaya çıkmaktadır;

Toplumun biçtiği roller. Daha özgür değil. Özgüvenini geç kazanıyor sorumluluk alamadığı için. Meslek sahibi değilse daha da uzuyor. Belki de hiç edinmiyor özgüven. Kadın olmanın en büyük zorluğu özellikle ekonomik özgürlüğünü çok geç elde etmesi ya da elde edememesi.(G5)

Özgürlük açısından zordur. Kadınların o kadar özgürlüğü yoktur. Erkeklerin dışarda belirli bir saat dilimi yoktur ama kızların dışarda oldukları belirli saat dilimleri vardır. Erkek istediği yere gider ama kadınlar rahat olamazlar dışarda bir çok kısıtlama var. (G7)

Kadın olmak zor kadın olmak istemezdim mesela istediği saatte dışarı çıkamaz çocuğuna kocasına daha çok Bakmak zorunda belli bir yaşa kadar evde her işi onlar yapıyor çalışıyor genellikle çalışanlar için daha da zor. (G6)

Anne olmak, doğum yapmak daha sonrasında çocuğun bakımı ve eğitimi kadın oluşun önemli zorluk sebepleri olarak ifade edilmektedir,

Toplumun bakış açısı; evde mükemmel bir anne diye bakarlar. O da mükemmel değil de bir insandır. Toplum içerisinde mükemmel kadın olarak görüldüğü için yaptığı her şey göze bakar. Hemen tepki görür. Kadın olmayınca 20 gün, o eve girilmiyor. 9 ay bir çocuğu karnında taşıyor. O psikoloji zor. Gecesi gündüzü yok. Yemez, içmez, uyumaz. (G18)

En büyük zorluğu çocuk doğurmaktır bence çocuk doğurması bakması büyütmesi gerçekten çok zor. Ev işlerinin yükünün üzerinde olması diğer taraftan sosyal açıdan dini açıdan baskı görmesi. (G11)

G10 kadın olmanın zorluklarına yönelik yukarıda ifade edilen noktaları özetler nitelikte, kadına yönelik eşitsiz cinsiyet algısına, ev içi işlere, anneliğe, çocuk doğurmaya ve bakmaya işaret etmektedir;

Ya bir kere hayata başlarken geri başlıyorlar. Cinsiyet farklılığı yüzünden geri başlıyorlar tabi bu eskiden çok daha fazlasıydı ama şimdilerde bu azaldı. Eskiden kızlar hayata 3- 0 geride başlıyorlarmış. Eve gelen sonra da göçüp giden bir varlık gibi

görülyordu. Kadınlara toplumda kötü bir algı var mesela kadına eksik etek derler, saçını uzun aklı kıt derler. Toplumdaki bu kadın algısı gerçekten yıpratıcı bir şey. Kadın dışarı çıkmaz, yürürken sağa sola bakmaz başını eğer gibi düşünceler kadınların hayatlarını çok zorlaştırıyor. Bunlardan başka evdeki sorumlulukları da zor. Çünkü sürekli bir iş halinde sabah kalkıyor kahvaltı hazırlıyor evdekileri yolluyor bulaşık yıkıyor evi temizliyor akşam yemeği yapıyor, akşam eve gelen eşine hizmet ediyor. Ev işi bence dışarda çalışan erkeğin işinden daha zor bence. Çünkü evde hep aynı işler kadının ruhunu yıpratıyor. Bir de doğum yapması, çocuk yetiştirilmesi onlarla uğraşmasını da sayabilirim. (G10)

Özetle kadın olmanın zorlukları olarak en başta ev içi işler görülmektedir. Daha sonra maruz kaldıkları şiddet, taciz, tecavüz, özgürlüklerinin kısıtlanması, toplumdaki geleneksel kadın algısı kadının zor yanları olarak belirmektedir.

3.2.5.Kadın Olmanın Sağladığı Kolaylık: YOK!

Görüşülen erkeklere göre kadın olmanın hiçbir kolaylığı bulunmamaktadır. Kadın olmanın istenmeyecek bir şey olduğu sıklıkla dile getirilmektedir;

...Be asla kadın olmak istemezdim. Kadın olmanın bence hiçbir kolaylığı yok. Ev işleri, çocuk doğurmak falan çok zor şeyler bir erkek bunları kolay kolay yapamaz. Üstüne kadınların çoğu da artık çalışıyor...(G14)

Erkeklerde birçok şey saydım ama kadında sayamıyorum. Kadın olmak gerçekten zor yani. (G11)

Yukarıda ifade edilen kadın olmanın zor yanları olarak beliren noktalarla birlikte kadınlık, erkekler tarafından istenmeyen bir var oluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.6.Kadınlığın Öğrenildiği Kanallar: Aile ve Yakınlar

Toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet rollerinin öğrenilen bir olgu olduğu gerçeğine işaret ederek görüşmeciler bireylerin ailesinden başlamak üzere yakın çevresinden öğrendiğini dile getirmişlerdir. Öğrenme süreci anne, baba, kardeşlerden başlayarak teyze, hala, gibi yakın akrabalarla devam etmektedir;

Nasıl erkek erkek olmayı babasından öğreniyorsa kızlarda kadın olmayı annelerinden öğreniyorlar taa küçüklükten beri. İşte teyzesinden halasından çevresinde gördüğü kadınlardan öğreniyor. Onlar ne yapıyorlarsa o da onu yapıyor onları taklit ediyor böyle öğreniyor. Tabi kadın olmak birazda şöyle insan kız veya erkek olarak doğuyor zaten Allah tarafından kadınlara uygun davranışlar onda kendiliğinden oluyor. (G1)

Yine ailedeki figürlerden başlayan kadınlık, ailedeki kadınların uzun zamanlar boyunca devam eden kadınlara ait fiziksel değişim (ilk adet görme, mahremiyeti koruma, karşı cinse yaklaşım, hamilelik ve doğum süreçleri vb.) dönemlerinde öğretilmektedir. Hatta bu öğrenme süreci çocukluk dönemindeki oyun şekilleri ile öğretilmeye başlanıyor. Kız çocuklara bebek, erkek çocuklara araba vb.. oyuncaklarla oyun oynamaları yönünde yönlendirme yapılması bu savı destekler niteliktedir. (G3)

Kadın olmayı çocukken anne babanın tutumlarından öğreniyorlar. Kız kısmı çok gülmez. Kadın oturmasına kalkmasına dikkat eder. Kadınlar geç saatlerde dışarıda gezmez. Kızlar ev işlerinde annelerine yardım eder. Gibi toplumda yaygın olan toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili beklentiler çok küçük yaşlarda çocuklara öğretilmektedir. (G8)

Kadın olmak nasıl öğrenilir bilmiyorum ama etkileşim içinde öğrenilir heralde. Rol modeller sebebiyle ilk başta anne baba sonra yakın çevre akrabalar sonra okul öğretmenler çok büyük bir faktör. İkinci bir anne baba oluyor öğretmenler çocuklar için. Çocuk sınıf öğretmeni gibi oluyor onun gibi konuşuyor zamanla. (G12)

Kadınlık tıpkı erkeklikte olduğu gibi öncelikle anne olmak üzere aile içerisinde öğrenilmekte daha sonra kişinin yakınındaki kadınlar bu öğrenme sürecine dâhil olmaktadır. Bu öğrenme süreci rol model olarak, gözlem yoluyla, anne ve yakınların uyarılarıyla işlemektedir.

3.2.7.İdeal Kadın

İdeal kadına yönelik ifadelerin tamamı ataerkil cinsiyet rollerini üstlenen kadınlığın ayrı ayrı tanımını yapar niteliktedir. G4'e göre ideal kadın güler yüzlü, tatlı dilli, uyumlu, becerikli, güzel olmalıdır. G4 ve G6'ya göre iyi bir anne ve çocuk yetiştirebilecek donanıma sahip olmalıdır. G11'e göre sahiplenici ve teslimiyetçi olmalıdır. G15'e göre eşine karşı sevgi ve saygısını makul ölçülerde

ayarlayabilen olmalıdır. G17'e göre cefakâr ve fedakâr olmalıdır. Tüm bu nitelikler geleneksel toplumsal cinsiyet algısı kapsamında inşa edilmeye çalışılan olgulardır;

Evi derleyip toparlayan, uyumlu, her daim erine destek olan temiz, düzenli, yufka yürekli, hoş görülü, zorlukla karşısında mücadele eden, tatlı dilli, hoş sohbetli, mütevazı, sadık, güler yüzlü, zayıf, uzun boylu, beyaz tenli, insan canlısı bir tip. (G4)

Kadın öncelikle sahiplenici ve teslimiyetçi olmalı. Ailesine annesine babasına büyüklerine saygılı olmalı. Ailesine bakıcı olmalı. Diğer taraftan görünüşüne dikkat etmeli ve bakımlı olmalıdır. (G11)

Çocuk olduğu zaman sabredebilmek, sonra duruma göre ayağını yorganına göre uzatabilmek, ailesine gerekli duygusal paylaşımlarda bulunabilmektir. Tabii çocuklarına iyi örnek olmalı. Onların eğitimine özellikle aile içi eğitim ile ilgi göstermeli. Eşine karşı duygusal anlamda, saygı sevgi anlamında ölçülerini ayarlayabiliyorsa ideal kadındır. (G15)

İdeal kadın anneannem gibi olmalı. Anneannem Anadolu kadınıydı yaptığı yenilirdi, yanında oturulurdu kalkılırdı, espriliydi sevecendi somurtkan değildi, herkes tarafından sevilirdi. Mesela annem için aynısını diyemem. Annem somurtkandır. Anneannem her zorluğa karşı dirayetliydi, fedakardı, cefakardı. Kadında olması gerekenler de bunlar zaten. (G17)

Görüşülen erkeklerin ifade ettiği ideal kadın tipi geleneksel cinsiyet rollerinden kaynaklı kadın tipine denk düşmektedir. Farklı düşüncelerin oluşturduğu bütüne baktığımızda kadın; sadık, güler yüzlü, tatlı dilli, ailesini sahiplenen, teslimiyetçi, saygılı, ailesi için fedakar ve cefakar olmalıdır ki bu niteliklerdeki kadın tipi ataerkil anlayış içinde tanımlanan kadına denk düşmektedir.

SONUÇ

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısında erkeklik daima güçle tanımlanmıştır. Güç kavramı genellikle fiziksel güç olmakla birlikte para veya saygınlık anlamında da güçlü olmayı ifade etmektedir. Lakin fiziksel güç her zaman öncelenmiş erkeğin kadından en temel farkının fiziksel güç olduğu kabul edilmiştir. Fiziksel olarak zayıf bir beden geleneksel erkeklik normlarına sığmamaktadır ve fiziksel güç erkekliğin güçlü referanslarından biridir. Fiziksel gücün yanında erkekliği belirleyen veya kuran bir diğer referans erkek cinsel organına sahip olmaktır. Cinsiyet teorisi yaklaşımına denk düşen bu referansla erkekliğinde tıpkı kadınlık gibi toplumsal bir inşa sürecinden geçerek şekillendiği gerçeği önemsenmeyerek, erkeğin ve kadının toplumsal konumunun onların hormonlarından, kromozom yapısından ve üreme organlarından kaynaklandığı kabul edilmektedir. Erkelığın referansı olan fiziksel güç ve erkek cinsel organıyla dünyaya gelmenin dayanağı olarak din görüşülen erkekler açısından son derece önemli bir konumdadır. Erkekliğin bu nitelikleri bir "fitrat" gereği var olmaktadır. Dini açıdan "fitrat" kavramıyla erkekliğin geleneksel toplumsal cinsiyet rolü desteklenmektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısı kadın ve erkeğe yönelik nitelikleri insan ortak paydasında insana dair nitelikler olarak ele almak yerine erkek ve kadını birbiriyle karşıtlık içinde, birbirlerinin tersi gibi ele almıştır. Bu karşıtlıklar içinde erkekler akılcı kadınlar duygusal, erkekler otorite kuran kadınlar itaat eden şeklinde tanımlanmıştır. Tüm bunlar kadınlığın ve erkekliğin bağımsız tanımı yerine birbiri üzerinde bağımlı tanımının yapılması sonucunu doğurmuştur. Erkek aynı zamanda kadın olmayan, erkeksi davranışlar aynı zamanda kadınsı olmayan davranışlar olarak kodlanmıştır.

Egemen toplumsal algıda erkekliğin ve kadınlığın sınırları keskin bir biçimde çizilmiştir. Bu sınırlar kapsamında kadın ve erkeğin yapıp edebilecekleri, uğraşları, meslekleri ve ait olduğu düşünülen alanlar da ayrıştırılmıştır. Bu ayrımın en önemlilerinden ve kadın ve erkeğin hayatını önemli bir biçimde etkileyen olgu cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Cinsiyete dayalı iş bölümüne göre erkekler dışarda yani kamusal alanda mücadele eden, çalışan ve para kazanan taraf, kadınlar ise ev içinde yani özel alanda ev içi işlerle ve çocuklarının bakımıyla uğraşan taraftır. Görüşülen erkeklere göre erkeklerin en önemli görevlerinden birisi ailesini korumak ve onların geçimini sağlamaktır. Görüşülen erkeklerin tamamına yakınının eşi çalışıyor ve evin geçimine katkı sağlıyor olmasına rağmen erkekler evin geçimiyle ilgili kadınların rolüne hiç değinmemişlerdir. Bu noktada görüşülen erkekler evin geçimi konusunda geleneksel algıya sahiptirler. Babalık görevi ev geçindirme göreviyle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. İyi bir baba evini geçindirip ailesini kimseye muhtaç etmeyendir. Onlara yol gösterici olan, sevgisini gösteren bir konumdadır. Görüşülen erkeklerin babalık görevi geleneksel toplumsal cinsiyet algısından

farklılaşmaktadır. Görüşülen erkeklere göre baba sadece evin geçimini sağlayan pasif bir varlıktan olmaktan daha çok çocuklarının bakımında sorumluluk üstlenmelidir, onlara yol gösterici olmalıdır.

Sosyal bir inşa sürecinin sonucu olan erkeklik çokludur ve kültürden kültüre zaman içerisinde değişebilir. Çoklu erkekliklerin birbirleriyle ilişkisi hiyerarşi içinde var olmaktadır. Hegemonik erkeklik, işbirlikçi erkeklik, marjinal erkeklik ve tabi kılınan erkeklik bu sıra içinde hiyerarşik bir ilişki içindedirler. Hegemonik erkeklik diğer erkeklikleri bir yandan sahip oldukları nitelikler sebebiyle dışlama stratejileriyle ötekileştirirken bir yandan da onları kendine benzetmeye bir nevi onları hizaya sokmaya çalışmaktadır. Hegemonik erkeklik heteroseksüellik üzerine yapılanmaktadır. Heteroseksüellik dışında cinsel tercihi olan tabi kılınan erkekliği dışlamakta ve onu erkeklik alanının dışına itmeye çalışmaktadır. İşbirlikçi erkeklik hegemonik erkekliğin heteroseksüellik idealine destek vererek erkekliğin sağladığı avantajlardan faydalanmaktadır. Görüşülen işbirlikçi erkeklerde de bu sonuca ulaşılmıştır. Görüşmecilere göre heteroseksüellik dışında cinsel tercihi olan tabi kılınan erkekler eksik/olmamış erkektir. Tabi kılınan erkekleri erkek olan kabul eden küçük bir kısım ise bu erkekleri hasta bir erkek olarak nitelemektedir.

Geleneksel erkeklik algısında erkekliğin inşasında çeşitli toplumsal aşamaları geçmek gerekmektedir. Bu aşamaları başarıyla tamamlanmadan tam bir erkek olunamadığı söylenmektedir. Sünnet de bu aşamalardan biridir. Bu yüzden sünnet törenlerinde erkek çocuklarına özel kıyafetler giydirilerek ve o güne özel etkinlikler düzenlenerek bu aşamayı geçiş kutlanmaktadır. Toplum nazarında bu denli önemli bir olgu olan sünnetin erkekliğin kazanıldığı bir aşama olarak ele alınışı işbirlikçi erkekler tarafından reddedilmektedir. Çok az sayıdaki görüşmeci sünneti erkeklik için bir eşik olarak görmektedir. Görüşülen erkeklerin büyük çoğunluğuna göre sünnet dini bir gelenekten ibarettir. Erkek olma ile sünnet olma arasında herhangi bir bağ kurulmamaktadır. Yani sünnet ile erkeklik bağı çözülmüş ve çözülmektedir.

Erkeklik kolay kazanılmayan bir oluş olarak içinde çeşitli zorluklar ve avantajlar barındırmaktadır. Fiziksel olarak güçlü olmak, ailenin maddi manevi sorumluluğunu üstlenmek, duygularını saklamak erkek oluşun zorluklarıdır. Geçimin erkeklere ait bir sorumluluk olarak kabul edilmesi ve erkeklerin güçlü olmaları gerektiği düşüncesinden kaynaklanan duygularını göster(e)meme durumu erkekleri son derece zorlamaktadır. Geleneksel erkeklik algısına göre erkek sürekli bir mücadele içinde evin geçimini sağlayan taraftır. Görüşmecilere göre de erkeğin en büyük sorumluluğu ev geçindirmektir ve bu durum erkekliğin en zor yönü olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yukarıda ifade edildiği gibi görüşülen erkeklerin eşleri de evin geçimine katkı sağlamasına rağmen erkekler zorluk olarak gördükleri ev geçimine kadınların da katkı sağladığına değinmemişlerdir.

Zorlukların aksine erkek oluşun bazı avantajları da bulunmaktadır. Görüşmecilere göre eve ekmek getiren erkeğin ev içi işlerde bir sorumluluğu yoktur. Bu görevi kamusal alanda çalışsa da çalışmasa da kadın yerine getirmek zorundadır. Kadının çalışma hayatı ev işlerinden feragat etmesi demek değildir. Ev işlerinin kadının sorumluluğunda olduğu kadına yüklenen, her durumda kadından beklenen bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısıdır. Erkekler ev işleri konusunda özgürdür ve onları bu sorumluluğa iten bir toplumsal cinsiyet rolü bulunmamaktadır. Ev içi işlerindeki sorumsuzluğun sağladığı avantajın yanında erkeğin toplumsal baskının hafifliği sebebiyle özgürlükleri çok geniştir. Görüşülen erkeklerde de bu durumu doğrulanmış ve erkeklikten sağlanan avantajlar ev işlerinden muaf olmak ve daha özgür olmak olarak altı çizilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin öğrenilmiş olmasının sonucu olarak erkeklik çeşitli kanallar aracılığıyla öğrenilmektedir. Erkeklik ve kadınlığın kültürel ve sosyal bir sonuç olduğu tartışılmaz bir gerçekliktir. Toplumsal cinsiyet rollerinin özelde de erkekliğin öğrenilmesi ilk olarak ailede başlamakta, aile içindeki anne, baba, kardeşler erkekliğin öğrenildiği ilk kanallar olmaktadır. Daha sonra bireyin büyümesiyle sokak devreye girmektedir. Görüşülen erkeklerde de erkekliğin öğreniliş süreci ve kanalları bu şekilde gelişmektedir. İşbirlikçi erkeklere göre erkek çocuklar küçük yaştan itibaren erkek olmayı ilk olarak baba ve annesinden daha sonra mahalle içinde öğrenmektedir. Baba figürü bir erkeğin rol modelidir ve erkek çocuk küçük yaştan itibaren yaptığı gözlemlerle erkekliğini inşa etmektedir. Anne tarafından bir erkeğin nasıl olmasını gerektiği vurgulanarak erkeklik öğretilmektedir. Ek olarak erkekler aile dışındaki dünyada sokakta mahalle abilerinden sosyal ortamında erkeklik kimliğinin özelliklerini öğrenmektedir.

Geleneksel anlayış çerçevesinde bir erkeklige sahip olmak için toplumsal cinsiyet rollerine uyuyor olmak ve bu kalıpların dışına çıkmayan niteliklere ve hayata sahip olmak şart olarak görülmektedir. Bu şartlar arasında en önemlilerinden biri de ailenin geçimi sağlamaktır. Görüşülen erkeklere göre ideal erkek geçimini sağlayan erkektir. Erkek ailesinin geçimini sağladığında ideal erkek kriterine sahip olmaktadır.

Özetle erkeklerin erkeklik algıları kimi konularda geleneksel erkeklik algını içinde yer almakta kimi konularda ise geleneksel erkeklik algısından farklılaşmaktadır. Erkekliğe fiziksel güç, cinsel organ ve fitrat temelli gösterilen referanslar, erkeklerin kadınlar üzerinden tanımlanarak duygularını göstermeyen, yüzeysel düşünen olarak kabul edilmeleri, heteroseksüelliği önceleyiş, cinsiyetlendirilmiş iş bölümü ile erkeğin en büyük sorumluluğunun evin geçimi olduğu ön kabulü ve ideal erkeğin bu geçimi sağlayan erkek olduğu yönündeki sonuçlar görüşülen işbirlikçi erkeklerin erkeklik algılarının geleneksel erkeklik algısı içinde olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan işbirlikçi erkeklerin geleneksel erkeklik algısından farklılaşan erkeklik algıları da vardır. Bunlardan ilki erkekliğin kazanılışının ilk eşiği olarak kabul edilen sünnetin sadece dini bir gelenek olarak görülmesidir. Diğer farklılaşma erkeğin babalık rolünün pasif bir babalık olmaktan öte çocukları üzerinde sorumluluk alan, onlara yol gösteren aktif bir role dönüşmesidir.

Kadınlık algısı deşifre edildiğinde kadınlığa ilişkin atfedilen nitelikler narinlik, kırılganlık, duygusal ve güzellik kapsamında ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumsal cinsiyet algısı çizgisi üzerindeki bu nitelikler kadından beklenen niteliklerdir. Bir kadın bu niteliklere sahip olmakla gerçek bir kadın oluşturma sahiptir. Erkeklikle ortaya çıkan fiziksel güç, kadınlarda bunun tersi olarak narinlik, kırılganlık olarak ortaya çıkmakta ve kadın ile erkek karşıtlıklar içerisinde ele alınmaktadır.

Kadın oluşun en belirleyici niteliklerin birisi olarak annelik öne çıkmaktadır. Doğurgan olmak kadınlığın temel belirleyici olarak annelik görevi doğurgan olmanın uzantısı biçiminde kadınların rolü olarak algılanmaktadır. Annelik rolü çerçevesinde ev işleri, çocuğun bakımı gibi ev içi işlerde kadınlar safına hapsedilmektedir. Ev içi işler ataerkil gelenek tarafından uzak geçmişten bu yana kadınlara ait bir uğraş alanı olarak kodlanmıştır. Bu sebeple ev içi işlerdeki roller kadınlar aleyhine eşitsiz dağılmıştır. Günümüzde kadınların çalışma hayatına daha çok girmesiyle söz konusu eşitsizliğin azalması beklenirken, bu değişimin gerçekleşmediği görülmektedir. Kadınlar çalışıyor olsa bile ev içi işleri de tek başına yapmak zorunda oldukları bir hayata terkedilmişlerdir.

Kadın olmak içinde birçok zorluğu ve zahmeti barındıran bir oluşturdur. Bu oluş görüşmecilerce istenmeyen bir oluş olarak belirmektedirler. Kadın olmak tek ve genel bir zorluktan ziyade çok çeşitli zorlukları barındıran bir mücadele alanıdır. Bu mücadele alanı toplumun kadına bakış açısıyla, kısıtlı özgürlük alanıyla, ev işlerinin kadınlara yüklenmesiyle açıklanmaktadır. Bu zorluklar içinde ev içi işlerin kadına yüklenmesi bir nebze daha zorlayıcı bir olgu olarak belirmektedir. Kadınların toplumda şiddete, tacize ve tecavüze daha çok maruz kalmaları, özgürlük alanlarının çok kısıtlı olması, anne olmak, doğum yapmak sıklıkla belirtilen zorluklar olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet rollerinin öğrenilen bir olgu olduğu gerçeğine işaret ederek görüşmeciler bireylerin ailesinden başlamak üzere yakın çevresinden öğrendiğini dile getirmişlerdir. Öğrenme süreci anne, baba, kardeşlerden başlayarak teyze, hala, gibi yakın akrabalarla devam etmektedir;

Özetle görüşmelerin kadınlık algıları geleneksel toplumsal cinsiyet algısı çizgisinin sınırları dışına çıkmamaktadır. Kadınlık yine güzellikle, narinlikle, duygusal olmakla anılmakta, doğurganlığın uzantısı olarak annelik öncelenmekte, kadınlar kamusal alanın dışında özel alan olan ev içinde ev içi işlerle meşgul olan bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Ev içi işlerin sorumluluğu, daha çok taciz ve tecavüze maruz kalınması, özgürlüğün kısıtlanması kadın olmanın zorluklarıdır. Bunun yanında kadın olmanın kolay bir yönü yoktur. Kadınlık aileden başlayarak akrabaların da içinde bulunduğu yakın çevre tarafından öğretilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (1999). *Cinsiyetler Arasında İşbirliği: Kadın - Erkek, Aşk – Evlilik ve Cinsellik Üzerine Yazılar*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Atay, T. (2004). “Erkeklik” en çok erkeği ezer!”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101.
- Batı, U. (2006). “Tüketilen kadın bedeni: kadın bedeninin parfüm reklâmlarındaki görünümünün göstergesi bilimsel çözümlemesi”. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 78-89.
- Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karsısında Kadın: Hristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (4.bs). İstanbul: Metis Yayınları
- Bora, A. ve Üstün, İ. (2005). *Sıcak aile ortamı: demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Bora, A. (2011). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. İstanbul: Altan Basım.

- Cohen, D. (1995). *Erkek olmak*. Yavuz Alogan (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar, toplum, kişi ve cinsel politika*. Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170
- Demez, G. (2005). Değişen Erkek İmgesi: Kabadaydan Sanal Delikanlıya, Babil Yayınları, İstanbul.
- Demren, Ç. (2001), Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. A. Akın (der.). *Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın*. (s. 33-44). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet-sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (1993). Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (1), 9-34.
- Entwistle, J. (2012). *Cinsiyet/toplumsal cinsiyet - temel sosyolojik dikotomiler*. İ. Çapçioğlu (çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Goldenberg, H.; Goldenberg, I. (2008). *Family Therapy*. 6th Edition. Australia: Thomson/Brooks/Cole.
- Hacısoftaoğlu, İ. ve Bulgu, N. (2015). “Yedi dağın ötesindeki çocuklar: Güreşte erkeklik ve şiddet”. B. Yarar (ed.). *Şiddetin cinsiyetli yüzleri*.(113-140). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- Kılıç, L. K., Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2: 129-148
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). “Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi”. *Sosyoloji Konferansları*. 1-18.
- Özbay, C. (2013). “Türkiye’de hegemonik erkekliği aramak”. *Doğu-Batı*: 63. s. 185-203.
- Özkan, B. ve Gündoğdu, A. E. (2011). “Toplumsal cinsiyet bağlamında türkçede atasözleri ve deyimler”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 1133-1147.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: imkânsız iktidar – ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi*. Aykut Tunç Kılıç (çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Segal, L. (1992). *Ağır çekim değişen erkeklikler değişen erkekler*. Volkan Ersoy (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selek, P. (2008). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, J. A. ve Eatough, V. (2007). “Interpretative phenomenological analysis”. In E. Lyons ve A. Coyle (ed.). *Analysing qualitative data in psychology*. (s. 35-50). Los Angeles: SAGE Publications.
- Vannoy-Hiller, D.; Philliber, W.W. (1989). *Equal Partners Successful Women in Marriage*. Newbury Park: Sage Library of Social Research.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K., Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 26-38.
- Wharton, A. S. (2006). *The sociology of gender: an introduction to theory and research*. Blackwell: Publishing.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, A. N. (1999). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansıması. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. (16), 67-81.
- Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik olgusu*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.654343> / Number: 10, p. 108-121, Winter 2019

ANKARA'NIN İKİ İNCİSİ: II.TBMM BİNASI VE ANKARA PALAS ANKARA'S TWO PEARLS: II.TBMM BUILDING AND ANKARA PALAS

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
02.12.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Tuğba Bağbaşı
Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi
tugba.bgbs@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1510-1974>

Öz

Osmanlı Devleti Dönemi'nde bir bozkır kasabası olan Ankara, Cumhuriyet Dönemi'nde başkent olmasıyla birlikte, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünce yapısı ve aydınlığıyla beraber yeniden yapılanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde kullanılmış olan eski teknikler bir kenara bırakılarak yerine Avrupai tarzda betonarme ve çelik donatı sistemi kullanılarak yapılar inşa edilmeye başlanılmıştır. Yerli ve yabancı mimarların yapmış olduğu projelerle, bir kasaba olmaktan çıkıp kısa süre içinde modern bir şehir görüntüsüne kavuşmuştur.

Yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte sosyal, ekonomik, eğitim, kültürel ve devlet idaresinde geliştirdiği yeniliklere uygun olarak okul, hastane, banka, bakanlık, sosyal ve kültürel içerikli yapılar ve yönetimin sağlanacağı modern bir meclis binasına gereksinim duyulmuştur.

Bu bilimsel araştırma yazısında Türkiye Cumhuriyet Dönemi başkenti Ankara'sının iki simge yapısı olan 2. TBMM binası ve Ankara Palas'ın mimari özellikleri ve çinileri süslemeleri ele alınacaktır. Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'nde yoğun olarak kullanılan çini süsleme Osmanlı Devletinin batılılaşma etkisine girmesiyle beraber önemini kaybetmiştir. Araştırmaya konu olan yapılar mimari açıdan incelendiğinde; Avrupa'nın modern mimarisine ayak uydurması sonucunda bu yapılarda da betonarme ve çelik donatı sisteminin kullanılması söz konusudur. Bu eserlerin süsleme özellikleri incelendiğinde ise tamamen Türk süsleme unsurları görülmektedir.

Bu bilimsel araştırma yazısında her iki yapıda kullanılan çinilerin Türk çini sanatındaki yeri belirlenmeye çalışılacak ve bilim camiasına bu çiniler tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Çini, I. Ulusal Akım, II.TBMM Binası, Ankara Palas

Abstract

Ankara, a step town in the period of the Ottoman Empire, has started to be restructured together with being the capital during the Republic period and dynamic Turkey Republic's frame of mind and its intellectuality. The old techniques that were used during the Ottoman Empire period were put aside and the buildings were constructed by using European style reinforced concrete and steel reinforcement systems instead.

It has become a modern city being no longer a town in a short period of time with the projects carried by local and foreign architects.

With the newly established Republic, in accordance with the innovations it developed in social, economic, educational, cultural and state administration, there was a need for a modern parliament building that would provide school, hospital, bank, ministry, social and cultural structures and administration.

In this scientific research paper, the capital of Turkey Republic period, Ankara has two prominent symbols; 2nd Parliament building and the architectural features and tiles decorations of Ankara Palace will be discussed. The decorations which were extensively used during the Seljuk and Ottoman periods have lost importance with westernization of Ottoman Empire. When the architecture of the structures subject to research is examined. As a result of Europe's adaptation to modern architecture, the use of reinforced concrete and steel reinforcement systems in these constructions is a matter of question. When the decoration features of these works are examined, it is seen that Turkish decorative elements are totally used.

In this scientific research paper, the tiles used in both buildings will be tried to be determined in the art of Turkish tiles and these tiles will be introduced to the scientific community.

Key Words: Republic, I. National Movement, Tile, Parliament Building, Ankara Palas

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Bağbaşı, T. (2019). Ankara'nın İki İncisi: II. TBMM Binası ve Ankara Palas. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:10, Winter, p. 108-121.

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce başlayan çağdaşlaşma her alanda olduğu gibi mimaride de kendini göstermeye başlamıştır. Ziya Gökalp'ın Türkçülük hareketi Cumhuriyet hükümetinin desteği ile birlikte; ilk yıllarda canlılığını korumuş, ancak bu hareketin sonraları mimaride Osmanlı Canlandırmacılığından öteye gidemediği anlaşılmıştır. Çünkü akımın amacı Osmanlı İmparatorluğunun klasik dönem unsurları ile Selçuklu Devletinin parlak döneminde inşa ettirmiş oldukları mimari unsurların Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilecek olan kamu yapılarını uygulamaktır. Yapılarda görülen temel özellikler ise; kubbeler, sütun ve sütunceler, çıkma ve saçaklar, sivri kemerler, tezyini çiniler, planda simetri ve eksensellik, geniş çayı konsolları, sütun başlıkları ve köşe kuleleri gibi unsurlardır. Bahsedilen bu mimari unsurlar gerek Selçuklu Döneminde gerekse Klasik Osmanlı döneminde mimaride karşılaşılan temel öğelerdir. Bu öğelerin Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma devrinden sonra tekrar kullanılmak istenilmesinin nedeni ise Türk Mimarisini Avrupalı tarzdan uzaklaştırıp özüne döndürme çabası olarak görülebilir. Bu akımın Osmanlı canlandırmacılığından ileriye gidememesinin sebebi de bu olarak gösterilebilir. 19. yy.ın sonu ve 20. yy.ın başında görülen akımın amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü çıkmazdan kurtulmayı amaçlayan ideolojiler olduğu da söylenmektedir¹.

Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş olan yapılar incelenildiğinde hem Türk mimarisi unsurları kullanılmış olduğu hem de Avrupalı tarzda yapılar yapılmış olduğu görülmektedir. Yapılarda Avrupalı tarz olarak el alınan unsur, yapıların daha dayanıklı olarak inşa edilmesini sağlayan betonarme ve çelik donatı sistemlerinin kullanılmış olmasıdır. Süsleme unsurları ise tamamen Klasik Osmanlı ve Selçuklu Dönemi unsurlarından oluşmaktadır. I. Ulusal akım veya Milli Mimari Rönesansı olarak adlandırılan bu akım 1910'larda başlayıp 1950'lere kadar devam etmiştir². Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin Bey'lerin başı çektiği bu akıma Arif Hikmet Koyunoğlu, Muzaffer Bey, Arif Hikmet Koyunoğlu, Ahmet Kemal, Tahsin Sermet, Ali Talat, Falih Ülkü ve Giulio Mongeri gibi mimarlarda katılmıştır. Bu dönemdeki birçok mimar Mimar Vedat Bey ve Kemalettin'in izinden gitmişlerdir. Mimari olarak okul, kışla, hastane, tren istasyonu, otel, vb. kamu yapılarını inşa etmişlerdir³.

Başta başkent Ankara olmak üzere batının teknolojisiyle Türk üslubunun ortak kullanımından meydana gelen akım, kısa sürede birçok yapıda kendini göstermiş, ülkenin dört bir tarafına yayılmıştır. Yurtta ulaşımı sağlamak amacıyla yapılmış olan demiryolları dönemin çözülmesi gereken en önemli sorunudur. Bununla birlikte tren istasyonları yapımına başlanılmış ve aynı zamanda kamuya ait binaların yapımına da devam edilmiştir. Bu yapılarında birçoğu Ankara'da inşa edilmiştir⁴. İnşa edilen bu yapılar genellikle 2-3 katlı olup, simetrik olarak inşa edilmişlerdir. Kat ayrımları arasında cepheleri çepeçevre saran kornişler bulunmaktadır. Ön cephe diğer üç cepheye göre daha özenli ve gösterişli yapılmış olup, Selçuklu Mimarisi'ndeki tek cephe anlayışına benzemektedir. Diğer üç cephenin sade ve orantılı yapılmış olması da Klasik Osmanlı Mimarisinin yalın ve anıtsal cephelerini andırmaktadır. Hem modernizm hem de geleneğe bağlı unsurların bir arada bulunması sebebiyle bu dönemde inşa edilmiş olan yapılar oldukça dikkat çekici ve kaliteli bir mimarlık ürünüdür denilebilir.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kent planlaması yapılmış ve Anadolu yeniden imar edilmeye başlanmıştır. Ankara bu imar faaliyetinde yeniden düzenlenmiş ve diğer Anadolu kentlerine örnek teşkil etmiştir. Anadolu'nun diğer vilayetlerinde hükümet işlerinin yürütülebilmesi için hükümet konakları inşa edilmiştir.

Modernizmin simge yapısı olarak bir başkentin olmazsa olmazı da meclis binalarıdır. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bugüne kadar üç meclis binası değiştirmiş, 1.TBMM'nin yetersiz gelmesiyle birlikte; yeni bir bina tahsis edilmiş ve 3. Meclis binasının inşasına kadar (1960) burada işlevini devam ettirmiştir. Yapının önemi 1. Ulusal mimari akımın özelliklerini taşımakla birlikte bu akımın bir süre sonra terk edileceğinin de bir nevi habercisidir. Hemen karşısında yer alan milletvekilleri ve yabancı konuklar için tasarlanan Ankara Palas'ta bu bina ile benzer mimari özellikleri taşımakla beraber; ilk modern konukevi olması nedeniyle oldukça önemlidir.

¹ Aslanoğlu, 2001:30.

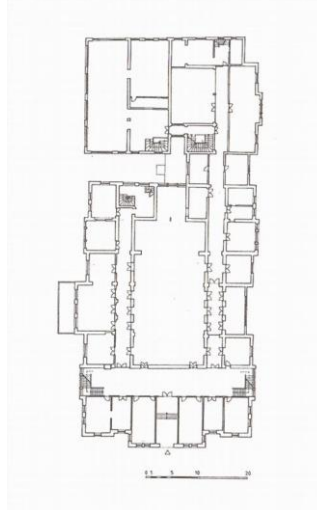
² Aslanoğlu, 2001:30.

³ Arseven, 1956: 453.

⁴ Aslanoğlu, 2001:35.

2. II. TBMM. Binası

2. TBMM; Ankara'nın Altındağ ilçesi Ulus Doğanbey Mah. Cumhuriyet Bulvarı No:22 adresinde bulunmaktadır. Yapı Ankara Palas'ın karşısında yer almaktadır. Günümüzde Cumhuriyet Müzesi olarak hizmet vermekte olup yapının mülkiyeti Kültür Bakanlığına aittir.

Plan:1 Aslanoğlu İnci'den alınmıştır.

İlk inşa tarihi 1923 olan yapı Vedat Tek tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası toplantı yeri olarak tasarlanmış fakat ilk meclisin yeterli gelmemesi sebebiyle bu bina işlevi değiştirilerek, 18 Ekim 1924'te meclis binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren 1960⁵ askeri darbesine kadar 36 yıl boyunca meclis binası olarak kullanılan yapı, 1961 yılında CENTO'ya tahsis edilmiştir. 30 Ekim 1981 yılından itibaren Cumhuriyet Müzesi olarak kullanılmaya başlanan yapı ve günümüzde de aynı işlevini devam ettirmektedir.⁶Müze içerisinde ilk üç Cumhurbaşkanı dönemini yansıtan olaylar, kendi sözleri, fotoğrafları, özel eşyaları, mecliste o dönemde alınmış olan kararlar ve kanunlar sergilenmektedir.

2.1. Mimari özellikleri

Yapı bodrum kat dahil olmak üzere iki katlı olarak tasarlanmıştır. Malzeme olarak kaba yonu kesme taş malzeme kullanılmıştır. Oldukça simetrik düzenlenen cephe anlayışı dönemin mimari özelliklerine uyum sağlar niteliktedir. Yapıdaki ahenk cepheye açılan pencerelerle sağlanmıştır. Alt kat ve üst kat pencereleri farklı tasarıma sahip olmasıyla birlikte yan cephelerde kademelendirilmiş büyük boy pencereler görülmektedir (Foto:1).

⁵ Neziroğlu, 2015:7.

⁶ Neziroğlu, 2015:7.

Foto:1 Giriş ve Yan Cephe görünüşü (2. TBMM. Binası.)

Dönemin mimari anlayışına uygun biçimde tasarlanan bu pencereler renkli taş kullanımı ile birlikte daha dikkat çekici özelliğe kavuşmuştur. Ön cephe Selçuklu Döneminde olduğu gibi dışa taşkın tasarımıyla taç kapı göze çarparken; yan cephelerde Osmanlı Klasik Dönemi sadeliği ve simetrik cephe anlayışı hakimdir. Girişin bu denli dışa taşkın yapılması özellikle taç kapının vurgulanması Selçuklu Dönemi taç kapıları ile ilişkili olabileceğini akla getirmektedir. Yapının giriş cephesi çinilerle süslenmiş, pencereler üzerinde yer alan sivri kemerlerle vurgulanmıştır. Taç kapı üzerinde yer alan palmet taç ise Osmanlı mimarisinde sıkça kullanılan bir unsurdur (Foto:2). Ayrıca basık kemerli olan giriş açıklığında siyah-beyaz renkli taş geleneğini devam ettirecek şekilde, siyah beyaz mermer malzeme kullanılmıştır (Foto:3). Burada bir teras kat tasarlanmıştır. Teras katı ön cephede üç adet sivri kemerli açıklık ile kat ayrımını belirlemiş, aynı zamanda taç kapıyı vurgulamakta önemli bir rol oynamıştır (Foto:4).

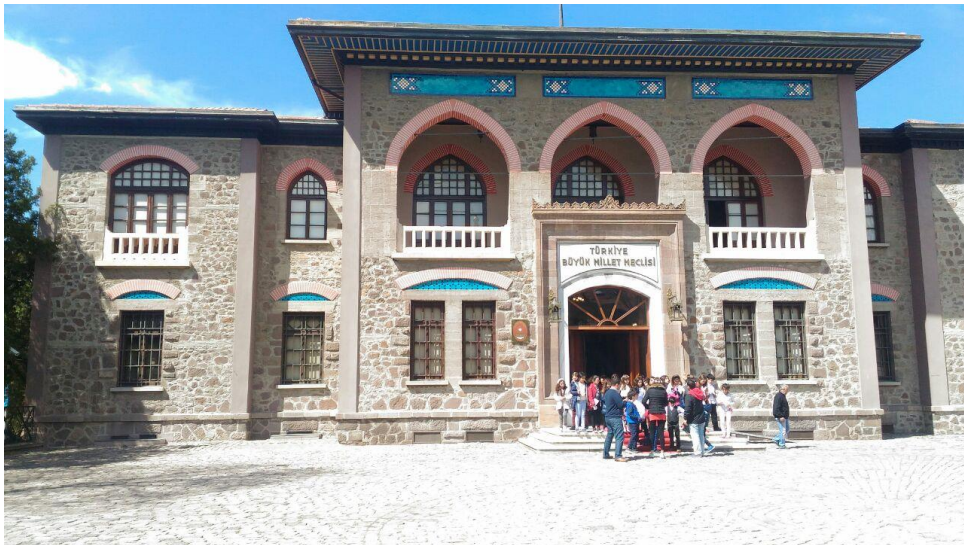

Foto:2 Giriş ve Taç kapı Görünüşü (2. TBMM. Binası)

Foto:3 Siyah-Beyaz Mermer Kullanımı

Foto: 4 Teras Kat

Cephede renkli taş uygulamasını genelde sivri kemerli açıklıklar ve pencere üzerinde yer alan basık kemerlerde görülür. Yapıyı çepeçevre dolaşan ahşap geniş saçaklar mevcuttur. Süslemeler giriş cephesi, iki yan cephe ve saçak içlerinde uygulanmıştır. Sivri kemerler, pencere üzerinde yer alan basık kemerler ve içlerinde çini süslemeye yer verilmesi Türk süsleme unsurlarının devletin yönetiminin sağlandığı yapıda yer alması oldukça önemli bir husustur

Yapının iç bölümleri meclis salonunun üç kenarına dizilmiştir. Girişten sonra enine uzanan, iki ucunda merdivenlerin bulunduğu geçidin üst örtüsü ahşap tavanla örtülüdür. Tavan Selçuklu ve Osmanlı bezeme motifleri ile bezenmiştir. Büyük salonda da bu düzende yapılmış süslü tavan bulunmaktadır. Odaların genel özellikleri dikdörtgen biçiminde tasarlanmış olup, dikdörtgen biçimli ahşap pencerelerle aydınlık sağlanmıştır. Birimler oldukça sade tutulmuş, süsleme unsuru olarak Türk evlerinde görülen ahşap dekoratif tavanlar ile mekana hareket katmıştır.

2.2. Çini süslemeleri

Çini süslemeler yapının dış cephelerinde sivri kemer ve pencere alınlıklarında görülmektedir. Taç kapının her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli ikiz pencerelerin basık kemer ile arasında kalan boşluğa yerleştirilmişlerdir (Foto:5).

Foto:5 Pencere Üzerinde Yer Alan Çini Tezyinat

Çiniler biçim ve kompozisyon olarak aynı özelliği taşımaktadırlar. Üçgen ve altıgen parçaların birleşmesiyle oluşan altı kollu yıldız motifleri meydana gelmiştir. Renk olarak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi çinilerinde sıkça karşılaşılan turkuaz ve lacivert renk tercih edilmiştir. Yıldızın kollarında lacivert altıgen parçada ise turkuaz kullanılmıştır. Cephede teras katı vurgulayan çiniler hariç geri kalan çinilerin hepsi bu kompozisyonda yapılmıştır.

Teras kattaki sivri kemerleri vurgulayan çiniler ise dikdörtgen biçiminde yapılmış çini pano gibidir. Altıgenlerden oluşan bir düzen söz konusu ve dikdörtgenin köşegenlerine yapılan yarım baklava dilimi motifleri bulunmaktadır. Dikdörtgeni çerçeve içine alan lacivert renkte çiniler testere dişleri gibi desen verilerek hareketlendirilmiştir. Kullanılan renkler kenar çerçevesi ve baklava dilimi içlerinde kobalt mavisi çini zeminde turkuaz, baklava diliminde ise beyaz, kahve tonu ve kobalt mavisi çini kullanılmıştır (Foto:6).

Foto:6 Teras Katta Yer Alan Çini Panolar

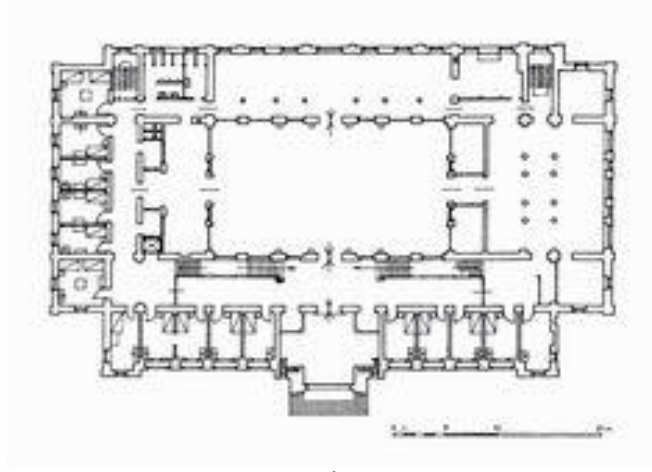
Yapının yan cephesinde yer alan çinilerde yine pencere alınlıklarında olmakta birlikle; burada farklı bir düzenleme görülmektedir. Üçgen çatıya geçişte saçak altında üçgen şerit oluşturan çiniler bulunmaktadır (Foto:7). Kompozisyon olarak diğerleriyle aynı özellik göstermektedir. Hemen altında yer alan üçlü pencere düzenlemesini ön plana çıkaran çini silme söz konusudur (Foto:8). Renk olarak turkuaz ve kobalt mavisi tercih edilmiş altı kollu yıldız oluşturulmuştur.

Foto:7-8 Üçgen Çatı, Sivri Kemerler ve Çini Silme

3. II. Ankara Palas

Ankara Palas; Ankara'nın Altındağ ilçesi Ulus Doğanbey Mahallesi Cumhuriyet Bulvarı No:9 adresinde bulunmaktadır. Mülkiyeti Devlet idaresindedir. Yapı halen günümüzde Devlet konukevi olarak kullanılmaktadır.

Plan:2. Aslanoğlu İnci'den alınmıştır.

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk modern oteli olarak tanımlanmakla birlikte, yeni devletin ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilen bir eserdir⁷ 1924'te İlk tasarımı Vedat Tek tarafından⁸ yapılan yapı, inşa süreci içinde Sıhhiye vekaleti'nden Vakıflar İdaresi'ne devredilince 1927'de Kemalettin Bey'in tasarımına göre tamamlanmıştır⁹. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapının mebusan meclisi olarak yapılması düşünülmüştür¹⁰. Bazı kaynaklarda Vedat Tek'e ücretinin ödenmemesi nedeniyle yapının inşasına Kemaleddin Bey'in devam ettiği söylenmektedir. 1920'li yılların başında milletvekilleri ve milli mücadeleye destek veren aydınlar, görevliler ve gelen yabancı konuklar için kalabilecek, toplantı yapılabilecek bir kıraathane, yemek yenilebilecek bir lokanta bulunmamaktaydı¹¹. Bu gibi ihtiyaçları karşılamak ve sosyal aktivitelerin gerçekleştiği modern tarzda bir bina başkent olarak seçilmiş olan Ankara için oldukça önemli bir unsurdu. Ankara Palas inşa edilmeden önce Macar mimarlar tarafından yapılmış olduğu tahmin edilen önceleri konut olarak kullanıldığı düşünülen ve Ankara'nın başkent olmasıyla Erzurum Oteli'nin Ankara'ya gelen yerli ve yabancı konukları ağırlamak için tahsis edilmiş olduğu bilinmektedir¹². Bu durum Ankara'da konaklama sorununun olduğuna bir dair kanıt olarak gösterilebilir. Ankara'nın resmi davet ve balolarına ev sahipliği yapmış olan Anlara Palas, Kemaleddin Bey'in sözlere göre Avrupa otellerindeki konforu sağlamak amacıyla inşa edilmiştir¹³. Yabancı erkanın ve yeni rejimin yüksek bürokratlarının kalacağı lüks bir otel ve Ankara'daki Osmanlı canlandırmacı milli üslubun en pragmatik yapısıdır¹⁴. Otele gelen misafirler genellikle başbakanlar, bakanlar, milletvekilleri, üst düzey brokratlar, iş adamları ve sanatçılardan oluşmaktaydı¹⁵.

Ankara Palas Emel Armutçu'nun hürriyet gazetesine yazdığı bir köşe yazısında "Ankara Palas, 1927 de hizmete açıldığında Atatürk'e göre, "Doğudan Batıya açılan bir pencereydi. Odalarında nice krallar, kraliçeler, cumhurbaşkanları ağırlanmış salonlarında balolar düzenletmişti. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait mimarinin tipik örneklerindendi. 2. TBMM'nin tam karşısında olduğu için politikanın merkez noktasydı. Yıllarca bu ağırlığıyla ayakta durdu"¹⁶ şeklinde belirtmiştir.

⁷ Sumbas, 2003:176.

⁸ Çinici, 2015:26.

⁹ Aslanoğlu, 2001:268.

¹⁰ Ulueren,2005:76.

¹¹ Sumbas, 2003:176.

¹² Çüngen.,vd., 2013:135.

¹³ Aslanoğlu, 2001: 268.

¹⁴ Bozdoğan, 2002: 52.

¹⁵ Yılmaz, 2018: 359.

¹⁶ Armutcu, 2001.

3.1. Mimari özellikleri

Yapı betonarme karkas kontrüksiyonlu, bodrum kat dahil olmak üzere üç katlı olarak tasarlanmıştır. Genel görünümü ile yapı dikdörtgen planlıdır. Ön cephesi oldukça simetrik bir düzene sahiptir. Taç kapı cephenin tam ortasında yer almaktadır (Foto:9).

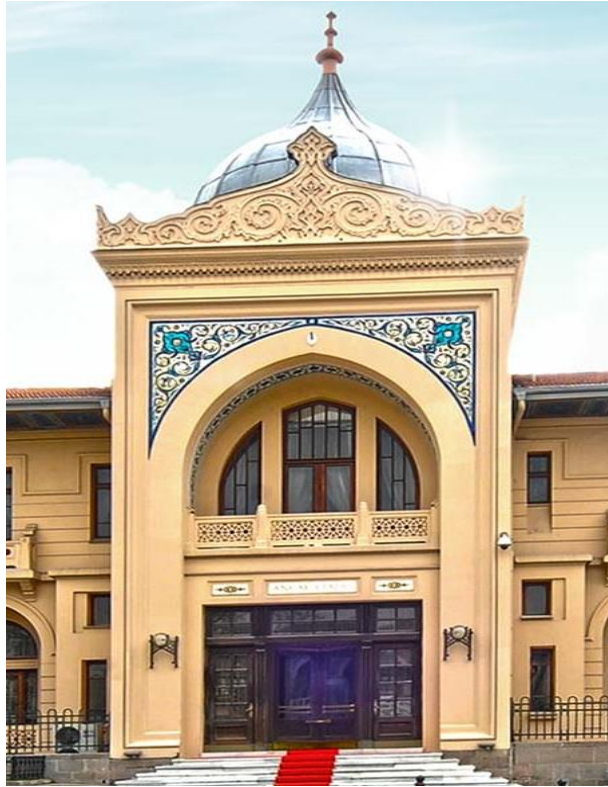
(Foto:9) Giriş kapısı teras kat

Dışa taşkın düzenlenen taç kapıda palmet taç tepelik yer almakta ve hemen arkasında gerçek olmayan soğan kubbe bulunmaktadır (Foto:10). Taç kapı arkasına kubbe uygulaması Orta Asya menşeyindedir. Kubbe malzemesi kurşun olup etrafında dendanlar yer almaktadır.

(Foto:10 Soğan Kubbe)

Giriş kapısındaki tepelik üzerinde kabartma ile yapılmış rumi motifleri bulunmaktadır. Girişte büyük sivri kemer her iki katıda kuşatacak şekilde yapılmış ve ikinci katta bir eyvan görüntüsü elde edilmiştir. Burası aynı zamanda yapının teras katıdır (Foto:11).

(Foto:11) Teras Kat

Cephe düzenine bakıldığında alt kat pencereleri sivri kemerli tasarlanırken üst kat pencereleri dikdörtgen biçimde tasarlanmış ve konsollar bulunan balkonlara sahiptir (Foto:12). Yapının kare biçimli köşe kuleleri bulunmakta ve köşe kulelerinin saçak altında küçük kemer dizisi yer almaktadır (Foto:13). Ayrıca yapının etrafını çepeçevre saran geniş ahşap saçakların iç kısımları da oldukça süslü bir şekilde yapılmıştır.

Yapının iç düzeni ise ortada bir balo salonu yer almaktadır. Balo salonu etrafına yerleştirilmiş farklı büyüklükteki otel odaları ve mekanlar bulunmaktadır. Balo salonunun bitişiğinde, önünde teras olan yan bahçeye açılan çay ve oyun salonu arkada ise yemek salonu yer almaktadır. Otel odaları ise çoğunluğu tek kişilik olmakla birlikte; 16 adeti zemin katta ön tarafa doğru konumlanmıştır. Birinci katta girişin tam üzerinde süit bir oda yer almaktadır.

(Foto:12) Pencereler ve Köşe Kuleleri

(Foto:13) Kemer Dizisi

3.2. Çini süslemesi

Yapının giriş kapısında sivri kemerin köşeliklerinde ve sivri kemerin ikinci katta oluşturduğu eyvanımsı kemer içinde çini süsleme yer almaktadır. Kemer köşeliğinde yer alan çiniler simetrik olarak tasarlanmıştır (Foto:14).

(Foto:14) Çini süslemesi

Çini etrafını kobalt mavisi renk ince bir şerit dolaşmaktadır. Bu şerit kemerin tam ortasında bir düğüm oluşturur. Şeridin içerisi palmet ve rumi motifi ile bezenmiştir. Motifler beyaz çini zemini üzerine uygulanmıştır. Kullanılan renkler ise beyaz üzerine kobalt mavisi, turkuaz, firuze ve yeşildir.

Eyvan içerisinde kemer içini saran kuşak halinde çini uygulanmıştır. Çininin uygulandığı kuşak 3 cm kadar bir çıkıntı üzerinde yer almaktadır. Bu şerit üzerinde bulunan çinideki motifler beyaz zemin

üzerine uygulanmış birbirini tekrar eden gerçekçi çiçekler ve dallardan oluşmaktadır. Çininin iki kenarını kobalt mavisi şerit dolaşmaktadır. Çiçek motiflerini bu lacivert şerit çevreler. Çinide kullanılan renkler kobalt mavisi, beyaz, mavi, firuze ve yeşil renktedir.

4.DEĞERLENDİRME

Çini Erken Cumhuriyet Devri yapılarında sıkça rastlanılan Türk süsleme unsurlarından biridir. Bu dönem yapılarında Selçuklu Devrinde olduğu gibi süsleme öğeleri genellikle yapıların ön cephelerinde yer almaktadır. Yer yer yan cephelerde bulunan süsleme unsurlarının arka cephede yer almadığı ve diğer üç cepheye göre oldukça sade tutulduğu görülmektedir. Renkler Selçuklu ve Osmanlı Döneminde yaygın olarak kullanılan kobalt mavisi, firuze, turkuaz, ve kırık beyazdır. Çinilerin Kütahya çini atölyelerinde yapıldığı bilinmekle birlikte; fakat yapan ustalar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. 2. TBMM binasının cephesinde yer alan çiniler genellikle sivri kemerler ve pencere alınlıklarında tercih edilmiş oldukça sade çinilerdir. Altıgenin ve üçgenlerin oluşturduğu basit altı kollu yıldızdan meydana gelen motifler tercih edilmiştir. Taç kapının üzerinde yer alan dikdörtgen çiniler pencere alınlığındaki çinilere nispeten az daha hareketlidir. Bunun sebebi ise pencerelerin daha net algılanıp taç kapının yükseklikten dolayı tam net algılanamamasıdır.

Çağdaş olan yapılar göz önüne alındığında çinilerde kullanılan renkler ve motiflerin birbirine benzer olduğu görülmektedir. 1909 yılında Vedat Tek¹⁷ tarafından tasarlanmış olan Sirkeci Merkez Postanesi'nin dış cephesinde yer alan tezyini çiniler de turkuaz, kobalt mavisi ve kırık beyaz renkler kullanılmıştır. Ayrıca baklava dilimi ile oluşturulmuş motiflerin içleri 2. TBMM binasında yer alan çinilere göre süsleme daha yoğun kullanılmıştır. Sirkeci Merkez Postanesi'nde yer alan çini panonun üzeri tamamen süsleme ile bezenmişken; 2. TBMM binasında yer alan çini panonun sadece köşelerine süsleme uygulanmış orta kısım sade bırakılmıştır. Bu durum Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında Osmanlı canlandırmacılığının yoğun olduğunu ve rejim yerine oturdukları bundan vazgeçilmeye başlanıldığının göstergesi denilebilir. Fakat tamamen terk edilmiş de değildir. Çini süsleme sadeleşerek 1. Milli Mimari Rönesansı adı verilen bu dönemde yapı üzerindeki yerini almaya devam etmiştir. Taç kapının dışa taşkın yapılması, girişlerin vurgulanması ve bunun çini pano ile taçlandırılması bir geleneğe geri dönme; onu devam ettirme çabası mimaride oldukça belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Erken dönemin başından sonuna kadar inşa edilen yapılar inşa dikkate alındığında hemen her yapıda bu unsurların vazgeçilmez olduğu ilk bakışta hissedilmektedir. Yine tasarımı Vedat Tek'in elinden çıkmış, 1908 yılında inşa edilmiş olan, İstanbul Defter-i Hakan-i Binası'nda¹⁸ beden duvarından yüksek tutulmuş girişi oldukça sade bir çini pano ile vurgulanmıştır. Renk olarak dönemin vazgeçilmezi olan turkuaz tercih edilmiştir. Yapının cephesinde yer alan sivri kemerli pencerelerin üzerinde de çiniler mevcuttur. Kullanılan renkler ve motifler Ankara Palas ile benzerlik göstermektedir. Sivri kemerin oluşturduğu köşelilere yerleştirilen bu çiniler bitkisel süslemeli olup kırık beyaz zemin üzerine turkuaz lacivert ve firuze renkleri kullanılmıştır. 1915 yılında inşa edilmiş olan Haydar Paşa Vapur İskelesi'de Vedat Tek'in¹⁹ imzası bulunan bir başka yapıdır. Yapının oldukça yoğun kullandığı çini süslemesiyle göz kamaştırıcı bir ahengi bulunmaktadır. Burada yer alan çiniler renk bakımından 2.TBMM binasını, hem renk hem süsleme açısından Ankara Palas'ı, andırmaktadır. Ankara Palas'a göre oldukça yoğun bezemeli çinileri mevcuttur. Sadece girişin vurgulandığı Ankara Palas'a nazaran bu yapı adeta dönemin çini sanatının konuşturulduğu bir yapı olarak görülebilir. Çinileri oldukça yoğun bitkisel süslemesi yapının tüm cephesinde yer alırken; Ankara Palas'ta sadece girişte yer alması yine yoğun kullanılan Osmanlı canlandırmacılığını dozunda kullanmayla açıklanabilir. Her ne kadar Ankara Palas iki mimarın elinden geçmiş olsa da Mimar Kemaleddin Bey'in tasarlamış olduğu yapılarda bu tarz süslemelere yöneldiği açık ve nettir. 1917 yılında inşa edilen Konya Darülmualimin Binası²⁰ cephesinde de bahsedilen çinilerden farklı bir anlayış söz konusu değildir. Renk ve kompozisyon olarak birbirine paralellik göstermektedir. Karaköy'de Kemankeş caddesi'nde bulunan Sönmez denizcilik han 1918 yılından yapılmış olup; binada çini süsleme kullanımı söz konusudur. Çini formu ve süslemesi incelendiğinde bu bilimsel araştırma yazısına konu olan yapılar ile benzerlik göstermektedir. Yine Mimar Vedat Tek tarafından tasarlanan Tapu kadastro binası'nın cephesinde yer alan çini süslemeler dönem üslubu olarak bu yapılara büyük benzerlik göstermektedir. Tıpkı II. TBMM Binası ve Ankara Palas'ın çini süslemeleri gibi ana girişi

¹⁷ Bozdoğan S. 2002:32.

¹⁸ Sönmez, 2000:66.

¹⁹ Bozdoğan , 2002: 36.

²⁰ Sönmez, 2000: 66.

vurgulayacak şekilde tasarlanmıştır. Oldukça sade tasarlanan çini pano turkuaz renkte olup, II. TBMM Binasının çinilerine benzer şekilde sade tasarlanmıştır. Dönemin ünlü hocalarından olan Alexandre Vallaurry'nin 1917 yılına ait, Saat kulesi projesi ve apartmanlar projesinin cephesinde de çini panolar mevcuttur²¹. Fakat bu iki proje uygulanamamıştır. Bu iki projede yer alan çini süslemelerde Erken Cumhuriyet döneminin süsleme üslubuna uygun olarak tasarlanmıştır.

3.SONUÇ

Araştırmaya konu olan 2. TBMM ile Ankara Palas mimarisinde kullanılan malzeme göz önüne alındığında her iki yapıda da betonarme ve çelik donatı sistemi kullanıldığı görülmektedir. Mimari özellikleri dikkate alındığında; taç kapının dışa taşkın olması, yapıda kubbe kullanımı, cephede bulunan sivri kemerler, saçak kullanımı Osmanlı canlandırıcılığının birer göstergesidir. Dış cephede kullanılan süslemede ise genelde renkli taş ve çini malzeme kullanımı da hem Selçuklu hem de Osmanlı geleneğidir. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde iç cephede yoğun olarak kullanılan çini süsleme Cumhuriyet Döneminde yapıların dış cephesinde, pencere alınlıkları, taç kapı alınlığında kullanılmış olup renkli taş uygulaması ise kemerleri ön plana çıkarmak için kullanılmıştır. Çini süslemesinde kullanılan renkler kobalt mavisi, turkuaz, kırık beyaz ve firuze renktedir. Bu renkler gerek Selçuklu gerek Osmanlı çini sanatında da çok sık karşılaşılan renklerdir. Renkli taş kullanımı ise sivri kemerlerde kullanılanlar siyah-beyaz, kırmızı-beyaz renkte, taç kapıdaki girişte yer alan basık kemerde ise gri-beyaz renktedir. Yine bu renkli taş uygulaması da hem Selçuklu hem de Osmanlıda yaygın bir kullanıma sahiptir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin modern yapısına her ne kadar uymasa da kullanılan bu unsurlar bir kültürün devamı niteliğindedir. 1908 yılında başlayıp 1930 yılında sona eren 1. Ulusal akım başladığı ilk yıllarda bu unsurları çok geniş çerçevede kullanmaya başlıyor fakat sona doğru artık yapılarda bu unsurların kullanımı da azalma göstermektedir. Yeni kurulan devletin güçlü ve modern yapısına eski unsurların kullanılması yakışmıyordu. Bu iki yapı Türkiye Cumhuriyetinin eski geleneğine bağlı fakat modern yapısını simgelemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktemur A. M. ve Arslan M. (2006). I.Ulusal Mimarlık Akımı ve İstanbul-Karaköy'deki Örnekler, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.XVI. s.1-32.
- Armutçu, E. (24.06.2001), 2001. *Ankara Palas Efsanesi*. Hürriyet gazetesi
- Aslanoğlu, İnci (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Arseven, C.E. Türk Sanatı Tarihi, İstanbul,
- Bozdoğan, Sibel (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çinici, D. (2015). Başkent Ankara'nın İnşasında Etkin Bir Mimar: Giulio Mongeri ve Yaşam Öyküsü, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S: 3(1), Ankara, s. 26.
- Çüngen, H. F. vd. (2013). Ankara'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nden Bir Örnek: Erzurum Oteli, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S: 1(1), Ankara.
- Neziroğlu, İ. (2015). *TBMM Binaları*, Ankara: TBMM Basımevi.
- Sumbas, A. (2013). Türk Modernleşmesi'ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: "Doğu'dan Batı'ya Açılan Bir Pencere, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 31,S:1.
- Sönmez, Z. (2000). Cumhuriyet Dönemi Fikir Mimarlığının Temelleri, *Cumhuriyetin Yetmiş beş Yılında Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri*, Sanat Tarihi Derneği Yayınları.
- Ulueren, Ş. D. (2005). Cumhuriyetin Simgesi Ankara Palas, *Mekan/Space*, Ankara.
- Yılmaz, A. (2018). Ankara Bulvarı Palas Oteli (1954-1993), Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm, Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler, İstanbul.

²¹ Aktemur- Arslan, 2006: 17-18.